

Anne Frank naplója

(A hátsó traktus)

Fordította
F. Solti Erzsébet

A versbetéteket fordította
Frank László

1942. június 14, vasárnap

Pénteken, június 12-én már reggel hatkor felébredtem. Érthető, hiszen akkor volt a születésnapom. Ilyen korán azonban nem szabad felkelnem. Háromnegyed hétig legyőztem hát a kíváncsiságomat, de tovább nem bírtam. Kiugrottam az ágyból s besiettem az ebédlőbe. Moortje, a macska, fejét lábamhoz dörzsölve üdvözölt.

Alig múlt hét óra, amikor bementem apához és anyához, azután meg a nappaliba s felbontottam a születésnap csomagokat. Első pillantásom Rád esett, igen, Rád, aki ott vártál rám. Úgy éreztem, Te vagy a legkedvesebb ajándék, amit ezen a napon csak kaphattam. Egy csokor rózsán, egy cserép virágon meg két szál pünkösdi rózsán kívül apától és anyától is sok minden várt rám, de számos ismerősünk sem feledkezett meg rólam.

A virágok mellett rengeteg ajándékot találtam az asztalon: laterna magicát, társasjátékot, sok cukorkát, csokoládét, rejtvényalbumot, brosstűt, Joseph Cohen *Holland mondák és legendák* című könyvét, a *Daisy vakációja a hegyekben* című kedves ifjúsági regényt és annyi zsebpénzt, hogy abból megvehetem a *Görög-római regéket*. Nagyszerű!...

Lies értem jött. Elmentünk az iskolába. A szünetben süteménnyel kínáltam tanárait és osztálytársaimat, aztán tovább tanultunk.

De most abba kell hagynom a naplóírást. A viszontlátásra. Jaj, de örülök Neked!

1942. június 15, hétfő

Vasárnap délután születésnap uzsonna volt nálunk. Levetítettük *A világítótorony őre* című filmet, Rin-tin-tinnel a főszerepben. Osztálytársaim el voltak ragadtatva. Kellemesen telt az idő, és nagyszerűen mulattunk. Sok lány és fiú vendégem volt. Anya folyton meg akarja tudni, melyik fiút választom majd férjül. Sejtelve sincs, hogy Peter Wesselt, mert annak idején szemrebbenés és pirulás nélkül letagadtam. Lies Goosenst és Sanne Houtmant évek óta ismerem. Eddig ők voltak a legjobb barátnőim. Közben a Zsidó Líceumban megismerkedtem Jopie de Waallal is. Sokat vagyunk együtt, s így most ő a legjobb barátnőm. Lies gyakrabban találkozik egy másik kislánnyal, Sanne pedig nem a mi iskolánkba jár s más lányokkal barátkozik.

1942. jún. 20, szombat

Néhány napig nem írtam, mert előbb jól meg akartam gondolni ezt az egész naplóhistoriát. A magamfajta lánynak igen szokatlan érzés naplót írni. Nemcsak azért, mert még sose írtam, de azt hiszem, később sem engem, sem mást nem érdekelnek majd egy tizenhárom éves kislány vallomásai. De hát ez tulajdonképpen nem fontos. Nagy kedvvel látok neki. Lelki szükséglettem, hogy végre alaposan kiöntsem a szívem.

„A papír türelmesebb az embereknel.” Ez a mondás járt az eszemben, amikor egy szép napon, kissé borongós hangulatban, unottan kezembe temettem az arcom s még ahhoz is lusta voltam, hogy eldöntsem, elmenjek-e vagy otthon maradjak. Csak ültem egy helyben és tépelődtem. A papír valóban türelmes. Nem szándékom, hogy ezt a keményfedelű füzetet, amely a kevély „napló” névre hallgat, valaha is elolvastassam valakivel, hacsak nem találok egyszer majd olyan barátot vagy barátnőt, aki valóban érdemes rá, mást meg ugyan miért is érdekelne. Most érkeztem el oda, ahonnan a naplóírás ötlete kiindul: nincs barátnőm!

Most azonban hadd magyarázzam meg, különben senki meg nem érti, miért is áll egy tizenhárom éves leány teljesen egyedül ezen a világon. Voltaképpen nem is igaz. Szerető családi körben élek, szüleimmel és tizenhat éves nővéremmel; ha jól átgondolom, van vagy harminc ismerősöm és barátnőfélém, s van egy csomó imádóm, akinek felcsillan a szeme, ha lát, és aki az iskolában, ha másként nem megy, törött zsebtükrön keresztül próbál nézegetni. Vannak rokonaim, kedves nénik, bácsik, van rendes otthonom. Nem, látszólag mindenem megvan, kivéve, hogy nincs barátnőm. Pajtásaimmal szórakozni szoktam, de csak hétköznapi dolgokról esik szó közöttünk. Baj, hogy senki iránt se melegszen fel. Lehet, hogy bennem van a hiba, amiért nincs bizalmas barátom. Ez biztosan így van, sajnos, nem tudok rajta változtatni.

Ezért kezdek naplót írni. A barátnőt akarom vele pótolni, aki után olyan régen vágytam. S hogy gondolatban jobban magam előtt lássam, nemcsak az élményeimet írom majd bele, hanem ez a napló lesz a vágyva vágyott, igaz és hűséges barátnő, akit Kittynek fogok szólítani.

Azt hiszem, senki sem értené meg Kittyhez írott beszámolóimat, ha csak úgy ajtóstul rontanék a házba, ezért, bár nem szívesen, ideírom életem rövid történetét.

Apám már harminchat éves, anyám pedig huszonöt éves volt, amikor házasságot kötöttek. Margot nővérem 1926-ban született Frankfurt am Mainban. Én 1929. június 12-én jöttem a világra, s mert zsidók vagyunk, 1933-ban - Hitler uralomra jutásának évében - Hollandiába emigráltunk, ahol apám a Travies R. T.-nél kapott igazgatói állást. Ez a vállalat szoros kapcsolatban áll az ugyanazon épületben működő Kolen & Co. céggel, amelynél apának is van érdekeltsége.

Itt Hollandiában sokat izgultunk a hazai események miatt, mert Németországban rekedt rokonainkra is alkalmazták a hitleri zsidótörvényeket. 1938-ban két nagybátyám az üldözések elől elmenekült és szerencsésen kikerült Amerikába. Ebben az időben jött a házukba öreg, hetvenhárom éves nagyanyám. 1940-ben azután véget értek a Hollandiában töltött nyugalmas idők: előbb kitört a háború, majd jött a kapituláció, a németek bevonultak Hollandiába, és elkezdődött a zsidók üldözése. Viseljenek a zsidók sárga csillagot! Szolgáltatassák be kerékpárjaikat! Nem utazhatnak villamoson! Nem járhatnak autón! Csak délután három és öt óra között vásárolhatnak és akkor is csak olyan boltokban, amelyekre ki van írva: „Csak zsidók számára!” Este nyolc után nem járhatnak az utcán! Még a kertjükben, sőt ismerőseik körében sem tartózkodhatnak! Nem mehetnek színházba, moziba és egyéb szórakozóhelyekre! Nyilvánosan nem sportolhatnak, nem mehetnek uszodába, tenisz-, hoki- és más sportpályákra! Tilos átlépniök a keresztények házának küszöbét! Zsidó gyermekek csak zsidó iskolába járhatnak! És még mennyi szégyenletes, megalázó rendelkezés!

Ilyen körülmények között kellett most élnünk. Hol ezt tiltották meg, hol azt. Jopie barátnőm egyre hajtogatta: „Már alig merek lélegzeni, mert attól félek, ez is tilos...” Szabadságunkat alaposan megnyirbálták, de hát azért kibírtuk valahogy...

1942 januárjában meghalt a nagymama. Senki sem sejtí, mennyit gondolok rá és hogy mennyire szerettem.

1934-ben beíratk a Montessori-intézetbe. Az óvoda után iskolába is odajártam. A VI/B osztályban az igazgatónő tanított; az év végén majd megszakadt a szívem, amikor búcsút kellett vennem tőle. Mind a ketten zokogtunk. 1941-ben csakúgy, mint Margot nővérem, a zsidó líceumba kerültem. Ő a negyedik, én meg az első osztályba.

Négy tagú családnknak mindmáig viszonylag jól ment a sora. És ezzel eljutottam a mai napig.

1942. június 20, szombat

Drága Kittym!

Nos, kezdjük el. Itt kellemes csend van; apa és anya elment hazulról, Margot pedig néhány fiatalemberrel egy barátnőjénél pingpongozik.

Az utóbbi időben magam is igen sokat pingpongoztam. Játék után, különösen nyáron, amikor nagyon felhevülünk a sok ugrálástól, be szoktunk térni valamelyik fagylaltozóba, melyet zsidók is látogathatnak. Ilyen fagylaltozók a Delphi és az Oase. Pénz sem kell hozzá. Az Oaseban mindig akad olyan barátunk vagy imádónk, aki fagylalttal kínál meg, annyival, hogy egy hét alatt sem tudnánk elfogyasztani.

Azt hiszem, kissé meglep Téged, Kittym, a tény, hogy kislány létemre imádókról beszélek. Sajnos, nemigen térhetünk ki előlük a mi iskolánkban. Egy fiú megkérdi például, hogy biciklijén hazakísérhet-e, mire igent mondok, s egymás mellett karikázva beszélgetni kezdünk. Tíz esetből kilencben biztosra vehetem - és ez számomra elég kellemetlen -, hogy az illető fiú nyomban belém szeret és nem tágít mellőlem. Idővel persze lelohad ez a szerelem, főleg, mert nem sokat törődöm a perzselő pillantásokkal, hanem vidáman tovább pedálozok. A fiúk sokszor már szinte túlságba mennek és arról fecsegnek, hogy „beszélnek a papámmal”; erre nagyot kanyarodom a géppel, s leesik a táskám. A fiatalúr ilyenkor udvariasan leszáll a bicikliről, felveszi, én pedig máris másra terelem a szót. Persze, ártatlan próbálkozásokról van szó, de akad olyan udvarlóm is, aki kezet szeretne csókolni, vagy belém karolni. Ezek aztán alaposan megjárják, mert olyankor leszállok a gépről és lemondok a további kíséretéről. Adom a sértettet, alaposan odamondogatok neki s kijelentem, hogy fel is út, le is út.

Nahát! Ezzel leraktam barátságunk alapjait, drága Kittym. A viszontlátásra holnap.

A Te Anned

1942. június 21, vasárnap

Drága Kittym!

Az egész I/B reszket az izgalomtól. Ennek az az oka, hogy tanári konferencia előtt állunk. A fél osztály fogadásokat köt, hogy ki bukik meg és ki megy át. Miep de Jong meg én kinevetjük a mögöttünk ülő fiúkat, Wimet és Jacques-ot, mert egész zsebpénzüket fogadásokba fektették. „Te átmégy”, „Szó sincs róla”, „Hát persze” - ilyeneket hallunk kora reggeltől késő estig. Még Miep csendért esdeklő pillantásai meg az én dühkitöréseim sem tudják elnémitani a két fiút. Véleményem szerint az osztály negyedrésztét meg kellene buktatni, akkora a tudatlanság, de hát a tanárok kiszámíthatatlanok, most pedig - remélem - kivételesen jóindulatúak lesznek.

Magamat és a barátnőimet nem féltsem. Mi majd csak áteszünk. Csupán a számtan osztályzatomban nem bízom. Na, de majd meglátjuk. Addig pedig bátorítjuk egymást.

Tanáraimmal és tanárnőimmal igen jó viszonyban vagyok. Szám szerint kilencen vannak, hét férfi és két nő. Kepler, az öreg számtantanár egy ideig igen dühös volt rám, mert sokat fecsegetem. Egyik figyelmeztetés a másikat követte. Végül büntető feladatot kaptam: fogalmazványt kellett készítenem „a folyton csörgő szarkáról”. Vajon mit lehet írni egy szarkáról? Mindegy - gondoltam. - Majd csak lesz valahogy. Feljegyeztem hát naptáramba a csörgő szarka megírásának határidejét és azontúl igyekeztem csendben lenni.

Aznap este, amikor elkészültem a leckémmel, eszembe jutott a büntető feladat. Rágtam a töltőtollam végét és arra gondoltam, nem nagy művészet valamit összehalandzsázni, aztán jó hosszúra nyújtani. Pedig én szeretném meggyőzően bebizonyítani, hogy mennyire fontos a

beszéd. Ez pedig nem is olyan könnyű. Addig-addig tépelődtem, míg sikerült teleírnom a kötelező három oldalt. Nagyon meg voltam elégedve magammal. Azzal érveltem, hogy bár fecsegni asszonyi tulajdonság, igyekszem majd kevesebbet beszélni, de végleg abbahagyni nem tudom, mert a mamám talán még nálamnál is bőbeszédűbb, örökölt tulajdonságokról pedig nehéz leszokni.

Érveim Kepler tanár urat alaposan megneveltették, de mert a következő órán is fecsegetem, ismét büntető feladatot kaptam. Ezúttal „a javíthatatlan csörgő szarkáról” kellett írnom. Ezt is elkészítettem, s a tanáromnak két teljes órán keresztül nem lehetett oka panaszra. A harmadik óráján azonban újból megsokallta fecsegésemet, s szólt: „Anne, írd büntető feladatot »a hápogó kacsáról«”. Ezen aztán az egész osztály kacagott. Mit tehettem, én is velük nevettem.

Úgy éreztem, hogy harmadszorra cserbenhagy a találékonyságom, s nem lesz új tréfás ötletem. Pedig szerettem volna valami egészen eredetit kieszelni. A véletlen segítségemre sietett. Barátnőm, Sanne, aki jó verselő, felajánlotta, hogy rímbe szedi feladatomat. Ujjongtam a boldogságtól. Kepler tanár úr büntetni akart ezzel az ostoba dolgozattal, de most megtréfálom, mégpedig alaposan.

A vers elkészült és pompásan sikerült. A kacsamamáról, a hattyúpapáról meg három kicsinyükről szólt; az apjuk agyonverte őket a csőrével, úgy unta a sok hápogást. Kepler tanár úr szerencsére érti a tréfát. A verset megjegyzéseivel fűszerezve más osztályokban is felolvasta.

Azóta beszélhetek akármennyit, nem kapok többé büntető feladatot, sőt Kepler egyre tréfálkozik velem.

Anned

1942. június 30, kedd

Drága Kittym!

Borzasztó ez a meleg. Csak úgy folyik rólam a verejték. Pedig mindenhová gyalog járok ebben a hőségben. Csak most jöttem rá, milyen nagyszerű intézmény a villamos, főként a nyitott kocsí, de hát ezt az élvezetet nem nekünk, zsidóknak tartják fenn. Jó nekünk gyalogosan is. Tegnap a déli szünetben elmentem a fogorvoshoz a Jan de Luykenstraat-ra, ami jó messzire esik az iskolánktól. Úgy elfáradtam, hogy délután majd elaludtam a padban. Szerencsére a fogorvos nővére olyan kedves volt hozzám, s innivalóval kínált meg.

A komp az egyetlen közlekedési eszköz, amelyet még igénybe vehetünk. A Joseph Israels rakparton állandóan közlekedik egy kis bárka, s a révész készségesen átvisz, ha megkérjük rá. Bizonyos, hogy nem a hollandokon múlik, hogy annyi sok rosszban van részünk.

Bárcsak vége volna már az iskolaévnek! A húsvéti szünidő alatt ellopták a biciklimet, anyámét pedig apa ismerős keresztényeknek adta oda megőrzésre. Szerencsére rohamléptekkel közeledik a szünidő; még egy hét és szabad vagyok, mint a madár.

Tegnap reggel kedves meglepetés ért. Éppen a bicikligarázs előtt jártam, amikor valaki utánam kiáltott. Visszafordultam. Jóképű fiút pillantottam meg, akit tegnap este láttam először Éva nevű barátnőmnél. Láthatóan zavarban volt, majd hozzám lépett és bemutatkozott. Harry Goldbergnek hívják. Kissé meglepődtem, nem tudtam elképzelni, mit akar, de hát ez azonnal kiderült. Harry csak arra kért, hogy elkísérhessen az iskolába. - Ha úgyis erre van dolgod, velem jöhetsz - válaszoltam s együtt mentünk tovább. Harry már tizenhat éves és mindenről nagyszerűen el lehet vele beszélgetni. Ma reggel újra megvárt és ez úgy látszik ezentúl mindennap így lesz.

Anned

1942. június 30, kedd

Drága Kittym!

Hidd el, a mai napig nem tudtam időt szakítani az írásra. Csütörtökön egész délután ismerősöknél voltam, pénteken vendégeink érkeztek, s ez így ment máig. Harryval ezen a héten nagyon összebarátkoztunk. Sokat mesélt nekem az életéről. Egyedül érkezett annak idején Hollandiában élő nagyszüleihez. Apja és anyja Belgiumban lakik. Eddig egy Fanny nevű kislánynak csapta a szelet, akit jól ismerek; maga a lagymatagság és az unalom. Amióta Harry megismert, rájött, hogy Fanny társaságában elálmosodik. Eszerint én valamiféle ébresztőszer vagyok számára. Ja, senki sem tudhatja, mi mindenre nem alkalmas.

Szombaton nálunk aludt Jopie, vasárnap azonban Liesnél volt, s én rettentően unatkoztam. Harryt estére vártam, de hat órákor felhívott:

- Itt Harry Goldberg. Kérem szépen, beszélhetnék Annével?

- Itt Anne beszél.

- Szervusz, Anne, hogy vagy?

- Köszönöm, jól.

- Sajnálom, hogy ma este nem jöhetek hozzátok, de azért szeretnék veled kicsit beszélgetni. Tíz perc múlva az ajtótok előtt leszek. Jó?

- Jó, Harry, a viszontlátásra!

- A viszontlátásra, rögtön ott leszek.

Letettem a kagylót.

Pillanatok alatt átöltöztem, rendbehoztam a hajam, aztán türelmetlenül vártam az ablaknál. Végre megérkezett „Ő”. Csodák csodája, nem száguldottam le azonnyomban a lépcsőn, hanem nyugodtan megvártam, míg felcsenget, s csak aztán mentem le. Harry rögtön ajtóstul rontott a házba.

- Képzeld, Anne, a nagymamám szerint te még igen fiatal vagy ahhoz, hogy barátkozzam veled; azt mondja, járjak inkább de Leureékhez. Remélem, tudod, hogy semmi közöm sincs már Fannyhoz?

- Hogyhogy? Tán összevesztetek?

- Szó sincs róla. Csak éppen megmagyaráztam neki, hogy úgysem értjük meg egymást, kár tehát együtt járnunk, noha mindig szívesen látom, ha eljön hozzánk, és remélem, ő sem haragszik rám. Azt hittem tudniillik, hogy Fanny már egy másik fiúval jár s eszerint beszéltem is vele. Sajnos, tévedtem. A nagybátyám most azt követeli, hogy kérjek bocsánatot Fannytól. Erre pedig nem vagyok hajlandó. Tehát véget vetettem a barátságnak. Igaz, hogy a nagyanyám jobban szeretné, ha Fannyval barátkoznék és nem veled, de ez nekem eszem ágában sincs. Öregembereknek néha igen maradi nézeteik vannak, de én nem igazodom hozzájuk. Bizonyos fokig rá vagyok ugyan utalva a nagyszüleimre, de nekik is szükségük van rám.

- Ezentúl - folytatta Harry - minden szerda estém szabad, mert a nagyszüleim úgy tudják, hogy faesztergályos tanfolyamra járok. Titokban azonban a cionista klubot látogatom. Pedig megtiltották, mert ők ellenzik a cionizmust. Magam sem rajongok érte, de kissé együtt érzek a cionistákkal, s ezért érdekelnék. Az utóbbi időben azonban ott is nagy a zűrzavar. Az a tervem, hogy kilépek. Szerdán este megyek oda utoljára. A jövő héttől kezdve tehát minden

szerdán este, szombaton délután, szombaton este és vasárnap délután, sőt talán máskor is együtt lehetünk.

- De ha egyszer ellenzik a nagyszüleid. Mégsem jöhetsz ide a tudtuk nélkül!

- Mindegy. A szerelembe nem lehet beleszólni.

Közben elsétáltunk a sarki könyvkereskedésig s találkoztunk Peter Wessellel, aki két másik fiú társaságában volt. Peter hosszú ideje először köszönt, aminek igazán nagyon örültem.

Harryval összesimulva sétáltunk tovább s végül megbeszéltük, hogy másnap este öt perccel hét előtt a kapujukban várok rá.

Anned

1942. július 3, péntek

Drága Kittym!

Harry tegnap feljött hozzánk és bemutatkozott a szüleimnek. Mindenféle jóval, tortával, bonbonnal, teával, keksszel kínáltam, de egyikünk sem nyúlt hozzá semmihez. Se Harrynak, se nekem nem volt kedvem tovább üldögezni. Sétálni mentünk, és bizony tíz perccel elmúlt már nyolc óra, amikor hazaértünk. Apa nagyon haragudott, szerinte illetlenség ilyenkor hazajönni, ezenkívül zsidóknak nyolc óra után veszedelmes az utcán járni. Megígértem, hogy ezentúl tíz perccel nyolc előtt otthon leszek.

Harry holnapra meghívott otthonukba. Jopie barátnőm állandóan ugrat vele. Pedig igazán nem vagyok szerelmes. Szó sincs róla, barátaim csak lehetnek. Senki se kifogásolhatja, hogy van udvarlóm, vagy ahogyan anya mondja, „gavallérom”. Éva elárulta nekem, hogy Harry egy este nála járt, s ő megkérdezte tőle, ki tetszik neki jobban: Fanny-e vagy Anne? - Semmi közöd hozzá - felelte Harry, s egész este nem is beszéltek többé egymáshoz. De amikor Éva kikísérte, Harry megszólalt: - Hát, ha tudni akarsz, Anne a kedvesebb, de ne mondd el senkinek. - Ezzel se szó, se beszéd, elrohant.

Sok minden azt mutatja, hogy Harry szerelmes belém, s a változatosság kedvéért örülök is neki. Margot szerint Harry nagyon kedves fiú. Nekem az a véleményem, hogy más jótulajdonságai is vannak. Anya nagyon dicséri. Azt mondja, csinos arcú, kedves, udvarias fiú. Boldog vagyok, hogy egész családom kedveli Harryt. Ő is szereti az enyéimet, szerinte azonban a barátnőim szörnyen gyerekesek és ebben igaza is lehet.

Anned

1942. június 5, szombat reggel

Drága Kittym!

Az évzáró ünnepély szerencsésen lezajlott. A Zsidó Színházban rendeztük meg. A bizonyítványom nem is lett olyan rossz. Egyetlen elégtelenem van, aztán egy ötösöm algebrából, két másik tárgyból hatosom, a többiből hetesem, kettőből pedig nyolcasom. Az itthoniak ezzel is nagyon meg voltak elégedve. Mert az én szüleim másként vélekednek a bizonyítványról, mint a többi szülők. Ők sohasem törődnek a jó vagy rossz jegyekkel, szerintük csak az a fontos, hogy egészséges legyek, ne viselkedjem túlságosan nevetlenül és örüljek az életnek. Ha mindez rendben van, majd megjön magától a többi. Én azonban nem így gondolkodom. Nem akarok rossz tanuló lenni. A Líceumba csak feltételesen vettek fel. Szabály szerint el kellett

volna még végezni a Montessori iskola hetedik osztályát is. Minthogy azonban valamennyi zsidó gyereket át kellett helyezni a hitközségi iskolába, az igazgató hosszas huzavona után kettőnk, Liest és engem, feltételeken felvett. Nem szeretném tehát, ha csalódna bennem. Margot nővérem is megkapta a bizonyítványát. Kitűnő volt, mint rendesen. Ha itt is volna „Cum laude” fokozat, biztosan megkapta volna, amilyen jó feje van.

Apa az utóbbi időben sokat ül otthon.

Az irodában már nincs sok keresnivalója. Kellemetlen lehet, ha valaki érzi, hogy felesleges. Koophuis úr átvette a Travies, Kraler úr pedig a Kolen & Co. céget. Néhány nappal ezelőtt, amikor együtt sétáltam vele a kertünkben, megemlítette, hogy talán el kell bújnunk. Arról is beszélt, hogy meglehetősen nehéz lesz elrejtőznünk. Megkérdeztem tőle, miért beszél erről már most.

- Hiszen tudod, Anne - felelte kissé izgatottan - hogy már több mint egy éve ruhaneműt, élelmiszert és bútort helyeztünk el az ismerősöknél. Nem akarjuk, hogy a holmink a németek kezére jusson, s még kevésbé szeretnénk, ha elhurcolnának bennünket. Inkább önszántunkból tűnünk el s nem várjuk meg, míg értünk jönnek.

- És mikor megyünk, édesapám? - kérdeztem; megijesztett apám komoly hangja.

- Ne nyugtalankodj, kislányom, én majd elintézem. Élvezd gondtalanul az életet, ameddig csak lehet.

Többet nem mondott. Bárcsak minél később kellene megvalósítanunk szomorú elhatározását.

Anned

1942. július 8, szerda

Drága Kittym!

Vasárnap reggel óta annyi minden történt, mintha évek teltek volna el. Csak nem áll tótágast az egész világ? De ahogy látod, élek még, és apa szerint ez a lényeg.

Élek bizony, de ne kérdezd, hol és hogyan. Persze, mindebből semmit sem értesz, hát inkább elmondom, hogy mi is történt vasárnap délután.

Körülbelül három óra lehetett; éppen akkor ment el Harry, de ígérte, hogy később visszajön. Egyszerre csak megszólalt a csengő. Én nem hallottam, mert a verandán a fekvőszékben lustálkodtam, olvastam és napoztam. Valamivel később Margot jelent meg feldúltan a konyhaajtóban. - Behívó érkezett apának az SS-től - suttopta - anya már el is ment Van Daan úrhoz. - (Van Daan apának jó ismerőse és munkatársa.) Szörnyen megrémültem. Behívó!... Mindenki tudja, hogy ez mit jelent; máris magam előtt láttam a koncentrációs tábor és a magánzárkát. - Hagyjuk, hogy elvigyék apát? - Egyszerűen nem jelentkezik - vigasztalt Margot, mialatt együtt vártunk a szobában anyánkra.

Anya Van Daanéhoz ment s ott megbeszéli a holnap reggeli hurcolkodást. Van Daanék velünk tartanak, s így heten leszünk a hátsó traktusbeli búvóhelyen. Csendben tovább üldögtünk. Egyetlen szót sem váltottunk többé. Apára gondoltunk, aki mit sem sejtve, látogatóban volt a Zsidó Szeretetotthonban, az ottani öregeknél. Vártuk anyát. A nagy meleg és az izgalom szavunkat vette.

Csengettek. - Ez csak Harry lehet - mondtam. - Nehogy ajtót nyiss - figyelmeztetett Margot, ezúttal fölös óvatosságból, mert máris hallottuk, hogy anyánk és Van Daan úr beszélget Harryval. Majd bejöttek és kulcsra zárták maguk mögött az ajtót. Azontúl Margot vagy én

minden csengetésre halkán az ajtóhoz osontunk s megnéztük, hogy apa áll-e kint, mert mást nem engedtünk volna be.

Margot-t és engem kiküldtek a szobából. Van Daan négyszemközt akart tárgyalni anyánkkal. Mikor aztán kettesben ültünk hálósobánkban, Margot megmondta, hogy nem is apának szól a behívó, hanem neki. Most még jobban megrémültem. Margot még csak tizenhat éves; ilyen fiatal lányokat is elszakítanak a családjuktól? De hát Margot-t nem engedjük, mondta anya, és apa valószínűleg erre célzott a múltkor, amikor elbújáról volt szó. Elbújni... Ugyan hová? A városba vagy vidékre, házba vagy kunyhóba? Mikor, hogyan és hová? Ezeket nem kérdezhettem meg a felnőttektől, de nem tudtam másra gondolni. Közben Margot-val becsomagoltuk iskolatászkánkba a legszükségesebb holmit. Legelőször ezt a keményfedelű füzetet, aztán a hajcsavarokat, zsebkendőket, iskolakönyveket, fésűt, régi leveleket szedtem össze. Minthogy egyre az elbújas foglalkoztatott, sok felesleges holmit raktam be, de nem bánom. Az emlékeimhez jobban ragaszkodom, mint a ruháimhoz.

Öt órákor végre megérkezett apa is. Felhívtuk Koophuis urat s kértük, hogy még este fáradjon át hozzánk. Van Daan elment Miepért. Miep 1933 óta dolgozik apa irodájában, s mi igen jó barátságban vagyunk vele, meg Henkkel is, újdonsült férjével. Miep el is jött; néhány pár cipőt, ruhákat, kabátokat, fehérneműt és harisnyát gyömöszölt egy bőröndbe, aztán elment, de megígérte, hogy nemsokára visszatér. Aztán senki sem szólt többé. Négyen voltunk, de egyikünk se vacsorázott. Még mindig tartott a hőség, és mindent olyan hihetetlennek éreztem magam körül. Az emeleti nagyszobát nemrégiben bérbe adtuk egy Goudsmit nevű, harminc év körüli embernek, aki ezen az estén - nem lévén jobb dolga - körülbelül tíz óráig nálunk ténfergett, s noha igyekeztünk udvariasan tudtára adni, hogy felesleges, képtelenek voltunk szabadulni tőle. Tizenegy óra tájban megérkezett Miep és férje, Henk van Santen. Miep táskájában és Henk óriási zsebeiben megint elsüllyedt néhány cipő, harisnya, könyv és fehérnemű. Fél tizenkettőkor azután ők is eltávoztak. Már tudtam, hogy ez lesz az utolsó éjszaka, amelyet a saját ágyamban töltök. Olyan fáradt voltam, hogy nyomban elaludtam és fel sem ébredtem reggel fél hatig; akkor is anyám keltett fel. Szerencsére a hőség kissé enyhült a vasárnapihoz képest. Egész nap szakadt a meleg eső. Mind a négyen úgy öltöztünk fel, mintha hűtőkamrában szándékoznánk tölteni az éjszakáinkat. Persze ez azért történt, hogy még jó néhány ruhadarabot vihessünk magunkkal, hiszen egyetlen üldözőt se merte volna megkockáztatni, hogy tele bőrönddel hagyja el a házat. Rajtam is két ing, három nadrág, egy ruha, egy szoknya, kiskabát, felette nagykabát, két harisnya, fűzős cipő, sapka, sál és más egyéb volt. Már otthon beleizzadtam, de hát kit érdekelt ez akkor?

Margot teletömte iskolakönyvekkel a táskáját, kihozta a garázsból a kerékpárját s Miep mögött elkarikázott előttem ismeretlen tájak felé. Én ugyanis még mindig nem tudtam, hová visz az utunk. Fél nyolckor végül mi is becsuktuk magunk mögött az ajtót. Az egyetlen lény, „akitől” elbúcsúztam, Moortje volt, a cicám. Őt egy Goudsmit úrhoz címlett levélben a szomszédok gondjaira bíztuk...

A konyhában a cica számára elkészített font hús, a mosatlan reggeli edény s a vetetlen ágyak azt a benyomást kelthették, hogy sebtiben hagytuk el a házat. De hát nekünk kisebb gondunk is nagyobb volt annál, hogy miként vélekednek rólunk az emberek. Csak menekülni kívántunk és biztos helyre kerülni.

Holnap folytatom.

Anned

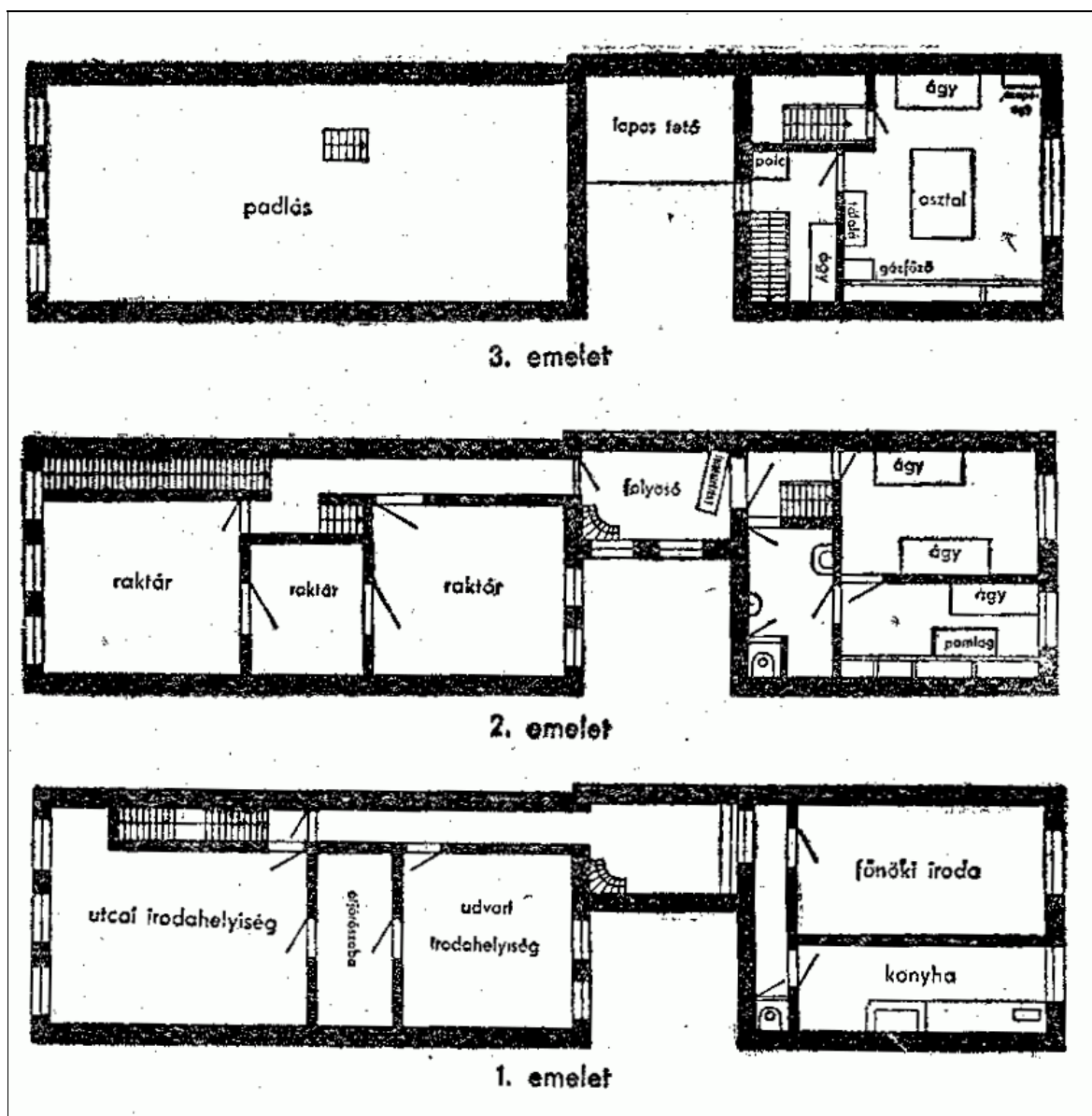
1942. július 9, csütörtök

Drága Kittym!

Így baktattunk tehát a szakadó esőben apa, anya meg én; kezünkben iskolatáska és szatyor, színiültig teletömve a beledobált holmival.

A kora reggeli órában a gyárakba siető munkások szánakozva néztek ránk. Arc kifejezésük elárulta, mennyire sajnálják, hogy tilos bármiféle járművet igénybe vennünk. A feltűnő sárga csillag helyettünk is beszélt.

Csak amikor már az utcán voltunk, közölte velem kíméletesen apám és anyám, hová rejtőzünk el. Már hónapok óta elhordták a házból felszerelésünk és ruhaneműink egy részét, s tervük az volt, hogy július 16-án elbújunk, függetlenül attól, hogy mi történik. A behívó miatt tervünket tíz nappal hamarabb hajtottuk végre, s így hiányos lesz a berendezésünk. Búvóhelyünk apa irodájának épületében lesz. A be nem avatottak ezt meglehetősen nehezen értenék meg, ezért közelebbről is megmagyarázom. Apának nem sok alkalmazottja volt: Kraler, Koophuis, Miep és Elli Vossen, a huszonhárom éves gyorsíró, akik mindnyájan tudták, hogy odamegyünk. Vossen raktárnokkal, Elli apjával, valamint a két segédmunkással viszont semmit sem közöltünk.

Az épület beosztása a következő: a földszintet nagy üzlethelyiség foglalja el, melyet raktárnak is használnak. A raktár ajtaja mellett van a ház bejárata. Ez egy ajtóhoz vezet. Innen nyílik a lépcső (A). Ezen a lépcsőn üvegezett ajtóhoz jutunk, amelyen még nyomai látszanak annak a fekete betűs felírásnak: „Iroda.” Nagy, világos szobába lépünk. Ez az első irodahelyiség. Napközben itt dolgozik Elli, Miep és Koophuis úr. A szomszédos kis szobában áll a pénz-szekrény, a ruhafogas meg egy nagy szekrény, melyben árut tartják. Az utána következő szoba kicsiny és meglehetősen sötét. Azelőtt itt együtt dolgozott Kraler és Van Daan úr, azonban csupán Kraler úr ül itt. Kraler úr irodája az előszobából is megközelíthető egy üvegajtón át, de ez csak belülről nyílik, kívülről nem.

Kraler szobájából a hosszú, keskeny folyosón keresztül, a szénraktár mellett négy lépcsőfok vezet fel az épület legszebb részébe, a főnöki szobába. Itt minden igen szép: a finom, sötét bútor, a linóleummal bevont padló, a szőnyegek, a rádió és az asztali lámpa. Azon túl nagy, tágas konyha, melegvítárolóval és két lángú gázrezsóval. Mellette W. C. Ez van az első emeleten.

Az első emeleti előszobából egyszerű falépcső vezet felfelé (B). Fent egy kis benyílóhoz érünk, melyet átjárónak neveznek. A benyílóból jobbra-balra ajtó nyílik. A baloldali ajtó a ház utcai traktusába vezet. Itt vannak a raktárhelyiségek, a manzárd és az utcai padlástér. Ebből az első traktusból hosszú, igen meredek, valódi nyaktörő hollandi lépcső vezet a másik utcai ajtóhoz.

A benyíló jobboldali ajtaja a hátsó traktusba visz. Nem gondolná senki, hogy az egyszerű, szürke ajtó mögött oly sok szoba rejtőzik. Az ajtótól csak egyetlen lépcsőfokra kell felhágni s már benn is vagyunk.

A bejárattal szemben baloldalt meredek lépcső (E) vezet egy keskeny folyosón keresztül abba a helyiségbe, mely ezentúl a Frank-család nappali és hálósobája lesz. A mellette levő kis szoba tölti majd be a Frank-kisasszonyok háló- és dolgozószobájának szerepét. A lépcsőtől jobbra ablak nélküli helyiség található, benne mosdó és elkerített W. C.-sarok. De idenyílik egy ajtó a leányszobából is.

Ha a lépcsőn feljebb megyünk és a felsőajtót kinyitjuk, méltán csodálkozhatunk, hogy ebben a régi, csatornaparti házban egy ennyire tágas és világos helyiséget találunk, s benne gáztűzhe-lyet, vízvezetékét és mosogatót. (Ezt annak köszönhetjük, hogy ez volt mostanáig a laboratóri-um.) Ezentúl azonban a konyhánk lesz s egyúttal a Van Daan-házaspár hálósobája, valamint közös nappali, ebédlő és dolgozószobánk.

A parányi előszoba Peter Van Daan hálósobájává lép majd elő. Ezenkívül ugyanúgy, mint az utcai részen, itt is van manzárd és padlástér. Nos, ezzel egészében bemutattam Neked a nagy-szerű hátsó traktust.

Anned

1942. július 10, péntek

Drága Kitty!

Valószínűleg untattalak lakásunk hosszadalmas leírásával, de fontosnak tartom, hogy megtudd, hová jutottam.

És most folytatom elbeszélésemet, amely befejezetlen maradt. Amikor a Prinsengrachtra érkeztünk, Miep gyorsan felvezetett bennünket a hátsó traktusba. Aztán becsukta utánunk az ajtót, s egyedül maradtunk. Margot a kerékpárján jóval előbb megérkezett és már várt bennün-

ket. Nappali szobánk és a többi helyiség annyira telis-tele volt mindenféle limlommal, hogy az leírhatatlan. Valamennyi kartondoboz, amelyet az utóbbi hónapokban az irodába küldtünk, ott tornyosult a földön és az ágyakon. A kisszoba a mennyezetig meg volt rakva ágyneművel. Ha estére rendesen megvetett ágyakban akartunk aludni, azonnal hozzá kellett látnunk a munkához, rendet kellett teremtenünk. Anya és Margot mozdulni sem tudtak; fáradtan, elcsigázva feküdtek az ágy matracain. De apa és én, a család két rendcsinálója, azonnal munkához láttunk.

Egész nap csak rakosgattunk: dobozból ki, szekrénybe be, szöveget vertünk a falba, rendezgettünk s estére holtfáradtan dőltünk a frissen áthúzott ágyba. Napközben nem jutottunk föltételhez, de nem törődtünk vele. Anyának és Margot-nak a fáradtságtól és az izgalomtól elment az étvágyuk, mi meg apával nem értünk rá enni.

Kedden reggel ott folytattuk, ahol hétfőn abbahagytuk. Elli és Miep beváltották élelmiszerjegyeinket, apa kijavította a hiányos elsötétítő papírokat, mi, nők felsúroltuk a konyhát s megint csak dolgoztunk reggeltől estig. Így szerdáig nem is igen volt időm az életemben bekövetkezett változáson gondolkodni. Ideérkezésünk óta csak most van először alkalmam arra, hogy közöljem Vele az eseményeket, édes Kittym, s egyben magamnak is számot adjak arról, tulajdonképpen mi is történt és még mi történhet velem.

Anned

1942. július 11, szombat

Drága Kittym!

Apa, anya és Margot még mindig nem tudják megszokni a Westertoren harangját, amely minden negyedórát elkongat. Én viszont azonnal megszerettem. Főleg éjszakánként olyan megnyugtatónak érzem. Bizonyára érdekel, hogyan tetszik az „odúm”. Őszintén szólva, magam sem tudom. Azt hiszem, ebben a házban sohasem érzem majd otthonosan magam. Ezzel igazán nem azt akarom mondani, hogy rossz itt, csak mintha valami igen furcsa panzióban tölteném a szünidőmet. Persze ez eléggé buta meghatározása egy rejtekhelynek, de igaz. Pedig a hátsó traktus ideális rejtekhely. Bár a ház nyirkos és düledezik, Amszterdamban, sőt egész Hollandiában sem lehetne ennél kényelmesebben berendezett bújóhelyet találni.

Szobácskánk csupasz falai eddig meglehetősen siváran meredeztek. Hála apának, aki annak idején egész filmcsillag- és képeslap-gyűjteményemet idehozta, enyv és ecset segítségével teleragasztottam az egész falat. Most már sokkal barátságosabb, s ha Van Daanék is megérkeznek, deszkát hozunk le a padlásról, összetákolunk még néhány szekrényt és egyéb, mutatós bútordarabot.

Margot és anya már kissé összeszedte magát. Anya tegnap előbb borsólevest akart főzni, de amíg lent beszélgetett, megfélekedett róla. A borsó szénné égett, s le sem tudtuk vakarni a fazék aljáról.

Koophuis úr megvette nekem *Az ifjúság könyvét*. Tegnap este mind a négyen bementünk a főnöki szobába és bekapcsoltuk a rádiót. Nagyon féltem, hogy meghallja valaki, és kétségbeesve könyörögtem apának, hogy menjünk egy emelettel feljebb. Anya megértette aggodalmamat és velem jött. Különböző is reszketünk, hogy a szomszédok meglátnak vagy meghallanak bennünket. Mindjárt az első napon függönyöket varrtunk. Tulajdonképpen nem is függönyökről, hanem csak egy-egy kartonmaradékról van szó, mindegyik más méretű, minőségű és mintázatú. Apával ketten ügyetlenül, ferdén varrtuk őket össze. Ezeket a műremekeket rajzszögekkel erősítettük az ablakkeretekre, s többé le se kerülhetnek onnan, míg rejtekhelyünkön tartózkodunk.

Balra tőlünk nagy üzletház, jobbra pedig bútorgyár van. A személyzet munkaidő után nemigen tartózkodik ezekben az épületekben, de azért mégis megeshetik, hogy valaki meghall bennünket. Ezért megtiltottuk Margot-nak, hogy éjszaka köhögjön, bár alaposan meghűlt, s nagy adag kodeint etettünk vele.

Nagyon örülök, hogy Van Daanék kedden megérkeznek. Így sokkal kellemesebb és változatosabb lesz az életünk. Engem tudniillik a csend esténként és éjszakánként úgy idegesít, hogy nem is tudom, mit adnék érte, ha egyik-másik gyámolítónk itt maradna nálunk éjszakára.

El se mondhatom, milyen nehezen viselem el, hogy sohasem léphetek ki a házból, s rettentően félek, hogy felfedeznek és agyonlőnek bennünket. A kilátások nem valami biztatóak.

Napközben állandóan lábujjhegyen járunk és suttogva beszélgetünk, nehogy meghallják a raktárban.

De most hívnak.

Anned

1942. augusztus 14, péntek

Drága Kittym!

Egy teljes hónapig nem írtam, de hidd el, nem mindennap akad olyan érdekes hír vagy esemény, amit elmondhatnék. Július 13-án megérkeztek Van Daanék. Csak 14-ére vártuk őket, július 13-a és 16-a között azonban a németek egyre jobban nyugtalanították az embereket; rengeteg behívót küldtek szét. Van Daanék így biztonságosabbnak tartották, ha egy nappal hamarabb érkeznek. Reggel fél tízkor éppen a reggelinél ültünk, amikor megérkezett a Van Daan-fiú; az alig tizenhat éves Peter, egy elég unalmas, félszeg kamasz, akinek a társaságától nem sokat várok, s magával hozta a cicáját, Mouschit is. Van Daan úr és a felesége fél órával később állított be. Nagyon mulattunk, mert Van Daanné egy kalapdobozban hatalmas éjjelit hozott magával. - Enélkül sehol sem érzem magam otthon - magyarázta s ezt a tárgyat helyezte el elsőnek állandó helyére, az ágy alá. Van Daan úr viszont nem éjjelit, hanem egy összecsucskható asztalkát cipelt a hóna alatt.

Már az első napon igen barátságos hangulatban étkeztünk együtt Van Daanékkal, s három nap múlva eszünkbe sem jutott, hogy nem vagyunk egy nagy család. Van Daanék természetesen sok mindent elmeséltek nekünk a legutóbbi hét eseményeiből. Ennyi idő telt el, amióta eltűntünk a világból. Például az is borzasztóan érdekelt bennünket, hogy mi történt a lakásunkkal és Goudsmit úrral.

Van Daan a következőket mesélte:

- Hétfő reggel kilenc órakor Goudsmit úr felhívott telefonon és kért, hogy keressem fel. Azonnal elmentem hozzá. Nagyon izgatottan fogadott. Megmutatta a Frank-család hátrahagyott levelét és annak értelmében a macskát át akarta vinni a szomszédokhoz, amit én csak helyesletem. Goudsmit úr attól tartott, hogy házkutatás lesz, s ezért bejártuk a szobákat, rendet teremtettünk és leszedtük az asztalt.

Közben Frankné íróasztalán felfedeztem egy jegyzetömböt, amelyre egy maastrichti cím volt felírva. Bár jól tudtam, hogy ezt a feljegyzést Frankné szándékosan hagyta hátra, úgy tettem, mintha nagyon megdöbbennék s kértem Goudsmit urat, hogy azonnal égesse el ezt a „szerencsétlen papírszeletet”.

Egyre azt erősítgettem, hogy sejtelmem sem volt Frankék eltűnési szándékáról, de a cím láttán nagyszerű ötletem támadt. - Goudsmit úr - mondtam - most jutott csak az eszembe, mit

jelenthet ez a néhány sor. Határozottan emlékszem, hogy körülbelül fél évvel ezelőtt egy magas rangú katonatiszt járt Frankéknál az irodában, valószínűleg a családfő gyermekkori barátja, és megígérte, hogy szükség esetén segít rajtuk. Ez az ember Maastrichtban is megfordult. Azt hiszem, most betartotta ígéretét és Frankékat valamilyen úton-módon előbb Belgiumba, onnan pedig Svájcba segíti. Kértem Goudsmit urat, mondja ezt el mindazoknak, akik Frankék sorsa felől érdeklődnének. Maastrichtról persze ne tegyen említést.

Ezzel aztán el is mentem. Az ismerősök már ebben a változatban értesültek a szökésről, mert azóta én is többektől értesültem róla.

Van Daan beszámolóján nagyszerűen mulattunk, de még jobban derültünk az emberek képzelőtehetségén, mert megtudtuk, hogy egyik rokonunk menekülésünk reggelén mind a négyünket kerékpáron látott elrobogni, egy asszonyismerősünk pedig határozottan állította, hogy katonai autóra raktak fel bennünket.

Anned

1942. augusztus 21, péntek

Drága Kitty!

„Odúnk” csak most lett ám „igazi” rejtekhely. Kraler úr ugyanis jónak látta, hogy egy szekrénnel eltakarja a hozzánk vezető ajtót, mert az elrejtett kerékpárok miatt igen gyakori a házkutatás. Persze olyan szekrénnel, amely forgatható és úgy nyílik, mintha ajtó volna.

A szekrényt Vossen úr készítette. Időközben ugyanis elárultuk neki, hol vagyunk, s ő nagyon szívesen támogat bennünket. Ha ezután a földszintre akarunk menni, előbb le kell hajolnunk, aztán ugranunk egyet, mert eltüntettek egy lépcsőfokot. Három nap alatt valamennyiünk homlokán egész csomó dudor sorakozott, mert mindig beleütöttük a fejünket az alacsony ajtó-félfába. Most azonban a szemöldökfát kikárpitozták egy szövetdarabbal, amelybe faforgácsot tömtek. Majd meglátjuk, jobb lesz-e így!

Egyelőre nemigen tanulok. Szeptemberig szünidőt engedélyeztem magamnak. Azután majd apa foglalkozik velem, mert rengeteget felejtettem abból, amit az iskolában tanultam.

Nem valami változatos az életünk. Van Daan úr meg én örökösen kötözködünk egymással. Margot-t azonban nagyon kedveli. Mama néha úgy bánik velem, mint egy kisbabával, s ezt ki nem állhatom. Máskülönben javul a helyzet. Peterrel még mindig nem barátkoztam össze. Unalmas fiú. Naphosszat lustálkodik az ágyban, olykor fúr-farag valamit, aztán újból csak szundikál. Micsoda mafla!

Kint megint szép, meleg az idő, és ezt mindennek ellenére ki is használjuk, amennyire csak lehet. Fent a padláson kinyitunk egy összecsukható ágyat és sütkérezünk a padláslyukon beáramló napsugarakban.

Anned

1942. szeptember 2, szerda

Drága Kitty!

A Van Daan házaspár csúnyán összeveszett. Sose láttam ilyet, mert apának és anyának eszébe nem jutna így kiabálni. Pedig olyan csekélységen kaptak össze, amire kár volt egyetlen rossz szót is vesztegetni. De hát - ki-ki a saját gusztusa szerint.

Peternek ez persze igen kellemetlen, hiszen hozzájuk tartozik. Bár senki sem veszi őt komolyan, mert szörnyen kényeskedő és lusta. Tegnap is kétségbeesett, mert a nyelve megkékült. Ez a különös tünet azonban éppoly gyorsan eltűnt, ahogyan keletkezett. Ma viszont sálat vett magára. Azt mondja, megmerevedett a nyaka és a derekát is fájdtja. De a szívére, a veséjére és a tüdejére is panaszkozik. Igazi hipochonder. (Ezt így hívják, ugye?)

Anya és Van Daanné se nagyon imádják egymást. Van is elég ok a kelletlenségre. Hogy csak egyetlen példát említsek, önágyása három darab kivételével valamennyi lepedőjét kivette a közös fehérneműszekrényből. Úgy gondolja, hadd használja az egész társaság anyja holmiját. Valószínűleg meglepődne, ha anyja is ugyanezt tenné.

Önágyását továbbá a gutaütés kerülgeti, mert mindnyájan az ő porcelán étkezészetét használjuk. Állandóan ki szeretne bennünket hogy hová tettük a tányérjainkat. Közelebb vannak hozzá, mint gondolná. A padlásra, a reklámanyag mögött helyeztük el egy kartondobozban. Rejtőzésünk ideje alatt a tányérjaink nem kerülnek elő, ami nagyon helyes. Velem azonban mindig történik valami baleset. Tegnap is darabokra törtem önágyása egyik leveses tálját. Óó - kiáltotta önágyása dühösen - miért nem vigyázol jobban; jól tudod, hogy ez az utolsó megmaradt darabom.

Van Daan úr viszont az utóbbi időben mézédeseen beszél velem. Bánom is én! Ma reggel anyától újra szörnyű fejmosást kaptam, pedig ki nem állhatom az ilyesmit. Felfogásunk pontosan és homlokegyenest ellenkezik egymással. Apa anygali, bár néha, őt percre, ő is megharagszik rám.

A múlt héten kis változatosság köszöntött be egyhangú életünkbe, egy nőkről szóló könyvvel és Peterrel kapcsolatban. Tudnod kell ugyanis, hogy Peter és Margot majdnem minden könyvet elolvashat, amit Koophuis úr kölcsönöz nekünk, ez egy kivételével, amelyet a felnőttek a maguk számára tartottak fenn. Ez azonban még jobban felcsigázta Peter érdeklődését. Ugyan miféle titkok lehettek abban a könyvben? Míg anyja az első emeleten beszélgetett, észrevétlenül elcsente s zsákmányával a padlásra ment. Néhány napig nem történt semmi. Van Daanné már régen tudott a fia csínyjéről, de nem árulta el. Végül azonban Van Daan úr is rájött a turpisságra, a könyvet elkobozta s azt hitte, hogy az ügy ezzel el is van intézve. Nem számolt fia kíváncsi természetével. Mert Petert apjának erélyes fellépése egyáltalán nem térítette el szándékától.

Törte a fejét, hogyan juthatna ehhez a ritka, érdekes könyvhöz. Közben önágyása is tapogatózott anyánál, mi a véleménye a kérdésről. Anya a könyvet nem tartotta különösen alkalmasnak Margot számára, de az volt a véleménye, hogy a legtöbb könyvet elolvashatja.

- Persze Margot és Peter között nagy a különbség - jegyezte meg anyja - először is Margot leány és a lányok mindig érettebbek a fiúknál, másodszor Margot már több komoly könyvet ismer és nem töri magát olyasmi után, ami tilos, harmadszor pedig Margot sokkal műveltebb és értelmesebb, ami magasabb iskolai képzettségével magyarázható.

Önágyása igazat adott anyának, de elvileg helytelennek tartotta, hogy serdülő korban levő gyerekek felnőtteknek való könyveket olvassanak.

Peter közben kileste, hogy mikor juthat észrevétlenül a könyvhöz. Este fél nyolckor, amikor az egész család rádiót hallgatott a főnöki szobában, felsurrant kincsel a padlásra. Fél kilencre vissza akarta tenni a helyére, de az olvasmány annyira lekötötte, hogy megfeledkezett az idő múlásáról s éppen akkor robogott le a lépcsőn, amikor anyja és apja beléptek a szobába. Ami ezután történt, az előrelátható volt. Egy nyakleves, egy csattanás, egy ugrás, s a könyv az asztalra került, Peter pedig a padlásra menekült. Ez volt a helyzet, amikor elkövetkezett a vacsora ideje. Peter fent maradt, senki sem törődött vele, s éhesen kellett lefeküdnie. Vidáman

beszélgetve fogyasztottuk vacsoránkat, amikor hirtelen átható fütty hallatszott. Letettük a villát és sápadt, rémült arccal néztünk egymásra. Aztán a kályhacsövön keresztül meghallottuk Peter hangját: - Hát akkor nem megyek le. Jó? - Van Daan felugrott. Asztalkendője lerepült a földre s rákvörös arccal kiáltotta: - Most aztán elég. - Apa megfogta a karját, mert a legrosszabbtól tartott, s a két férfi együtt ment fel a padlásra. Hosszabb ellenkezés és rugdalózás után Petert a szobájába ráncigálták s rácsukták az ajtót. Tovább ettünk. Önagysága egy szelet vajaskenyeret akart készíteni szerelmes fiának, de Van Daan úr kérlelhetetlen maradt. Kijelentette: - Ha Peter nem kér azonnal bocsánatot, fent alszik a padláson.

Ez ellen tiltakoztunk, mondván, hogy a koplalás már elég büntetés. Peter meghűlhet, s nem lenne éppen kellemes orvost hívni a házba.

Peter volt hajlandó bocsánatot kérni. Inkább felment a padlásra. Van Daan úr nem törődött vele tovább, reggel pedig megállapította, hogy fia az ágyában aludt.

Reggel hét órakor azonban már újra a padláson volt s csak apa barátságos szavaira jött le közénk. Van Daanék három napig komor képet vágtak, nem beszéltek egymással, de aztán újra ment minden a maga útján.

Anned

1942. szeptember 21, hétfő

Drága Kitty!

Ma elmondok egyet-mást a hátsó traktus életéből.

Van Daanné kiállhatatlan teremtés. Folytonosan megpirongat, mert sokat fecsegek. Mindig talál valamit, amivel bosszanthat bennünket. Mostanában nem hajlandó elmosni a fazekakat, hanem ahelyett, hogy egy üvegtálcába tenné az ételmaradékot, ahogy szoktuk, meg hagyja romlani a fazékban. A következő mosogatásnál azután Margot-nak hét piszkos fazekat kell elmosnia, önagysága pedig sopánkodik: - Margot-kám, Margot-kám, bizony sok a dolgod!

Apával együtt családfánk felállításával foglalkozom. Így elődeinkről is megtudok egyet-mást, s ez rettentően érdekelt.

Koophuis úr minden héten hoz nekem néhány ifjú leányoknak való könyvet. El vagyok ragadtatva a Joop ter Heul-sorozattól. Cissy van Marxveldt könyvei általában szintén tetszenek nekem, az *Egy nyári ostobaság* címűt négyszer is elolvastam s még most is derülök a mulatságos részleteken.

Hozzáfoglunk a tanuláshoz. Sokat foglalkozom a francia nyelvvel. Öt rendhagyó ígét magolok be naponta. Peter nagy sóhajtozások közepette kezdett el angolul tanulni. Egyes iskolakönyveket csak mostanában kaptunk meg, de füzetrel, ceruzával, vonalzóval és címkével bőven elláttuk magunkat, még az otthoni készletből. Néha meghallgatom az Oranje adót. Nemrégiben Bernát herceg beszélt. Elmondta, hogy körülbelül januárban gyermekük születik. Ennek nagyon örültem, de a többiek csodálkoznak királyhűségemen.

Néhány nappal ezelőtt megállapították, hogy még igen tudatlan vagyok. Ezért másnap alaposan nekiláttam a tanulásnak. Semmi kedvem hozzá, hogy majd tizennégy-tizenöt éves fejjel beültessem az első osztályba.

Azt is hozzátették, hogy jóformán egyetlen komolyabb könyvet se szabad olvasnom. Anya jelenleg az *Urak, nők és szolgák* című regényt olvassa. Ez nekem tilos, Margot-nak azonban nem. Nekem előbb még sokat kell művelődnöm, hogy olyan legyek, mint tehetséges nővérem.

Azután arról volt szó, hogy sejtelmem sincs a filozófiáról, pszichológiáról és fiziológiáról. De jövőre talán már okosabb leszek! (A fenti nehéz szavakat gyorsan kikerestem a Koenenből.)

Arra az ijesztő megállapításra jutottam, hogy csak egy hosszú ujjú ruhát és három kötött kabátkát hoztam magammal a télre, mire apa megengedte, hogy egy pulóvert kössek fehér gyapjúfonálból. A fonal nem valami szép, viszont jó meleg. Van még néhány ruhánk az ismerősöknél, de ezeket, sajnos, csak a háború után kaphatjuk vissza, ha ugyan addig meglesznek még.

Éppen öngyógyításról írtam, amikor odajött hozzám. Puff, gyorsan összecsaptam a naplót.

- Nos, Anne, megnézhetem, hogy mit írtál?

- Nem, asszonyom.

- Legalább az utolsó oldalt.

- Nem, azt sem, asszonyom.

Egy pillanatra megrémültem, mert éppen ezen az oldalon jellemeztem őt, mégpedig nem a leghízelgőbben.

Anned

1942. szeptember 25, péntek

Drága Kittym!

Tegnap este ismét felmentem Van Daanékhoz, egy kis tereferére. Olykor egészen kellemesen telik náluk az idő. Közben molyirtó ízű kekszet rágcسالunk (a kekszesdobozt ugyanis a molyirtóval beszórt ruhaszekrényben tartják), és limonádét iszunk hozzá.

Peterről volt szó. Elmondtam, hogy igen gyakran megsimogatja az arcomat, s ezt nem szeretem, mert nem állhatom a simogató fiúkat.

Erre amúgy szülők módjára megkérdezték, hogy nem tudnám-e szeretni Petert, hiszen ő valószínűleg nagyon szeret engem. Jaj nekem - gondoltam és így feleltem: - Szó sincs róla! - Mit szólsz ehhez, Kitty?

Aztán elmondtam, hogy Peter kissé félszeg, s úgy látszik, sokszor zavarban van, de hát így van ez az olyan fiúknál, akik még keveset fordultak meg lányok társaságában.

El kell ismernem, hogy a hátsó traktus rejtékhely-bizottságának férfikülönítménye igen találékony. Képzeld, újabban mit sütöttek ki. Üzenni akarnak Van Dijknak, a Travies-cég vezérképviselőjének, jó ismerősünknek, aki az üldözöttek holmiját megőrzi. Gépen írott levelet küldenek az egyik üzletfélnek, egy Zeeuws-Vlaanderenben lakó drogistának azzal, hogy a mellékelt levelet a mellékelt borítékban juttassa el Van Dijknak. Így Van Dijk is elolvashatja anélkül, hogy gyanút fogna. Azért választották éppen Zeelandot, mert ez a tartomány Belgiummal szomszédos és így könnyű átcsempészni a levelet.

Anned

1942. szeptember 27, szerda

Drága Kittym!

Az utóbbi időben rengeteget kikapok anyától. Sajnos, nem vagyunk valami jó viszonyban egymással és Margot-val se nagyon egyezünk. Családunkban persze sohasem kerül sor olyan kitörésekre, mint Van Daanéknál, de így is elég nehéz a helyzetem. Margot és anya természete egészen más, mint az enyém, s még a barátnőim is jobban megértene, mint az édesanyám. Elég baj ez!

Gyakran beszélgetünk olyan háború utáni kérdésekről, mint például, hogy nem szabad lenézően beszélni a cseléd lányokról. Ezt én ugyanolyan csúfnak tartom, mint mondjuk a Mevrouw meg a Juvrouw¹ megkülönböztetést a férjes asszonyoknál.

Önagysága, mint már annyiszor, ma is ballábbal kelt fel; igen kedves, s ugyanakkor egyre több holmit zár el a sajátjából. Sajnos, anya nem válaszol minden egyes eltűnt Van Daan-tárgyra egy Frank-tárgy elzárásával.

Vannak emberek, akik nem érik be azzal, hogy saját gyermeküket neveljék, hanem ismerőseik gyermekének nevelésébe is beleavatkoznak. Van Daanék is ilyenek. Margot-n nincs mit nevelni; ő természettől fogva jó, kedves és okos. Nálam viszont bőven akad olyan rossz tulajdonság, ami belőle hiányzik. Az asztalnál nemegyszer ide-oda röpködnek a figyelmeztető szavak és az én szemtelen válaszaim. Apa és anya mindig lelkesen a védelmükbe vesznek, nélkülük nem tudnám minden arcrándulás nélkül újból és újból folytatni a harcot. Bár egyre arra kérnek, hogy beszéljek kevesebbet, ne avatkozzam bele mindenbe és legyek szerényebb, legtöbbször nem viselkedem helyesen. És ha apa nem volna mindig olyan türelmes velem szemben, már régen lemondtam volna a reményről, hogy teljesítsem a szülői követelményeket, noha azok igazán nem nagyok.

Ha egyik-másik főzelékből, amit egyáltalán nem szeretek, keveset veszek, s helyette több krumplit eszem, a Van Daan-házaspár, de főleg önagysága nem képes napirendre térni afelett, hogy ennyire elkényeztetnek.

- Miért nem veszel több főzeléket, Anne? - csap le rám.

- Köszönöm, asszonyom, nem kérek - mondom - jó nekem a krumpli is.

- Pedig a főzelék igen egészséges. Anyád is ezt mondja, végy csak belőle még - erőszakoskodik, míg végre apa közbeszól és védelmébe vesz.

Önagysága erre kikel magából: - Azt nézte volna meg, hogyan nevelték nálunk a gyerekeket. Ez nem nevelés. Annét szörnyen elkényeztették. Ha Anne az én lányom volna, nem engedném meg neki...

Aztán jön a szóáradat: - Ha Anne az én lányom volna stb. Szerencsére nem vagyok a lánya.

Ami a nevelés kérdését illeti, tegnap önagysága utolsó szavait előbb csend követte, aztán apa válaszolt: - Azt hiszem, igen jól neveltük. Annyit mindenesetre megtanult, hogy a maga végnélküli prédikációira már nem is válaszol. Ami a főzeléket illeti, arra csak azt mondhatom, hogy ki-ki nézzon a saját tányérjába.

¹ *Juvrouw* eredetileg hajadon, *Mevrouw* jómódú polgárasszony, de a szegény sorsú férjes asszonyt korra való tekintet nélkül Juvrouw-nak szólítják

Önagysága így alaposan leégett. A fenti idézet ugyanis arra célzott, hogy ő is elég kevés főzeléket szedett a tányérjára. Azt válaszolta, hogy a sok főzelék lefekvés előtt nem tesz jót az emésztésének. No legalább majd nem köt belém többé. Van Daanné ilyenkor igen mulatságos látvány. Hirtelen elpirul, míg nekem szerencsére egy arcizmom se rándul. Titokban persze majd megpukkad emiatt.

Anned

1942. szeptember 28, hétfő

Drága Kittym!

Még nagyon messze voltam előbbi levelem befejezésétől, de abba kellett hagynom. Nem tudom magamban legyőzni a kívánságot, hogy beszámoljak neked egy másik szóváltásról, de mielőtt hozzáfogok, elmondom a következőket:

Helytelenítem, hogy felnőtt emberek oly hamar, oly sokszor és minden apróságon összezördülnek. Eddig azt hittem, hogy a marakodás csak gyerekszokás, s idővel ki lehet nőni belőle. Persze néha-néha van ok „igazi” veszekedésre is, de az itteni szóáradat nem egyéb gyerekes marakodásnál. Minthogy ez itt hozzátartozik a napirendhez, voltaképpen már hozzászokhatam volna; de hát sajnos, nem tudom megszokni és nem is fogom addig, amíg majd minden vitánál (ezt a szót a „marakodás” helyett használom) én is szóba kerülök. Semmit, de a szó szoros értelmében semmit sem hagynak annyiban, amit én csinállok: egyenként és részletezve bírálják és szóvá teszik a magatartásomat, jellememet, modoromat, s nekem illetékes helyről jövő kívánságra csendben le kell nyelnem a sok sértést, korholást, pedig ehhez egyáltalán nem szoktam hozzá. De nem! Eszemben sincs, hogy tovább is hagyjam magam sértegetni. Majd megmutatom nekik, hogy Anne Frank nem esett a feje lágyára. Majd csodálkoznak és befogják azt a nagy szájukat, ha rájuk sütöm, hogy jobb lesz, ha nem engem, hanem *magukat* nevelik. Micsoda magatartás ez? Olyanok, mint a barbárok! Minduntalan elképedek ennyi modortalanság és főleg... butaság láttán (itt Van Daannéra gondolok), de mihelyt magamra találok - és ez hamarosan bekövetkezik - alaposan odamondogatok nekik, s akkor majd másképp beszélnek!

Hát tényleg olyan modortalan, önfejű, öntelt, szerénytelen, buta, lusta stb. vagyok, mint azt a felső emeleten lakók állítják? Szó sincs róla. Jól tudom, hogy sok hibám és rossz tulajdonságom van, de ők ezt eltúlozzák.

Fogalmad sincs róla, Kittym, hogy néha mennyire elfut a pulykaméreg, amikor szidnak és korholnak! Tudom, hogy nem bírom már soká, s egy szép napon kitör belőlem a keserűség.

De ebből most elég ennyi. Már úgyis sokat untattalak a veszekedésekkel. Mégsem hallgathatok el előtted egy rendkívül érdekes asztali beszélgetést.

Szóba került, hogy Pim milyen rendkívül szerény ember. (Pimnek becézzük édesapámat.) Az ő szerénysége tudniillik olyan kétségbevonhatatlan tény, hogy még a legbutábbak sem kételkedhetnek benne. Önagysága ekkor hirtelen közbeszólt, mert hiszen mindenbe beleüti az orrát: - Én is nagyon szerény vagyok, sokkal szerényebb, mint a férjem.

Hát ilyet még életemben nem hallottam! Ezzel a megjegyzésével aztán végleg bebizonyította, hogy szerény! Van Daan úr, aki úgy vélte, hogy meg kell magyaráznia a „sokkal szerényebb, mint a férjem” kitételt, nyugodt hangon jegyezte meg: - Nem is akarok szerényebb lenni. Világéletemben azt tapasztaltam, hogy a szerénytelen emberek sokkal többre viszik, mint a

szerények. - Van Daan azután hozzám fordult: - Anne, csak ne légy szerény, mert ezzel nem sokra mégy!

Anya teljesen egyetértett vele. De Van Daannénak, mint mindig, most is hozzá kellett szólni ehhez a nevelési kérdéshez. Ez alkalommal azonban nem hozzám intézte szavait, hanem a szüleimhez: - Különös életfelfogásra vall, hogy ilyesmire tanítják Annét. Bizony engem fiatal-koromban másként neveltek. De arról is meg vagyok győződve, hogy ez *most* sincs így mindenhol, csak a maguk *modern* családjában! - Ez utóbbi megjegyzésével anyám sokszor hangoztatott haladó szellemű nevelési módszerére célzott.

Közben önagysága rákvörös lett az izgalomtól, anya ellenben nyugodt maradt. Aki hamar kivörösödik, felhevül, önmagát izgatja s végül alulmarad ellenfelével szemben. Anyám nem hevül fel könnyen, s most is minél gyorsabban napirendre akart térni az ügy felett. Ezért rövid gondolkodás után így válaszolt:

- Tudja, Van Daanné, őszintén szólva én is azt hiszem, sokkal helyesebb, ha valaki az életben kevésbé szerény. Például a férjem, Margot meg Peter rendkívül szerény. A maga férje, Anne, maga és én viszont nem vagyunk szerénytelenek, de azért nem hagyjuk magunkat háttérbe szorítani.

Önagysága: - De asszonyom, nem érti, hogy én igazán szerény vagyok? Mi jut eszébe, engem szerénytelennek nevezni?

Anya: - Ön bizonyára nem szerénytelen, de senki sem tartaná kifejezetten szerénynek.

Önagysága: - Valóban tudni szeretném, miért vagyok szerénytelen! Ha nem gondoskodnék magamról, más aztán igazán nem törődne velem, sőt éhen is halhatnék. Mégis éppoly szerény vagyok, mint a maga férje.

Ez a mulatságos önvédelem anyát csak nevetésre készítette. Önagysága viszont úgy felbőszült, hogy kitűnő szónoklatát még egy sorozat pompás holland-német és német-holland mondással toldotta meg, míg végre ez a született szónok úgy belezavarodott a saját szavaiba, hogy felemelkedett és ki akart menni a szobából. Ekkor akadt meg a szeme rajtam. Te, ha láttad volna! Szerencsétlenségemre abban a pillanatban, amikor hátat fordított nekünk, részvevően és gúnyosan csóváltam a fejem, nem szándékosan, inkább akaratlanul, a szóáradat hatása alatt. Van Daanné erre visszafordult s német nyelven durva, közönséges és csúf szitkokat szórt rám, pontosan úgy, ahogyan a kövér, vörösképű halaskofák szokták. Öröm volt nézni. Ha rajzolni tudnék, a legszívesebben ebben a pózban örökítettem volna meg, olyan nevetséges volt ez a kis buta, hóbortos nő!

Egyet azonban megtanultam: csak akkor ismered meg az embereket igazán, ha egyszer, amúgy istenigazában kiveszezszed magad velük. Csak így tudod meg, milyen a jellemük!

Anned

1942. szeptember 29, kedd

Drága Kittym!

A bujkálók mindenféle fura helyzetbe kerülnek. Képzeld: nincsen fürdőkádunk, s egy kisebb bádogteknőben fürdünk, mert csak az irodában van meleg víz (irodán mindig az egész alsó emeletet értem). Heten, egymás után élvezzük ezt a gyönyörűséget.

De mert mi heten merőben különböző lények vagyunk, és a szemérmesség némelyikünkénél jobban ki van fejlődve, a család minden egyes tagja más-más helyet keres magának, ha fürdik. Peter ilyenkor a konyhába megy, pedig ott egy üvegajtó van; s előbb mindenkit külön-külön

felkeres és közli, hogy fél óráig tilos a konyha felé menni. Ezt a rendszabályt kielégítőnek tartja. Van Daan úr a felső emeletre megy fürdeni. Ő a maga szobáját tartja a legbiztonságosabbnak, s ez megéri neki azt a kényelmetlenséget, hogy a forró vizet fel kell cipelnie a lépcsőn. Öngyűlölete egyelőre egyáltalán nem fürdik; meg akarja előbb figyelni, melyik a legjobb hely. Apa a főnöki szobában, anya a konyhában, a kályhaellenző mögött tisztálkodik; Margot meg én az első irodahelyiséget választottuk pancsolószobának. Szombat délutánonként lefüggönyözzük és a sötétben tisztálkodunk. Közben, míg az egyik soros, a másik a függöny részén át kikémlel az utcára, s azon csodálkozik, hogy milyen mulatságosak innen a járókelők.

A múlt hét óta unom ezt a fürdőző helyet s kényelmesebb hely után szimatolok. Peter azt ajánlja, hogy tegyem a teknőt a tágas alsó emeleti W. C.-be. Itt, ha beülök a teknőbe, villanyt gyújthatok, magamra zárhatom az ajtót, segítség nélkül kiönthetem a vizet s nem kell félnem kíváncsi tekintetektől. Először vasárnap vettem igénybe szép fürdőszobámat, s bármilyen furcsán hangzik, ez különb a többinél.

A múlt héten szerelő járt a földszinten és iroda W. C.-jének vízvezeték- és lefolyó csövét áthelyezte az előszobába. Erre a változtatásra azért volt szükség, mert ha véletlenül zord telünk lesz, könnyen befagyhat a vízvezeték. A szerelő ottléte egyáltalán nem volt számunkra kellemes. Nemcsak egész nap nélkülöztük a vizet, de még W. C.-re sem mehettünk. Persze, nem valami finom modorra vall, ha elmondom, mit tettünk, hogy áthidaljuk a nehézségeket, de hát én nem vagyok álszemérmes, ilyenekről is beszélek.

Apa meg én elrejtőzésünk kezdetén kerítettünk magunknak egy-egy rögtönzött éjjeli edényt, értsd, hogy befőtt üvegeket áldoztunk fel erre a célra. Ezeket a befőtt üvegeket a szerelő ottlétének idejére beállítottuk a szobába. Szükségletünket napközben ebbe végeztük s persze nem önthettük ki. Nem ez volt azonban a legkellemetlenebb; inkább az volt a borzasztó, hogy egész nap csendben kellett ülnünk s még csak nem is beszélgethettünk. El se tudod képzelni, hogy ez milyen nehezére esett kvak-kvak-kvak kisasszonynak. Hiszen más napokon is csak suttogni szoktunk, de meg se mukkanni, meg se moccanni még ennél is tízszer rosszabb. Háromnapi lapítás után már fájt és teljesen elzsibbadt a hátsórészem; csak az esti torna segített rajta.

Anned

1942. október 1, csütörtök

Drága Kitty!

Tegnap szörnyen megijedtem. Este nyolckor hirtelen erőiesen csengettek. Sejtethed, mitől tartottam. Csak akkor nyugodtam meg, amikor mindnyájan bizonygatták, hogy vagy néhány vásott kölyök, vagy pedig a postás csengetett.

Napjaink szinte teljesen eseménytelenek. A konyhában egy Lewin nevű kis zsidó gyógyszerész dolgozik, Kraler úr megbízásából. Minthogy kitűnően ismeri az egész házat, egyre attól félünk, hogy egyszer eszébe jut valami, s meg akarja nézni a fenti laboratóriumot. Csendben vagyunk, mint a kisegerek. Három hónappal ezelőtt ugyan ki gondolta volna, hogy a higany-Anne órákig csendben tudjon maradni?!

Huszonkilencedikén volt Van Daanné születésnapja. Nagy ünnepséget nem csináltunk belőle, de azért megajándékoztuk virággal, kisebb tárgyakkal és néhány falattal. Férjeura piros szegfűcsokorral kedveskedett neki. Ez, úgy látszik, családi hagyomány. Ha már öngyűlöleténél tartunk, elmondom, hogy állandó bosszúságom forrása, mert folyton kacérkodik apával. Simogatja az arcát és a haját, jó magasra felhúzza a szoknyáját, s úgynevezett szellemességekkel

szórakoztatja; így szeretné magára terelni Pim figyelmét. Szerencsére Pim nem tartja se szépnak, se csinosnak, és nem vesz tudomást flörtölési kísérleteiről. Mint tudod, igen féltékeny természetű vagyok s nem tudom elviselni az ilyesmit. Anya sem viselkedik így Van Daan úrral, amit szemébe is mondtam önnagyságának.

Peter néhanapján meglepően szellemes. Van egy közös szenvedélyünk: szeretünk maskarába öltözni s ezen nagyokat nevetni. Peter egy ízben megjelent anyjának egy rendkívül szűk szoknyájában, én pedig az ő öltönyét vettem fel. Peter női kalapot tett a fejére, én pedig férfisapkát. A felnőttek kétrét görnyedtek a nevetéstől, és mi is nagyszerűen mulattunk.

Elli a Bijenkorf-nál új szoknyát vásárolt Margot-nak meg nekem. Vacak szövetből készült. Olyan, mint a zsák. Az egyik huszonnégy, a másik hét forint ötvenbe került. Micsoda árak, ahhoz képest, hogy azelőtt mennyiért vettünk ilyesmit!

Közölni szeretnék Veled valamit. Elli Margot-nak, Peternek meg nekem gyorsírási leckeüzeteket rendelt valamilyen egylettől. Meglátod, milyen tökéletes gyorsírók leszünk jövőre. Én legalább igen fontosnak tartom, hogy ezt a titokzatos írást alaposan megtanuljam.

Anned

1942. október 3, szombat

Drága Kittym!

Tegnap ismét kellemetlenségem volt. Anya szörnyen kikelt magából és minden bűnömet elmondta apusnak. Nagyon sírt, természetesen én is, pedig különben is rettentően fájt a fejem. Apusnak végül is bevallottam, hogy sokkal jobban szeretem anyánál, mire azt felelte, hogy ez majd másképp lesz, de én nem hiszem. Erőszakkal kényszerítem rá magam, hogy rendesen viselkedjem anyával szemben. Apus azt kívánja, hogy ha anya rosszul érzi magát, vagy fáj a feje, önként ajánljam fel neki a segítségemet, de én erre nem vagyok hajlandó.

Szorgalmasan tanulok franciául és már a *La belle Nivernaise*-t olvasom.

Anned

1942. október 9, péntek

Drága Kittym!

Ma csupa kellemetlen és lesújtó hírről számolhatok be. Zsidó ismerőseinket csoportosan elhurcolják. A Gestapo nem bánik velük kesztyűs kézzel: egyszerűen tehervagonokba rakják őket s elszállítják Westerborkba, a drentei nagy zsidó gyűjtőtáborba. Több száz embernek van ott egyetlenegy mosdója és W. C. is kevés. A fekhelyek egymás felett vannak. Férfiak, asszonyok, gyermekek mind együtt alusznak. Így terjed az erkölcstelenség: teherbe esett sok asszony és lány, aki régebben van ott.

Megszökni lehetetlen. A tábor legtöbb lakója meg van bélyegezve, mert az emberek fejét kopaszra nyírják, és sokakat elárul zsidós külsejük is.

Ha már Hollandiában ilyen rossz a soruk, hogyan élnek majd a távoli, barbár vidékeken, ahová elszállítják őket? Meggyőződésünk, hogy legtöbbjüket legyilkolják. Az angol rádió szerint gázzal ölik meg őket. Ez nyilván a legradikálisabb tömegpusztítási módszer. Egészen fel vagyok dűlva. Miep szánakozva mondja el ezeket a szörnyűségeket és nagyon fel van háborodva. Nemrégiben például egy öreg, béna zsidóasszony ült Miepék ajtaja előtt. Várt, míg

a Gestapo autóval elszállítja. Szegény öregasszony, úgy félt az átrepülő angol gépektől és a vakítóan világító fényszóróktól. És Miep mégsem merte beengedni, és ezt nem is kockáztatta volna senki, mert a németek nem fukarkodnak a megtorlással.

Elli is szomorú; a vőlegényének el kell mennie Németországba. Attól fél, hogy a repülőgépek, amelyek a házaink felett elrepülnek, sokszor egymillió kilónál is nagyobb bombaterhüket Dirk fejére ejtik. Nem szeretem az olyan tréfalkozásokat, mint például: - Ennyit úgysem kap - vagy: - elég neki egy bomba is. - Naponta egész vonatszerelvényeket indítanak, tele fiatalokkal. Ha útközben egy-egy kisebb állomáson megállnak, néhányan titokban elszelnek és megpróbálnak elbújni, de ez csak igen kevésnek sikerül.

Még nem fejeztem be a sirámaimat. Hallottál-e már valaha túszookról? Ez a legújabb büntetési forma. A legszörnyűbb, amit el tudsz képzelni. Kiváló polgárokat ártatlanul fogságba vetnek, s ott maradnak, míg el nem ítélik őket. A legközelebbi szabotázsakciónál ugyanis, ha a bűnöst nem sikerül kézre keríteni, a Gestapo egyszerűen a falhoz állít öt túszt. Gyakran olvassuk az újságban ezekről az áldozatokról szóló gyászjelentéseket, amelyekben ez a bűntett mint „végzetes szerencsétlenség” szerepel. Szép kis náció a német. Valaha magam is hozzájuk tartoztam, bár Hitler már régen hontalanná tett. Vajon van-e a világon nagyobb gyűlölködés, mint amely németek és zsidók közt forr?

Anned

1942. október 16, péntek

Drága Kittym!

Rettentően sok a dolgom. Éppen az előbb fordítottam le egy fejezetet a *La belle Nivernaise*-ből és kiírtam az ismeretlen szavakat. Utána megcsináltam egy undok számtanpéldát és megtanultam három oldal francia nyelvtant. Egyszerűen utálok mindennap számtani példát kidolgozni. Apus se szeret vele foglalkozni. Én talán még jobban értek hozzá, mint ő. Végeredményben egyikünk se valami nagy szakértő, úgyhogy sokszor hívjuk Margot-t segítségül.

Tegnap kiolvastam a *De Stormers* című könyvet. Elég szép, de meg sem közelíti a *Joop ter Heult*.

Egyébként úgy látom, Cissy van Marxveldt írásai igen hatásosak. Biztos, hogy majd egyszer a gyermekeimmel is elolvastatom a könyveit.

Anyá, Margot meg én újra a legjobb barátságban vagyunk. Mégiscsak ez a legkellemesebb. Tegnap este Margot-val együtt feküdtünk az ágyban. Szörnyen szűken voltunk, de éppen ezért igen jól mulattunk. Margot arra kért, hogy mutassam meg neki a naplómát. - Egyes részleteket szívesen - válaszoltam és megmondtam, hogy én is szeretném látni az övét, amibe bele is egyezett. Aztán beszélgettünk a jövőről. Kérdeztem Margot-t, hogy mi szeretne lenni, de ez titok, amit nem akart elárulni. Ha jól sejtem, pedagógusnak készül. Nem tudom, jól választott-e. Lehet, hogy igen. Tulajdonképpen nem volna szabad ennyire kíváncsiskodnom.

Ma reggel Peter ágyára feküdtem, de előbb lekergettem őt róla. Dühös is volt rám, de hát ezzel édeskeveset törődöm. Igazán, barátságosabb lehetne hozzám, hiszen éppen tegnap adtam neki egy almát.

Megkérdeztem Margot-t, nagyon csúnyának tart-e? Azt mondta, igen élénk vagyok és a szemem is szép. Ez elég határozatlan válasz, ugye?

Legközelebb folytatom.

Anned

1942. október 20, kedd

Drága Kittym!

Még remeg a kezem, bár már két órája, hogy elmúlt az ijedségünk. Tudnod kell, hogy tűzvész esetére öt darab Minimax-készüléket tartunk a házban. Tudtuk, hogy majd jön valaki és megtölti a készülékeket, de senki sem figyelmeztetett bennünket, hogy ez az ács, vagy hogyan is hívják, ma megérkezett.

Egyszerre csak, amikor sajnos éppen nem voltunk csendben, kalapácsütéseket hallottam a külső folyosóról (a forgatható szekrénnel szemben). Rögtön az ácsra gondoltam és szóltam Ellinek, aki fent ebédelt nálunk, eszébe ne jusson lemenni. Apával lesben állottunk az ajtónál s figyeltük, hogy mikor távozik ez az ember. Negyedórai munka után letette a kalapácsát és egyéb szerszámját a szekrényre (mi legalábbis úgy hallottuk) s kopogtatott az ajtón. Elsápadtunk. Talán bizony gyanít valamit s most vizsgálja ezt a titokzatos bútordarabot? Minden jel erre mutatott; a kopogás, huzigálás, tologatás, taszigálás tovább tartott. Majdnem elájultam félelmemben arra a gondolatra, hogy ez a vadidegen ember felfedezi a mi szép rejtékhelyünket. Már arra gondoltam, hogy ez a legszörnyűbb perce életemnek, amikor megismertem Koophuis úr hangját:

- Nyissák csak ki, én vagyok. - Azonnal kinyitottuk az ajtót. Kisült, hogy beszorult a kallantyú, amely a szekrény ajtaját tartja, s amelyet kívülről is rá lehet kapcsolni. Ezért nem tudtak bennünket arra figyelmeztetni, hogy az ács lent dolgozik. Az ács távozása után Koophuis le akarta hívni Ellit, de megint nem tudta kinyitni a szekrényt.

Nagy kő esett le a szívemről. A férfi, akiről feltételeztem, hogy be akar hozzánk hatolni, az előbb még egyre nőtt képzeletemben, végül gonosz fasiszta óriássá tornyosodott, akinél gonoszabb már nem is lehet senki.

Haha, ez egyszer megint szerencsésen megúsztuk.

Közben hétfőn nagyszerűen éreztük magunkat. Nálunk aludt Miep és Henk. Margot meg én éjszakára átköltöztünk apához, anyához s helyünket a Van Santen-házaspár foglalta el. Nagyszerű vacsoránk volt. A változatosság kedvéért apa lámpája rövidzárlatot okozott, s egyszerre csak sötétben maradtunk. Nem tudtuk, mitévők legyünk. Bár volt biztosítékunk, de hátul, a sötét raktárban kellett behelyezni, ami este nem valami kellemes foglalatosság. A férfiak azonban mégis hozzáálltak, s tíz perc múlva már megszűnt a gyertyavilágítás.

Ma reggel igen korán keltem, mert Henknek már fél nyolckor el kellett mennie. Kedélyes reggelizés után Miep is lement. Kint ömlött az eső, és Miep boldog volt, hogy nem kellett hazulról az irodába kerékpároznia.

Jövő héten Elli marad nálunk éjszakára.

Anned

1942. október 29, csütörtök

Drága Kittym!

Apa megbetegedett. Nagyon aggódom érte. Magas láza van és olyan vörös kiütései, mintha kanyarója volna. Képzeld, még csak orvost sem hívhatunk! Anya izzasztót adott neki; ez talán lenyomja a lázat.

Miep ma reggel elmesélte, hogy Van Daanék lakásából elhordták a bútorokat. Meg sem mondtuk önagságának; amúgy is sokat idegeskedik az utóbbi időben. Nincs kedvünk hall-

gatni az óbégatásait szép porcelán készlete meg gyönyörű székei miatt, amelyeket a lakásban hagyott. Nekünk ott veszett majd minden szép holmink, de ezen nem segít a siránkozás.

Mostanában több felnőtteknek való könyvet olvastam. E pillanatban belekezdtam Nico van Suchtelen *Éva ifjúsága* című regényébe. Nincs is olyan nagy különbség a kislányoknak való könyvek és e között. Igaz, olyan lányokról és asszonyokról szól, akik az utcán árulják a testüket olcsó pénzért, ismeretlen férfiakkal. Én halálra szégyellném magam egy ilyen férfi előtt. Szó van benne arról is, hogy Éva havibajt kapott. Ezt bizony én is nagyon várom és fontosnak tartom.

Apa elővette a nagy szekrényből Goethe és Schiller drámáit. Esténként felolvas majd nekem belőlük. Már el is kezdtük a *Don Carlosszal*.

Anya is követte a jó példát és kezembe nyomta az imakönyvét. Az illendőség kedvéért el is olvastam belőle néhány imádságot németül. Nagyon szépek, de nekem nem sokat jelentenek. Vajon mért akarja mindenáron, hogy vallásos legyek?

Holnap fűtünk be először, majd nyelhetjük a sok füstöt. Ugyanis már réges-régen nem tisztították ki a kéményt, de hát reméljük, hogy azért lesz huzatja!

Anned

1942. november 7, vasárnap

Drága Kittym!

Anya rettentően ideges, s ez nekem mindig a vesztemet okozza. Vajon véletlen-e, hogy Margot sohasem kap ki apától és anyától, s mindig én vagyok a bűnbak? Például tegnap is: Margot regényt olvasott, gyönyörű rajzok voltak benne; közben felment valamiért s letette a könyvét. Éppen ráértem, hát megnéztem kicsit a képeket. Margot később visszajött s meglátta, hogy az *ő könyve* van a kezemben, összeráncolta a homlokát s visszakérte tőlem. Szerettem volna még egy ideig lapozgatni benne, de nővéremet elfutotta a méreg, s anya is rám szólt: - A könyvet Margot olvassa, miért nem adod vissza neki? Apa éppen akkor lépett a szobába, nem tudta, miről van szó, csak azt látta, hogy Margot-t bántották, s máris rendreutasított: - Szeretném látni, mit tennél, ha Margot lapozgatna a te könyvedben!

Azonnal szót fogadtam, letettem a könyvet és, a többiek szerint sértődötten, kimentem a szobából. Pedig nem sértődtem meg, nem is voltam dühös, csak igen szomorú.

Apa nem tette helyesen, hogy ítélkezett, bár nem is tudta, miről van szó. A könyvet hamarabb visszaadtam volna Margot-nak, ha apa és anya nem avatkoznak bele és nem kelnek úgy a védelmére, mintha valami nagy sérelem érte volna.

Az még hagyján, hogy anya pártolja Margot-t. Ők ketten mindig összetartanak. Ezt annyira megszoktam, hogy nem is izgatnak már anya szidalmi és Margot szeszélyei.

Mindkettőjüket nagyon szeretem, hiszen anyámról és testvéremről van szó. De apánál más a helyzet. Ha Margot-nak kedvez, ha helyesli a viselkedését, ha dicséri vagy kényezteti, majd meghasad a szívem, mert bolondulok apáért. Apa a példaképem, s nálánál jobban a világon senkit nem szeretek.

Apa nem is tudja, hogy Margot-val másképp bánik, mint velem. Tudom, hogy a nővérem okosabb, kedvesebb, szebb és jobb nálamnál, de azért nekem is van jogom a megbecsülésre. Igaz, hogy mindig én voltam a család rakoncátlan ördöge, akit minden csínyjéért kétszeresen megbüntettek először úgy, hogy összeszidtak érte, másodszor meg, mert szörnyen keseregtem

a saját rosszaságom miatt. Ma már nem elégít ki, ha apa felületesen kedveskedik, még kevésbé, ha úgynevezett komoly beszélgetést folytat velem. Többet várok apától, mint amennyit nyújtani tud.

Nem vagyok Margot-ra féltékeny, nem áhítozom a szépségére és az okosságára; arra vágyom csupán, hogy apa ne csak a gyermekét, hanem az embert szeresse bennem.

Görcsösen ragaszkodom apához, mert ő az egyetlen, akihez a családi érzés utolsó töredéke fűz. Apa nem érti, hogy előbb-utóbb ki kell öntenem a szívem előtte anya miatt! Erről hallani sem akar s mindent kerül, ami rávezethetné anya hibáira. Pedig anya fogyatékoságai nyomják legjobban a szívemet. Nem tudom, mit tegyek, hiszen hanyagságát, gunyorosságát és keménységét nem vethetem a szemére, de mindig magamban sem kereshetem a hibát.

Mindenben ellentétes véleményen vagyunk, s ez a tény már maga is szóváltásra vezet. Nem akarom bírálni a jellemét, hiszen anyámról van szó. Ő azonban számra nem *az anya*; s így kénytelen vagyok a magam anyja lenni. Elidegenedtem a családomtól, egyedül hajózom az élet vizein. Majd meglátjuk, hol kötök ki. Azért jutottam ide, mert van elképzelésem arról, milyen egy igazi anya és feleség, s nem látom benne azt, amit egy anyában látni szeretnék.

Mindig elhatározom, hogy többé nem hibáztatom, mindenért magamat okolom s csak jótulajdonságait nézem. Sajnos, ez nem sikerül, s az a legszomorúbb, hogy sem apa, sem anya nem sejti, hogy nem tudnak bánni velem, s ezért elítélem őket. Vajon van-e olyan szülő, akivel a gyermeke tökéletesen elégedett?

Néha arra gondolok, hogy Isten most és a jövőben próbára kíván tenni, hogy nekem jónak kell lennem mások példaadása és rábeszélése nélkül, s akkor idővel én leszek az erősebb.

Vajon rajtam kívül olvassa-e majd más is ezeket a leveleket?

Ugyan ki vigasztalna engem magamon kívül? Bizony, gyakran van szükségem vigasztalásra s többször vagyok gyenge, mint erős. Mindezt igen jól tudom és mindennap újra elhatározom, hogy megjavulok.

Nem bánnak velem egyformán. Egyik nap Anne olyan értelmes, hogy mindenről tudhat, máskor viszont azt hallom, hogy Anne kicsi, buta bárányka, akinek fogalma sincs semmiről. Pedig nem vagyok már kisbaba vagy elkényeztetett kölyök, akinek minden csínyjén jót mulathatnak a felnőttek. Nekem is megvannak a magam eszményképei, gondolatai, tervei, csak éppen nem tudom őket szavakba foglalni. Esténként, amikor magamra maradok, sok minden felmerül bennem, s ugyanígy van napközben is, amikor olyan emberekkel kell együtt lennem, akiket már nem bírok, vagy olyanokkal, akik soha nem fognak megérteni. Végül is mindig visszatérek a naplómhoz, innen indulok el és ide menekülök vissza, mert az én Kittym mindig türelmesen meghallgat. Ígérem Néked, Kittym, hogy bármi történjék is, kitartok elhatározásom mellett, mindig a saját utamon járok és elfojtom könnyeimet. Csak legalább annyit szeretnék elérni, hogy bátorítson valaki azok közül, akiket szeretek.

Ne ítéld el, édes Kittym, tekints rám, mint olyan valakire, akinek néhanapján ki kell öntenie a szívét.

Anned

1942. november 9, hétfő

Drága Kitty!

Tegnap ünnepeltük Peter tizenhatodik születésnapját. Egészen szép ajándékokat kapott. A többi között börzejátékot, borotvakészletet és öngyújtót. Nem mintha nagy szüksége volna rá, mert még csak nem is dohányzik, de hát ez így előkelő.

A legnagyobb meglepetést Van Daan úr szerezte, aki egy órákor elújságolta, hogy az angolok partra szálltak Tuniszban, Algírban, Casablancában és Oranban. - Ez a vég kezdete - hajtogatják mindannyian. Viszont Churchill, az angol miniszterelnök, aki valószínűleg Angliában is ugyanezt hallotta, így nyilatkozott: - Ez a partraszállás igen nagy teljesítmény, de senki ne higgye, hogy ez jelenti a vég kezdetét. Inkább azt mondanám, hogy ez a kezdet vége. - Figyeled a különbséget? Persze azért van okunk a bizakodásra. Sztálingrád, tudod, az az orosz város, amelyet már három hónapja védenek, még mindig nem került német kézre.

Hogy a rejtékhelyünkön uralkodó szellemről is mondjak valamit, beszámolok élelmiszer-ellátásunkról is. Tudnod kell, hogy a felső emeleti lakók valóságos haspókok. Kenyerünket egy derék pék szállítja, Koophuisnak jó ismerőse. Persze nem kaphatunk annyit, mint otthon, de azért beérjük vele. Az élelmiszerjegyeket feketén vásároljuk, egyre drágábban. Huszonhét forint helyett már harminchármat fizetünk darabjáért. S mindezt egy nyomtatott papírlapért!

A százötven doboz főzelék-konzerven kívül kétszázhetven font hüvelyest is beszereztünk, hogy valami tartós élelem is legyen a házban. Ez azonban nemcsak a miénk, hanem az irodaszemélyzeté is. A rengeteg babot-borsót zacskókba tettük, s felakasztottuk a kis előszoba falára. (A titkos ajtón belül.) A nagy tehertől azonban a zacskók varratai néhány helyen kirepedtek, mire elhatároztuk, hogy téli készletünket inkább a padlásra visszük fel. A felhordással Petert bíztuk meg. A hat zacskóból öttel ép bőrrel fel is érkezett, de amikor a hatodikat vitte, az alsó varrat kirepedt s nem is egyszerű zápor, hanem jégeső módjára zúdult a magasból a lépcsőre. A zsákban mintegy ötven font bab volt s olyan nagy csörömpölést csapott, mintha bekövetkezett volna az ítélet napja. A földszinten azt gondolhatták, hogy a roskatag ház a fejükre zuhan. Szerencsére idegenek nem tartózkodtak a házban. Peter előbb megrémült, aztán kitört belőle a kacagás, mert megpillantott engem; úgy álltam a lépcső alján, mint valami sziget a babhullámok között, s a barna tömeg a bokámig ért. Hamar felszedtük, amennyire tudtuk, de hát a babszemek igen aprók és gömbölyűek, s begurulnak a leghelyetlenebb sarkokba és lyukakba is. Azóta valahányszor lemegyünk a lépcsőn, mindig összeszedünk egy maroknyi babot és átnyújtjuk önnagyságának.

U.i. Éppen most adja hírül az angol rádió, hogy Algír elesett s Marokkó, Casablanca és Oran rövidesen angol kézre kerül. Aztán Tunisz következik...

Majd elfelejtettem: apa megint egészséges!

Anned

1942. november 10, kedd

Drága Kitty!

Óriási újság! Egy nyolcadik üldözöttet is befogadunk! Az ám! Rájöttünk, hogy volna még hely egy nyolcadik személy számára is. Eleinte nem akartuk még jobban megterhelni Koophuist és Kralert. Minthogy azonban a külvilágból mind szörnyűbb hírek érkeznek a zsidók sanyargatásáról, apa puhatolózott két legfőbb gyámolítónknál, s ők helyeselték szándé-

kunkat. - Hét személlyel ugyanannyi veszélyt vállalunk, mint nyolccal - mondták s igazuk volt.

Amikor ebben már megállapodtunk, gondolatban felsorakoztattuk ismerőseinket. Olyan egyedül álló embert kerestünk, aki beleillik a mi kis bujkáló családukba. Nem volt nehéz rátalálnunk. Minthogy apa Van Daanék rokonairól tudni sem akart, választásunk egy Albert Dussel nevű fogorvosra esett, akinek a felesége szerencséjére külföldön tartózkodik. Nyugodt embernek ismertük és amennyire felületesen meg tudtuk ítélni, valamennyiünknek szimpatikus. Miep szintén ismeri, így hát rábíztuk Dussel ügyének intézését. Ha itt lesz, majd az én szobámban alszik, Margot helyén, Margot-t pedig az összecukható ágyon helyezük el.

Annex

1942. november 12, csütörtök

Drága Kitty!

Dussel rettentően boldog volt, amikor Miep közölte vele, hogy elbújtatja. Barátnőnk a lelkére kötötte, hogy jöjjön, amilyen hamar csak tud. Legszívesebben már szombaton idehozta volna. De hát Dussel erre mégsem szánta rá magát, mert előbb rendbe akarta hozni a nyilvántartását, befejezni két páciense kezelését és lezárni a könyvelését. Miep mindezt ma reggel mondta el nekünk. Nem helyeseltük, hogy elodázta a dolgot. Az ilyenfajta előkészületek felkeltik mások figyelmét is, akikre nem szívesen bízunk titkunkat. Meg is üzentük Mieppel, intézze úgy az ügyeit, hogy már szombaton ide jöhessen. Dussel nem állt kötélnek s így csak hétfőn érkezik. Furcsa, hogy nem fogadta el azonnal ajánlatunkat. Pedig, ha az utcán elkapják és elhurcolják, sem a kartotékjait nem rendezheti, sem a könyvelését nem zárhatja le, de még a pácienseit se kezelheti. Mire való ez a halogatás? Szerintem helytelen, hogy apa ebbe belement.

Máskülönben semmi újság.

Annex

1942. november 17, kedd

Drága Kitty!

Dussel megérkezett. Minden jól sikerült. Miep meghagyta neki, hogy tizenegy órakor legyen a megbeszélés helyen a postahivatal előtt, s onnan majd egy férfi tovább kíséri. Dussel pontosan meg is jelent. Koophuis úr, aki szintén ismeri Dusselt, odament hozzá s közölte vele, hogy a szóban forgó úr egyelőre nem jöhet, de addig is keresse fel Miepet a hivatalban. Koophuis ezután villamosra szállt, Dussel pedig gyalogosan követte. Tíz perccel fél tizenkettő előtt a fogorvos kopogtatott az irodaajtón. Miep levétette vele a kabátját - így nem látszott a csillag - s bevitte a főnöki szobába. Itt Koophuis addig tartotta szóval, míg a takarítónő el nem ment. Miep ezután azzal a kifogással, hogy a főnöki szobában üzleti tárgyalásokat akarnak folytatni, felkísérte Dusselt az emeletre, kinyitotta előtte a forgatható szekrényt és az elképedt embert betessékelte a rejtékajtón.

Mi ezalatt Van Daanék az asztal körül ültünk s konyakkal meg kávéval vártunk bujdosó társunkra. Miep előbb a nappali szobába vezette Dusselt, aki ugyan nyomban felismerte bútorainkat, de arra nem is gondolt, hogy egy emelettel feljebb velünk találkozik. Amikor Miep ezt tudtára adta, majd hogy el nem ájult. De erre nem volt ideje, mert Miep felhozta közénk.

Dussel előbb leroskad a legközelebbi székre, aztán szótlanul ráncsmeredt, mintha arcunkról igyekezett volna leolvasni az igazságot. Végül is dadogni kezdett: - De... aber, hát sind sie nicht in Belgien?² Nem jött magukért a Militär?³ Nem sikerült a Flucht?⁴ Elmondtunk neki mindent. Azt, hogy a menekülés hírét szándékkal terjesztettük, mert ezzel akartuk a szomszédokat és a németeket tévútra vezetni, ha esetleg keresnének bennünket. Dussel újból csodálkozott óvatosságunkon és mert egyebet nem tehetett, elámult és gyönyörködött nagy-szerűen és praktikusán berendezett rejtekhelyünkön. Együtt ebédeltünk. Ebéd után Dussel lepihent, később velünk teázott, kirakta a holmiját, amit Miep már előzőleg ideszállított és most már egészen otthonosan érezte magát. Különösen amikor rejtekhelyünk gépen írott házirendjét (Van Daan remekművét) is megmutattuk neki:

A hátsó traktus prospektusa és vezérfonala

Különleges intézet zsidók és hasonló ideiglenes tartózkodása céljából.

Egész éven át nyitva

Szép, nyugodt, erdőmentes környék, Amszterdam szívében, szomszédok nélkül. Megközelíthető a 13-as és 17-es villamossal, továbbá autóval és kerékpárral; bizonyos esetekben, amikor a németek nem engedélyezik ezen közlekedési eszközök használatát, gyalogosan is.

Lakbér: nincs

Zsirtalan, diétás konyha

Folyóvíz a fürdőszobában (fürödni, sajnos, nem lehet), valamint kívül és belül a falakon.

Tágas raktárhelyiségek a legkülönbözőbb áruk számára.

Saját rádióközpont. Közvetlen összeköttetés a londoni, New York-i, Tel-Aviv-i és egyéb állomásokkal. A készülék este hat órától minden lakó rendelkezésére áll. Tiltott adások nincsenek, de német állomás csak kivételesen hallgatható, például klasszikus zene és hasonló sugárzása esetén.

Csendes órák: Este tíztől reggel fél nyolc óráig. Vasárnaponként negyed tizenegyig. Csendes órákat a körülményekre való tekintettel az igazgatóság napközben is elrendelhet. A közbiztonság érdekében a csendes órák szigorúan betartandók!!!

Kijárás. A házon kívül tartózkodás engedélyezése további intézkedésig szünetel.

Nyelvhasználat: Egyszer s mindenkorra megköveteltetik a halk beszéd. Engedélyezve minden kultúrnyelv, a német nyelv használata tehát tilos.

Tornagyakorlatok: naponta.

Tanfolyamok: Gyorsírás heti egy órában, angol-, francia-, matematika- és történelemtanulás szakadatlanul.

Külön részleg kisebb háziállatok számára, jó ellátással (kivételt képeznek a férgek, amelyek tartására külön engedély szükséges).

Étkezés rendje: reggeli vásár- és ünnepnapok kivételével naponta kilenc órákor. Vasár- és ünnepnapokon körülbelül fél tizenkettőkor.

² Nincsenek Belgiumban?

³ *Militär* - katona

⁴ *Flucht* - menekülés

Ebéd: esetenként déli egynegyed kettőtől háromnegyed kettőig.

Vacsora: hideg, meleg. A rádióleadásokra való tekintettel nincsen időhöz kötve.

Az élelmezési különítménnyel kapcsolatos kötelezettségek: állandó közreműködés az irodai munkában.

Fürdés: vasárnaponként reggel kilenc órától a teknő minden lakó rendelkezésére áll. Fürdés tetszés szerint a W. C.-ben, a főnöki szobában vagy bárhol.

Vége.

Anned

1942. november 19, csütörtök

Drága Kitty!

Ahogy mindnyájan feltételeztük, Dussel nagyon kedves ember. Természetesnek vette, hogy meg kell osztania velem a szobáját. Én viszont, őszintén szólva, nem vagyok túlságosan elragadtatva tőle, hogy egy idegen a holmimat használja, de hát valami áldozatot is kell hozni a nemes cél érdekében, s én szívesen teszem - fő, hogy még valakit megmentsünk, minden egyéb mellékes - mondta apa és igaza van.

Dussel már érkezése napján mindenfélét kérdezett tőlem. Például, hogy mikor szokott jönni a takarítónő, mikor lehet fürödni, mikor szabad a W. C.-re menni. Hiába nevelsz, mert ezek a problémák egy rejtkehelyen nem is olyan egyszerűek. Napközben nemigen csaphatunk zajt; a kívülállókra, például a takarítónőre, mindnyájunknak tekintettel kell lennünk. Mindezt szépen elmagyaráztam Dusselnek. Meglepő, hogy milyen nehéz a felfogása. Mindent kétszer kérdez és még akkor sem képes megjegyezni. Lehet, hogy ez majd megváltozik; talán csak az izgalmak zavarták meg így.

Különben minden rendben van. Dussel sokat mesélt nekünk a külvilágról, amelyet már olyan régen nélkülözünk. Sok szomorú hírt hozott. Rengeteg barátunkat és ismerősünket elhurcolták, s szörnyű sors vár rájuk. Minden este zöld meg szürke katonai autók pöfögnek végig a városon. A németek minden ajtón becsengetnek és megkérdik, laknak-e ott zsidók. Ha igen, akkor az egész családot azonnal elhurcolják, ha nem, tovább mennek. Senki sem vonhatja ki magát ez alól, hacsak el nem bújik. Gyakran listákkal járnak és ott csengetnek be, ahol gazdag zsákmányra van kilátásuk. Néha fejenként megállapított váltságdíjat is elfogadnak. Mindez a régi idők rabszolgavadászataira emlékeztet. És mindez nem tréfa, hanem szomorú valóság. Esténként sokszor látom, amint ártatlan emberek és síró gyermekek vonulnak, egyre csak vonulnak végig az utcán, néhány gazember parancsszavára, akik úgy ütlegetik és kínozzák őket, hogy majd összeroskadnak. És senkit sem kímélet, csecsemőket, terhes asszonyokat sem. Mindenkinek mennie kell a halál torkába.

Milyen jó itt nekünk! Milyen jó és nyugalmas.

Nem kellene úgy a szívünkre venni ezt a szerencsétlenséget, ha nem féltlenénk azokat, akik nekünk olyan drágák és akiken már nem tudunk segíteni.

Szörnyű érzés a meleg ágyban feküdni, amikor tudom, hogy legkedvesebb barátnőim valahol a szabad ég alatt sínylődnek, ha elgondolom, hogy akikkel szoros barátságban éltem, most ki vannak szolgáltatva a világ legkönyörtelenebb hóhérainak.

És pusztán azért, mert zsidónak születtek!

Anned

1942. november 20, péntek

Drága Kittym!

Egyikünk sem tudja, hogyan viselkedjék. Eddig még nemigen értesültünk a zsidók sorsa felől és úgy gondoltuk, legjobb, ha lehetőleg jókedvűek maradunk. Ha Miep néhanapján kikottyantott valamit egy-egy ismerősünk szörnyű sorsáról, anya és Van Daanné rögtön sírva fakadt. Miep végül belátta, hogy jobb, ha hallgat. Dusselt azonban nyomban megrohantuk kérdéseinkkel, s olyan rengeteg hajmeresztő barbárságról hallottunk, hogy nem mehetett be az egyik fülünkön és ki a másikon.

Azért, ha majd megemésztettük a hallottakat, újra csak tréfálgozunk és ugratjuk egymást, hiszen sem rajtunk, sem a kintieken nem segít, ha állandóan úgy búsulunk, mint most. Mi értelme volna a hátsó traktust búskomor hátsó traktussá változtatni?

Mindennek ellenére egyre azok járnak az eszemben, akiket már elhurcoltak. És ha elnevetem magam, ijedten hagyom abba. Szégyenkezem, mert vidám vagyok. De hát egész nap csak sírjak? Nem, erre képtelen vagyok és remélem, majd csak elmúlik ez a szomorúság.

Mindehhez a kellemetlenséghez még egy másik is járult. Ez azonban egészen személyes természetű és semmi ahhoz képest, amiről az imént beszéltem. És mégsem mulaszthatom el, hogy elmeséljem Neked. Az utóbbi időben nagyon elhagyatottnak éreztem magam. Mintha valami üresség venne körül. Ilyesmi azelőtt eszembe sem jutott, mert boldog életem és barát-nőim betöltötték minden gondolatomat. Mostanában vagy a borzalmakkal, vagy önmagammal foglalkozom. Végül is arra a felfedezésre jutottam, hogy bármilyen szeretetre méltó is, apa nem pótolhatja az én régi kis világomat. De minek is terhellek ilyen ostoba dolgokkal! Tudom, drága Kittym, hogy rettentően hálátlan vagyok, de szinte beleszédülök, ha a többiekre gondolok és ráadásul még sok szidásban is van részem!

Anned

1942. november 28, szombat

Drága Kittym!

Túlságosan sokat világítottunk és több áramot fogyasztottunk, mint amennyit engedélyeztek. Eredmény: nagyon kell takarékoskodnunk és valószínűleg lezárják az árammérőt. Ez tizen-négy napi sötétséget jelent. Ugye, milyen nagyszerű? Vagy talán mégis szerencsésen meg-ússzuk! Négy, fél öt tájban már sötét van az olvasáshoz. Ilyenkor mindenféle bolondsággal töltjük az időt. Találós kérdéseket adunk fel egymásnak, tornászunk a sötétben, angolul és franciául beszélünk, könyvekről mondunk bírálatot - mindez azonban idővel unalmassá válik. Tegnap estére valami újat találtam ki; a látszóval a hátsó szomszédok kivilágított szobájába leskelődöm. Napközben egy centiméternyire sem húzhatjuk félre a függönyt, a sötétben azonban nem történhetik baj.

Sosem hittem volna, hogy ilyen mulatságos szomszédok is vannak a világon. Az egyik házaspárt éppen étkezésnél kaptam el, a másik család filmet vetített, a szemközti fogorvos pedig egy öreg, félős nénit kezelt.

Dussel úrról mindenki azt tartja, hogy kitűnően tud a gyerekekkel bántani és szereti is őket. Kiderült, hogy igen ósdi felfogású nevelő, végtelenül hosszú prédikációkat tart a jó modorról.

Sajnos, nekem jutott az a rendkívüli szerencse(!), hogy ezzel az igen tiszteletre méltó és jól nevelt úriemberrel megoszthatom meglehetősen szűk szobámat. És mert köztudomású, hogy a három fiatalok közül én vagyok a legneveletlenebb, mindent el is követek, hogy a folyton

ismételt, ódivatú pirongatások és intelmek elől elmeneküljek, sokszor meg úgy teszek, mintha süket volnék.

Mindezt még elviselném valahogy, ha Dussel úrnak nem járna el a szája, s főleg, ha nem mondana el mindent anyának.

Ha Dussel megdorgál valamiért, utána anyától is van mit hallgatnom. Így hát jobbról is, balról is megkapom a magamét, s ha szerencsém van, öt percen belül öngyása is felelősségre von, így még a felső emeletről is ellátják a bajom.

Gondolhatod, édes Kittym, milyen kellemes lehet ilyen zsémbes közösség nevetlen közép-pontjának lenni. Esténként, amikor az ágyban eszembe jut rengeteg bűnöm és minden állítólagos hibám, úgy belezavarodom a sok szemrehányásba, hogy sírok vagy nevetek, aszerint, hogy milyen hangulatban vagyok.

Aztán azzal a kívánsággal alszom el, hogy szeretnék más lenni, mint amilyen vagyok, vagy legalábbis másként viselkedni, mint ahogyan természetem szerint szoktam. Ó, Istenem, a végén még Téged is kétségbe ejtlek, édes Kittym, de hát semmit sem szeretek törölni abból, amit írok, s a mostani papírinségben tilos a papírt eldobni. Ezért csupán azt tanácsolhatom, nehogy elolvasd még egyszer az előbbi mondatot s főleg ne mélyedj el benne, mert akkor aligha kecmeresz ki belőle.

Anned

1942. december 7, hétfő

Drága Kittym! Ebben az évben a Chanuka és a Mikulás ünnepe egy nap eltéréssel egybe esik. A Chanukából nem csinálunk nagy ügyet. Kiraktunk néhány szép tárgyat és gyertyát gyűjtöttünk. Minthogy azonban gyertyát nemigen lehet kapni, csak tíz percig égettük. Így is szép volt, mert nem mulasztottuk el az ünnepi éneket. Van Daan úr fából karos gyertyatartót faragott, így hát semmi sem hiányzott.

A szombati Mikulás-este azonban sokkal jobban sikerült. Elli és Miep próbára tette kíváncsiságunkat, mert egyre suttogtak apával, s így már előre tudtuk, hogy készülődnek valamire.

És tényleg, nyolc órakor mindnyájan levonultunk a falépcsőn és a koromsötét folyosón át a kisszobába. (Közben rettegtem és azt kívántam, bárcsak már újra biztonságban fent lehetnék.) A kisszobában meggyújthattuk a lámpát, mert ott nincs ablak. Amikor ez is megtörtént, apa kinyitotta a nagy szekrényt. - Jaj, de szép! - kiáltottuk. A szekrény egyik sarkában színes papírral bevont kosár állt, s egy krampusz ült a tetején.

A kosarat hamar felvittük. Mindenki részére volt benne valami kedves ajándék a hozzáillő versikével.

Én paprikajancsit kaptam, apa két könyvtámaszt stb. stb. Mindenképpen kedves gondolat volt, mert mi nyolcan ekkor ünnepeltük először Mikulás napját s a premier egészen jól sikerült.

Anned

1942. december 10, csütörtök

Drága Kittym!

Van Daan úr szakmája a fűszer-csemege. Az irodában is szakképzettsége miatt alkalmazták. Most is tündököl kolbászgyártó művészetével, ami számunkra korántsem kellemetlen.

Az elkövetkezendő nehéz időkre gondolva rengeteg húst vásároltunk (természetesen a fekete-piacon). Érdekes látvány volt, hogyan darálták meg előbb kétszer-háromszor a húst, s aztán hogyan gyúrták bele a hozzávalót a húspépbe, végül pedig egy csövön keresztül töltötték a bélbe. A sütnivaló kolbászt még aznap délután elfogyasztottuk savanyú káposztával, a gelderlandi kolbászt azonban előbb jól ki kell szárítani, ezért felaggattuk a padláson egy kétoldalt kötéllel felerősített rúdra. Bárki lépett is be és meglátta a nagy halom kolbászt, elnevette magát. Tényleg elég szívderítő látvány volt.

Olyan volt a szoba, mint valami zsibvásár. Van Daan gyúrta a húst, de előbb maga elé kötötte őnagysága kötényét (így még kövérebbnek látszott, mint különben), s egész hájas mivoltában nekiesett a húsnak. Véres kezei, vörös képe és vérfoltos köténye valódi mészárosná változtatták. Őnagysága egyidejűleg végezte különböző teendőit: egy könyvből hollandul tanult, keverte a levest, ügyelt a húsról s közben nagyokat sóhajtott; fájlalta a törött bordáját. Így járnak az olyan idősebb hölgyek(!), aki ostoba tornagyakorlatokat végeznek, hogy megszabaduljanak kövér hátsórészüktől.

Dussel szemgyulladást kapott s kamillateával gyógyította. Pim egy széken ült és sütkérezett abban a kis napsugárban, amely belopózott az ablakon. Ide-oda lökdösték szegényt, pedig biztosan megint kiújult a reumája, mert elég görnyedten ült és szórakozott arckifejezéssel figyelte Van Daan tevékenységét. A megszólalásig hasonlított a diakonissza-ház vén, rokkant emberkéire. Peter a macskájával kergetőzött, anya, Margot meg én krumplit hámoztunk. Kiderült, hogy egyikünk sem végezte jól a dolgát, mert mindnyájan Van Daant figyeltük.

Dussel megkezdte fogorvosi rendelését. A móka kedvéért elmondom, hogyan folyt le az első kezelés. Anya éppen vasalt. Van Daanné volt az első jelentkező. A szoba közepén leült egy székre, Dussel pedig nagy fontoskodással kicsomagolta a műszerdobozát, aztán kölnvizet kért a fertőtlenítéshez és vazelint a viaszkozáshoz.

Előbb belenézett őnagysága szájába, aztán megragadott egy fogat a hozzávaló gyökérrel. Őnagysága minden alkalommal úgy összecsuklott, mint aki fájdalmában haldoklik, s összefüggéstelen hangokat hallatott. Hosszas vizsgálat után (őnagyságának legalábbis hosszasanak rémlett, valójában nem tartott tovább két percnél) Dussel belefűrt az egyik lyukba. De hát ezt abba kellett hagyni, mert őnagysága vadul csapkodott maga körül, úgyhogy Dussel egy pillanatra elengedte a műszert és... az bennmaradt őnagysága szájában.

Csak most kezdődött meg igazán a haddelhadd! Őnagysága kézzel-lábbal hadonászott és zokogott (már amennyire tehetette, hiszen a műszer benn volt a szájában), meg akart szabadulni tőle, de csak egyre mélyebben tolta be a fogába. Dussel úr halálos nyugalommal, csípőre tett kézzel nézte a jelenetet. A többi szemtanú szívből nevetett. Ez persze pimaszság volt tőlünk, mert jól tudom, hogy én még sokkal jobban üvöltöttem volna.

Sok csavarás, lökés, sírás és kiabálás után őnagysága végül mégis megszabadult a kaparótól s Dussel folytatta a munkát, mintha mi sem történt volna.

A fogorvos olyan gyorsan dolgozott, hogy őnagyságának nem volt ideje újból handabandázni, de kapott is annyi segítséget, mint még életében soha. Két asszisztens nem csekélység. Van Daan úr meg én kitettünk magunkért. Az egész jelenet középkori képre emlékeztetett, amelynek címe: „Kuruzsló munka közben.”

A páciens azonban továbbra sem volt különösen türelmes. Közben folyton vigyázott a „levesére” meg az „ebédjére”.

Az azonban kétségtelen, hogy őnagysága egyhamar nem lesz hajlandó kezeltetni magát.

1942. december 12, vasárnap

Drága Kittym!

Kényelmesen üldögélek az első irodahelyiségben s a sűrű szövésű függöny mögül kinézek az utcára. Esteledik, de még van annyi világosság, hogy írni tudjak neked.

Érdekes innen nézni az emberek jövés-menését. Mintha mindenkinek sürgős dolga volna. Majd hogy bele nem botlanak a saját lábukba.

Hát még a kerékpárosok. Alig lehet követni őket. Azt se látom, ki ül a gépen.

Nem valami kellemes külsejű emberek élnek ezen a környéken. Főként a gyerekek maszatosak, s csak csipesszel volna tanácsos hozzájuk nyúlni. Valódi külvárosi, taknyos orrú gyerekek. A beszédjüket is alig értem.

Tegnap, amikor Margot-val ebben a szobában fürödtünk, megkérdeztem tőle: - Mi lenne, ha ezeket a gyerekeket egyenként horoggal elkapnánk, megfürdetnénk, kimosnánk és megfoltoznánk a ruhájukat és újra újukra engednénk őket?... - Másnapra ugyanolyan maszatosak és rendetlenek volnának - vélte Margot.

De hát miért töröm annyit a fejem? Van itt még más érdekesség is; autók, hajók és az eső is esik. Még a villamos csikorgása is mulattat.

Gondolatainkban ugyanolyan kevés a változatosság, mint az életünkben. Állandóan egy körben forognak, a zsidókérdéstől az evésig s onnan tovább a politikáig. A zsidókérdésről jut eszembe: tegnap, mint valami csodával határos látványosságot, két zsidót pillantottam meg a függönyön keresztül.

Furcsa érzés volt. Mintha elárultam volna ezeket az embereket és most gyönyörködnék a szerencsétlenségükben. Közvetlenül velünk szemben horgonyoz egy hajó. Rajta lakik a hajós a feleségével és a gyermekeivel. Ennek az embernek van egy kis kuvasza. A kutyusnak mindnyájan ismerjük már a hangját, no meg a farkát, amelyet mindig látunk, amikor a hajó mélyén futkos.

Juj, most rákezdett az eső. A járókelők bebújtak az esernyők alá. Csak esőköpenyeket látok, meg itt-ott egy-egy sapkával fedett koponyát. De hisz ez is elég. Mert végül is felismerem az asszonyokat, akiket felfűjt a sok krumpli, piros vagy zöld kabátot hordanak, ferde a cipősarkuk és szatyor csüng a karjukon. Arcuk morcos vagy derűs, aszerint, hogy milyen hangulatban van a férjük.

Anned

1942. december 22, kedd

Drága Kittym!

A hátsó traktus boldogan vette tudomásul, hogy karácsonyra mindenkinek negyed font vajjal többet utalnak ki. Az újság ugyan fél fontról ír, de ennyi csak azoknak a boldog halandóknak jut osztályrészül, akiknek élelmiszerjegyét az állam adja és nem a szegény zsidóknak, akik a feketepiacon vesznek belőle nyolc személyre négy darabot.

Ebből az extra-vajból mindenki külön süt magának valamit. Én ma reggel teasüteményt és két tortát készítettem. Idefent a konyhában most nagy a sürgés-forgás, s anya kijelentette, hogy addig nem tanulhatok és nem olvashatok, míg el nem végeztem a háztartási munkát.

Van Daanné repedt bordájával ágynak esett. Egész nap siránkozik, egyre új kötést kér és mindennel elégedetlen. Bárcsak minél előbb meggyógyulna és újra ellátná a háztartást, mert meg kell hagyni: rendkívül szorgalmas és tiszta háziasszony, s ha nincs semmi baja vagy lelki bánata, jókedvű is.

Eddig csak napközben korholtak folyton, mert hangos vagyok, most azonban a szobatárs úrnak az jutott az eszébe, hogy éjszakánként csitt-csitt-tel boldogítson. Szerinte még megfordulnom se volna szabad az ágyban. De hát ez engem nem nagyon érdekel s legközelebb majd én fogom elcsitítani.

Különösen vasárnap reggelenként dühösít Dussel, mert már korán lámpát gyújt és tornázik. Én meg, szegény szerencsétlen, ilyenkor úgy érzem, mintha órák hosszat edzené magát, mert a székek, amelyekkel az ágyamat meghosszabbítom - ide-oda csúszkálnak álmos fejem alatt. Dussel néhány szilaj karlendítés és derékhajlítás után hozzáfog az öltözködéshez. Az alsónadrágja a fogason lóg, hát odamegy érte. Közben elfelejti, hogy a nyakkendőjét az asztalra tette, érte megy, húzogatja, tologatja a székeket.

De minek is számolok be Néked bolond vénemberek rigolyáiról. Még az afféle bosszantásokkal sem érek célt, mint például a lámpa kicsavarása, az ajtó lezárása vagy Dussel öltönyének elrejtése. Most mar ezekről lemondok a békesség kedvéért.

Egyre okoskodom! Mert itt mindenhez ész kell; megtanultam hallgatni, a számat befogni, kedvesnek, engedelkenynek lenni és még mindenféle istencsudáját. Attól félek, hogy túlságosan gyorsan elhasználom az eszemet, pedig úgy sincs belőle sok és semmi se marad a háború utánra.

Anned

1943. január 13, szerda

Drága Kittym!

Ma reggel megint folyton zavartak, s így semmit sem tudok rendesen bevégezni.

Szörnyű események történnek a külvilágban. Éjjel-nappal tart a szerencsétlen emberek elhurcolása. Egy hátizsákon és kevés pénzen kívül semmit sem vihetnek magukkal s útközben azt is elveszik tőlük.

Elszakítják egymástól a családtagokat, különválasztják a férfiakat, nőket és gyermekeket. Iskolából hazatérő gyermekek nem találják meg többé szüleiket. Bevásárlásból hazatérő asszonyok lepecsételve találják lakásuk ajtaját s eltűnt családjukat siratják.

A holland keresztények is rettegnek már, mert fiaikat Németországba küldik. Mindenkinek van oka a félelemre.

És éjszakánként száz meg száz repülőgép húz el Hollandia felett. A német városok fölé repülnek, s bombáik felszántják a földet. Óránként sok-sok ezer ember pusztul el Oroszországban, Afrikában. Senki sem érzi magát biztonságban; háborúzik az egész földteke, s bár most a szövetségesek győznek, senki sem tudhatja, mi lesz.

Nekünk itt aránylag jól megy a sorunk. Jobban, mint sok millió embertársunknak. Nyugodt és biztos helyen gubbasztunk és hogy úgy mondjam, feléljük a pénzünket. Önzők vagyunk. Arról beszélünk, hogy mi lesz a „háború után”, örülünk egy új ruhának, cipőnek. Pedig jobban tennénk, ha minden felesleges centet megtakarítanánk, hogy a pénzzel a háború után másokat segíthessünk és mentjük, ami még menthető.

A környékbeli gyerekek vékony blúzocskában, facipőben, sapka, harisnya és kabát nélkül szaladgálnak és senki sem törődik velük. A gyomruk üres, egy-egy szál sárgarépat rágsálnak, a lakásból kimennek a hideg utcára s beülnek a még hidegebb tanterembe. Bizony, bizony, odajutottunk Hollandiában, hogy a gyerekek az utcán megállítják a gyalogjárókat és kenyeret koldulnak.

Órák hosszat beszélhetnék a nyomorúságról, ami együtt jár a háborúval, de ezzel csak magamat szomorítanám. Nem marad más hátra, mint magunkra erőszakolt nyugalommal bevárni ennek a szerencsétlenségnek a végét. Csak várunk mindnyájan, zsidók is, keresztények is; vár az egész földgolyó és sokakra már csak a halál vár.

Anned

1943. január 30, szombat

Drága Kittym!

Majd megpukkadok mérgemben és még csak nem is mutathatom. Toporzékolni szeretnék és ordítani, anyámat jól megrázni és tudj'isten, mit tenni a szidások, a gúnyos pillantások, a szemrehányások miatt, amelyekkel nap mint nap célba vesznek, mint a megfeszített íjból kilőtt nyíl a célpontját. Ezt a nyilat nehezen tudom testemből eltávolítani.

De szeretném anyának, Margot-nak, Van Daannak, Dusselnek, sőt még apának is odakiáltani: „Hagyjatok békén, hadd töltsék el legalább egyetlen éjszakát zokogás nélkül, hogy ne égjen a szemem és ne zúgjon a fejem. Szeretnék innen elmenni, mindent itthagyni, a világból kiszaladni!”

De hát ez lehetetlen: aztán nem is akarom elárulni, hogy kétségbe vagyok esve; nem akarom mutogatni a sebeket, amelyeket rajtam ejtettek; nem tudnám elviselni a részvétüket és jóindulatú iróniájukat, mert csak sírni tudnék miatta. Azt állítják, hogy mesterkéltlen beszélek, de akkor is nevetséges vagyok, ha hallgatók, viszont szemtelen vagyok, ha válaszolok, ravasz vagyok, ha valami jó ötletem támad; a fáradtságom lustaság, a jó étvágyam önzés, buta vagyok, de számító is stb. stb. Egész nap egyebet se hallok, mint hogy kiállhatatlan leány vagyok, s bár úgy nevetek rajta, mintha fel sem venném, egyre kérem az Istent, ajándékozzon meg más természettel, olyannal, amely nem bosszantja fel környezetemet.

Persze ez is lehetetlen. Ilyen a természetem, de érzem, hogy nem vagyok rossz. A felnőtteknek sejtelmük sincs róla, mennyire igyekszem, hogy meg legyenek velem elégedve. S mindenben csak nevetek: nem mutatom a fájdalmamat.

Anyának többször megmondtam, amikor szemrehányásokkal illetett: - Bánom is én, hogy mit beszélsz, vedd le rólam a kezed, úgyis reménytelen eset vagyok - ilyenkor persze azt vágják a fejemhez, hogy szemtelen vagyok; két napig érzem, hogy neheztelnek rám, de aztán mindent elfelejtenek s úgy bánnak velem, mint a többiekkel.

Nem tudok egyik nap mézesen-mázosan viselkedni, másnap pedig gyűlölködve visszavágni. Inkább választom az arany középutat, amely voltaképp nem is arany, eltitkolom a gondolataimat s szeretnék velük ugyanolyan lekicsinylően viselkedni, mint ők énvelem.

Ez azonban, sajnos nem sikerül.

Anned

1943. február 5, péntek

Drága Kittym!

Régen nem írtam Neked a veszekedésekről, pedig javában folynak. Dussel úr eleinte tragikusan fogta fel a múltó nézeteltéréseket, de azóta megszokta s már nem igyekszik békítgetni a feleket.

Margot és Peter szinte nem is olyanok, mintha fiatalok volnának. Mind a kettő unalmas és csendes. Az én természetem éppen ellentéte az övéknek, s ezt a felnőttek állandóan a szememre is vetik: - Margot és Peter nem tesz ilyet. Végy példát róluk. - Szörnyű!

Bevallom, édes Kittym, hogy semmiképpen nem kívánok Margot-hoz hasonlítani, mert ő véleményem szerint túlságosan lagymatag és közömbös; mindenkinek helyesel és mindenbe belenyugszik. Azt akarom, hogy az én jellemem erősebb legyen! De az efféle elméleteimet nem közlöm senkivel, mert biztosan kinevetnének, ha ilyesmit mondanék.

Az asztalnál rendszerint feszült a hangulat. A kitöréseket szerencsére megakadályozzák a levesevők. Levesevőknek hívjuk azokat, akik az irodából felszaladnak hozzánk egy csésze levesre.

Ma délután Van Daan úr ismét szóvá tette, hogy Margot milyen keveset eszik. - Bizonyára azért, hogy karcsú maradjon - tette hozzá gunyorosan.

Anya, aki mindig védelmébe veszi Margot-t, felemelte a hangját: - Már hallgatni sem tudom a maga ostoba fecsegését.

Van Daanné elvörösödött, Van Daan pedig szótlánul meredt maga elé. Néha mulatunk bizonyos dolgokon. A napokban önagysága nagy számárságot talált fel. Elmondta, hogy annak idején milyen jól megfért az apjával és hogy mennyit flörtölt. - És tudja, ha egyik-másik úr ölelgetni akart, apám azt tanácsolta, mondjam neki: „Uram, én úrilány vagyok”, akkor az az úr tudja majd, hogy mire célzok. - Ezen aztán úgy nevettünk, mint valami jó viccen.

Még a különben igen csendes Peter is okot ad néha a vidámságra. Bolondul az idegen szavakért, de úgy látszik, nem mindig tudja a jelentésüket.

Egy délután, amikor idegenek voltak lent az irodában, és így nem mehettünk W. C.-re, igen sürgős dolga akadt. Bement hát, de nem húzta meg a vízöblítőt. Figyelmeztetni akart rá bennünket s egy táblát akasztott a W. C. ajtajára a következő felirattal: „Gáz!! S’il vous plait!” (Gáz!! Kérem szépen!) ahelyett, hogy azt írta volna: Vigyázat!! Gáz!! Finom akart lenni, de nem tudta, hogy mit jelent ez a kifejezés.

Anned

1943. február 27, szombat

Drága Kittym!

Pim naponta várja az inváziót. Churchillnek tüdőgyulladása volt, de már lábadozik. Gandhi, az indiai szabadsághős megkezdte nem tudom hányadik éhségsztrájkját.

Önagysága azt állítja magáról, hogy fatalista. Pedig hát ki a leggyávább, amikor lőnek? Senki más, mint Petronella.

Henk elhozta nekünk a püspöki pásztorlevelet, amelyet felolvastak a templomokban. Nagyon szép és biztató írás: „Ne nyugodjatok, holland hazafiak, küzdjete a saját fegyvereitekkel a haza, a nép és a vallás szabadságáért! Segítsetek, adjatok, ne habozzatok!” Mindezt csak úgy a

szószékről olvasták fel. Vajon lesz-e hatása? Annyi biztos, hogy hitsorsosainkon ez már nem segít.

Képzeld csak, mi történt. A háztulajdonos anélkül, hogy megkérdezte volna Koophuist vagy Kralert, eladta a házat. Egy reggel egyszerre csak beállított az új tulajdonos s egy építésszel megtekintette az épületet. Szerencsére Koophuis úr is jelen volt s mindent megmutatott a hátsó traktus kivételével. Azt a kifogást használta, hogy otthon felejtette a kulcsot. Az új házigazda nem kérdezősködött tovább. Remélem, nem jön vissza és nem akarja megnézni a hátsó traktust, mert akkor azután bajba kerülnénk.

Apa Margot-nak meg nekem kiürített egy kartotékdobozt és telerakta kartonlapokkal. Ez lesz a mi könyvkartotékunk. Mind a ketten beírjuk majd, hogy milyen könyveket olvastunk, ki a szerzője stb. Az idegen szavak számára külön könyvecskét szereztem magamnak.

Az utóbbi időben jobb a viszony köztem és anyám között, de bizalmas barátságba *soha* nem kerülök vele. Margot ingerlékenyebb, mint valaha, apát meg bántja valami, amiről nem hajlandó beszélni. De változatlanul nagyon aranyos.

Új vaj- és margarin-elosztási rendszert vezettünk be az étkezésnél! Mindenki a tányérjára a kapja a saját adagját. Véleményem szerint Van Daanék elég tisztességtelenül végzik az elosztást. A szüleim azonban sokkal jobban rettegnek a veszekedéstől, semhogy ezt szóvá tegyék. Kár. Meggyőződésem, hogy az ilyen embereket a saját módszerük szerint kell kezelni.

Anned

1943. március 10, szerda

Drága Kitty!

Az este rövidzárlat volt nálunk s méghozzá szüntelenül pufogtattak. Még nem szoktam le arról, hogy féljek a lövöldözéstől és a repülőgépektől. Minden éjjel apa ágyába bújok, ha megijedek. Persze ez elég gyerekes viselkedés, de az én helyemben Te is ezt tennéd, kedves Kitty. Hiszen a saját szavaimat se hallom, amikor dübörögnek az ágyúk. Őnagysága, a fatalista, sírva fakadt és reszkető hangon hajtogatta: - Óó, de kellemetlen, óó, de nagyon lőnek - ami azt jelenti: - „Jaj, de félek.”

Gyertyafény mellett nem félek úgy, mint a sötétben. Úgy reszkettem, mintha lázam volna s könyörögtem apának, hogy gyújtson gyertyát. Apa azonban kérlelhetetlen volt, s továbbra is sötétben maradtunk. Egyszerre csak kattogni kezdtek a gépfegyverek is, ami tízszer olyan szörnyű, mint az ágyúdörgés. Anya kiugrott az ágyból és apa bosszúságára meggyújtotta a gyertyát. Apa zúgolódott, anya azonban határozott hangon jelentette ki: - Anne nem kiszolgált katona. - Ezzel a vita befejeződött.

Meséltem-e már Neked, édes Kitty, őnagysága egyéb félelmeiről? Úgy tudom, hogy nem. De ha már minden más hátsó traktusbeli kalandról beszámoltam, erről is meg kell emlékez-nem. Őnagysága egy éjszaka úgy hallotta, hogy tolvajok járnak a padláson s úgy megijedt, hogy a férjét is felkeltette. De a tolvajok pontosan abban a pillanatban hagyták abba a járkálást, amikor Van Daan úr felébredt; ő már nem hallott más zajt, csak a rettegő fatalista szíve dobogását. - Ó, Putti - ez Van Daan beceneve - ezek biztosan elvitték a kolbászt, a babot és a borsót. És Peter... mi van Peterrel?

- Petert bizonyára nem lopták el. Nyugodj meg és hagyd aludni!

De hát erről szó sem lehetett. Önagysága félelmében le se hunyta többé a szemét. Néhány nap múlva a Van Daan-családot kísértetek riasztották fel. Peter zseblámpával a kezében bevilágított a padlásra és meglátott... brrr... egy nagy csapat patkányt. Most legalább megtudtuk, kik a tolvajok. Mouschi ezután a padláson aludt, s a hívatlan vendégek elmaradtak - legalábbis éjszakára.

Peter néhány nappal ezelőtt felment a padlásra, hogy régi újságpapírt hozzon. A lépcsőn lejövet jól meg kell kapaszkodni a korlátban. Peter meg is tette, de mert nem nézett körül, meglepetésében és fájdalmában majd hogy le nem gurult. Történetesen egy nagy patkányt érintett meg s az állat alaposan megharapta a karját. Szegény fiú rogyadozó térdel érkezett le közénk. A pizsamája véres volt. Nem csoda, nem valami nagy élvezet lehet egy megtermett patkányt megcirógatni, ami méghozzá harap is.

Annex

1942. március 12, péntek

Drága Kitty!

Bemutatom Néked a gyermekek jogaiért küzdő Frank-mamát. Külön vajadagot szerzett az ifjúságnak, foglalkozik az ifjúság problémáival, mindenkor síkraszáll az ifjakért a némi veszekedés árán meg is valósítja elgondolásait.

Megromlott egy üveg sózott nyelv. Nos, Mouschi és Moffi díszebédre voltak hivatalosak.

Moffit még nem ismered, pedig már akkor is az irodához tartozott, amikor még itt se voltunk. Ő a raktár és az iroda macskája s távoltartja a háztól a patkányokat. Politikai hangzású nevére is könnyű megtalálni a magyarázatot. A cégnek egy ideig két macskája volt, egy az iroda, egy pedig a raktár számára. Ha a két macska találkozott, mindig összeverekedett. A támadást állandóan a raktár macskája provokálta, de a végén a padlás cicája győzött. Akárcsak a politikában. A raktár macskáját ezért nevezték el Németnek, azaz Moffinak, a padlásbelit pedig Angolnak, azaz Tomminak. Tommit később elvitték innen és így, ha lemegyünk, Moffival szórakozunk.

Már annyi babot ettünk, hogy ránézni sem tudok, rosszul leszek, ha rá gondolkodom. Vacsorához már nem eszünk kenyeret.

Apa éppen most vallotta be, hogy rosszkedvű. Szegénykémnek már megint olyan bánatos a tekintete.

Teljesen rabja vagyok Ina Boudier-Bakker *De klop op de deur* című könyvének. Ez a családi regény kitűnő írás, de amit a háborúról, az írókról, a nők egyenjogúságáról ír, nem a legjobb s őszintén szólva nem túlságosan érdekel.

Németországot szörnyű bombatámadások érik. Van Daan úr rosszkedvű. Nincs cigarettája. A vita, melynek azt kellett eldöntenie, hogy megegyük-e a konzerv-főzelékeket, a mi pártunk javára dőlt el.

Minden cipőmet kinőttem, kivéve a síbakancsot, de ez a lakásban nem valami kellemes viselet. Egy pár gyékényszandált kaptam hat forint ötvenért, de már egy hét múlva felmondta a szolgálatot. Remélem, hogy Miep kerít valamit feketén. Újra lenyírtam apa haját. Pim erősködik, hogy a háború után sem megy más borbélyhoz, olyan jól értek a hajvágáshoz. Csak legalább ne vágnék oly sokszor a fülébe!

Annex

1942. március 18, csütörtök

Drága Kittym!

Törökország belépett a háborúba. Nagy az izgalom, kíváncsian lessük a rádióhíreket.

Anned

1943. március 19, péntek

Drága Kittym!

Örömünket már egy fél óra múlva felváltotta, sőt túl is szárnyalta a kiábrándulás. Törökország még nem avatkozott be a háborúba, a török miniszter csupán a semlegesség gyors feladásáról beszélt. A Damnon egy újságárus azt kiabálta, hogy „Törökország Anglia oldalán!” - mire kirángatták kezéből a lapokat. Így került el hozzánk is ez az örömhír.

Érvénytelennek nyilvánították az ötszáz és az ezer forintos bankókat. Nagy csapás ez a feketézőkre és hasonlókra, de még nagyobb azokra, akik dugott pénzt őriznek, vagy bujkálnak. Ha valaki be akar váltani egy ezrest, pontosan be kell róla számolnia, hogy hol szerezte. Csupán az adóhivatalnál fogadják el, de ott is csak a jövő hétig.

Dussel kapott egy lábbal hajtható fűrógépet. Jövő héten az én fogaimat veszi alapos vizsgálat alá.

Minden németek vezére beszélgetett a sebesült katonákkal. Szomorú volt végighallgatni. Körülbelül ezek voltak a kérdések és feleletek:

- Nevem Heinrich Scheppel.
- Hol sebesült meg?
- Sztálingrádnál.
- Milyen sérülése van?
- Lefagyott a két lábam és eltörött a bal csuklóm.

A rádió pontosan így közvetítette ezt a szörnyű bábszínházat. Úgy látszik, ezek a sebesültek büszkék a sebeikre. Minél súlyosabb a seb, annál nagyobb a dicsőség. Egyikük alig tudott szóhoz jutni a boldogságtól, amikor a vezérrel kezet szoríthatott (ha ugyan volt még keze).

Anned

1943. március 25, csütörtök

Drága Kittym!

Anya, apa, Margot meg én tegnap kedélyesen üldögettünk együtt, amikor bejött Peter és sugott valamit apának. Olyasmit hallottam, hogy: „Egy hordó felborult a raktárban”, meg, hogy „valaki matatott az ajtóval”. Margot is így értette, de igyekezett engem kissé megnyugtatni, mert én természetesen krétafehér lettem az idegességtől, amikor láttam, hogy apa Peterrel kimegy a szobából.

Mi hárman várakoztunk. Alig két perc múlva feljött hozzánk önegysága, aki lent hallgatta a rádiót. Pim ugyanis szólt neki, hogy zárja el a készüléket és csendesen menjen fel. De hát az mindig úgy van, hogy épp akkor recsegnek a legjobban a lépcső rozoga deszkái, amikor valamelyikünk a legnagyobb csendben fel akar jönni. Öt perc múlva az orrahegyéig sápadtan megérkezett Pim és Peter s elmesélték élményeiket.

Először letelepedtek a lépcső mögé és várakoztak, de semmit se hallottak. Aztán két nagy csattanás hallatszott, mintha itt a házban csaptak volna be két ajtót. Pim egy ugrással fent termett, Peter még előbb figyelmeztette Dusselt, aki nagy körülményességgel és rengeteg csörömpöléssel végül is felérkezett, Van Daan úr ágyban feküdt, mert nagyon náthás volt, és így mindnyájan a betegágyhoz vonultunk, suttogtunk és találgattunk.

Valahányszor Van Daan hangosabban köhögött, mi ketten önegyságával majd meghaltunk félelmünkben. Ez így ment mindaddig, amíg egyikünknek az a fényes ötlete támadt, hogy kodeint adjunk a betegnek, ettől a köhögés azonnal elmúlt.

Csak vártunk, vártunk, de semmit se hallottunk... Arra gondoltunk, hogy a tolvajok nyakukba szedték a lábukat és elmenekültek, amikor hirtelen lépteiket hallottunk az egyébként oly csendes házban. Szerencsétlenségünkre a rádió még mindig Londonra volt beállítva s a székek is ott sorakoztak szép rendben körülötte. Ha felfeszítették az ajtót, s ezt a légvédelmi őrség észreveszi, értesíti a rendőrséget, az ügynek igen kellemetlen következményei lehetnek. Ezért Van Daan úr felkelt, kabátot vett magára, feltette a kalapját s apával együtt óvatosan lement a lépcsőn. Peter a biztonság kedvéért kalapáccsal felfegyverkezve követte őket. A hölgyek (Margot-t és engem is beleszámítva) feszülten várakoztak fent. Öt perc múlva az urak megérkeztek s elmondták, hogy a házban teljes a nyugalom.

Elhatároztuk, hogy nem folytatunk vizet és a W. C.-t sem húzzuk le. De mert az izgalom minden lakótársnak a gyomrára húzódott, elképzelheted, milyen levegő volt ott, amikor egymás után könnyítettünk magunkon.

Ha valami nagyobb kellemetlenség történik, rendesen néhány apróbb bosszúság is követi. Először is elnémult a Westertoren harangja, pedig mindig meg szokott nyugtatni. Másodszor: Vossen úr előző este korábban ment el, s így nem tudtuk, vajon Elli megkapta-e a kulcsot vagy talán elfelejtette bezárni az ajtót.

Még mindig este volt és bizonytalanság, de azért kissé már megnyugodtunk, mert nyolc órától, amikor a tolvaj a házban járt, egészen fél kilencig semmiféle zajt nem hallottunk többé. Arra is rájöttünk, milyen valószínűtlen, hogy egy tolvaj a kora esti órákban, amikor még járnak az utcán, felfeszítsen egy ajtót. Ezenkívül egyikünknek eszébe jutott az a lehetőség, hogy az egyik szomszédos raktárház raktárnoka még bent dolgozhatott, s mi a nagy izgalomban a vékony falakon áthallatszó zajról nem tudtuk megállapítani, honnan származott. Az ilyen veszélyes pillanatokban többnyire nagy szerepet játszik a képzelet is.

Lefeküdtünk, bár aludni egyikünk sem tudott. Apa, anya és Dussel úr sokat volt ébren s kis túlzással én is azt mondhatnám, hogy le se hunytam a szemem. Ma reggel a férfiak lementek és kipróbálták a külső ajtót, de mindent rendben találtak.

A történeteket, amelyek miatt annyira megijedtünk, kellően kiszínezve elmeséltük az egész személyzetnek. Ugrattak is érte bennünket, de hát utólag könnyű nevetni. Egyedül Elli érzett velünk.

Anned

1943. március 27, szombat

Drága Kittym!

A gyorsírás tanfolyamot bevégeztük, s most a sebességet igyekszünk fokozni. Jaj, de ügyesek leszünk! Ezenkívül, hogy agyonüssöm a napot (ezt azért mondom így, mert egyebet sem teszünk, mint hogy fogyasztjuk a napokat, amilyen gyorsan tudjuk, csak hogy minél közelebb jussunk a felszabaduláshoz). Imádom a mitológiát, főként a görög-római isteneket. Itt azt hiszik, hogy olyan átmeneti vonzalom, mert még sohasem hallottak istenekért rajongó bakfisról. Hát akkor én vagyok az első!

Van Daan úr meghült, jobban mondva: kapar a torka. Nagy hűhót csap miatta. Kamillával gargarizál, mirrhatinktúrával ecseteli a szájpadrását, tüdő-, fog-, orr- és nyelvinhalálást végez s ezenfelül még rosszkedvű is.

Rauter, a sok magasrangú mof⁵ egyike beszédet tartott: - Július 1-ig minden zsidónak el kell hagynia a germán országokat. Április 1-től május 1-ig Utrecht tartományt kell megtisztítani (mintha csak svábbogarakról volna szó), május 1-től június 1-ig pedig Észak- és Dél-Hollandiát. - Beteg, leromlott nyájként hurcolják ezeket a szegény embereket a mocsos vágóhídra. De jobb, ha nem beszélünk róla; lidércnyomást kapok, ha csak rágondolok.

Jó hírt is hallottunk. A munkás-nyilvántartó német osztályát szabotázsakcióval felgyújtották. Néhány nappal később ugyanez történt a bejelentő hivattal is. Német rendőrségi egyenruhába öltözött férfiak leütötték az őrséget s fontos aktákat semmisítettek meg.

Anned

1943. április 1, csütörtök

Drága Kittym!

Egyáltalán nem vagyok viccelő kedvemben. Nézz csak a dátumra. Ellenkezőleg, ma nyugodtan idézhetem azt a közmondást, hogy: „A baj sosem jár egyedül.”

Először is vigasztalónknak, Koophuis úrnak tegnap gyomorvérzése volt s legalább három hétig kell az ágyat nyomnia. Másodszor Elli influenzát kapott. Harmadszor: Vossen úr a jövő héten kórházba megy. Valószínűleg gyomorfekélye van és operálni kell. Negyedszer fontos üzleti tárgyalásokra van kilátás, amelyeknek minden lényeges pontját apa részletesen megtárgyalta Koophuis úrral, Kraler urat pedig ilyen gyorsan nem lehet mindenbe beavatni.

Az üzletfelek meg is érkeztek. Apa már előre izgult a tárgyalások eredménye miatt.

- Bárcsak lent lehetnék - hajtogatta.

- Eredj hát le, hasalj a földre, hiszen azok az urak amúgy is a főnöki szobában lesznek, s hallgasd végig a tárgyalást.

Apa arca felderült, s tegnap reggel fél tizenegykor Margot és Pim elfoglalta őrhelyét a padlón. (Két pár fül csak többet hall egy párnál.) A tárgyalásokat délután még folytatták, de apa képtelen volt folytatni a hallgatózást. Majdnem kerékbetörte testének szokatlan és természetellenes helyzete. Helyette én mentem le fél háromkor Margot társaságában. A tárgyalás azonban hosszadalmas és unalmas volt, elaludtam a kemény linóleumpadlón. Margot nem mert felébreszteni. Félt, hogy meghallanak bennünket az idegenek, s beszélni se mert. Jó fél

⁵ Mof a németek holland csúfneve, a francia *boche* megfelelője

órát alhattam s mire ijedten felriadtam, mindent elfelejtettem, amit a fontos megbeszélésből hallottam. Szerencsére Margot jobban figyelt.

Anned

1943. április 2, péntek

Drága Kittym!

Jaj, már megint bővült valamivel a bűnlajstromom.

Tegnap este az ágyban feküdtem. Vártam, hogy apa imádkozzék velem s jóéjszakát kívánjon. Helyette anya lépett a szobába, ágyamra ült s nagy szerényen megkérdezte: - Anne, apus nem jön, nem imádkoznál velem?

- Nem, mami - válaszoltam.

Anya erre felkelt, előbb megállt az ágy mellett, aztán lassan elindult az ajtó felé. Hirtelen megfordult s eltorzult arccal ennyit mondott: - Nem haragszom. A szeretetet nem lehet erőszakolni. - Néhány könnycsepp gördült végig az arcán, amikor kiment a szobából.

Nyugodtan fekve maradtam, de rögtön éreztem, milyen csúf dolgot követtem el, amikor így eltaszítottam őt magamtól, de tudtam, hogy nem cselekedhettem másként. Képtelen vagyok tettetni és kedvem ellenére vele imádkozni. Egyszerűen nem megy. Sajnálom anyát. Igen. Nagyon sajnálom, mert életemben először vettem észre, hogy fagyos viselkedésem milyen hatással van rá. Láttam szomorú arcát, amikor a szeretetről beszélt, amit erőltetni nem lehet. Kegyetlenség megmondani az igazat, s az igazság mégis az, hogy ő taszított el magától, ő fojtotta el bennem a szeretetet tapintatlan megjegyzéseivel és nyers tréfálgatásával olyan dolgok felett, amelyekben nem ismerek tréfát. Ahogyan én is mindig összecsuclok, ha ridegen beszél velem, úgy szorult össze anya szíve, mikor látta, hogy tényleg megszűnt közöttünk a szeretet.

Fél éjszakán át zokogott s alig aludt valamit. Apa rám se néz, s ha néha találkozik a tekintetünk, ezt olvasom ki a szeméből: „Miért vagy olyan hóbortos, hogy merted így elszomorítani az anyádat?”

Azt várják, hogy bocsánatot kérjek, de ez egyszer képtelen vagyok rá, hiszen csak az igazat mondtam s azt anyának előbb vagy utóbb úgyis meg kellett tudnia. Érzéketlennek látszom és az is vagyok anya könnyeivel és apa tekintetével szemben, de ők mind a ketten először érzik azt, amit én állandóan érzek. Csak sajnálni tudom anyát, neki kell megváltoznia. Én pedig hallgatok, fagyosan viselkedem s továbbra se riadok vissza az igazságtól, mert minél később derül ki, annál rosszabb arra nézve, akit illet.

Anned

1943. április 27, kedd

Drága Kittym!

A házunk csak úgy reng a veszekedéstől. Anya meg én, apa meg Van Daanék, anya és önágyasága, mindenki haragszik a másikra, mondhatom, szép kis atmoszféra. Anne szokásos bűnlajstroma is újból szőnyegre került egész terjedelmében.

Vossen már bent fekszik a városi kórházban, Koophuis viszont felgyógyult. Úgy látszik, a gyomorvérzés hamarabb megszűnt, semmint gondolták volna. Mesélte, hogy a bejelentő

hivatala a tűzoltók is alaposan elintézték. Ahelyett, hogy oltották volna a tüzet, az egész épületet eláztatták. Hát ennek örülök!

A Carlton-hotelnek is vége. Két angol repülőgép rengeteg gyújtóbombával egyenesen rázuhant a tiszti otthonra. Leégett az egész Vijzel utca és a körút sarka. Napról napra hevesebb repülőtémadások érik a német városokat. Egyetlen nyugalmas éjszakánk sincsen. Olyan keveset alszom, hogy fekete karikák vannak a szemem alatt. Az életünk nyomorúságos. Reggelire száraz kenyeret eszünk és pótkávét iszunk hozzá. Tizennégy napja spenótot ebédelek salátával. A húsz centiméter hosszú krumpli édes ízű, minden darab rothadt. Aki soványodni kíván, eljöhet hozzánk vendégségbe! Van Daanék eleget siránkoznak is, de mi ezt nem fogjuk fel tragikusan. Minden férfit, aki 1940-ben harcolt vagy katona volt, behívtak és hadifogolyként dolgoztatják a Führer részére. Ez valószínűleg elővigyázatossági rendszabály az invázió esetére!

Anned

1943. május 1, szombat

Drága Kittym!

Ha egyszer-másszor rágondolok mostani életkörülményeinkre, meg kell állapítanom, hogy azokhoz a zsidókhoz képest, akik nem tudtak elbújni, paradicsomban élünk. És mégis, ha bekövetkezik a béke, el sem tudom majd képzelni, hogy is sülyedhettünk ilyen mélyre mi, akik otthon olyan tiszták voltunk. Igen, mert ami az életmódot illeti, igen mélyre sülyedtünk. Például, amióta csak itt lakunk, egyetlen viaszosvászon abroszon eszünk, amely - tekintve, hogy rengeteget használjuk - nem valami gyönyörű. Pedig gyakran lemosom a mocskos mosogatóruhával, amelyen több a lyuk, mint a ruha, de bármennyire dörzsölöm is, mégsem tudom helyrehozni. Van Daanék egész télen egyetlen flanel lepedőn alusznak s nem moshatják ki, mert a jegyre osztott mosópor igen kevés s még hozzá rossz minőségű is. Apa rojtos nadrágban jár és a nyakkendője is foszladozik. Anya fűzője ma felmondta a szolgálatot és már nem lehet megfoltozni, Margot melltartója két számmal kisebb a kelleténél.

Anyának meg Margot-nak egész télen összesen három ingük volt, s az enyémeik olyan rövidek, hogy a hasamig sem érnek.

Mi azonban mindezzel nem sokat törődünk s csak akkor rémülök meg, ha arra gondolok: „Leszünk-e még egyszer olyan jó módban, mint a háború előtt voltunk? Hiszen a bugyimtól kezdve az apám borotvaecsetéig, mindenünk tönkrement.”

Az éjszaka annyit lövöldöztek, hogy négyszer egymás után összekapkodtam a holmimat. Ma mindent becsomagoltam egy kis bőröndbe, amire menekülés közben szükségem lehet. Anya joggal kérdezte:

- Ugyan hová akarnál menekülni?

Megbüntették az egész holland népet, a sok sztrájk miatt. Kihírdették az ostromállapotot, s mindenki eggyel kevesebb vajjegyet kap. Ejnye, ejnye, milyen haszontalanok ezek a gyerekek!

Anned

1942. május 18, kedd

Drága Kittym!

Saját szememmel láttam német és angol repülők heves légiharcát. Néhány szövetséges repülőnek bizony ki kellett ugrania az égő repülőgépből. Tejesünk, aki Halfwegben lakik, az országút szélén négy kanadai katonát látott üldögelni. Egyikük folyékonyan beszélt hollandul, s tüzet kért a tejesembertől. Elmondta neki, hogy gépük legénysége hat emberből állott. A pilóta bennégett, ötödik bajtársuk pedig elbújt valahová. Aztán a zöldrendőrség magával vitte ezeket a makkegészséges fiúkat. Micsoda lélekjelenlétük volt a szörnyű ejtőernyős utazás után!

Bár az idő elég enyhe, minden második nap befütünk. El kell égetnünk a zöldség hulladékot meg a szemetet, nehogy feltűnjék a munkásoknak, hiszen a legkisebb elővigyázatlanság is könnyen veszítünket okozhatja.

Minden egyetemi hallgatónak, akár befejezte már a tanulmányait, akár folytatni kívánja, nyilatkozatot kell aláírnia, hogy szimpatizál a németekkel s támogatja az új rendet. Nyolcvan százalékuk nem volt hajlandó erőszakot elkövetni a lelkiismeretén és a meggyőződésén. Nem is maradtak el a következmények. Azokat a diákokat, akik az ívet nem írták alá, német munkatáborokba hurcolják. Mi lesz a holland fiatalságból, ha agyondolgoztatják Németországban?

A nagy robbanások miatt anya éjszakára becsukta az ablakot. Pim ágyába bújtam. Egyszerre csak öngysága a felső emeleten kiugrott az ágyából. Talán bizony Mouschi harapta meg. Utána akkora dördülést hallottam, mintha gyújtóbomba esett volna le az ágyam mellett. - Lámpát, lámpát - sikoltottam. Pim felkattintotta a lámpát. Azt hittem, néhány percen belül kigyullad a ház, de nem történt semmi. Felrohantunk Van Daanékhoz. Tán náluk van valami baj. A Van Daan-házaspár elmondta, hogy az ágyból, a nyitott ablakon át nézték a tüzet. Van Daan úr szerint a közelben gyulladt ki valami, öngysága viszont azt erősítette, hogy a mi házunk ég. A nagy csattanásra aztán öngysága kiugrott az ágyból. Egyéb azonban nem történt, mire visszafeküdtünk.

Alig negyedóra múlva újra kezdődött a lövöldözés. Öngysága rögtön felkelt s leszaladt Dussel úrhoz. Úgy látszik, ott kereste azt az oltalmat, amelyet házastársa oldalán nem talált meg. - Gyere mellém az ágyba, gyermekem - fogadta Dussel, mire harsogó nevetésben törtünk ki, hogy már az ágyútűzzel sem törődtünk s elmúlt minden félelmünk.

Anned

1943. június 13, vasárnap

Drága Kittym!

Apa olyan szép verset írt a születésnapomra, hogy nem foszthatlak meg tőle. Minthogy Pim többnyire németül versel, a költeményt Margot fordította le hollandra. Bírálj meg az itt idézett részlet alapján, hogy Margot milyen nagyszerűen felelt meg önként vállalt feladatának. A múlt év rövid összefoglalása után az alábbi sorok következnek:

*Fiatal vagy ugyan, de korántse gyerek,
Így helyzeted ferde. Fogadni merek,
Oktat, ki talán nevelésre szorul:
„Azt tedd, amit én”, fecsegik botorul.
Mert bölcs, ki megérte haján a deret,
Ő tudja csupán, amit tenni lehet.
Gerenda szemébe’, de egyre kutat,*

*Szálkát hogy a más szeme hátha mutat.
Ó, jól tudom, ismerem mind e hibát,
De a gondolatokba, a szívbe ki lát
S ha mégis az ember a mélyire néz,
Felnőtteket, haj, korholni nehéz.
Eltérnek, ahogy patikában a fű,
Mézédes az egyik, a más keserű.
Ám nyugtom tőle, hogy végre legyen,
Bár rossz is a gyógyszer, ha kell, lenyelem.
Elcammog e rejteken hosszú idő,
De kárba talán nem vész s ez a fő.
Unalmat elűzni, ha nincsen is más,
Alkalmas a könyv s a komoly tanulás.
Probléma emellett, óh, számos akad,
Hisz nő a gyerek s szűk lesz a kacat.
Bosszant, hogy az inged a combodig ér
S a láb a cipőbe csak épp ha befér.
Sok a baj s már csőstül a házba beront:
Szegény kicsi lányom, óh mennyi a gond.*

Az étkezésről is volt benne egy rész, de azt Margot képtelen volt rímbe szedni, ezért el is hagyom. Ugye, milyen szép vers ez? Ezenkívül is igen sok szép ajándékkal leptek meg. A többi között kaptam egy vastag könyvet Hellasz és Róma mitológiájáról, amit annyira szeretek. Édességben sincs hiányom. Mindenki nekem adta egész cukorkakészletét. Nekem, a bujkálók Benjáminjának, valóban jobb dolgom van, mint amit megérdemlek.

Anned

1943. június 15, kedd

Drága Kittym!

Sok minden történt, de többnyire arra gondolok, hogy csak untatnálak a fecsegésemmel s örülsz, ha minél kevesebb levelet kapsz tőlem. Ezért csak röviden közlöm Veled a legújabb híreket.

Vossen úr fekélyét nem operálták meg. Amikor a műtőasztalra fektették és felnyitották a gyomrát, az orvosok megállapították, hogy rákja van s nem lehet rajta segíteni. Bevarrták hát a gyomrát, három hétig bent tartották s végül hazaküldték. Rettenetesen sajnálom szegényt, s igen fájlalom, hogy nem mehetek ki a házból, mert gyakran meglátogatnám és felvidítanám. Nekünk kész szerencsétlenség, hogy a derék Vossen nem számolhat be mindenről, ami a raktárban történik. Ő volt legfőbb és legéberebb segítőnk és gyámolítónk. Nagyon nélkülöz-
zük.

A jövő hónapban nekünk is be kell szolgáltatnunk a rádiókat. Koophuisnak van otthon eldugva egy törperádiója, amit idehoz majd a Philips-készülékünk pótlására. Kár ezért a szép rádióért, de hát az olyan házra, ahol üldözöttek rejtőznek, semmiképpen sem szabad ráterelni a hatóság figyelmét. A kis rádiót majd fenn tartjuk. Feketén élő zsidóknak, akiknek csak feketén van pénzük és csupán feketén vásárolhatnak, miért ne legyen rádiójuk is feketén.

Mindenki igyekszik feketén rádióhoz jutni, a maga beszolgáltatott „reményforrása” pótlására. Érthető, hogy amikor a városból egyre rosszabb híreket kapunk, csak a rádió csodahangjától

várunk biztatást. Neki köszönhetjük, hogy nem veszítjük el a bátorságunkat, s egyre hajtogatjuk:

- Fel a fejjel, bátorság, majd csak eljön a szebb idő!

Anned

1943. július 11, vasárnap

Drága Kittym!

Még egyszer visszatérek a nevelés kérdésére. Bevallom, nagyon törekszem arra, hogy készséges, barátságos és kedves legyek, s mindent elkövetek, hogy ne zúduljon egyre a fejemre az a rengeteg szidás. Átkozottul nehéz udvariasan viselkednem olyan emberekkel, akiket ki nem állhatok, de belátom, hogy némi alakoskodással többre viszem, mintha régi szokásomhoz híven mindenkinek kereken megmondom a véleményemet, hiszen az úgysem érdekkel senkit, ügyet sem vetnek rá.

Gyakran előfordul, hogy kiesem ebből a szerepből és nem tudom elfojtani felháborodásomat, ha igazságtalanságot veszek észre. Ilyenkor újabb négy hétig pletykálnak a világ legszemtele-nebb lányáról. Ugye, olykor igazán okom van a panasza? Még jó, hogy nem vagyok zsémbes természetű, mert akkor már rég el kellett volna savanyodnom s elvesztettem volna jó humoromat is.

Elhatároztam továbbá, hogy kissé elhanyagolom a gyorsírást. Már elég volt belőle. Először azért, mert így több időt fordíthatok más tantárgyakra, másodszor meg a szemem miatt, mert sok bajom van vele. Rövidlátó lettem és már réges-régen szemüvegre lenne szükségem (brr, úgy néznék ki benne, mint egy bagoly), de jól tudod, hogy bujkálóknak nem lehet... Tegnap az egész ház egyébről sem beszélt, mint Anne szeméről, mert anya megkérte Koophuisnét, hogy kísérjen el a szemorvoshoz. Amikor meghallottam, majd beleszédültem, hiszen ez nem csekélység.

Az utcára menni. Hallod, az utcára! Még elképzelni is sok. Előbb halálra rémültem, aztán megörültem neki. De hát mindez nem olyan egyszerű s azok, akik ebben dönteni hivatottak, nem tudtak egyhamar határozni. Előbb mérlegelni kellett az összes nehézségeket és kockázatokat, bár Miep máris el akart velem indulni.

Mindenesetre elővettem a szekrényből a sötét kabátomat, de sajnós, kinőttem s úgy néztem ki benne, mintha a saját kistestvérem volnék. Kíváncsi vagyok, mi lesz ebből a tervből. Nem nagyon hiszem, hogy megvalósítjuk, mert közben az angolok partra szálltak Szicíliában, s apa megint meg van róla győződve, hogy „hamarosan vége lesz az egésznek”.

Elli sok irodai munkával bízta meg Margot-t és engem is. Mind a ketten szívesen csináljuk, s ez neki is nagy segítséget jelent. Igaz, hogy más is tud leveleket lerakni és az eladásokról könyvet vezetni, de mi ezt rendkívül pontosan végezzük.

Miep úgy jön-megy, mint egy teherhordó számár. Van is mit cipelnie. Majdnem mindennap szerez nekünk valami főzelékfélét, s nagy szatyrokban szállítja ide a kerékpárján. Ugyancsak ő hozza el nekünk szombatontként az öt cserekönyvet a kölcsönkönyvtárból. A könyvek miatt úgy várjuk a szombatot, mint a kisgyermek a Mikulást.

Emberek, akik rendes körülmények között élnek, nem is tudják, mit jelentenek nekünk, bujkálóknak a könyvek. Az olvasás, a tanulás és a rádió tartja bennünk a lelket.

Anned

1943. július 13, kedd

Drága Kittym!

Tegnap délután apa engedelmével kértem Dusselt, legyen szíves beleegyezni (lám, milyen udvarias vagyok), hogy heti két délután négytől fél hatig a közös szobánkban levő kisasztalnál ülhessek. Fél háromtól négy óráig, míg Dussel aludt, eddig is ott tartózkodtam, de azután ki kellett mennem a szobából. Pedig a közös nappali szobában délután olyan sokan vagyunk, hogy ott nem tudok tanulni, s az íróasztalt különben is apa foglalja le délutánonként.

Kívánságom tehát jogos volt s csupán udvariasságból kértem rá külön engedélyt. S mit gondolsz, mit felelt erre a mi nagyműveltségű Dusselünk? Azt, hogy: - Nem. - Röviden és velősen: - Nem!

Fel voltam háborodva s nem hagytam magamat egyszerűen elutasítani, hanem megkérdeztem, hogy miért nem. De meg is jártam, mert ezt felelte:

- Én is dolgozni akarok. Ha délután nem tudok, máskor nincs rá időm. Ha már rászántam magam a tanulásra, meg kell csinálnom a leckémet. Te viszont úgysem tanulsz komolyan. A mitológia tanulmányozása csak nem komoly munka, sőt a kötés meg az olvasás sem. Az asztalkát továbbra is magam veszem igénybe. - Mire én a következőt válaszoltam:

- Kedves Dussel úr, én igenis komoly munkát végzek s délután nem tudok a nappaliban dolgozni. Még egyszer nagyon kérem, gondolja meg a dolgot!

Ezzel sértődötten hátat fordítottam s úgy tettem, mintha a nagyműveltségű doktor levegő volna. Forrt bennem a düh; igen kíméletlennek tartottam Dusselt (s az is volt), pedig én nem voltam hozzá barátságtalan. Este, mielőtt alkalmam volt rá, elmondtam Pimnek beszélgetésünk eredményét s megbeszéltem vele a továbbiakat, mert nem akartam feladni a harcot, de egyedül kívántam elintézni az ügyet. Pim megmondta, hogy mit kell tennem, de azt tanácsolta, várjak inkább holnapig, mert ma nagyon ideges vagyok.

Tanácsát nem fogadtam meg s mosogatás után megszólítottam Dusselt. Pim ott ült mellettünk a szobában, s ez igen megnyugtató. Így hát elkezdtem: - Dussel úr, úgy hiszem, nem tartotta érdemesnek, hogy ezt a kérdést jobban fontolóra vegye, ezért kérem, foglalkozzék vele még egyszer.

Dussel erre legkedvesebb mosolyával megjegyezte: - Én mindig és mindenkor hajlandó vagyok erről a kérdéstről beszélni, bár már letárgyaltuk!

Dussel egyre félbeszakított, de én tovább kérleltem: - Kezdetben, amikor Ön idekerült, abban állapodtunk meg, hogy közösen használjuk a szobát. Ha tehát igazságos volna a beosztás, akkor a szoba délelőtt a magáé volna, délután pedig az enyém. Ennyit nem is kérek, de úgy érzem, hogy heti két délutánhoz jogom van.

Erre Dussel úgy ugrott fel, mintha tűt szúrtak volna belé: - Miféle jogról beszélsz itt nekem? Hát akkor én hol legyek? Talán bizony forduljak Van Daan úrhoz és építtessen vele valamilyen kis odút a padlás sarkában, hogy leülhessek valahová, mert már másutt nem tanulhatok nyugodtan. Te mindenkibe belekötsz. Ha Margot nővéred fordult volna ilyen kéréssel hozzám, akinek mégiscsak több oka volna rá, eszembe sem jutna megtagadni tőle. De te...

Aztán megismételte a mondókáját a mitológiáról meg a kötésről s megint megsértett. Én azonban ezt nem vettem tudomásul, hanem hagytam, hogy Dussel folytassa; - De hát veled egyáltalán nem lehet boldogulni. Hallatlanul önző vagy, s csak arra gondolsz, ami neked jó. Életemben sem láttam még ilyen gyereket. Persze, most kénytelen leszek engedni, nehogy

később, valamikor azt halljam, hogy Anne Frank azért bukott meg a vizsgán, mert Dussel úr nem engedte neki át a kisasztalt.

És csak darált, darált tovább. Annyit, hogy végül már alig tudtam követni. Egy másodpercig arra gondoltam: „Rögtön lekenek neki egy olyan pofont, hogy hazugságaival együtt a falnak penderül”, de a következő pillanatban az jutott eszembe: „Nyugalom, hiszen ez a fickó nem érdemli meg, hogy bosszankodj miatta!”

Dussel végül is kidühöngte magát s részben haragos, részben diadalmas arccal kivonult ételfoltos kabátjában a szobából. Apához szaladtam s elmondtam beszélgetésünk végét, amelynél már nem volt jelen. Pim megnyugtatóan, hogy még aznap beszél Dussellel. Így is történt. Több mint fél óra hosszat tárgyaltak. A beszélgetés lényege körülbelül a következő volt. Először is megvitatták, igazán szükségem van-e az asztalra. Aztán apa megemlítette, hogy már egy ízben beszélgettek erről Dussellel. Apa akkor Dussel javára döntött, mert nem akarta kellemetlen helyzetbe hozni az idősebbet a fiatalabbal szemben. Jogosnak azonban akkor sem tartotta Dussel álláspontját. Dussel most kifogásolta, hogy úgy beszéltem vele, mint valami betolakodóval, aki aztán mindent a maga számára foglal le. Apa ezt határozottan visszautasította, mert saját fülével hallotta, hogy erre egy szóval sem céloztam. Így vitatkoztak egymással. Apa azt mondta, hogy nem vagyok önző és nem igaz, hogy csupán „pepecselek”, de Dussel továbbra is megmaradt álláspontjánál.

Végül azonban mégis engedett, s én heti két délután zavartalanul dolgozhatom. Dussel sértett arcot vágott, két napig nem állt velem szóba, s öttől fél hatig ő is ott ült a kisasztalnál... Micsoda gyerektempó!

Aki még ötvennégy éves korában is ilyen makacs és kicsinyes, annak ez a természete és nehezen változik már meg.

Anned

1943. július 16, péntek

Drága Kittym!

Újabb betörés, de ezúttal igazi!

Ma reggel hét órakor Peter szokás szerint lement a raktárba s mindjárt észrevette, hogy nyitva van mind a belső, mind pedig a külső utcai ajtó. Azonnal jelentette Pimnek, aki a főnöki szobában levő rádiót gyorsan német állomásra igazította, lezárta a lakrészünkhöz vezető ajtót s Peterrel együtt feljött.

Ilyen esetekre azt tanácsolták nekünk, hogy ne nyissuk ki a vízcsapot, vagyis ne mosakodjunk, legyünk csendben, nyolc órára teljesen öltözzünk fel és a W. C.-t se használjuk... Ezt rendszerint szigorúan be is tartottuk. Örültünk, hogy éjszaka zavartalanul aludtunk és semmit sem hallottunk. Csak fél tizenkettőkor tudtuk meg Koophuis úrtól, hogy a betörők feszítővassal benyomták a külső ajtót és feltörték a raktárt. Ott azonban nem sok zsákmány akadt, s ezért egy emelettel feljebb próbáltak szerencsét.

Viszont ellopták a két pénzesládát a benne levő negyven forinttal, néhány bianko csekk-könyvet s ami a legszörnyűbb, százötven kilogrammnak megfelelő cukorjegyet.

Koophuis úrnak meggyőződése, hogy a betörők ugyanannak a bandának a tagjai, amely hat héttel ezelőtt itt járt. Akkor mind a három ajtót fessegették, de nem sikerült betörniök.

Meglehetősen letört bennünket ez az eset. Látom, hogy a hátsó traktus nem élhet izgalmak nélkül. Még örülhettünk, hogy az írógépekhez meg a pénztárhoz nem férhettek hozzá, mert azok biztonságban voltak az emeleti ruhaszekrényben, ahová esténként fel szoktuk őket hordani.

Anned

1943. július 19, hétfő

Drága Kitty!

Vasárnap rettenetesen bombázták Észak-Amszterdamot. Azt hallom, szörnyű pusztítást vittek ott véghez. Egész utcasorok hevernek romokban és még soká tart, amíg az összes áldozatokat kiássák. Eddig kétszáz halottat és számtalan sebesültet tartanak nyilván. A kórházak zsúfolásig megteltek. Azt mondják, sok gyermek szaladgál a romok között; szüleiket keresik.

Végigfut a hátamon a hideg, hacsak rágondolok arra a különös, tompán morajló zajra, amely számunkra is a közeli megsemmisülést jelenthette volna.

Anned

1943. július 23, péntek

Drága Kitty!

A rend kedvéért elmondom Néked, mi lesz nyolcunknak első kívánsága, ha majd egyszer elhagyhatjuk ezt a házat. Margot és Van Daan úr fél óra hosszat nyakig érő forró fürdőben szeretne ülni. Van Daanné a legszívesebben azonnal betelepedne a cukrászdába, Dussel elsősorban a feleségét, Lotjét szeretné viszontlátni, anya egy csésze jó kávéra vágyik, apa legelőször Vossen urat látogatná meg, Peter a városba és moziba menne, én pedig azt se tudnám, mihez fogjak örömben.

Leginkább arra vágyom, hogy saját lakásunk legyen s szabadon mozoghassak, ne kelljen otthon tanulnom, hanem eljárhassak az iskolába.

Elli gyümölcsöt is tud nekünk szerezni. Hogy mibe kerül? A szőlő kilója öt forint, az egres fontja hetven cent, az őszibarack darabja ötven cent, a sárgadinnye kilója egy forint ötven. Ugyanakkor az újságban mindennap kövér betűk hirdetik: „Az árdrágítás uzsora!”

Anned

1943. július 26, hétfő

Drága Kitty!

Tegnap olyan izgalmas napunk volt, hogy még most is a hatása alatt állunk. Tulajdonképpen megkérdezhetnéd, van-e egyáltalán izgalommentes napunk.

Már reggelizés közben berepülést jeleztek, de ezzel nem nagyon törődtünk, mert ez csupán annyit jelent, hogy repülőgépek közelednek a tengerpart felé. Ebéd után egy órára lefeküdtem, mert fájt a fejem, s csak aztán mentem le. Körülbelül két óra lehetett. Fél háromkor Margot elkészült az irodai munkával, de még el se rakta az iratokat, máris megszólaltak a szirénák, hát újra felszaladtam. Alig voltunk fent öt percig, már olyan vadul lőttek, hogy kimentünk a lépcsőházba. Rengett az egész ház és potyogtak a bombák. Magamhoz szorítottam a légótáskámat, nem mintha menekülni akarnék, inkább azért, hogy legyen mibe kapaszkodni,

hiszen hova is menekülhetnék? Ha menekülésre kerülne a sor, az utca ugyanolyan életveszélyt jelentene számunkra, mint a bomba. Fél óra múlva csendesedett a légiveszély, de nálunk annál nagyobb volt a sürgés-forgás. Peter otthagyta a padláson levő őrhelyét, Dussel lement az irodába, ő nagysága a főnöki szobában érezte csak magát biztonságban, Van Daan úr a padlásról kémlelte az eget, s a mi családunk is elhagyta a lépcsőházat. Én is felkapaszkodtam a padlásra. Látni akartam az Ij felett szállongó füstoszlopokat, amelyekről Van Daan úr beszámolt. Nemsokára mindenütt füst és égett szag terjengett. Mintha mindent elborított volna a sűrű füstfelhő.

Bár az ilyen nagy tűz nem valami szép látvány, mi boldogok voltunk, hogy szerencsésen megúsztuk, s ki-ki tovább folytatta munkáját. Este a vacsoránál újra megszólalt a légiriadó. Bár ízletes vacsoránk volt, a sziréna hangjának hallatára rögtön elment az étvágyam. Nem történt azonban semmi, s háromnegyed órával később elmúlt a légiveszély. Amikor viszont befejeztük a mosogatást, újabb légiveszély-jelzést, lövéseket és rengeteg repülőgép zúgását hallottuk. Óó, Istenem, kétszer naponta, ez több a soknál - sóhajtoztunk, de mindhiába, újra csak hullott a bombaeső a város másik végén, az angol rádió szerint Schipholra. A repülőgépek hol lebuhtak, hol felszálltak, s borzasztó volt a zaj. Rettenetes. Minden pillanatban azt hittem: most esik rám egy bomba és meghalok.

Kilenc órákor, lefekvés előtt, már alig álltam a lábamon. Felébredtem az éjféli harangszóra: repülőgépzúgás. Dussel éppen vetkőzött. Nem zavartattam magam, hanem az első lövésre riadtan kiugrottam az ágyból. Két órákor ismét apa ágyában lapultam, mert újabb repülőrajok zúgtak el felettünk. Aztán nem lőttek többé. Visszamentem a helyemre és fél háromkor elaludtam.

Hét óra. Ijedten felültem az ágyban. Hallottam, hogy Van Daan apával beszél. Előbb azt hittem, betörtek. - Mindent - mondta Van Daan s én úgy értettem, hogy mindent elloptak. De nem, ez egyszer öröndetes hírről volt szó, olyanról, amelyet már hónapok óta, de talán a háború kezdete óta nem hallottunk. Mussolini lemondott; az olasz császár és király vette át a hatalmat. Ujjongtunk. A tegnapi szörnyűségek után végre valami jó újság és... reménység. Az a remény, hogy vége lesz, hogy elkövetkezik a béke.

Kraler is bejött és elmondta, hogy a Fokker repülőgépgyárat súlyosan megrongálták. Ma éjjel is volt légiriadó, berepülés és légiveszély. Már alig bírom a sok riadót, nem alszom ki magam rendesen, s nincs kedvem a tanuláshoz. Csak az Olaszországról hallott jó hír s az a remény éltet bennünket, hogy talán még ebben az évben vége lesz a háborúnak...

Anned

1943. július 29, csütörtök

Drága Kitty!

Van Daannéval és Dussel úrral együtt mosogattuk az edényt. Olyan szótlan voltam, mint még soha, s azt hiszem, ez fel is tűnt nekik.

Minthogy el akartam kerülni a kérdezősködést, hamar kerestem egy semleges beszédtemát. Úgy gondoltam, a *Henri van de overkant* című könyv lesz erre a legalkalmasabb. Sajnos tévedtem. Mert ha ő nagysága nem talál rajtam kifogásolni valót, Dussel úr korhol. Úgy kezdődött, Dussel úr rendkívül melegen a figyelmébe ajánlotta ezt a könyvet, viszont Margot meg én semmi különöset nem találtunk benne. Az író jól megrajzolja benne a kisfiú alakját, no de a többi... jobb, ha hallgatok róla. Ilyesféle kijelentéseket tettem mosogatás közben, de meg is kaptam érte a magamét.

- Hogyan érthetné meg te egy férfi lelkét? A gyermek lelkének megértése már kevésbé nehéz(!). Túlságosan fiatal vagy ahhoz, hogy ilyen könyvet végy a kezébe. Ez még egy húszéves fiúnak sem való. (Akkor miért ajánlotta annyira Margot-nak meg nekem?)

Dussel és Van Daanné ezután együttesen folytatták: - Túlságosan sok olyat tudsz, ami nem neked való. Rossz a nevelésed. Ha majd felnősz, semminek sem tudsz örülni s mindenre azt mondd: - Óó, hiszen én ezt már húsz évvel ezelőtt olvastam. - Igyekezz minél hamarabb férjhez menni, vagy valakibe beleszeretni, mert ha idősebb leszel, nem találsz már örömet semmiben. Elméletben persze, teljesen érettnek érzed magad, csupán a gyakorlatod hiányzik.

Szerintük valószínűleg az is a jó neveléshez tartozik, hogy folyton lázítanak a szüleid ellen. Hogy egy korombéli lánynak semmi köze a „felnőttek” dolgaihoz, már magában is kitűnő módszer. Az ilyen nevelés eredményei rendszerint hamarosan megmutatkoznak.

A legszívesebben pofon vágtam volna mindkettőjüket, amikor így gúnyolódtak velem. Alig bírtam a dühömmel s mondhatom, számolom a napokat, meddig kell még együtt élnem „ezekkel az emberekkel”! Ez a Van Daanné igazi díszpéldány. És róla vegyek példát? Igen, róla... De nem abban az irányban, hogy mi a jó, hanem abban, hogy mi a rossz.

Mindenki tudja, milyen szerénytelen, önző, ravasz, számító ez a nő és örökké elégedetlen. Ezenkívül kacér és hiú! Furcsa egy nőszemély, az biztos. Fejezeteket tudnék írni róla s lehetséges, hogy egyszer még bele is kezdek. Valamiféle külső mázt bárki fel tud magára kenni. Idegenekkel, főleg férfiakkal szívélyes s mindenkit megtéveszt, aki csak futólag ismeri.

Anya szerint oly buta, hogy kár a szót vesztegetni, Margot jelentéktelennek tartja, Pim azt mondja: csúnya kívül is, belül is, s én hosszú tépelődés után - mert előre soha nem ítélek meg senkit - arra az eredményre jutottam, hogy mindhármuknak igaza van. Annyi a rossz tulajdonsága, hogy nem érdemes közülük egyeseket kiemelni.

Anned

Ui. Ne felejtse el az olvasó, hogy fenti sorokat Anne első felháborodásában írta.

1943. augusztus 4, szerda

Egy éve, amióta a hátsó traktusban élünk, sokat megtudtál rólunk, de mindenbe mégsem avathattalak bele. Olyan körülményes az egész életünk; egészen más, mint a normális idők normális embereié. Hogy mégis fogalmad legyen róla, hogyan élünk, időnként leírom, hogyan töltjük napjainkat. Ma az estével és az éjszakával kezdem:

Este kilenckor a hátsó traktusban megkezdődik a lefekvés előtti sürgés-forgás.

Ide-oda tologatjuk a székeket, elrendezzük a fekhelyeket, összehajtjuk a terítőket. Minden máshova kerül, mint napközben volt. Én egy alig másfél méter hosszú díványon alszom, melyet székekkel toldok meg. Aztán Dussel ágyából kiszedem a plümómat, a lepedőmet, a takaróimat és a párnáimat. Mindezt napközben ott tartom.

A nappaliban szörnyű recsegés, ropogás. Margot kinyitotta harmonika-ágyát. Hogy puhább legyen, takarókat és díványpárnákat tesz a lécekre.

Fejünk felett mennydörgésszerű robaj. Önagysága ágyát az ablakhoz húzzák, mert a rózsaszín ágykabátos delnő apró orrlukai friss levegőre áhítoznak.

Kilenc óra: Peter után most én megyek a mosdóba. Alaposan megtisztálkodom s néha (főleg a nyári hónapokban) az is megesik, hogy bolha úszik a mosdóvizemben. Aztán fogat mosok,

becsavarom a hajam, kitisztítom a körmöm, hidrogénes vattával pepecselek (ezzel szoktatom a fekete szálakat az ajkam felett). S mindezzel rövid fél óra alatt végeznem kell.

Fél tíz: gyorsan magamra kapom a fürdőköpenyt. Egyik kezemben szappan, éjjeli edény és hajcsat, a másikban nadrág, hajcsavar és vatta. Kisietek a mosdóból, azonban rendszerint még visszahívnak a különböző hajszálak miatt, amelyek tetszetős, de az utánam következő tisztálkodó számára nem éppen kívánatos összeviasságban dísztelenítik a mosdót.

Tíz óra: Leengedem az elsötétítő függönyt. Jóéjszakát. Negyedórán keresztül ágyrecsegés, kopott rugók csikorgása. Aztán minden csendes, kivéve, amikor a fenti lakótársak összevesznek az ágyban.

Fél tizenkettő: Nyikorog a mosdófülke ajtaja. A szobára vékony fénysugár vetődik. Cipőcsikorgás. Megjelenik egy nagy kabát; jóval nagyobb, mint aki hordja... Dussel megjött Kraler szobájából, ahol dolgozott. Tíz percnyi ide-oda csoszogás, papírzörgés (elrakja az enni-valóját), és megveti az ágycsót. Aztán újra eltűnik, s csak időnként hallok valami gyanús zajt a W. C. felől.

Három óra: Fel kell kelnem. Valami kis elintéznivalóm akadt a konzervdobozon, amelyet az ágyam alatt tartok. A doboz alá elővigyázatosságból, esetleges beázások elkerülése céljából gumiszőnyeget tettem. A művelet alatt még a lélegzetemet is visszafojtom, mert a kisdolog úgy csobog, mint valami hegyiforrás. Aztán a doboz újra visszakerül az ágy alá, s a fehérhálós tünemény, aki Margot-ból minden este kiváltja az „Ó, de erkölcstelen hálós!” szövegű felkiáltást, visszabújik az ágyba.

Ugyanez a tünemény röpké negyedóra hosszat hallgatózik az éjszakában. Mindenekelőtt megfigyeli, nincsenek-e tolvajok a földszinten, aztán a különböző ágyakból származó neszt hallgatja, a felső emeletről, a szomszédokból, na meg a saját szobájából. Mindebből meg tudja állapítani, hogy melyik lakótársa alszik és ki tölti félig ébren az éjszakát.

Ez utóbbi nem valami kellemes ránézve, főleg, ha egy Dussel nevű lakótársról van szó, aki előbb olyan hangot hallat, mint mikor egy hal levegő után kapkod. Ezt megismétli vagy tízszer, aztán nagy körülményesen hol cuppog, hol meg nyel egyet, utána soká forgolódik ide-oda s a párnáit igazgatja. Öt percig tökéletes a csend, de aztán mindezt legalább háromszor megismétli, míg végül rövid időre álomba szenderül a doktor.

Megtörténik, hogy éjjel egy és négy óra között lövöldöznek. Erről csak akkor tudok magamnak számot adni, amikor - szokás szerint - már kiugrottam az ágyból. Néha olyan mélyen alszom, hogy azt álmodom, francia rendhagyó igéket kell ragoznom, vagy pedig azt, hogy a felső lakótársak veszekszenek. Csak amikor véget ért már a lövöldözés, akkor veszem észre, hogy bennmaradtam a szobámban. Többnyire azonban az történik, amit már leírtam: gyorsan felkapom a párnám, a zsebkendőm, magamra dobom a fürdőköpenyt, belebújok a papucsomba s rohanok apához. Ezt Margot az egyik születésnapomra írt köszöntőjében versbe is foglalta.

Ha éjjel dörög az első lövés,

Csikordul az ajtó s a jelenés:

Egy párna, egy kendő s a lány...

De mihelyt bebújok a nagy ágyba, csillapodik a félelmem, kivéve, ha túlságosan sokat ágyúznak.

Háromnegyed hét: Trrrrr... a vekker, amelynek megvan az a hajlandósága, hogy a nap bármely órájában megszólaljon (akkor is, ha megkérik rá, sőt néha anélkül is). Kraak... Van Daan úr felkel. Vizet melegít, aztán lesiet a mosdóba.

Negyed nyolc: Újabb ajtónyikorgás. Most Dussel megy mosdani. Végre egyedül. Félrehúdom az elsötétítő függönyt... A hátsó traktus új napra virrad.

Anned

1943. augusztus 5, csütörtök

Ma pedig beszéljünk a déli ebédszünetről. Ilyenkor az egész társaság fellélegzik, mert a raktárból hazamennek a munkások. Fent önagysága egyetlen megmaradt szőnyegét porszívózza, Margot néhány könyvet csap a hóna alá. Dussel holland nyelvórát vesz. Margot annyit vesződik vele, mint egy fogyatékos értelmű gyerekkel. Pim egy sarokba vonul elmaradhatatlan Dickens-kötetével, s boldog, hogy végre békessége van. Anya a felső emeletre siet; segít a szorgalmas háziasszonynak, én pedig a mosdóba megyek s magammal együtt azt is rendbehozom.

Háromnegyed egy: Telt ház. Megérkezik Van Santen úr, azután Koophuis vagy Kraler, Elli és néha Miep is.

Egy óra: Mindnyájan feszült figyelemmel hallgatjuk a BBC-t. Körülüljük a törperádiót. Ezek azok a ritka percek, amikor a hátsó traktus lakói nem vágnak bele egymás szavába, mert most olyasvalaki beszél, akivel még Van Daan úr sem tud vitázni.

Negyed kettő: Kezdődik a tálalás. A lentről érkezők egy-egy csésze levest kapnak, ha van csemege, abból is. Van Santen úr kényelembe helyezkedik a díványon, vagy pedig neki-támaszkodik az íróasztalnak. Mellette az újság, a leveses csésze és legtöbbször a cica is. Valószínűleg tiltakozna, ha a három közül valamelyik hiányozna. Koophuis beszámol a városban szállongó hírekről. Kitűnő hírhozónk ő nekünk. Kraler felrohan a lépcsőn, röviden és erélyesen megkopogtatja az ajtót. Kezét dörzsölgetve nyit be, vidám és élénk, vagy rosszkedvű és hallgatag, aszerint, hogy milyen a hangulata.

Háromnegyed kettő: A kosztosok elmennek. Mindenki folytatja munkáját: Margot és anya a mosogatóvályúnál, Van Daan és a felesége a díványon, Peter a padláson, apa meg Dussel ki-ki a saját díványán, Anne pedig tanul. Következik a csendes óra. Ha mindenki alszik, senki nem zavar senkit. Dussel finom ételekről álmodik. Az arcáról legalábbis ezt olvasom le. De nem nézem sokáig. Az idő sürget, mert négy órakor a pedáns doktor órával a kezében ott áll mellettem, nehogy a kitűzött időnél egyetlen perccel is később adjam át helyemet az asztalnál.

Anned

1943. augusztus 7, csütörtök

Drága Kitty!

Most kissé megszakítom itteni életünk leírását. Néhány héttel ezelőtt egy mesét írtam, amit magam találtam ki. Olyan örömem tellett benne, hogy tollam azóta jó néhány mesegyereknek adott életet.

Annak idején megígértem, hogy hűségesen és őszintén beszámolok Neked minden élményemről. Szeretném tudni, vajon a meséim tetszenek-e majd a gyerekeknek.

Kaatje

Kaatje a szomszédék gyereke. Szép időben, ha az ablakon kikukucskálok, látom, amint a kertben játszik. Kaatje ünnepnap bordó bársonyruhát, hétköznapi kék szövetruhát visel. Lenszőke haját két kemény copfba fonja s a szeme ragyogóan kék. Csak édesanyja van, apja már nem él. Kaatje anyja mosással keresi a kenyerét. Napközben sokszor nincs itthon. Ilyenkor segíteni hívják valahová a nagytakarításhoz. Esténként idegenek fehérneműjét mossza, késő éjszaka teríti fel száradni s csak aztán kerül sor a saját holmijuk gondozására.

Hat testvére van Kaatjénak. Egyikük még pici, folyton bömböl, s amikor az anyja aludni hívja a gyerekeket, Kaatje szoknyácskája mögé bújik. Van Kaatjénak egy cicája is, fekete, mint egy szerecsen. Kaatje ezt a cicát nagyon szereti s esténként így hívogatja: - Cica, cica, cicuskáá...ám! Bizonyára ezért hívják őt Kaatjénak.⁶ Két kis nyula is van. Egy fehér meg egy barna. Ezek vidáman ugrabugrálnak a kertben s kis híján bemerészkednek a lakásba. Kaatje olykor éppoly nevetlen, mint a többi gyerek, főképp, ha fiútestvéreivel összevész. Ha dühbe gurul, verekszik, lökdösődik, sőt néha harap is! De hamarosan megbékül. Tisztelik is a fiúk az erejéért és nem egyhamar mernek vele kikezdeni.

- Kaatje, eredj el a boltba - szólítja az édesanyja. Kaatje befogja a fülét, hogy nem hallotta, amit mondtak neki. A bevásárlás Kaatje szerint szörnyű dolog, de azért kár hazudni, hogy megtakarítson egy utat. Kaatje nem hazudik, hiszen becsületes kék szeme van.

Kaatje legidősebb bátyja már tizenhat éves és inaskodik valahol. Szeret nagyozolni és a kisebbeknek parancsolgatni. Kaatje nem felel Peterrel. Tapasztalatból tudja, hogy Peterrel nem tanácsos kikezdeni. De azt is tudja, hogy ha szót fogad, cukrot kap. És a cukrot mind nagyon szeretik, ő is és a kistestvérei is.

Vasárnaponként a harangok csengő-bongó hangja istentiszteletre hívja a hívőket. Kaatje édesanyja is templomba megy a gyerekeivel. Ott Kaatje imádkozik az apjáért, aki már fent van az égben, s az anyjáért, hogy Isten tartsa meg jó egészségben. Utána sétálni indul az egész család. Elmennek a parkba, nagynéha az állatkertbe is. Persze csak szeptemberben, amikor olcsóbb a belépőjegy, vagy Kaatje születésnapján, különösen ha nagyon könyörög érte. Ez egyúttal születésnapi ajándék is, mert egyébre igazán nem telik.

Kaatje mamája néha sírva fakad, ha nagyon kifáradt a nehéz munkában. Ilyenkor Kaatje vigasztalja. Mindenfelét ígér neki, olyasmiket, amik majd neki is kellenének, ha felnőtt. Mert úgy, de úgy szeretne már nagylány lenni, sok pénzt keresni, szép ruhában járni, cukrot venni a kicsinyeknek - mint bátyja, a Peter. De Kaatjénak addig még rengeteget kell tanulni, iskolába járni. Az anyja el szeretné küldeni háztartási iskolába is, de Kaatjénak ehhez nincs nagy kedve. Nem akar „helybe menni”. Inkább járna a gyárba, mint azok a helyes lányok, akik mindennap elmennek a ház előtt. A gyárban legalább nem lenne egyedül és jobban telnék az idő. Mert Kaatje bizony nagyon szeret fecsegni! Néha sarokba állítják az iskolában, mert nem képes befogni a csőrét, de azért jól tanul. És a tanító néni is szereti. A tanító néni nagyon szép és nagyon okos! Ő is ilyen szeretne lenni, ha megnő, pedig hát ez biztosan nagyon nehéz. Már azzal is beérné, ha csak részben sikerülne. De hát az édesanyja arra figyelmeztette, hogy nemigen kap férjet, ha túl sokat tanul. Kaatje viszont mindenképpen férjhez akar menni. Azt szeretné, ha neki is lennének gyerekei, persze nem olyanok, mint a kistestvérei. Szébbek legyenek és tisztábbak. Szép, barnafürtös gyerekek legyenek, nem szőkék, mert az nem előkelő. És ne legyenek szeplősek se! Bizony, bizony, Kaatje sok mindent szeretne. És olyan

⁶ Kaatje hollandul cicát jelent

sok gyerek se kell neki, mint amennyi az anyjának van. Kettő-három teljesen elég volna belőlük. De hát ez még messze van. Ráér, ha kétszer olyan idős lesz majd.

- Kaatje - szólítja az anyja - nem fekszel le rögtön?! Hol jár az eszed? Már megint ábrándozol?

Kaatje halkan felsóhajt... legszebb álmából riasztották fel!

Katrientje

Katrientje a házuk előtt ült egy kövön, sütkérezett a napon és mélyen elgondolkozott. Csendes kislány volt. Senkinek nem volt róla sejtelve, hogy ez a kis parasztlány mi mindenre gondolt. Ő meg el nem árulta volna, sokkal csendesebb és szűkszavúbb volt ennél. Barátnői nem voltak, valószínűleg nem is lesznek soha. Anyja különnek tartotta és ezt érezte is Katrientjével. Apjának pedig földműves létére sokkal több volt a dolga, semhogy időt szakíthatott volna egyetlen gyermeke részére. Így hát Katrientje magára maradt. Nem bántotta az egyedüllét, mert nem tudta, hogy lehetne másképp is, és így elégedetten elégedt.

Ezen a nyári délutánon mégis nagyot sóhajtott, amikor felriadt és végigjártatta a szemét a rozsföldeken. De jó volna ott együtt hancúrozni a többi kislánnyal! Nini, hogy ugrádoznak, kacarásznak, milyen boldogok! Most errefelé tartanak, egyre közelebb jönnek... Talán bizony kérdezni akarnak valamit tőle? De hát rettenetes, szörnyű! Hiszen azért jöttek, hogy kinevessék. Már fel is hangzott a csúfneve, amit annyira gyűlölt: - Mulyakati, Mulyakati! - Juj, de borzasztó! Csak legalább beszaladhatna a házba, de akkor még jobban kicsúfolják a gyerekek. Szegény kislány! Bizonyára nem először életedben érzed magad egyedül, nem először irigyled a többi gyereket!

- Katrientje, Katrientje, gyere vacsorázni! - A kislány még sóhajtott egy nagyot, aztán lassan felállt, hogy bemenjen a házba. - De barátságos arcot vág megint a kislányunk, de elégedett is a mi gyerekünk! - szólt az asszony, amikor Katrien csendesen belépett a szobába. Még szomorúbb volt, mint máskor. - No mi van veled, megnémultál? - támadt rá Katrientjére az anyja. A hangja érdes volt, anélkül hogy tudott volna róla. Igaz, hogy a lány is másmilyen volt, nem az a vidám, jókedvű gyerek, amilyenre az anyja vágyott.

- Igen, anyám - rebegte Katrientje. - Majd adok én neked egész nap császkalni és a napot lopni! Már megint hol lófráltál?

- Künn - felelte Katrientje, s az volt az érzése, hogy valami fojtogatja a torkát.

Az anyja félreértette gyermeke szótlanságát s csak faggatta tovább: - Felelj hát! Tudni akarom, hol voltál, hallod-e? Ki nem állhatom ezt az örökös mulyaságot! - Erre a szóra, amely gyűlölt csúfnevére emlékeztette, Katrientje nem tudott tovább uralkodni magán és hangos sírásban tört ki. - Hát most meg mi lett? Mért vagy ilyen ügyefogyott? Annyit csak meg tudsz mondani, hogy hol csellengettél? Vagy ez is titok? A gyerek a zokogástól nem tudott válaszolni, hirtelen felugrott, kirúgta maga alól a széket, és sírva rohant a padlásra. Ott a sarokban volt egy pár zsák, arra rogyott és szívszaggatóan zokogott, egyre zokogott. Az anyja meg lent a vállát vonogatta, aztán leszedte az asztalt s nem törte többé a fejét, mi is lelhetette a gyereket. Már máskor is rájött a bolondóra. Legjobb ilyenkor békén hagyni. Kiszedni amúgy se lehet belőle semmit, mert rögtön ríva fakad. Hát bizony ilyen volt ez a tizenkét éves parasztlányka.

Ezalatt Katrien a padláson kissé megnyugodott és gondolkozni kezdett. Elhatározta, hogy lemegy az anyjához. Megmondja, hogy kint ült a kövön s elvégzi az elmulasztott munkát. Akkor aztán az anyja is belátja, hogy nem akart kibújni a munka alól, s ha majd megkérdi, miért ült egy helyben, azt is megmondja, hogy fontos dolgokon gondolkozott. Este pedig,

amikor már eladta a tojást, egy szép gyűszűt vesz az anyjának, gyönyörű ezüst gyűszűt, pompásat, ragyogót, mert hiszen pénze lesz rá elegendő. Akkor majd az anyja belátja, hogy nem is olyan mulya. Azon is törte a fejét, miképp szabadulhatna meg a csúfnevétől. Eszébe jutott valami. Majd vesz a maradék pénzen egy nagy zacskó cukrot s másnap szétosztja az iskolában a lányok között. Így biztosan megszeretik és a játékba is beveszik. Akkor aztán mindenki látná, hogy ő is tud játszani, s nem csúfolná senki. Mindezek után Katrientje kissé habozva lement a lépcsőn. Amikor a tornácra ért, anyja megkérdezte tőle: - Na, kislányom, kisírtad már magad? - Katrientjének erre ismét inába szállt a bátorsága s nem merte elmondani, hogy miért rohant el az előbb, hanem eloldalgott, hogy még besötétedés előtt megtisztítsa az ablakokat.

A nap már nyugovóban volt, amikor Katrientje elindult karján a tojásos kosárral. Jó félórai gyaloglás után elérkezett az első vevőjéhez, aki már porcelán tállal a kezében várt rá az ajtóban. - Tíz tojás kéne - szólt az asszony barátságosan. Katrientje leszámolta a tojást, elkészönt és ment tovább. Háromnegyed órával később kiürült a kosárkája, s ekkor Katrientje bement a boltba. Ott sok mindent árultak. Egy idő múlva szép ezüst gyűszűvel és egy egész zacskó édességgel kosarában indult hazafelé.

Már feleúton járhatott, amikor észrevette, hogy messziről két kislány jön vele szemben, azok közül való, akik ma délután kicsúfolták. Legszívesebben elbújt volna, de azért csak ment tovább, s a szíve hangosan dobogott. - Nicsak, itt a Mulyakati, a bolondos Mulyakati! - Katrientje halálsápadt lett. Kétségbeesésében félénken odanyújtotta a cukroszacskót a gyerekeknek. Erre az egyik kislány gyorsan kikapta a kezéből az egészet és elszaladt vele. A másik utána és futás közben kiöltötte Katrientjére a nyelvét, amíg csak el nem tűnt az út kanyarodójában.

Katrientje bánatában tanácstalanul és elhagyatottan rogyott az útszéli gyepre és zokogott, ameddig csak bírta. Már egészen besötétedett, amikor karjára vette a felborult kosarat és hazaindult...

Valahol a fűben ott fényeskedett az ezüstgyűszű.

Anned

1943. augusztus 9, hétfő

Ezúttal a hátsó traktus délutáni időbeosztását írom le.

A délutáni pihenés után következik a vacsora.

Van Daan úr az első. Őt kínálják legelőbb. Amit szeret, abból bőségesen szed. Közben mindenbe beleszól. Mindig az ő véleménye a döntő, s ha kimondta, szentírásnak kell tekinteni. Aki mégis megkockáztatná, hogy kétségbe vonja, alaposan megjárna. Olyankor fúj, akár a macska... A világért sem kezdenék ki vele, de nem ám... Őrizkedik is tőle, aki egyszer megpróbálta.

Csak az ő véleménye helyes, ő tud mindent a legjobban. Jó, belátjuk, okos ember, de olyan öntelt, hogy ebben aztán senki sem versenyezhet vele.

Őnagysága: Tulajdonképpen jobb, ha hallgatok. Egyes napokon, főleg, ha rossz hangulatban van, rá sem szabad nézni. Ha jól meggondoljuk, ő okozza az összes nézeteltéréseket, de a vitában semmiképp nem vesz részt. Óó, dehogyis, ettől őrizkedik, annál inkább elmondható róla, hogy ő a felbujtó. Nagy élvezet lehet a többieket Franknéra meg Annéra uszítani. Persze Margot-nál meg apánál már nem megy olyan könnyen.

No de térjünk vissza az ebédhez. Önagysága sohasem jár rosszul, noha mindig meg van erről győződve. Specialitása, hogy turkál az ételben. A legapróbb, tehát legfinomabb krumplit, a legjobb falatokat válogatja ki, mindennek az övé a legjava. A többiek nem érdeklik; fő, hogy kiszedje magának a legfinomabbat.

És fecseg. Hogy hallgatják-e, az neki, úgy látszik, nem is fontos. Nyilván azt gondolja: - Amit Van Daanné mond, annak mindenkit érdekelnie kell...

Azt hiszi, hogy mindenkinek tetszik akkor is, ha kacéran mosolyog, vagy ha úgy tesz, mintha mindenhez értene, ha tanácsot ad és gyámolít. De minél jobban megismeri valaki, annál alaposabban kiábrándul belőle.

Egyéb tulajdonságai: Először is szorgalmas, másodszor vidám, harmadszor kacér s néha egész csinos is. - Ez Petronella Van Daan.

Asztaltárs no. 3: Keveset beszél. Az ifjú Van Daan úr többnyire hallgat, magába mélyed. Ami az étvágyát illeti, olyan telhetetlen, mint a Danaidák hordója, s a legkiadósabb étkezés után is halálos nyugalommal jelenti ki, hogy még kétannyt is meg tudna enni.

No. 4. Margot: Annyit eszik, mint egy egér, s egyáltalán nem beszél. Főleg főzeléken és gyümölcsön él. „El van kényeztetve” - állapítja meg Van Daan, „sportra és levegőre volna szüksége” - mondjuk mi.

Következik mama: Kitűnő étvágya van, sokat beszél. Van Daannéval ellentétben, senki sem feltételezné, hogy ő itt a háziasszony. Hogy miért? Mert önagysága főz, anya csak mosogat és takarít.

No. 6 és 7: Apáról és magamról nem sokat mondhatok. Apa az asztalnál mindenkinél szerényebb. Mindig azt nézi, hogy a többinek jusson, neki nem kell semmi. A legjobb falatokat a gyerekeinek adja. Ő a hátsó traktus mintaképe, én meg az idegközpontja.

Dr. Dussel: Kiveszi a részét. Nem néz semerre, csak eszik, nem beszél. Ha el nem kerülheti, hát Isten nevében megszólal, de csak akkor, ha evésről van szó, mert abból nem származhatik veszekedés, legfeljebb hengegés. Óriási adagokat tüntet el, soha nem mond „nem”-et, akár jó az étel, akár rossz. - A nadrágiát a melléig húzza s piros kiskabátot, fekete papucsot meg szarukeretes pápaszemet hord hozzá. Ugyanez az öltözeke, mikor a kisasztalnál ül. Örökösen tanul, s csak a változatosság kedvéért pihen le délután vagy jelenik meg az étkezésnél és... kedvenc helyén... a W. C.-n. Naponta háromszor, négyszer, sőt ötször is megtörténik, hogy egyikünk ott vár a W. C. ajtó előtt, egyik lábáról a másikra áll, már alig bírja. De Dussel nem zavartatja magát. Miért is zavartatná? Negyed nyolctól fél nyolcig, fél egytől egyig, kettőtől negyed háromig, négytől negyed ötig, hattól negyed hétig és fél tizenkettőtől tizenkettőig ő tette le a garast. Pontosan meg lehet állapítani, hogy mikor „ülésezik”. Ettől az órarendtől nem hajlandó eltérni s az ajtó előtt jelentkezők sürgetései sem zavarják, még akkor sem, ha azok egy rohamléptekkel közeledő katasztrófa eljövételét helyezik kilátásba.

No. 9: Nem lakója a hátsó traktusnak, de asztaltársunk és hozzánk tartozik. Ellinek kitűnő étvágya van. Semmit sem hagy a tányérján és nem is válogatós. Mindenért hálás, s mi már csak ezért is nagyon kedveljük. Vidám, jókedvű, készséges és jóindulatú. Ezek az ismertető jelei.

Anned

1943. augusztus 10, kedd

Drága Kittym!

Új ötletem támadt: az asztalnál inkább magammal folytatok beszélgetést, mint a többiekkel, s ez két szempontból is előnyös. Először is mindnyájan örülnek, hogy nem fecsegek szakadatlanul, másodszor nem bosszant a többiek véleménye. A nézeteimet - bár az egész társaságnak más a véleménye - nem tartom ostobának, így hát jobb, ha megtartom magamnak. Még akkor sem szólok egy szót sem, amikor olyan ételt tálalnak, amit ki nem állhatok. Ilyenkor elképzelem, hogy valami finom van a tányéromon, lehetőleg nem nézek rá s gyorsan, gondolkodás nélkül megeszem. Korán reggel felkelni se kellemes. Gyorsan ki szoktam ugrani az ágyból. - Úgyis mindjárt visszafekszel - biztatom magam. Az ablakhoz megyek, leveszem az elsötétítő függönyt, s addig szimatolok az ablaknál, míg egy parányi friss levegőt fel nem szippantok, s már ébren is vagyok. Gyorsan szétrakom az ágyat, mert ezzel elejét veszem a kísértésnek. Tudod, Kittym, anya ilyenkor azt mondja, hogy életművész vagyok. Ugye, milyen vicces kifejezés?

Egy hét óta sosem tudjuk a pontos időt. Drága Westertoren-harangunkat - valószínűleg háborús célokra - elvitték, s azóta se éjjel, se nappal nem tudjuk, hogy pontosan hány óra. Remélem, kitalálnak valamit, ami pótolja a környéken ezt a harangot, mondjuk egy ónból, rézből vagy isten tudja miből készült alkotmányt.

Akár fent vagyok, akár lent, mindenki megcsodálja a lábamat, amelyen ezekhez az időkhöz képest különlegesen szép cipő feszül. Miep szerezte kéz alatt, huszonhét forint ötvenért. Borvörös antilop, bőrdíszítéssel és meglehetősen magas sarokkal. Úgy érzem, mintha gólyalábakon járnék, mert sokkal magasabbnak látszom, mint amilyen vagyok.

Dussel akaratlanul majdnem életveszélybe sodort bennünket. Mieppel hozatott magának egy Mussolini- és Hitler-ellenes könyvet. Igen ám. De az úton Miepet véletlenül elütötte egy SS-motoros. Miep elvesztette önuralmát s odakiáltotta a vezetőnek: „Nyomorult.” Ezzel továbbkarikázott. Rá sem merek gondolni, mi történt volna, ha beviszik az őrszobára.

Anned

1943. augusztus 18, szerda

Drága Kittym!

Levelem mottója: „Közösségünk napi feladata: a krumplihámozás!”

Egyikünk újságpapírt kerít, a másik előszedi a késeket (a legjobbat persze magának tartja meg), a harmadik behozza a krumplit, a negyedik vizet készít a fazékba.

Dussel úr kezd hozzá legelőször. Nem mindig hámoz jól, de azért csak hámoz szakadatlanul s közben egy-egy oldalt pillantást vet jobbra-balra: látni akarja, vajon a többiek is úgy csinálják-e, mint ő. Szó sincs róla - Anne, nézd csak, hogyan hámozok én. Fentről lefelé húzom a kést. Nem, nem úgy... hanem így!

- De ha nekem így megy jobban, Dussel úr - jegyzem meg bátortalanul.

- Lári-fári, úgy a legjobb, ahogy mondom. Fogadni ezt el tőlem. Aber, én nem bánni, Du csinálni, ami akarsz.

Buzgón hámozunk tovább. Néha lopva rápillantok a szomszédomra, aki - bizonyára miattam - súlyos gondokba merülve csóváltgatja a fejét, de nem szól hozzám többé.

Hámozgatok, hámozgatok. Olykor-olykor apára nézek. Az ő számára a krumplihámozás fontos munka és korántsem kényszerű feladat. Olvasás közben apa össze szokta ráncolni a homlokát; s amikor krumplit, babot vagy egyéb főzeléket tisztít, akkor is teljesen munkájába mélyed, felveszi a krumplitisztító ábrázatát, és még nem fordult elő, hogy egyetlen krumplit is rosszul hámozott volna.

Megint csak hámozok, hámozok, azután hirtelen felkapom a fejem; most már tudok mindent. Őnagysága igyekszik Dussel figyelmét magára vonni, Előbb csak rápislog. Dussel úgy tesz, mintha nem venné észre. Aztán rákacsint. Dussel rendületlenül dolgozik tovább. Őnagysága most elneveti magát; Dussel még ekkor sem néz fel. Már anya is mosolyog. Dussel még ezt se látja. Minthogy őnagysága nem érte el célját, mást talál ki. Rövid csend után megszólal: - Puttikám, miért nem kötöttél magad elé kötényt? Holnap majd megint tisztíthatom a ruhádat.

- Majd vigyázok rá!

Ismét csend.

- Putti! Miért nem ülsz le?

- Mert jólesik állnom!

Újabb szünet.

- Nézd csak, Putti, de nagyon fröcskölsz!

- Jól van, anyukám, majd vigyázok.

Őnagysága most más témát keres.

- Mondd, Putti, miért nem bombáznak most az angolok?

- Mert rossz az idő, Buksikám.

- De tegnap szép idő volt és akkor se repültek.

- Ugyan kérlek, hagyd már abba!

- Aztán miért? Hát nem mondhatom meg a véleményemet?

- Nem.

- De hát miért nem?

- Ugyan, anyus, elhallgass már!

- Frank úr is mindig válaszol a feleségének.

Van Daan úr zavarban van. Most megfogták, erre nem tud megfelelni, őnagysága pedig folytatja:

- Semmi sem lesz az invázióból! - Van Daan úr mérgében elsápad, mire őnagysága vérvörös lesz, de azért csak nem hagyja abba:

- Az angolok semmit se csinálnak! - Erre aztán felrobban a bomba.

- Fogd be már a szád, donnerwetter-noch-einmal!

Anyám alig tudja visszafojtani a nevetését; én komoran nézek magam elé.

Az ilyesmi napirenden van, kivéve, ha a házastársak már előzőleg összevesztek. Akkor persze mind a ketten hallgatnak.

Felszaladok a padlásra krumpliért. Peter éppen a macskáját balházza. Amikor felnéz a macska észreveszi és huss... már el is tűnt a nyitott padlásablakon át, az ereszcsonnába. Peter szitkozódik, én elnevetem magam és már ott se vagyok.

Anned

1943. augusztus 20, péntek

Drága Kitty!

Pontosan fél hatkor a munkások elhagyják a raktárt s mi felszabadulunk.

Fél hat: Elli megajándékoz bennünket az estéli szabadsággal. A házban fellendül az élet. Én előbb még Ellivel felszaladok a konyhába s legtöbbször megkínálom a vacsora utáni csemegével. Alig ül le Elli, öngysága már elhalmozza kívánságaival; már hallom: „Jaj, Elli, volna egy kérés...”

Elli rám kacsint. Öngysága egyszer se mulasztja el, hogy kérjen valamit azoktól, akik feljönnek hozzá. Valószínűleg ez az egyik oka annak, hogy senki sem jön fel hozzá szívesen.

Háromnegyed hat: Elli hazamegy. Leszaladok a földszintre. Előbb a konyhába, aztán a főnöki szobába, végül a szénraktárba, s kinyitom az egérfogó ajtaját Mouschi számára. Hosszú ellenőrző körutam végeztével Kraler szobájában kötök ki. Van Daan minden fiókba és mappába belenéz. Keresi a napi postát. Peter előkeríti a raktárkulcsot és Moffit; Pim felcipeli az írógépeket; Margot csendes helyet keres és irodai munkáját végzi; öngysága vizet melegít a gázrezsón; anya egy fazék krumplit hoz a padlásról; mindenki tudja, hogy mi a dolga.

Peter hamarosan visszajön a raktárból. Első dolgunk, hogy felvisszük a kenyeret, amelyet aztán a hölgyek a konyhaszekrénybe zárnak. Ma nem találjuk. Talán megfélekeztek róla? Peter az első irodahelyiségben akarja keresni. Az ajtó előtt lekuporodik, ahogy csak tud s négykézláb jár, nehogy az utcáról meglássa valaki. Ahá, a vasszekrénybe tették. Gyorsan felkapja és már el is tűnne, de még mielőtt tudatára ébred annak, hogy mi történik, Mouschi keresztülgrik rajta és bebújik az íróasztal alá.

Peter mindenütt keresi. Hohó, megvan már. Újra bemászik az irodába s meghúzza a macska farkát. Mouschi dühösen ráfúj. Peter felsóhajt. Minden hiába! Mouschi nyugodtan mosakszik az ablaknál. Igen elégedett, hogy megszabadult Petertől. Peter végül is kis darab kenyérrel csalogatja a macskát. Mouschi nem tud ellenállni a csábításnak, s Peter becsukja az iroda ajtaját.

Mindezt az ajtórésen keresztül figyeltem meg. Aztán dolgozom tovább. Most három koppantás: tik, tik, tik, érkezett a vacsoraidő!

Anned

1943. augusztus 23, hétfő

Drága Kitty!

Folytatom a hátsó traktus napi időbeosztásának ismertetését: Reggel fél kilenckor megkondul a harang!

Margot és anya ideges: - Csitt, apa, csendesen, Ottó, pszt... Pim! Fél kilenc; gyere onnan, ne folyasd tovább a vizet; csendesebben járj! - Így szólólgatjuk apát, aki a mosdóban van. Amikor a toronyóra elüti a fél kilencet, neki már a szobában kell ülnie. Attól kezdve tilos

vizet folytatni és a W. C.-t meghúzni. Csendnek kell lenni. Ha az irodában még senki nincs, annál jobban behallatszik minden zaj a raktárba.

Tíz perccel fél kilenc előtt kinyílik az ajtó, s nyomban utána hármat koppantanak a padlóra: Anne számára elkészült a kása. Felszaladok a lépcsőn s lehozom a tálát, mely kutyatálnak is beillik. Aztán megyek a szobámba. Sebtiben rendet csinállok: fésülködöm, kiviszem a csobogódobozt, helyretolom az ágyat. Csend. Megint üt az óra. Önagysága fent leveti a cipőjét, férjével együtt fürdőcipőt húz, s abban csoszognak ide-oda; mindez a legzajtalanabbul megy végbe. Most újra a tetőfokára lép az eszményi családi élet. Olvasni szeretnék. Margot is, anya is, apa is. Apa (kezében Dickensszel és a szótárral) leül az ócska, recsegő ágy szélére, amelyen még csak rendes matrac sincsen. Két párnát teszünk oda neki. - Ugyan minek, jó nekem anélkül is - szerénykedik.

Úgy beletemetkezik a könyvébe, hogy se nem lát, se nem hall. Itt-ott felkacag s mindenképpen rá akarja venni anyát, hogy egy-egy részletet végighallgasson.

A válasz: - Most nincs időm. - Erre csalódott arccal tovább olvas; később megint igen kedves részlethez ér s ismét próbálkozik:

- Ezt el kell olvasnod, anya!

Anya a felcsapható ágyon ül, olvas, varr, köt vagy tanul, mikor - hogyan. Hirtelen eszébe jut valami, s odaszól nekünk: Tudod, Anne... Margot, írd csak fel!...

Senki sem felel. Margot hirtelen összezsapja könyvét. Apa tréfásan összevonja szemöldökét, de aztán megint csak a homlokát ráncolja és belemerül az olvasásba. Anya most tereferél Margot-val. Kíváncsi vagyok s odafigyelek! Pimet is bevonják a beszélgetésbe... Kilenc óra! Jöhet a reggeli!

Anned

1943. szeptember 10, péntek

Drága Kittym!

Mindig olyankor írok, amikor valami rendkívüli esemény történik, ami sajnos rendszerint inkább kellemetlen, mint kellemes. Most azonban jó hírt mondhatok. Szeptember 8-án, szerdán este hét órakor, amikor a rádiót bekapcsoltuk, legelőször ezt hallottuk: - „Here follows the best news of the whole war. Italy has capitulated” - Olaszország feltétel nélkül megadta magát! Negyed kilenckor megszólalt az Oranje-adó is: „Kedves hallgatóim, egy órával ezelőtt, éppen amikor befejeztem a napi hírek leadását, befutott a szenzációs hír: Olaszország kapitulált.” Mondhatom, sosem dobtam még olyan élvezettel a papírkosárba a kezemben levő papírlapot, mint ma! - Aztán eljátszották az angol és az amerikai himnuszt, majd az *Internacionálét*. Az Oranje rádió, mint rendesen, most is buzdított, de nem volt valami nagyon derűlátó.

Hanem azért Koophuis úr miatt gondjaink vannak. Tudod, mindannyian nagyra becsüljük. Bár állandóan betegeskedik, szenved és sem sokat ennie, sem járnia nem szabad, mindig jókedvű és igen bátran viselkedik. - Ha Koophuis úr bejön hozzánk, kisüt a nap - mondta anya a múltkor, s ez így is van.

Ez a derék ember jelenleg kórházban fekszik, s igen súlyos béloperációt hajtanak végre rajta. Legkevesebb négy hetet kell ott töltenie. Láttad volna, hogyan búcsúzott el tőlünk. Olyan egyszerűen, mintha valami jelentéktelen elintéznivalója volna.

A hátsó traktus lakói egyre rosszabbul férnek meg egymással. Az asztalnál senki sem meri a száját kinyitni, kivéve persze, ha ételt kell beletenni. Ha tudniillik egyikünk mond valamit, a többi megsértődik vagy félreérti. Állandóan Valérián-tablettákat szedek. Félek és rosszkedvű vagyok. De nem sokat használ. Másnapra még levertebb leszek. Ha egyetlenegyszer alaposan kikacaghatnám magam, többet érne tíz Valérián-tablettánál. De hát mi már talán el is felejtettünk nevetni. Néha attól félek, hogy a folytonos komolyságtól megnyúlik az arcom és lefityed az ajkam. A többiek sincsenek különbül. Mindenki rossz érzéssel gondol arra a nagy sziklatömbre, amelynek a neve tél.

Még egy tény, amely nem éppen megnyugtató. Van M. nevű raktári munkásunknak gyanús a hátsó traktus. Nem érdekelné bennünket különösebben a véleménye, ha nem volna olyan kíváncsi természetű. De így nem lehet valami olcsó kifogással hazaküldeni. S még hozzá ez az ember nem is megbízható.

Egy napon Kraler igen éber akart lenni. Tíz perccel egy óra előtt felvette a kabátját s átment a sarki drogériába. Alig öt perc múlva azonban visszajött, tolvaj módára fellopózott a padlás-lépcsőn s onnan jött át hozzánk. Negyed kettőkor már vissza akart indulni, amikor Elli elébe jött és figyelmeztette, hogy Van M. bent ül az irodában. Kraler sarkon fordult, s fél kettőig fent ült nálunk, aztán levetette a cipőjét s harisnyában felment a padlásra. Óvatosan lemászott a meredek lépcsőn. Negyedóráig egyensúlyozott így, nehogy meghallják lent a recsegést, szerencsésen leért az utcára s onnan az irodába.

Mihelyt Elli megszabadult Van M.-től, feljött Kraler úrért. De már nem találta nálunk; valahol a padláslépcsőn mászkált harisnyában. Ugyan mit szoltak a szomszédok, amikor meglátták az igazgatót, amint az utcán húzza fel a cipőjét. Haha, egy igazgató harisnyában!

Anned

1943. szeptember 29, szerda

Drága Kittym!

Van Daannénak ma van a születésnapja. Mi a sajt-, hús- és kenyérjegyen kívül csupán egy üveg lekvárral ajándékoztuk meg. Férjétől, Dusseltől és gyámolítóinktól is csak virágot vagy élelmiszert kapott. Ja, ilyen időket élünk manapság!

Ellit e héten annyiszor küldözgették, hogy kisebbfajta idegrohamot kapott. Minduntalan elszalasztották valamiért, vagy nem voltak meglegedve azzal, amit hozott és visszaküldték kicserélni. Ha meggondoljuk, hogy lent az irodában is el kell végeznie munkáját, hogy Koophuis beteg, Miep meghült és otthon maradt, ő kifecskült a csuklóját, továbbá szerelmi bánata és zsémbeskedő apja van, nem csoda, ha elveszti a türelmét. Vigasztaltuk és azt a tanácsot adtuk, jelentse ki néhányszor erélyesen, hogy nem ér rá, akkor majd kevesebb megbízással terhelik.

Van Daannal is baj lesz, már előre látom! Apa nagyon dühös rá. Vajon milyen vihar van már megint kitörőben a fejünk felett? Csak ne volna közöm ezekhez a civakodásokhoz. De jó volna innen elmenni. Már szinte az örület határán vagyunk.

Anned

1943. október 17, vasárnap

Drága Kittym!

Koophuis szerencsésen felgyógyult. Még meglehetősen sápadt, de azért jókedvűen vállalkozott rá, hogy eladja Van Daan úr öltönyét. Kellemetlen, hogy Van Daanéknak teljesen elfogyott a pénzük. Önagysága nem hajlandó lemondani rengeteg kabátjáról, ruhájáról, cipőjéről, Van Daan öltönyét viszont nehéz pénzzé tenni, mert túl sokat kér érte. Még nem lehet tudni, mit határoznak. Valószínű, hogy önagyságának meg kell válnia a bundájától. Parázs veszekedés is volt emiatt, most azonban az édes kibékülés időszakában vagyunk: - Óó, édes Puttim és - drága Kerlim - hallom szakadatlanul.

Szinte szédelgek azoktól a szitkoktól, amelyek az utóbbi időben ebben a tiszteletre méltó házban elhangzottak. Apa összeszorított szájjal jár-kel. Összerezzen, ha valaki szól hozzá. Mintha félne, hogy újból valamilyen kényes ügyet kell rendeznie. Anyának az izgalomtól piros foltok jelennek meg az arcán. Margot fejfájásról panaszkodik, Dusselnek álmatlan éjszakái vannak, önagysága egész nap siránkozik, én pedig teljesen megzavarodtam. Őszintén szólva, időnként elfelejtem, kivel vagyunk haragban és kivel békültünk már ki.

Egyetlen szórakozásom a tanulás. Tanulok is szorgalmasan.

Anned

1943. október 29, péntek

Drága Kittym!

Megint hangos veszekedés volt Van Daan úr és a felesége között. Mint már megírtam: Van Daanéknak elfogyott a pénzük. Nemrégiben Koophuis beszélt egy szücs ismerősével. Erről jutott eszébe Van Daan úrnak, hogy mégis el kellene adni önagysága szörmebundáját, mely nyúl bőrből készült és tizenhét telet ért meg. Háromszázhuszonöt forintot kaptak érte, ami rengeteg pénz. Önagysága azonban félre akarta tenni ezt az összeget, hogy a háború után legyen miből kiruházkodnia, és temérdek fáradságba került, amíg Van Daan úr megértette vele, hogy ez a pénz a megélhetéshez szükséges.

El sem tudod képzelni, hogyan ordított, toporzékolt és szitkozódott. Félelmetes volt. Családom visszafojtott lélegzettel állt lesben a lépcsőfeljártnál, hogy végső szükség esetén szétválassza őket. Olyan izgalmas és idegesítő volt a sok sírás, visítás, hogy aznap este zokogva feküdtem le és hálát adtam Istennek, hogy végre fél órára magamra maradhatok.

Koophuis úr megint beteg; a gyomrával van baj. Maga sem tudja, vajon elállt-e már a gyomorvérzése. Először akkor láttuk, hogy lehangolt, amikor bejelentette, hogy nem jól érzi magát, hazamegy.

Én általában jól érzem magam, attól eltekintve, hogy nincs étvágyam. Egyre csak ezt hallom: „De rossz színben vagy.” Meg kell hagyni, hogy mindenki fel akar hizlalni. A szőlőcukor, a csukamájolaj meg a méz használ is.

Már régóta nem tudok uralkodni az idegeimen. Főként vasárnap érzem magam igen nyomorúságosan. Ilyenkor álmos, nyomott, ólmos hangulat nehezedik az egész házra. Erre még a madár se jár; a halálos, fülledt csend mindenre rátelepszik, olyan súlyosan, hogy szinte magával húz a sötét alvilágba.

Ebben a hangulatban még apával, anyával és Margot-val sem törődöm, csak távolgok egyik helyiségből a másikba, le- és feljárok a lépcsőn. Úgy érzem magam, mint az énekesmadár,

amelynek kegyetlen emberek kitépték a szárnyát, s a vaksötétben nekirepül szűk kalitkája rácsának. „Repülj ki a szabadba, kacagj” - kiáltja bennem egy belső hang, de nem hallgatok már rá. Lefekszem a díványra s alszom. Ezzel ütöm agyon az időt, így szabadulok meg a csendtől és a szörnyű félelemtől, amely, sajnos, nem hagy el egy pillanatra sem.

Anned

1943. november 3, szerda

Drága Kittym!

Apa, aki mindig gondol rá, hogy számunkra valami foglalatosságot találjon, amely egyúttal továbbképzésünket is elősegíti, elhozatta egy intézetnek a prospektusát, amely távtanítással foglalkozik. Margot háromszor áttanulmányozta már a vastag könyvet, de nem találta meg benne a neki megfelelőt. Azt hitte ugyanis, hogy a zsebpénzéből kell megfizetnie a tanfolyamot s a legtöbbjének sokallotta az árát. Apa végül is egy próbaleckét rendelt meg: *Latin nyelvtanítás kezdők számára* címmel. Margot lelkesen kezdett hozzá és rögtön meghozatta az egész tanfolyam anyagát. Nekem sajnos túlságosan nehéz, pedig nagyon szeretnék latinul tanulni.

Hogy én is tanuljak valami újat, apa megkérte Koophuist, vásároljon be egy bibliát gyermekek részére. Azt akarta, hogy az Új Testamentumot is megismerjem.

- Chanukára bibliát akarsz ajándékozni Annénak? - kérdezte Margot meglepetve.

- Hát... eh... azt hiszem, Mikulásra inkább való. Jézus nem fér össze Chanukával - felelte apa.

A porszívó tönkrement. Ezentúl a szőnyeget minden este egy öreg kefével kell csukott ablakoknál, fülledt melegben, mesterséges világításnál letisztítani.

Ennek nem lesz jó vége - gondoltam, s anyám csakugyan fejfájást kapott a portól, amit felkavartam a szobában. Amellett a piszkot se sikerült eltávolítanom, és apa haragudott rám, hogy minden rendetlen. Az emberek hálátlanok.

Pillanatnyilag megnyugodtak a kedélyek, csak Dussel haragszik Van Daanékra. Ha Van Daannéről beszél, csak ezekkel a jelzőkkel illeti: „Buta tehén - vagy - vén borjú.” Van Daanné viszont a csalhatatlan és mindentudó urat aggszűznek vagy megcsontosodott agglegénynek csúfolja, aki folyton sértve érzi magát.

Bagoly mondja a verébnek, nagyfejű!

Anned

1943. november 8, hétfő

Drága Kittym!

Ha végigolvasod a leveleimet, biztosan feltűnik Neked, milyen hullámzó hangulatban írtam őket. Elég kínos nekem, hogy itt a hátsó traktusban annyira rabja vagyok a hangulataimnak, de hát így vagyunk valamennyien. Ha egy könyv hatása alatt állok, előbb alaposan rendet kell teremtenem a fejemben, mielőtt emberek közé megyek, másként azt hinnék, nem vagyok egészen épeszű. Jelenleg, mint már észrevehetted, letört hangulatban vagyok. Igazán nem tudom megmondani, miért, de azt hiszem, a gyávaságommal küzdök ilyenkor.

Ma este, amikor Elli még lent volt, hosszan és erősen csengettek. Egy pillanat alatt elfehéredtem és hascsikarást meg szívdobogást kaptam az ijedségtől.

Esténként az ágyban elképzelem, hogy börtönben ülök, távol anyától, apától. Vagy valahol az országúton csatangolok. Máskor meg úgy rémlik, hogy ég a hátsó traktus, vagy hogy éjnek idején elhurcolnak bennünket. Mindezt úgy végigélem, mintha igazán bekövetkezett volna, és az az előérzetem, hogy ez egyszer csakugyan bekövetkezik!

Igaz, Miep gyakran erősködik, hogy irigyel bennünket, mert itt legalább nyugtunk van. Lehet, hogy igaza van, de arra biztosan nem gondol, mennyire félünk. El se tudom képzelni, hogy még egyszer úgy élhessünk, mint a többi ember. Bár a „háború után”-t emlegetem, de hát ez csak olyan, mintha kacsalábon forgó várról képzelődnék, azaz olyasmiről, amiből soha nem lehet valóság. Úgy gondolok régi otthonunkra, barátnőimre, iskolai csínyjeimre, mintha mindezt nem is én, hanem valaki más élte volna át.

Látom nyolcunkat itt a hátsó traktusban, ahogy az ég egy kis kék sávján lebegünk súlyos, sötét viharfelhők közepette. Az a kerek folt, amely a mienk, egyelőre még biztonságos, a felhők azonban egyre összébb tömörülnek, egyre szűkebb a kör, amelyen kívül ott leselkedik a veszély. Már-már úgy szorongat bennünket, hogy kétségbeesésünkben egymásba ütközünk. Valamennyien vagy lefelé tekintünk, oda, ahol folyik a harc ember ember ellen, vagy felfelé, ahol csend van és szépség. Közben bekerít bennünket a sötét tömeg, áthatolhatatlan falként állja el a felfelé vezető utat s készül mindnyájunkat eltaposni, bár egyelőre még nem tud ránk lecsapni. És én mindezt nézem, tehetetlenül, csak kiáltani vagy könyörögni tudok: - Ó, kör, drága kör, tágulj, nyílj meg előttünk!

Anned

1943. november 11, csütörtök

Drága Kittym!

Van egy jó címem ehhez a fejezethez: *Óda néhai töltőtollam emlékére.*

Mindig féltettem a töltőtollamat és nagyra tartottam, különösen azért, mert gömbhegyű. Tudniillik csak gömbhegyű tollal tudok igazán szépen írni. Hadd írjam le röviden e töltőtoll hosszú és érdekes élettörténetét. Kilencéves voltam, amikor a töltőtoll egy csomagban, amelyre az volt felírva, hogy „minta érték nélkül”, megérkezett a messzi Aachenből. Nagyanyám volt a jótékony adakozó. Éppen influenzában feküdtem, s kint süvített a februári szél. A dicsőséges, piros bőrtokban díszelgő töltőtollat siettem megmutatni a barátnőimnek. Én, Anne Frank, én voltam ennek a tollnak a büszke tulajdonosa.

Tízéves voltam, amikor megengedték, hogy a töltőtollat elvihessem az iskolába, a tanítónőm abba is beleegyezett, hogy írjak vele. Úgy ám!

Tizenegy éves koromban azonban újból el kellett zárnom kincsemet, mert a hatodik osztály tanítónője ragaszkodott a tintatartó meg a tollszár használatához.

Amikor tizenkét éves lettem, a zsidó líceumba kerültem, s ekkor töltőtollamat új tasakkal tiszteltem meg, melyben egy ceruza is elfért. Ez már olyan komoly darab volt, hogy zippzárral csukódott.

Tizenhárom éves koromban magammal hoztam a töltőtollat a hátsó traktusba s rengeteget írtam vele.

Aztán tizennégy éves lettem. Ez volt az utolsó évem, amelyet együtt töltöttem kedvenc tollammal. És most...

Egy péntek délután, öt óra elmúlt már, amikor kijöttem a szobámból s írni akartam. Oda-
léptem hát az asztalhoz, de erélyesen félretoltak; át kellett engednem a helyem Margot-nak és
apának, akik itt tanulták a „latinjukat”.

Töltőtollam érintetlenül feküdt az asztalon, tulajdonosa pedig sóhajtozva beérte az asztal
sarkával és hozzáfogott a babfényesítéshez. Nálunk ez azt jelenti, hogy ledörzsöljük a
babszemekről a ráakódott penészt.

Háromnegyed hatkor összesepertem a szemetet s a rothadt babszemekkel együtt újságpapírba
göngyölve bedobtam a kályhába. Hatalmas láng csapott ki, s én örültem, hogy a tűz, mely már
kialvóban volt, újra feléledt. Közben az asztal is felszabadult, a latinosok kimentek. Most már
én ültem oda s addig írhattam volna, ameddig jólesik, de hiába kerestem a töltőtollam, sehol
nem találtam. Még egyszer végigkutattam mindent, kereste Margot, kereste anya, kereste apa,
kereste Dussel, de a töltőtollnak hűlt helye volt.

- Biztosan bedobtad a babbal együtt a kályhába - jegyezte meg Margot.

- Ugyan, dehogy! - feleltem.

Amikor azonban a töltőtoll estig sem került meg, mindannyian megállapítottuk, hogy elégett,
annál is inkább, mert a celluloid kitűnően ég.

Így is volt. Feltevésünket megerősítette az a tény, hogy amikor apa másnap reggel kiszedte a
kályhából a hamut, megtalálta benne azt a kis csíptetőt, amellyel a töltőtollat a zsebhez
szokták erősíteni. Az arany tollhegy viszont eltűnt. - Valószínűleg beleolvadt a salakba - vélte
apa.

Egyetlen sovány vigaszom, hogy töltőtollam a krematóriumba került, oda, ahol egyszer én is
végezni szeretném.

Anned

1943. november 17, szerda

Drága Kittym!

Csupa megrendítő esemény történik mostanában. Elli családjában diftériát kapott valaki, s
ezért hat hétig nem érintkezhetik velünk. Ez nagy nehézséget okoz az ételmezeznél és a
bevásárlásnál, nem szólva arról, hogy mennyire hiányzik nekünk. Koophuis még mindig beteg
s három hete csak tejen és kásán él. Így Kralernek örületesen sok a dolga.

Margot latin írásbelijét beküldi egy tanintézetbe, s onnan egy tanár kijavítva küldi vissza.
Margot Elli neve alatt írja a dolgozatait. A tanárja igen kedvesen és szellemesen ír. Való-
színűleg boldog, hogy ilyen kitűnő tanítványa akadt.

Dussel - nem tudni, miért - teljesen megzavarodott. Azzal kezdte, hogy valahányszor felment
a felső emeletre, elnémult és nem szólt a Van Daan-házaspárhoz. Ez mindannyiunknak feltűnt
s amikor már néhány napja tartott, anya figyelmeztette, jól vigyázzon, mert önagyságával még
sok kellemetlensége lesz.

Dussel azzal érvelt, hogy Van Daan úr kezdte, s neki esze ágában sincs megtörni a hallgatást.

Tegnap, november tizenhatodikán múlt egy éve, hogy Dussel megérkezett a hátsó traktusba.
Ez alkalommal meglepte anyát egy cserép virággal, de Van Daannénak semmit sem adott,
pedig már hetek óta sokszor tett célzást erre az évfordulóra és nem rejtette véka alá azt a
nézetét, hogy Dusselnek mindenkit meg kell vendégelnie.

Ahelyett, hogy először is megköszönte volna, amiért olyan önzetlenül befogadták, egy szót sem szólt. November 16-án reggel megkérdeztem tőle, gratuláljak-e vagy kondoleáljak. Azt válaszolta, hogy mind a kettőt szívesen veszi. Anya készségesen vállalkozott a békebíró szerepére, de nem boldogult vele, s így minden maradt a régiben.

„Der Mann hat einen grossen Geist
Und ist so klein von Taten.”⁷

Anned

1943. november 27, szombat

Tegnap este elalvás előtt hirtelen megjelent lelki szemeim előtt Lies.

Testét rongyok fedték, arca beesett és lesóványodott. A szeme szokatlanul nagy volt. Szomorú és szemrehányó pillantást vetett rám; körülbelül ezt olvastam ki a szeméből: „Ó, Anne, miért hagytál el? Miért nem segítsz rajtam? Ments ki ebből a pokolból!”

Én, én nem tudok rajta segíteni. Végig kell néznem a többiek szenvedését és halálát. Legfeljebb csak az Istent kérhetem, hogy vezérelje őket vissza hozzánk.

Csak Liest láttam, senki mást, s jól tudtam, miért. Helytelenül ítélt meg őt; túlságosan gyerekes voltam ahhoz, hogy megértsem nehéz helyzetét. Szegény, nagyon ragaszkodott új barátnőjéhez s azt hitte, hogy el akarom tőle csábítani. Meg tudom érteni, mennyire bántotta ez szegényt; jól ismerem ezt az érzést!

Olykor megjelenik előttem a szenvedő Lies alakja, de nyomban utána önzően elmerülök a magam szórakozásaiba vagy nehézségeibe. Bizony, csúful viselkedtem vele szemben. Ezért látom magam előtt sápadt arcát és könnyörgő tekintetét. Bárcsak segíthetnék rajta!

Ó, Istenem, nekem itt megvan mindenem, neki meg milyen szomorú sors jutott osztályrészül. Pedig legalább olyan vallásos volt, mint én, s ő is mindenkinek csak jót akart. Miért vagyok éppen én a kiválasztott, aki megmenekül, s miért kell neki esetleg elpusztulnia? Ugyan mi a különbség kettőnk között? Miért vetődtünk oly messze egymástól?

Őszintén szólva, hónapok óta, sőt majdnem egy éve, hogy alig gondolok rá. Csak néha jutott az eszembe, de még sohasem jelent meg előttem ily szörnyű állapotban.

Édes Lies, remélem, hogy megéred a háború végét, visszajössz közénk, s én befogadhatlak és jóvátehetem, amit ellened vétettem.

Igaz, ha nekem módom lesz rajta segíteni, akkor neki sem lesz rá olyan nagy szüksége. Vajon gondol-e még reám; vajon mit érez irántam?

Gyámolítsd őt, édes Istenem. Akkor legalább nem érzi majd olyan egyedül magát. Mondd, hogy szeretettel és részvétellel gondolok rá. Talán így jobban bírja a megpróbáltatásokat.

Nem merek tovább gondolkodni, mert belezavarodom. Állandóan magam előtt látom rám szegzett tekintetét s nem tudok tőle szabadulni. Vajon hisz-e Istenben vagy pedig csupán külső máz volt nála a vallásosság?

Még ezt se tudom róla; sosem szántam rá magam, hogy megkérdezzem tőle.

⁷ Az ember szellemre nagy, de ha tetteit nézzük, oly kicsiny

Lies, édes Lies, bárcsak elhozhatnálak onnan, ahol most vagy, s megoszthatnám Veled, amim van. De késő, már nem segíthetek Rajtad, nem tehetem jóvá, amit ellened vétettem. De soha nem felejtelek el s mindig imádkozom majd Érted.

Anned

1943. december 6, hétfő

Drága Kittym!

Mikulás közeledtével akaratlanul is a múlt évi szépen díszített kosárra gondoltunk, s főként én sajnáltam, hogy idén nem ünnepelhetünk. Addig-addig gondolkoztam, amíg ki nem találtam valami mulatságosat.

Tanácskoztam Pimmel, s egy héttel ezelőtt verset gyártottunk mind a nyolcunkról.

Vasárnap este negyed kilenckor mindnyájan felmentünk a felső emeletre s magunkkal vittük a nagy ruháskosarat is, melyet rózsaszín és világoskék selyempapír mintákkal és rózsákkal díszítettünk fel. A kosarat lefedtük egy nagy ív csomagolópapírral, s egy cédulát tűztünk rá. Mindenkit meglepett kissé az ajándéktárgy terjedelmes volta.

Levettem róla a cédulát és olvasni kezdtem:

*Idén is itt a Mikulás,
Rejtekhelyünkön hej, de más,
Tekintve az időt s helyet,
Oly szívderítő nem lehet.
A szép, habár hiú remény,
Hogy rabságunk sötét egén
Szabadság fényes napja kel,
Eloszlott, bánat mosta el.
S bár senki semmit nem kapott,
Megünnepeljük e napot:
Ha csúf is még e zord idő,
Nézzük meg, mit rejt a cipő.*

(Közben apával együtt felemeltük a csomagolópapírt.)

Harsány kacagás következett, mert mindenki felfedezte a kosárban a saját cipőjét. Minden pár cipőben kis csomag volt, benne tulajdonosának neve.

Anned

1943. december 22, hétfő

Drága Kittym!

Súlyos influenzám hátráltatott abban, hogy hamarább írjak Néked. Nyomorúságos érzés itt betegnek lenni. Ha köhögési ingerem volt, gyorsan a takaró alá bújtam s igyekeztem - amennyire tudtam - megnyugtanni a gégémet, többnyire azzal az eredménnyel, hogy a köhögés egyáltalán nem múlt el s kénytelen voltam mézes tejet inni s cukrot vagy pasztillát szopogatni. Égnek áll minden hajamszála, hacsak rágondolok ezekre a gyötrelmes kúrákra. Izzadni, boroogatni, száraz, majd nedves kendőt tenni a mellemre, meleg folyadékot inni, torkot öblögetni,

ecsetelni, mozdulatlanul feküdni, termofórt és melegvizes palackot tenni az ágyba, limonádét inni és mindehhez két óránként hőmérőzni.

Ilyen körülmények között lehet-e egyáltalán meggyógyulni? Az volt a legszörnyűbb, hogy Dussel úr adta a doktor bácsit és pomádés fejét a mellemre hajtva, figyelte tüdőm zörejeit. Nemcsak az zavart, hogy a haja szörnyen csiklandozott, hanem szégyelltem is magam, annak ellenére, hogy már harminc évvel ezelőtt végezte az egyetemet és doktori címet is szerzett. Ugyan miért is fekszik ez az ember csupasz mellemre? Hiszen nem a szerelmesem? Emellett amúgy sem hallja, hogy ott belül mi egészséges és mi beteg. Ki kellene fecskendezni a fülét, mert egyre gyengül a hallása.

Most azonban elég a betegségből. Újból makkegészséges vagyok, nőttem egy centimétert, híztam két fontot, sápadt vagyok és tanulni akarok.

Sok újat nem mondhatok. Kivételesen nagy közöttünk az egyetértés, senki sem veszekszik; ilyen békesség nem volt már vagy fél éve a házban. Elli még mindig el van különítve tőlünk.

Karácsonyra extra adag olajat, édességet és szirupot kapunk. „Karácsonyi ajándéku!” kapok egy két és fél centes pénzdarabból készült, ragyogóra csiszolt brosstűt. Ki sem mondhatom, milyen gyönyörű. Dussel úr anyának és Van Daannénak szép tortát ajándékozott. Miep sütötte az ő kérésére. Miepnek rengeteg munkája mellett még erre is időt kellett szakítania. Magam is készítettem valamit Miepnek és Ellinek. Két egész hónapig megtakarítottam a kásámról a cukrot s abból Koophuis úr közvetítésével szaloncukrot csináltatok.

Esik az eső, füstöl a kályha, gyomrunkat nyomja az étel; nem csoda, hiszen folyton dörögnek az ágyúk. Undok háborús hangulat.

Anned

1943. december 24, péntek

Drága Kitty!

Már többször írtam arról, hogy mi itt mindnyájan pillanatnyi hangulataink hatása alatt vagyunk s úgy látom, rajtam ez a betegség - különösen az utóbbi időben - egyre jobban úrrá lesz.

A „Himmelhoch jauchzend, zum Tode betrübt”⁸ idézet nagyon rám illik. „Himmelhoch jauchzend” vagyok, ha arra gondolok, hogy milyen jól megy dolgunk, ha összehasonlítom a magam helyzetét más üldözött gyermekével és „zum Tode betrübt” vagyok például ma, mert nálunk járt Koophuis asszony és elmondta, hogy Corry nevű leánya pajtásaival hokizik, evez és műkedvelő színielőadásokon vesz részt. Nem irigykedem Corryra, de én is kimondhatatlanul vágyom rá, hogy legalább egyetlenegyszer, amúgy istenigazában jól érezzem magam, s úgy nevéthessek, hogy majd megpukkadok. Főleg most télidőben, karácsony és újév táján érezzük magunkat kitesztottaknak. Pedig nem volna szabad ezt leírnom, hiszen ez rút hálátlanság és bizonyos fokig túlzás is. De gondolj felőlem, amit akarsz, nem fojthatok mindent magamba, inkább elismétlem naplóm első szavait: „A papír türelmes.”

Ha valaki betoppan hozzánk a külvilágból s ruhája még hűvös a szélről, arcát kicsípte a hideg, akkor legszívesebben a párnámba fűrném a fejem, hogy ne gondoljak rá: „Vajon mikor szívhatunk már mi is friss levegőt?” De, mert azt nem tehetem, hanem illedelmesen kell ülnöm,

⁸ „Feltör az égbe, a sírba hull” - részlet Klára énekéből Goethe *Egmont* című szomorújátékából (Keresztury Dezső fordítása)

ezek a gondolatok igen sokszor, számtalanszor felmerülnek bennem. Hidd el, Kittym, ha az ember már másfél év óta el van zárva a külvilágtól, néhanapján igazság ide, hála oda, nagyon elege van. És hát jó volna biciklizni, táncolni, fütyülni, a fiatalságomat kiélvezni. Erre vágyódom, de senkinek sem beszélhetek róla. Képzeld el, mi lenne belőlünk, ha mind a nyolcan siránkoznánk és fancsali képet vágnánk? Még így is elég sokszor megkérdézem magamban: „Vajon akad-e olyasvalaki, aki megértene, akár az üldözöttek fajtájából való, akár más? Aki belátná például, hogy az ilyen kislánynak életszükséglete a hancúrozás?” Nem tudom, meghallgatásra találnék-e, de már azért sem beszélnék róla senkinek, mert azonnyomban elsírnám magam. Persze a sírástól megkönnyebbülnék.

Napról napra jobban nélkülözöm a megértő anyai szívet. Ezért gondolatban és írásban is megfogadom, hogy egyszer majd olyan édesanyja leszek a gyermekeimnek, amilyent magamnak szeretnék. Olyan anya, aki nem vesz mindent készpénznek, amit másoktól hall, de komolyan veszi, amit én mondok. Csak érzem, de leírni nem tudom, hogy mi mindent fejez ki a „mamus” szó! Tudod-e, mit találtam ki, hogy valamiképpen anyukának szólíthassam az anyám? Gyakran „manusnak”, sőt „mani”-nak hívom. Ilyenformán nem mondom teljesen ki, hogy „mama”, elcsenem az „m”-betű egyik lábát. Jaj, pedig de szívesen hozzátennék százannyit! Anya mindezt szerencsére nem sejti; igen boldogtalan volna miatta.

De hát elég ebből ennyi, „Zum Tode betrübt” hangulatom ezzel kissé megenyhült.

Anned

1943. december 25, szombat

Drága Kittym!

Most, hogy túl vagyunk karácsony első napján, egyre az jár az eszemben, amit apa mondott nekem egy évvel ezelőtt ifjúkori szerelméről. Akkor nem értettem meg úgy, mint most. Ha még egyszer szóba hozná, tudtára adnám, hogy vele érzek.

Azt hiszem, Pim azért beszélt ifjúkori szerelméről, mert neki, aki „annyi szív titkát ismeri”, *egyszer* szintén ki kellett végre önteni a szívet. Egyébként Pim soha nem beszél magáról, s azt hiszem, Margot-nak fogalma sincs róla, hogy apának milyen nehéz élete volt. Nekem ugyan hiába erősítgeti szegény, hogy mindezt már elfelejtette. Az ilyet soha nem lehet feledni, legfeljebb beletörődik az ember. Remélem, kissé hasonlítok apára, de nem szeretnék annyit szenvedni, mint ő szenvedett.

Anned

1943. december 27, hétfő

Drága Kittym!

Pénteken este kaptam életem első karácsonyi ajándékát. A lányok és Koophuis meg Kraler megint pompás meglepetést tartogattak számunkra. Miép karácsonyi kalácsot sütött „Béke 1944” felirattal. Elli szerzett egy font békebeli leveles-vajas süteményt, Peternek, Margot-nak meg nekem egy-egy üveg joghurtot, a felnőtteknek pedig személyenként egy-egy üveg sört. Minden darabot külön díszes papírba csomagoltak és még képeket is ragasztottak rá. A karácsonyi ünnepek egyébként elég gyorsan elmúltak.

Anned

1943. december 29, szerda

Drága Kittym!

Tegnap megint igen bánatos voltam. Nagymama és Lies járt az eszemben. Nagymamám, édes nagymamám! De aranyos voltál! Sejtelmünk sem volt, hogy mennyit szenvedett, mert mindig gondosan titkolta gyógyíthatatlan betegségét.

Hú és jóságos teremtes volt. Sosem hagyott volna cserben bennünket. Bármiről volt is szó, akármilyen haszontalan voltam, nagymama mindig megbocsátott.

Drága nagymamám! Vajon szeretted-e, vagy talán Te sem értetted meg? Nem tudom. A nagymamát sem fogadta senki a bizalmába. Nagyon egyedül érezhette magát, pedig itt élt közöttünk. Egy ember olyankor is egyedül lehet, amikor sokan szeretik, ha senki sincs, akinek *ő a legkedvesebb*. Vajon él-e még Lies? Ugyan mit csinálhat? Édes Istenem, óvd meg őt és vezérelj vissza hozzánk. Drága Lies, a Te sorsodon látom, hogy hová juthattam volna én is. Folyton a helyedben érzem magam. Miért is vagyok itt mindennel olyan elégedetlen? Nem kell-e boldognak, elégedettnek és szerencsésnek éreznem magam, kivéve ha Liesre és sorstársaira gondolok?

Önző vagyok és aljas. Miért álmodom és gondolok állandóan ezekre a szörnyűségekre, miért szeretnék üvölni félelmemben? Mert mindennek ellenére nem bízom Istenben. Annyit kaptam tőle, amennyit meg sem érdemlek, s mégis nap mint nap elkövetek egy csomó hibát.

Hacsak rágondolok hitsorsosaimra, sírni tudnék, voltaképpen egész nap, folyton sírhatnék. Nem marad más hátra, csak arra kérni Istent, tegyen csodát s engedje meg, hogy legalább néhányan megmeneküljenek. Ennél többet, azt hiszem, nem tehetek.

Anned

1944. január 2, vasárnap

Drága Kittym!

Ma reggel, más dolgom nem lévén, a naplóban lapozgattam s több olyan levélre akadtam, melyben anyámról olyan indulatosan nyilatkozom, hogy azt kérdeztem magamtól: „Anne, te voltál az, aki gyűlöletről beszéltél? Ó Anne, hogyan is tehetted ilyet!”

Elüldögéltem a nyitott füzet felett. Gondolkoztam, mi lehetett az oka, hogy így feldühödtem, hogy felhalmozódott gyűlöletemről be kellett Neked számolnom. Igyekeztem megérteni és mentesíteni azt az Annét, aki egy évvel ezelőtt voltam. Addig nem tiszta a lelkiismeretem, míg utólag meg nem magyarázom, hogyan jutottam el idáig.

Szörnyen kétségbeejtő hangulatban voltam és vagyok még ma is. Minden ítéletem egyoldalú volt. Nem törekedtem mérlegelni a másik fél igazát. Nem tiszteltem azok kívánságát, akiket indulatos természetemmel megbántottam és akiknek szomorúságot okoztam.

Begubóztam, csak magamra gondoltam s örömet, gúnyt és bánatot gátlás nélkül lefirkáltam. És mégis nagy becsben tartom ezt a naplót. Helyenként olyan, mint egy emlékirat, noha néhány oldalt nyugodtan ki lehetne belőle hagyni.

Annak idején haragudtam az anyámról s ez mostanában is előfordul. Igaz, nem értett meg, de én sem őt. Gyengéd hozzám és biztosan szeret, de sokszor kerül miattam kellemetlen helyzetbe, s érthető, hogy összeszid, hiszen a rengeteg izgalomtól amúgy is ideges és sokat bosszankodik.

Mindezt túlságosan a szívemre vettem. Sértőn, pökhendien és ostobán viselkedtem vele szemben s ez őt még jobban elkésérítette. Se vége, se hossza nem volt a kellemetlenségeknek és bosszúságoknak. Ez bizony mindkettőnknek bánatot okoz, de majd csak elmúlik.

Az is érthető, hogy nem akartam ezt belátni és elkéseredtem. Az indulatos mondatokat rossz hangulatban írtam. Rendes körülmények között bezárkóztam volna egy szobába, toporzékolva, dühös kifakadásokkal könnyítettem volna magamon.

De ma már elmúlt az az idő, amikor sírva ítélkeztem anya felett.

Azóta okosabb lettem, s anya idegei is megnyugodtak kissé. Ha mostanában bosszant valami, többnyire befogom a számat, s ilyenkor ő is hallgat. Így mindenesetre könnyebben boldogulunk egymással. De mégsem tudom anyát igazi gyermeki ragaszkodással szeretni, ehhez hiányzik belőlem a megfelelő érzés. Azzal csitítom a lelkiismeretem, hogy jobb, ha panaszaimat leírom, mintha anya szívét keserítem velük.

Anned

1944. január 5, szerda

Drága Kittym!

Ma két olyan titkot vallok be Neked, aminek a leírása igen hosszú lesz. De hát mindezt el *kell* valakinek mondanom, s hát Te vagy rá a legalkalmasabb, mert meggyőződésem, hogy Te semmi körülmények között nem árulsz el.

Először is hadd beszéljek anyáról. Tudod, sok panaszom volt rá, s mégis iparkodtam jól viselkedni vele szemben. Most hirtelen rájöttem, mi az ő hibája. Anya maga mesélte nekünk, hogy inkább barátnőinek, mint leányainak tekint bennünket. Ez persze nagyon szép, de hát egy barátnő nem töltheti be az anya szerepét. Nekem olyan anyára van szükségem, akit tisztetek és akiről példát vehetek. Az az érzésem, hogy Margot egészen másként vélekedik erről a kérdésről és soha meg nem értené, amit most elmondtam Néked. Apa viszont elzárkózik minden olyan beszélgetés elől, amelyben anyáról van szó.

Úgy képzelem, egy anyának olyannak kell lennie, aki elsősorban igen-igen tapintatos, főleg a korombeli gyermekekkel szemben s nem tesz úgy, mint mani, aki kinevet, ha nem azért sírok, mert fáj valamelyik testrészem.

Egyet - bármilyen jelentéktelennek látszik is - sohasem bocsátok meg neki. Egyszer a fogorvoshoz készültem. Velem tartott anya és Margot is. Megengedték, hogy magammal vigyem a biciklimet. Amikor a fogorvosnál végeztünk s lementünk az utcára, Margot és anya közölte velem, hogy ők ketten bemennek a városba valamit megnézni vagy vásárolni, már nem emlékszem rá pontosan. Én is szerettem volna velük menni, de tudni sem akartak róla. Az volt a kifogásuk, hogy biciklivel vagyok. Könny szökött a szemembe, mire anya és Margot kinevettek. Úgy elfutott a méreg, hogy a nyílt utcán kiöltöttem rájuk a nyelvemet. Egy véletlenül arra járó fiatalasszony megrökönyödve nézett rám. Aztán hazabicikliztem és ha jól emlékszem, még sokáig zokogtam.

Hát nem furcsa, hogy az a seb, amelyet anya akkor ejtett rajtam, még most is éget, már arra a gondolatra is, hogy annak idején mennyit sírtam.

A másik kérdés, amiről igen nehezemre esik beszámolnom, csak velem kapcsolatos.

Tegnap elolvastam Sis Heyster orvosnő cikkét arról, hogy miért pirul el valaki. Olyan ez a cikk, mintha rólam írta volna. Bár nem pirulok el gyakran, az, amit ír, rám is vonatkozik.

Körülbelül azt fejtegeti, hogy a lányok a pubertás idején csendesebbek és sokat gondolkodnak azokon a csodákon, amelyek végbemennek a testükben.

Én is így vagyok vele. Az utóbbi időben az az érzésem, hogy szégyellnem kell magam Margot, apa meg anya előtt. Ezzel szemben Margot, aki pedig sokkal félszegebb nálam, egyáltalán nem szégyenlős.

Csodálatos az a változás, amit mostanában megfigyelek magamon. De nemcsak az, ami a külsőn megy végbe, hanem az is, ami belül történik. És mert magamról és mindezekről soha senkivel nem beszélek, kénytelen vagyok egyedül leszámolni ezekkel a dolgokkal.

Valahányszor beáll gyengélkedésem ideje - ez eddig csak háromszor fordult elő - úgy érzem, hogy minden fájdalom, kényelmetlenség és tisztátlanság ellenére édes titkot őrzök magamban s éppen ezért - bár igen bántó - előre örülök annak az időszaknak, amikor majd újból érzem ezt a titkot.

Sis Heyster még azt is megemlíti, hogy a fiatal lányok csak ekkor ébrednek öntudatra. Ekkor fedezik fel, hogy emberek, akiknek egyéni ötletei, gondolatai és szokásai vannak. Minthogy rövid idővel tizenharmadik születésnapom után kerültem ebbe a házba, korábban kezdtem magamra eszmélni, mint más leányok, s hamarabb ébredtem annak tudatára, hogy „önálló ember” vagyok. Este az ágyban néha ellenállhatatlan kényszert érzek, hogy kezemet a keblemre tegyem és figyeljem, milyen nyugodtan és szabályosan ver a szívem. *Mielőtt* idejöttünk, voltak már hasonló érzéseim, bár öntudatlanul. Egyszer, emlékszem, valamelyik barátnőmnél aludtam s hirtelen elfogott a vágy, hogy megcsókoljam. Meg is tettem. Valahányszor meztelen női aktot látok, mondjuk Vénusz szobrát, extázisba kerülök. Néha oly csodálatosan szépek találom az ilyesmit, hogy a könnyem is kicsordul.

Bárcsak volna barátnőm!

Anned

1944. január 6, csütörtök

Drága Kittym!

Kimondhatatlanul vágyom rá, hogy bizalmasan beszélgethessek valakivel, elhatároztam, hogy erre a célra Petert választom ki.

Ha néhanapján benéztem Peterhez, mindig jól éreztem magam nála, de mert Peter sokkal szerényebb és udvariasabb, semhogy valakit kitessek eljelen, nem mertem soká nála maradni, nehogy terhére legyek. Valami ürügyet kerestem, hogy feltűnés nélkül tovább ott időzhessek és beszélgethessek vele. Tegnap azután találtam is ilyen ürügyet. Peterre tudniillik rájött a keresztretjtvény-fejtés mániája s egyebet sem tesz, csak rejtvényt fejt. Segítettem neki s hamarosan együtt ültünk a kisasztalnál; ő a széken, én meg vele szemben a díványon.

Csodálatosan jól éreztem magam, amikor belenéztem sötétkék szemébe, ő pedig szája körül titokzatos mosollyal ült velem szemben. Beleláttam a lelkébe. Leolvastam az arcáról, hogy tanácstalan és bizonytalan, nem tudja, hogyan viselkedjek s ugyanakkor megéreztem rajta, hogy van már benne valami férfiasság.

Láttam, hogy zavarban van s az úgy hatott rám, hogy kénytelen voltam újból és újból belenézni sötétkék szemébe. Végtelenül kívántam, bárcsak beszélne arról, ami bántja s felhagyna a közömbös fecsegéssel.

De az este elmúlt és nem történt semmi, csak az, hogy elbeszéltem neki, amit a pirulásról olvastam. Persze nem mindazt, amit itt leírtam, hanem csak annyit, hogy idősebb korában nem lesz már olyan félszeg.

Este, az ágyban, már nem láttam a helyzetet olyan biztatónak s riasztó volt az a gondolat, hogy nekem kell Peter kegyeiért könyörögnöm. De amint látod, sok mindenre vagyok képes, ha arról van szó, hogy kielégítsem vágyaimat; elhatároztam tehát, hogy többször bemegyek Peterhez és valamiképpen szólásra bírom.

Ne hidd, hogy szerelmes vagyok belé. Szó sincs róla. Ha Van Daanéknak fiú helyett lányuk volna, azzal is megpróbálnék barátságot kötni.

Ma reggel körülbelül öt perccel hét előtt ébredtem s még pontosan emlékeztem rá, hogy mit álmodtam. Ültem egy széken s szemben velem Peter Wessel. Egy könyvben lapoztunk s gyönyörködtünk Mary Bis rajzaiban. Olyan élénk volt az álmom, hogy még részben emlékszem is a rajzokra. De ez nem minden: az álom még folytatódott. Peter tekintete egyszerre csak találkozott az enyémmel. Sokáig néztem barna, bársonyos tekintetű szemébe. Aztán Peter halkán így szólt: „Ha én ezt tudom, már régen eljöttem volna Hozzád!” Annyira meghatott, hogy gyorsan elfordultam. Nemsokára éreztem, hogy lágy, hűvös, jóságos arca odasimult az enyémhez. Mindez oly jó, oly nagyon jó volt...

Amikor idáig eljutottunk, felébredtem. Arcát még ott éreztem az arcomon, s azt is, hogy barna szeme belelát szívem legmélyébe. Olyan mélyre, hogy megtudta belőle, mennyire szerettem és szeretem most is. Ismét könny szökött a szemembe. Fájt, hogy eltűnt a szemem elől, de azért boldog voltam, mert megint meggyőződtem róla, hogy Peter még mindig az én egyetlenem.

Különös, hogy mostanában milyen élénken álmodom. Valamelyik éjszaka annyira határozottan láttam magam előtt omit,⁹ hogy tisztán kivettem vastag, ráncolt bársonyhoz hasonló arcbőrét. Később védőangyalként oma is megjelent, utána pedig Lies, aki úgy látszik, jelképe nálam valamennyi barátnőmnak és minden zsidónak. Ha érette imádkozom, egyben imádkozom az összes zsidókért és üldözöttekért. És most eljött Peter is, az én kedves Peterem, aki még sosem jelent meg előttem ilyen élénken, hogy fénykép nélkül is teljesen elevennek hasson.

Anned

1944. január 7, péntek

Drága Kittym!

Ó, milyen buta vagyok! Hogy eddig nem meséltem el imádóim történetét.

Mikor még egészen kicsi voltam és óvodába jártam, Karel Samson tetszett nekem. Apja már nem élt s ő anyjával együtt a nagynénjénél lakott. Unokafivére, Robby, szép, karcsú, fekete fiú, mindenkinek jobban tetszett, mint a kis, kövér, mulatságos külsejű Karel. De én nem adtam a szépségre s évekig nagyon szerettem Karelt.

Egy ideig gyakran találkoztunk, azonban szerelmem nem talált viszonzásra. Aztán Peter került az utamba és igazi gyermekszerelem fejlődött ki közöttünk. Ő is nagyon szeretett engem s egy nyáron át elválaszthatatlanok voltunk. Gondolatban még magam előtt látom, ahogy kéz a kézben az utcán sétálgatunk. Peteren fehér vászonöltöny, rajtam kartonruhácska. Aztán eljött a nagy szünidő, s Peter a középiskola első osztályába került, én pedig a hatodik elemet

⁹ *Omi* az apai, *oma* az anyai nagymama. - A holland kiadás szerkesztőjének jegyzete.

végeztem. Megvártuk egymást az iskola előtt. Peter gyönyörű fiú volt. Magas, karcsú, az arca komoly, nyugodt és értelmes. A haja sötét, a szeme a legszebb barna, az arca pirospozsgás, orra egyenes. Különösen a nevetését szerettem nagyon, mert akkor csibésznek és huncutnak látszott. A következő vakációt vidéken töltöttem. Mire hazaérkeztem, Peter elköltözött s együtt lakott egy nála sokkal idősebb fiúval. Ez valószínűleg felvilágosította, hogy én csak egy kis csitri vagyok, mire Peter faképnél hagyott. Továbbra is szerelmes voltam bele, nem akartam elhinni a történeteket, ragaszkodtam hozzá. De elkövetkezett a nap, amikor megértettem: ha tovább is szaladok utána, majd azt hiszik rólam, hogy fiúbolond vagyok. Múltak az évek. Peter magával egykorú lányokkal barátkozott s még csak nem is köszönt nekem, de én mégsem tudtam őt elfelejteni. Amikor a zsidó líceumba jártam, az osztályban sok fiú szeretett belém. Ez tetszett nekem, legyezte a hiúságomat, de közelebből nem érintett. Aztán Harry bolondult utánam, de mint már említettem, nem voltam belé szerelmes.

A közmondás szerint: „Az idő minden sebet begyógyít.” Velem is ez történt. Azzal áltattam magam, hogy elfelejtettem Petert, hiszen nem is esetem. Emléke mégis oly mélyen élt bennem, hogy egyszer megvallottam magamnak: féltékeny vagyok a többi lányra s csak ezért erősködöm, hogy nem tetszik nekem. Ma reggel aztán rájöttem, hogy mi sem változott, ellenkezőleg, minél idősebb és érettebb vagyok, annál jobban szeretem. Most már azt is megértem, hogy Peter annak idején gyerekesnek tartott, és mégis egyre jobban fáj, hogy elfelejtett. Élénken magam előtt látom az arcát s tudom, hogy senki mást nem tudnék így szeretni.

Egészen belezavarodtam ebbe az álomba. Ma reggel, amikor apa megcsókolt, szerettem volna felkiáltani: „Bárcsak Te volnál Peter.” Egyre csak rágondolok s egész nap hajtogatom: „Peterke, drága, aranyos Peterke...”

De hát mindezek nem tudok változtatni. Ezt is ki kell bírnom. Kérem az Istent, hogy ha innen kikerülök, vezérelje őt vissza hozzám. Peter akkor majd mindent leolvas az arcomról s így szól: „Tudod, Anne, ha sejtettem volna, már régen eljöttem volna hozzád!”

Nézegetem az arcomat a tükörben. Úgy látom, alaposan megváltozott. A szemem ragyogóbb és kifejezőbb, az arcom rózsás - és ami már hetek óta nem fordult elő - a szám vonala sokkal lágyabb. Mintha boldog volnék. De van azért az arcomon valami bánatos vonás is, s a mosoly elhal az ajkamon. Mégsem vagyok boldog; Peter bizonyosan nem gondol rám, s mégis úgy érzem, újra meg újra rám szegezné szép tekintetét, combomhoz szorítaná hűvös arcát...

Ó, Peterkém, édes Peterkém, hogy is felejtethnélek el, amikor hozzád képest mindenki más csak szegényes utánzat! Szeretlek, olyan nagy szerelemmel szeretlek, hogy a szerelem csírája szívemben virágba szökkent s egész pompájában kibontakozik.

Ha egy héttel, de csak egy nappal ezelőtt is, megkérdezték volna tőlem: „Ismerőseid közül kihez szeretnél férjhez menni?” azt feleltem volna: „Nem tudom.” Most azonban kikiáltanám: „Peterhez, mert szeretem áldozatos szerelemmel, tiszta szívből, egész lelkemből!” De azt kikötném, hogy csak az arcom érintheti meg.

Amikor egyszer szexualitásról beszélgettünk, megjegyezte, hogy én még nem tudhatom, mit jelent a vágyakozás. Pedig én ezt mindig tudtam, de csak most értem meg teljesen. Senki sem oly drága nekem, mint Peter!

Anned

1944. január 12, szerda

Drága Kittym!

Két hete újra feljár hozzánk Elli. Miep és Henk két napig otthon maradt. Mind a ketten elrontották a gyomrukat. Jelenleg rámjött a tánc- és balett-őrület s naponta szorgalmasan gyakorolom a lépéseket. Egy világoskék alsószoknyából táncruhát varrtam magamnak. A csipkét mani adta hozzá. A derék kivágásába szalagot fűztem, s elöl, a mell felett csokorba kötöttem. Rózsaszín ripszöv tetézi be az egészet. Sajnos, a tornacipőmet nem sikerült valódi balettcsipővé átalakítanom. Merev végtagjaim most a legjobb úton vannak ahhoz, hogy olyan hajlékonyak legyenek, mint régen. Van egy szenzációs gyakorlatom. Ülök a földön, megfogom a két sarkam s felemelem a lábam. Előbb azonban párnát rakok magam alá, mert különben szegény hátsórészem vallaná kárát.

A többiek most a *Felhőtlen reggel* című könyvet olvassák. Anyának rendkívül tetszik; sok ifjúsági problémát vet fel. Kissé gúnyorosan gondoltam arra: „Jobb volna, ha a saját gyermekeiddel törődnél többet.”

Azt hiszem, anya meg van róla győződve, hogy Margot meg én a lehető legjobb viszonyban vagyunk a szüleinkkel, s hogy nálánál jobban senki sem bánik a gyerekeivel. Ilyenkor bizonyára csak Margot-ra gondol. Azt hiszem, anyának sose voltak olyan problémái és gondolatai, mint nekem. Egyáltalán: nem szándékozom anyát rávezetni arra, hogy egyik sarjának lelki-élete más, mint ahogyan elképzei, hiszen csak elképedne s úgyse tudna másként viselkedni velem szemben. Meg szeretném őt kímélni a bánattól, amely emiatt érné, már csak azért is, mert jól tudom, hogy helyzetemen ezzel úgysem változtatnék.

Anya érzi, hogy Margot sokkal jobban szereti őt, mint én, de azt hiszi, nálam mindez csak múló szeszély; Margot-ból igen kedves teremtés lett. Teljesen megváltozott. Nyugodtabb s igazi barátnőm. Már nem néz taknyos kölyöknek.

Bármennyire furcsa is, de néha egy idegen ember szemével nézem magamat. Tárgyilagosan kezelem egy bizonyos Anne ügyeit és úgy lapozgatok a saját élettörténetemben, mint valami kívülállóéban. Azelőtt, amikor még otthon voltunk és nem gondolkoztam annyit, időnként olyan érzés fogott el, mintha nem tartoznék mamihoz, Pimhez, Margot-hoz és mintha kirínék a családi együttesből. Egyszer-másszor eljátszottam magamnak az árvagyerek szerepét. Aztán meg szidtam és hibáztattam magam, mert beláttam, hogy én vagyok az oka, ha szenvedek, hiszen mindig jók voltak hozzám. Később olyan időszak következett, amikor kedvességet erőszakoltam magamra. Reggelenként, amikor lépteket hallottam a lépcsőn, már vártam, hogy anya lejöjjön jó reggelt kívánni. Vidáman köszöntöttem, mert valóban örültem, hogy olyan szeretettel néz rám. De ha egy-két indulatos megjegyzést tett, igen rossz hangulatban indultam az iskolába. Hazafelé menet persze mentegettem. Arra gondoltam, hogy sok a gondja; jókedvűen érkeztem haza, s élményeimről be akartam számolni anyának, de olyan sok badarságot kotyogtam össze, hogy ismét rosszra fordult minden, s én sértett ábrázattal vettem a táskám, úgy mentem vissza az iskolába. Néha elhatároztam, hogy haragot tartok, de amikor hazajöttem az iskolából, annyi mesélnivalóm akadt, hogy hirtelen megfeledkeztem elhatározásomról, úgy éreztem, anyának feltétlenül el kell mondanom, ami velem történt. Utána újra olyan időszak következett, amikor nem lestem, jön-e anya. Egyedül éreztem magam s esténként könnyeim-mel öntöztem a párnám.

Itt azután rosszabb lett minden; hiszen tudod.

Isten azonban megsegített s elküldte hozzám Petert. Megérintem a nyakláncomon függő érmet, megcsókolom, s azt gondolom: „Fütyülök mindenre! Peter az enyém, ha más nem is tud róla.” Így aztán nem is érdekel a szidás.

Ki gondolná, hogy ennyi minden játszódik le egy serdülő lány lelkében?

Anned

1944. január 15, szombat

Drága Kittym!

Semmi értelme, hogy minden veszekedést, vitát részletesen leírkak. Elég, ha elmondom, hogy a különféle élelmiszereket, úgymint zsírt, vaját, húst szétosztottuk és a krumplinkat is magunk készítjük el. Egy idő óta rozskenyeret is eszünk az ebédhez, különben már négy órától kezdve türelmetlenül várjuk a vacsorát s alig tudjuk lecsendesíteni korgó gyomrunkat.

Anya születésnapja rohamléptekkel közeleg. Kraler külön cukoradaggal lepte meg anyust. Féltékenyek is rá Van Daanék, mert ő nagysága születésnapján nem volt semmiféle ünnepség. Pedig hát mi értelme annak, hogy állandóan gorombaságokkal, sírógörcsökkel és sértegetésekkel gyötörjük egymást. Biztosíthatlak, édes Kittym, hogy mi még jobban unjuk őket, mint ők bennünket. Anya egyelőre azt a megvalósíthatatlan kívánságát nyilvánította, hogy tizen-négy napig látni sem kívánja Van Daanékát.

Már többször feltettem magamnak a kérdést: Vajon más emberek is így veszekszenek, ha sokáig laknak együtt? Lehetséges, hogy csak mi fogtuk ki ilyen rosszul? Vagy talán a legtöbb ember önző és fősvény? Örülök annak a csekélyke emberismeretnek, amelyet itt megszereztem, de most már aztán elég is belőle. Sajnos, a háború veszekedéseink, szabadság és friss levegő utáni vágyakozásunk ellenére csak tovább folyik, így hát igyekeznünk kell itt-tartózkodásunkat elviselhetővé tenni, amennyire lehet. Persze én is csak prédikálok, de azt hiszem, ha még soká itt maradok, kiszáradt babkaró válik belőlem. Pedig de nagyon szeretnék még igazi fiatal lány lenni!

Anned

1944. január 22, szombat

Drága Kittym!

Meg tudnád nekem magyarázni, hogy az emberek miért rejtik el olyan gondosan igazi énjüket? Hogy van az, hogy társaságban mindig másképp viselkedem, mint ahogy kellene?

Miért van oly kevés bizalmunk egymáshoz? Tudom, ennek bizonyára megvan az oka, mégis helytelenítem, hogy még azok sem őszinték velem szemben, akik a legközelebb állnak hozzám.

Úgy érzem, mióta azt a bizonyos álmod láttam, egészen „önálló ember” lett belőlem. Bizonyára bolondnak tartasz, ha azt mondom, hogy Van Daanékra is másképpen nézek azóta, s a vitákat és egyebeket most már nem az enyéim elfogult szemszögéből nézem.

Mi lehet az oka ennek a változásnak? Tudod, megint csak arra gondolok, ha anya más lett volna, akkor egészen másképp alakul a kettőnk viszonya. Az is kétségtelen persze, hogy Van Daanné minden, csak nem kellemes teremtés, s mégis úgy hiszem, ha anya a kínos viták alatt nem lett volna olyan csökönyös, a veszekedések felét elkerülhettük volna.

Van Daannénak van tudniillik egy igen jó tulajdonsága: lehet vele okosan beszélni. Minden önzése és alattomosága ellenére könnyen rá lehet bírni az engedelkenységre, ha nem izgatják

és nem bosszantják. Igaz, hogy ezt a módszert a legközelebbi vitánál meg kell ismételni s csak akkor sikerül nála valamit elérni.

Mind a nevelési, mind pedig az elkényeztetés és az evés körüli viták egészen másképp alakultak volna, ha szívélyes és barátságos lett volna a légkör s nem kerestük volna mindennek a rossz oldalát.

Tudom, édes Kittym, hogy erre mit válaszolnál. „Te mondod ezt, akit Van Daanék annyit szidtak. Te, aki jól tudod, hogy mennyi igazságtalanság történt velünk”. „Igen, én.”

Újból meg akarok mindent fontolni s nem indulok ki ebből a közmondásból, hogy: „Az alma nem esik messze a fájától.” Magam szeretném Van Daanék ügyét megvizsgálni és megállapítani, mennyi belőle a túlzás és mennyi az igazság. Ha aztán én is csalódom bennük, akkor anyának és apának adok igazat, de ha nem, igyekszem őket eltéríteni helytelen álláspontjukból, s ha ez nem sikerülne, akkor is fenntartom saját véleményemet és ítéletemet. Minden alkalmat megragadok majd arra, hogy önagyságával nyíltan megtárgyalhassam a vitás kérdéseket s nem riadok vissza tőle, még ha pökhendinek is tartanak, hogy saját véleményemet hangoztassam.

Nem akarok ellentétbe kerülni a családommal, de mától kezdve, ami engem illet, senkit sem fogok becsmérelni.

Eddig szilárdan hittem, hogy Van Daanék kezdik a veszekedéseket, de most úgy látom, hogy részben mi is hibásak vagyunk. Tulajdonképpen nekünk van igazunk, de értelmes emberektől (s mi idesoroljuk magunkat) több belátást követelhetünk a más emberekkel való bánásmód tekintetében. Bennem van belátás, ha csak egy szikrányi is, s fel is tudom használni, ha lesz rá alkalmam.

Anned

1944. január 24, hétfő

Drága Kittym!

Valami történt velem - ha ugyan történésnek lehet nevezni - amit furcsállok.

Azelőtt otthon és az iskolában a nemi kérdésről csak titokzatosan vagy ellenszenvvel beszéltek. Suttogva ejtették ki az ezzel kapcsolatos szavakat s gyakran kinevették azt, aki tudatlan volt ezen a téren. Én ezt igen furcsállottam és így gondolkoztam: „Ugyan minek beszélnek ezekről a kérdésekről ilyen titokzatosan és ízléstelenül?” Minthogy azonban nem tudtam rajta változtatni, hallgattam s esetleg a barátnőimnél kérdezősködtem.

Amikor már sok mindenről tudtam és a szüleimmel is beszélgettem róla, anyám egy szép napon így szólt hozzám: - Anne, adok neked egy jó tanácsot. Sose beszélj a fiúkkal ilyesmiről, s ne válaszolj, ha ők kezdik.

Arra is pontosan emlékszem, hogy mit feleltem erre: - Hát persze hogy nem. Még csak az kéne!

S ez így is volt.

Elrejtőzésünk kezdetén apa gyakran magyarázott nekem olyan kérdéseket, amelyekről szívesebben hallottam volna anyámtól. A többit könyvekből és beszélgetésekből tudtam meg. Peter Van Daan ezen a téren sosem volt oly nevelten, mint a fiúk az iskolában, talán csak egyszer kezdetben, akkor sem azért tette, hogy engem is szóra bírjon.

Önagysága egyszer azt mesélte, hogy ő Peterrel sohasem beszélt erről a témáról s azt hiszi, a férje sem. Úgy látszik, még azt sem tudja, hogy Peter mennyiben van felvilágosítva.

Tegnap, amikor Margot, Peter meg én krumplit hámoztunk, véletlenül Moffira terelődött a szó. - Ugye, még mindig nem tudjuk, hogy Moffi nőstény-e vagy hím? - kérdeztem.

- Dehogynem - válaszolt Peter - kandúr.

Erre aztán kitört belőlem a nevetés. - Szép egy kandúr ez, hiszen várandós. Peter is, Margot is velem kacagott ezen a mulatságos tévedésen. Peter tudniillik két hónappal azelőtt azt állította, hogy Moffinak rövidesen gyerekei lesznek, olyan feltűnően nőtt a hasa. Később azonban kiszült, hogy nagy hasát a sok lopott húsnak köszönheti, vagyis se gyerekei nem nőttek benne, sem nem hozhatta őket a világra.

Peter félszegen igyekezett védekezni a nevetségesség ellen. - Magad is meggyőződhetsz róla - mondotta - egyszer, amikor játszottam vele, jól láttam, hogy kandúr.

Képtelen voltam kíváncsiságomat legyőzni. Lementem hát Peterrel a raktárba. Moffinak azonban akkor éppen nem volt fogadóórája, sehol sem találtuk. Vártunk egy ideig, de átfáztunk és újból felmentünk a lépcsőn. Délután meghallottam, amikor Peter másodszor is lement. Összeszedtem hát minden bátorságomat s az elhagyatott házon keresztül egyedül elindultam a raktárba. Moffi a csomagolóasztalon játszott Peterrel, aki éppen akkor tette a mérlegre, hogy a testsúlyát ellenőrizze.

- Halló, látni akarod? - Peter nem sokat teketóriázott, felkapta a macskát, a hátára fordította, ügyesen lefogta a fejét és a négy lábát, majd magyarázni kezdett. - Ez a nemiszerve, ez itt néhány szőrszál, ez meg a hátsórésze. - Ezzel a macska már meg is fordult s újra fehérharisnyás lábaira állt.

Ha ezt más fiú mutatja meg nekem, többé szóba se állok vele. Peter azonban olyan elfogulatlanul kezelte ezt a kényes témát, annyira nem volt semmiféle hátsó gondolata s így olyan megnyugtatólag hatott, hogy magam se jöttem zavarba. Aztán játszottunk Moffival, tréfálkoztunk, beszélgettünk s később a tágas raktárépületen keresztül visszasétáltunk a lakásba.

- Amit tudni akarok, azt mindig megtalálom egyik-másik könyvben. Te nem? - kérdeztem.

- Minek fáradjak vele, hiszen megkérdezhetem. Apa jobban tudja, és tapasztaltabb is nálam.

Közben elérkeztünk a lépcsőhöz s nem válaszoltam.

„Így is történhetik” - mondotta Bredero.¹⁰ Hát bizony, ilyen elfogulatlanul egy lánnyal sem tudtam volna erről a kérdésről beszélni. Meg vagyok róla győződve, hogy anya sem ilyenféle beszélgetésre gondolt, amikor óvott engem a fiúktól. Mégis maradt bennem valami idegenkedés, amikor erre a beszélgetésre visszagondoltam; valahogy furcsának találtam. Egyetlen tanulságot azonban mégis levontam belőle: rájöttem, hogy vannak a fiatalok, méghozzá az ellenkező neműek között olyanok, akikkel elfogulatlanul és otromba tréfálkozás nélkül lehet ilyesmiről beszélni.

Vajon igazán olyan sokat kérdezget Peter a szüleitől, mint ahogyan tegnap állította?

És ha igen, mi közöm hozzá?

Anned

¹⁰ A XVI. század végén és a XVII. század elején élt holland vígjátéktíró

1944. január 27, csütörtök

Drága Kittym!

Az utóbbi időben belebolondultam a királyi házak családfáinak és származási táblázatának tanulmányozásába és arra a megállapításra jutottam, hogy ha belekezek a kutatásba, egyre jobban vissza kell nyúlnom a régi időkbe s egyre érdekesebb felfedezéseket tesznek.

Bár igen szorgalmasan tanulom a különböző tantárgyakat és már elég jól tudom követni az angol rádió hírszolgálatát, sok vasárnapot töltök tekintélyes mennyiségű fényképből álló filmszallag-gyűjteményem rendezgetésével is.

Kraler minden hétfőn boldoggá tesz, mert elhozza a *Cinema & Theater* című folyóiratot. Igaz, hogy ezt a figyelmességet kevésbé nagyvilági lakótársaim pénzpocsékolásnak minősítik, mégis minduntalan megcsodálják azt a képességet, hogy egy év múlva is meg tudom mondani, hogy melyik filmnek kik a főszereplői. Elli, aki szabad idejében gyakran jár vőlegényével moziba, minden szombaton elmondja, melyik filmet szándékoznak megnézni, s akkor én mindjárt fújom a főszereplők nevét és a darabról megjelent kritikákat. A múltkor mani meg is jegyezte, hogy nekem nem is kell majd moziba járnom, hiszen kívülről tudom a filmek meséjét, a szereposztást és a kritikákat.

Ha egyszer-másszor új frizurával jelenek meg, rosszálló pillantások kísérnek, s számíthatok rá, hogy valaki megkérdi: ugyan melyik filmsztár viseli így a haját? Csak félig-meddig hisznek nekem, ha megmondom, hogy saját találmány.

Ami a frizurát illeti, fél óránál tovább nem hordom. Akkorra már annyira elegendem van a lekicsinylő kritikákból, hogy rohanok a fürdőszobába s visszatérek rendes házi, kerti és konyhai hajviseletemhez.

Anned

1944. január 28, péntek

Drága Kittym!

Ma reggel az jutott az eszembe, hogy Te hovatovább olyan tehennek érezheted magad, amely folyton a régi híreken kénytelen kérődzni, s az egyoldalú táplálék miatt végül is nagyot ásít, s titokban pedig arra vágyik, hogy végre kapjon valami új hírt is.

Sajnos, jól tudom, hogy már unod a régi ügyeket. Elképzelheted, hogy nekem is elegendem van az olyan öreg tehenekből, amelyeket minduntalan a legelőről ráncigálnak elő. Az asztalnál, ha nem politizálnak vagy nem beszélnek remek ebédekről, akkor anya vagy önágyasága eleveníti fel nem tudom hányadszor ifjúkori emlékeit, esetleg Dussel úr csacsog felesége hatalmas ruhatáráról, szép versenylovakról, kilyukadt csónakokról, úszni tudó négyéves fiúkról, izomfájdalmairól és félős pácienseiről. Odajutottunk, hogy ha nyolcunk közül valamelyik kinyitja a száját, a többi hét be tudja fejezni a mondanivalóját. A vicceknek már előre tudjuk a csattanóját, s csak az mulat rajta, aki elmondja. A két exháziasszony különböző tejesembereinek, fűszereseinek és mészárosainak képzeletünkben már szakálluk van, annyiszor dicsérték vagy szapulták őket asztalunknál. Lehetetlen, hogy üde és ifjú lehessen az, akit a hátsó traktusban emlegetnek.

Mindezt el lehetne még viselni, ha a felnőtteknek nem volna meg az a hajlandóságuk, hogy a Koophuis, Henk vagy Miep által leadott híreket tízszer elismételjék s minden alkalommal a saját hozzáadásaiikkal cifrázzák. Ez olyan szörnyű, hogy nemegyszer kénytelen vagyok az asztal alatt belecsipni a karomba. Így fékezem magam, nehogy belevágjak a lelkes szónok

szavába. Mert hiszen az olyan kisgyerekeknek, mint én, semmilyen körülmények között sem szabad helyreigazítani a felnőtteket, bármily ostobaságot mondjanak is, s akármilyen valótlanságot szopjanak is ki az ujjukból.

Koophuis és főleg Henk a bujkáló zsidókról hozzák a híreket. Jól tudják, hogy minden érdekel bennünket, ami sorstársainkkal történik. Minket is őszintén lesújt azoknak a sorsa, akiknek rejtékhelyét felfedezik és örülünk a kiszabadított foglyok szerencséjének.

A bujkálás ma már olyan mindennapos dolog, mint például apa papucsa, amelynek annak idején a kályha mellett volt a helye. Igen sok az olyan intézmény, mint a Vrij Nederland,¹¹ ahol személyi igazolványokat hamisítanak, pénzzel támogatják az elrejtőzötteket, búvóhelyeket szereznek, bujkáló keresztény fiúkat munkához juttatnak, s szinte megrendítő, milyen sokféle és áldozatkész munkát végeznek. Életük kockáztatásával segítik és mentik embertársaikat.

Mindebben előljárnak gyámolítóink. Sikerült bennünket mindeddig kihúzniok a csávából, s remélhetőleg ép bőrrel menekülünk meg, mert ha nem, ők is osztoznak az elhurcoltak sorsában. Soha, egyetlen szóval sem utalnak arra, hogy terhükre vagyunk, pedig jól tudjuk, hogy így van; egyikük sem panaszkodott még a sok fáradság miatt, amit nekik okozunk.

Naponta mind feljönnek hozzánk. A férfiakkal politizálnak, az asszonyokkal az élelmezési nehézségekről és a háború terheiről beszélgetnek, a gyermekekkel pedig könyvekről és újságokról vitatkoznak. Amennyire lehet, derűs képet vágnak, a születés- és ünnepnapok alkalmából virágot és ajándékot hoznak; mindig és mindenben rendelkezésünkre állnak. Nem szabad soha elfelejtenünk: míg mások a németek ellen vívnak hősiecs harcot, a mi gyámolítóink hősiecs vidámságot mutatnak és elhalmoznak bennünket szeretetükkel.

A leghihetlenebb rémhírek terjednek el, de többnyire nem alaptalanul. Például Koophuis e héten elmondta, hogy Gelderlandban két futbalcsapat mérkőzött s az egyik kizárólag bujkálókból, a másik pedig a csendőrség tagjaiból állott. Hilversumban új élelmiszer-törzslapokat adtak ki. A tisztviselők az ott rejtőzködőknek is akartak juttatni ezekből a törzslapokból. Ezért a napnak bizonyos órájában egyszerre rendelték be őket a hivatalba s egy külön asztalnál megkapták az igazolványokat. Persze vigyázni kell, nehogy az effajta trükkök a moffok fülébe jussanak.

Anned

1944. február 3, csütörtök

Drága Kitty!

Országszerte nap mint nap nő az inváziós hangulat. Ha itt lennél, egyrészt velem együtt lelkesednél és felkészülnél rá, másrészt kinevetnél bennünket, hogy annyit izgulunk, talán ok nélkül.

Az újságok az invázió híreivel szédítik olvasóikat s ilyesfélét írnak: - „Ha az angolok partra szállnának Hollandiában, a német hatóságok minden védelmi intézkedést megtennének, s ha szükségét látnák, még vízzel is elárasztanák az országot.” Térképeket is közölnek, s megjelölik rajtuk azokat a vidékeket, amelyek majd víz alá kerülnek. Minthogy Amszterdam is ezekhez tartozik, törjük a fejünket, mit teszünk, ha méteres víz borítja az utcát.

Erre a súlyos problémára különbözőképpen válaszoltunk:

¹¹ Szabad Hollandia

- Ha sem kerékpározni, sem gyalog járni nem lehet, átgázolunk a vízen.
- Dehogyis. Úszni fogunk. Felvesszük a fürdőruhánkat, fejünkre fürdősapkát húzunk, s lehetőleg a víz alatt maradunk; akkor nem veszik majd észre, hogy zsidók vagyunk.
- Ragyogó ötlet. Már látom is, ahogy a patkányok beleharapnak az úszó hölgyek lábikrájába. (Ezt persze az egyik férfi mondta; arra volt kíváncsi, hogy melyik nő sikít fel erre a leghangosabban!)
- Talán ki se kerülünk többé ebből a házból. A raktár ugyanis olyan rozoga, hogy feltétlenül összeomlik már az első áradásnál.
- Ugyan, hagyjatok fel végre a bolondozással. Legjobb lenne, ha kerítenénk valahonnan egy bárkát.
- Arra ugyan semmi szükség. Jobbat ajánlok. Mindenki lehoz a padlásról egy cukrosládát, beleül és főzőkanállal elevez.
- Én majd gólyalábon járok. Ifjúkoromban nagyszerűen értettem hozzá.
- Henk van Santennek erre nincs szüksége. Egyszerűen felkapja a hátára a feleségét, s Miepnek máris lesz gólyalába.

Most körülbelül tudod, hogy milyen nálunk a hangulat. Az ilyenféle beszélgetések persze mulatságosak, de nem sok közülük van a valósághoz.

Még egy kérdés merül fel az invázióval kapcsolatosan. Mi lesz velünk, ha a németek kiűrik Amszterdamot?

- Velük megyünk s álcázzuk magunkat, amennyire tudjuk.
- Dehogy megyünk velük. Legokosabb, ha itt maradunk! A németek arra is képesek, hogy a lakosságot egészen Németországig maguk előtt hajszolják, még ha el is pusztul.
- Persze, hogy itt kell maradnunk; itt még a legbiztonságosabb. Megpróbáljuk rábeszélni Koophuist, hogy költözzön ide családotul. Majd szerzünk egy zsák faforgácsot, szétszórjuk a földön és azon alszunk. Miep és Koophuis már most idehozhatnák a takaróikat. Jó lenne még gabonát szerezni a meglevő hatvan fonthoz. Henket pedig megkérjük, hogy vásároljon be hüvelyeseket. Egyelőre van hatvan font babunk és tíz font borsónk, nem is szólva az ötven doboz zöldfőzelék-konzervről.
- Anya, számold csak össze, mennyi ennivalónk van még ezenkívül!
- Hát van még tíz doboz halunk, negyven doboz tejünk, tíz kiló tejporunk, három üveg olajunk, négy kiló olvasztott vajunk, négy kiló húskonzervünk, két demizson eperszörpünk, húsz üveg paradicsomunk, tíz font zabpehelyünk, nyolc font rizsünk. Ez minden.
- Megjárja. De arra is gondolnunk kell, hogy a látogatóinkat is tudjuk élelmezni, aztán meg mindennap fogyasztunk a készletből. Így az egész nem valami sok. Szenünk, gyújtósunk, gyertyánk van elegendő. Mindenki varrjon magának egy zacskót, s abba tesszük a pénzünket, ha útnak indulunk.
- Listát kell készítenünk azokról a holmokról, amiket meneküléskor magunkkal viszünk s előre becsomagolunk a hátizsákokba is. Ha itt lesz az ideje, egy-egy megfigyelőt állítunk az első és a hátsó padlásra. És hogyan használjuk fel a sok élelmet, ha nem lesz se víz, se gáz, se villany?
- Majd főzünk a kályhán. Vízet pedig a csatornából merítünk, megsűrjünk és felforraljuk. Kimossuk a nagy demizsonokat és megtöltjük őket vízzel.

Napok óta csak erről hallok. Invázió itt, invázió ott, vitatkozás éhezésről, halálról, bombázásról, tűzoltófecskeendőkről, hálósákokról, zsidó személyi igazolványokról, mérges gázokról stb., stb. Mindez nem valami biztató. A hátsó traktusbeli férfiak találó meglátásaira jellemző a következő, Henkkel folytatott párbeszéd:

A hátsó traktus: - Attól félünk, hogy a németek visszavonulás közben magukkal hurcolják az egész lakosságot.

Henk: - Lehetetlen, hiszen ehhez nincs is elég vonatuk.

H. T.: - Vonatuk? Hát maga azt hiszi, hogy a németek kocsiba ültetnék a népet? Eszükbe se jutna. Mehetne mindenki gyalogosan. (Dussel azt szokta erre mondani: per pedes apostolorum.)

H.: - Nem hiszem. Maguk mindent túl sötét szemüvegen keresztül néznek. Mi hasznuk volna a németeknek abból, ha maguk előtt hajtánák az embereket?

H. T.: - Hát nem emlékszik rá, hogy mit mondott Göbbels? - „Ha vissza kell vonulnunk, valamennyi megszállt területen becsapjuk magunk mögött az ajtót.”

H.: - Mondtak ők már sok mindent.

H. T.: - Szóval maga szerint a németek sokkal jobbak és emberségesebbek, semhogy ilyet tennének. De higgye el, ők úgy gondolják, ha nekik pusztulniuk kell, akkor hadd vesszen el mindenki, aki a hatalmukban van.

H.: - Mondhat, amit akar, úgysem hiszem el.

H. T.: - Mindig ugyanaz a nóta. Senki sem hajlandó elhinni, hogy veszedelem fenyegeti, csak akkor, amikor már a saját bőrén érzi.

H.: - Ezt maguk csak gondolják, de biztosat nem tudnak.

H. T.: - Mi ezt már mind megértük előbb Németországban, aztán meg itt. Na és ami Oroszországban történik.

H.: - Most ne beszéljünk a zsidókról. Hogy a németek mit művelnek Oroszországban, arról senki sem tud biztosat. Az angolok és az oroszok valószínűleg ugyanolyan túlzott propagandát folytatnak, akárcsak a németek.

H. T.: - Dehogy. Az angol rádió mindig az igazat mondja. De tegyük fel, hogy a hírek túloznak, a tények akkor is beszélnek, hiszen azt maga se vonhatja kétségbe, hogy Lengyelországban és Oroszországban sok millió békés embert minden teketória nélkül meggyilkoltak vagy elgázosítottak.

Nem is folytatom tovább, nem akarok tovább terhelni. Teljesen nyugodt vagyok, s nem törődöm az egésszel. Odajutottam, hogy már nem is nagyon érdekel, meghalok-e, vagy életben maradok-e. A világ nélkülem is tovább forog, s úgyse tudom feltartóztatni az eseményeket. Lesz, ami lesz. Egyebet úgyse tehetek, mint hogy tanulok s remélem, hogy megmenekülök.

Anned

1944. február 12, szombat

Drága Kitty!

A nap süt, az égbolt mélykék, pompásan fúj a szél, s én úgy, de úgy vágyom mindenre... Beszélgetésre, barátokra, egyedüllétre, s nagyon szeretnék... sírni! Érzem, majd szétpattanok, s

tudom, hogy ezen csak a sírás segítene. Sajnos, képtelen vagyok sírni. Nyugtalankodom, egyik szobából a másikba megyek, friss levegőt szippantgatok az ablak résén át, s mintha a szívem dobogása azt mondaná: „Miért nem teszed végre azt, amire vágyol!”

Úgy látszik, testem-lelkem érzi a tavaszt. Igyekszem úgy viselkedni, mint máskor, pedig teljesen fel vagyok dűlva, magam se tudom, mit tegyek, mit olvassak, mit írjak, csak azt tudom, hogy tele vagyok vágyakozással...

Anned

1944. február 13, vasárnap

Drága Kittym!

Vasárnap óta nagy változás történt velem. Tudod, ez úgy volt, hogy valamiféle vágy támadt bennem s bár ez a vágy még mindig él... kicsit, egy icipicit megnyugodtam. Már vasárnap reggel észrevettem, hogy Peter egyre olyan különösen néz rám, másképp, mint azelőtt; meg se tudnám magyarázni, hogyan.

Sokáig azt hittem, hogy Peter Margot-ba szerelmes, de most úgy érzem, tévedtem. Egész nap szándékosan kerültem, mert ha néha meglátom, akkor, igen, akkor valami furcsa, jó érzés fogott el és az ilyesmivel csínján kell bánni.

Borzasztóan vágyom az egyedüllétre. Apának feltűnt, hogy nem vagyok olyan, mint máskor, de hát mindent csak nem mondhatok el neki. - Hagyjatok békén, hagyjatok magamra! - a legszívesebben mindig ezt hajtogatnám. Pedig ki tudja, egyszer talán még többet leszek egyedül, mint szeretném!

Anned

1944. február 14, hétfő

Drága Kittym!

Vasárnap este Pimen és rajtam kívül mindenki rádiót hallgatott. A „német mesterek halhatatlan muzsikáját” közvetítették. Dussel folyton babrálta a készüléket. Peter és a többiek bosszankodtak. Este tizenegykor aztán Peterből kitört a visszafojtott idegesség s kissé ingerülten arra kérte Dusselt, hogy hagyja végre abba a csavargatást. Dussel gögösen visszavágott: - Ich mach' das schon.¹² Peter megdühödött és visszafeleselt, Van Daan úr a fia pártjára kelt, s Dusselnek végül is engednie kellett. Semmi más nem történt.

Az egész nem volt különösen fontos, de Peter nyilván mégis nagyon a szívére vette. Mindenesetre ma reggel, amikor a padláson egy könyvszekrényben keresgéltem, oda jött és elmesélte a történeteket. Addig nem is tudtam róla. Peter látta, hogy figyelmesen hallgatom s csakhamar belemelegedett a beszédbe.

- És tudod - folytatta - én nem szólalok meg egyhamar; ugyanis hamar belezavarodom, dadogok, elpirulok, összekeverem a szavaimat s végül elhallgatok, mert nem találom meg a kellő kifejezést. Tegnap is ez történt velem. Egészen mást akartam mondani, de amikor belekezdtem, szörnyen kijöttem a sodromból. Volt azelőtt egy rossz szokásom. Legszívesebben most is ehhez folyamodnék. Ha felbosszantottak, inkább az öklömmel, semmint vitával szereztem magamnak elégtételt. Persze, ezzel a módszerrel nem sokra megyek. Csak téged

¹² Bíz csak rám!

csodállak a jó svádádért. Te legalább mindenkinek megmondod a véleményed és nem zavarodsz bele.

- Nagyon tévedsz - feleltem - legtöbbször egészen mást mondok, mint amit szerettem volna, aztán meg túl sokat beszélek, sokat és sokáig, s ez is elég kellemetlen.

Magamban nevettem az utolsó mondat miatt, de ha azt akartam, hogy tovább folytassa, nem árulhattam el, hogy mulatok. Fogtam hát egy párnát, leültem a földre, két kezemmel átkulcsoltam a térdem és figyelmesen hallgattam.

Szörnyen örülök, hogy van még valaki a házban, aki éppúgy dührohamokban szenved, mint én. Peternek szemmel láthatóan jólesett, hogy a legsúlyosabb szavakkal illethette Dusselt, s nem kellett félnie, hogy elárulják. Én meg boldog voltam, hogy úgy megértjük egymást Peterrel, mint azelőtt a barátnőimmal.

Anned

1944. február 16, szerda

Drága Kittym!

Margot-nak ma van a születésnapja. Peter is bejött azzal az ürüggyel, hogy megnézi az ajándékokat, de sokkal tovább maradt, mint ameddig ilyenkor szokásos. Ezt még sohasem tette. Délben én szolgáltam fel a kávé s azután krumpliért mentem Margot helyett, mert legalább egyszer egy évben meg akartam ettől kímélni. Át kellett mennem Peter szobáján. Ő készségesen lerakta a holmiját a padláslépcsőről. Kérdeztem, hogy becsukjam-e magam után a padlásajtót. - Igen - válaszolta - csukd csak be, aztán kopogj, ha visszajössz, majd kinyitom.

Megköszöntem, felmentem és jó tíz percig válogattam a krumplit a nagy hordóból. Kikerestem a legapróbbakat. Belefájdult a hátam és fáztam. Természetesen nem kopogtam, hanem magam nyitottam ki az ajtót. Peter nagyon szolgálatkészen elém jött s átvette tőlem a krumplisfazekat. - Sokat keresgéltem, de ennél apróbbat nem találtam - jegyeztem meg.

- Megnézted a nagy hordót is?

- Igen, felforgattam mindent.

Eközben már a lépcső alján álltam. Peter a kezében levő fazékba nézett s megjegyezte: - Nagyszerűen kiválogattad. Gratulálok! - tette még hozzá, miközben átvettem tőle az edényt s oly meleg és gyengéd pillantást vetett rám, hogy valami melegség futott végig rajtam. Határozottan úgy láttam, hogy kedveskedni szeretett volna, de mert nem akart dicsőímtetésbe kezdeni, szája helyett a szeme beszélt. Óó, én igen jól megértettem s kimondhatatlanul hálás voltam érte. Még most is elfog a boldogság érzése, ha magam elé idézem a szavait és a tekintetét.

Amikor végre lementem, anya kért, hogy hozzak le krumplit a vacsorához is. Készségesen vállaltam, hogy még egyszer felmegyek. Peter szobájába érve bocsánatot kértem, hogy még egyszer zavarom. Ő pedig, amikor már felmenőben voltam, megállt a fal és a padláslépcső között s elkapta a karom. Mindenáron tartóztatni akart. - Majd felmegyek én - erősködött, de én azt feleltem, hogy felesleges, mert most úgyse kell apró krumplit kiválogatnom. Ezzel meggyőztem, s elengedte a karom.

Visszafelé jövet kinyitotta előttem a padlásajtót, s elvette a fazekat. - Mit csinálsz? - kérdeztem.

- Tanulok franciául - felelte.

Kértem, engedje megnéznem az írásbeli feladatát, aztán kezet mostam s leültem a díványra, vele szemben.

Miután kicsit magyarázgattam neki a franciát, beszédbe elegyedtünk. Elmondta, hogy Holland-Indiába szeretne kijutni s kint egy ültetvényen élni. Beszélt otthoni életéről, arról, hogy a szülei feketekereskedelmet űztek. Magáról az a véleménye, hogy mihaszna. Figyelmeztettem, hogy nagyfokú kisebbségi érzésben szenved. Szó volt a zsidóságról is. Nézete szerint jobb lett volna kereszténynek születni. Peter a háború után keresztény szeretne lenni. Megkérdeztem tőle, ki akar-e keresztelkedni, de erre kitérő választ adott. Azt mondta, a háború után úgyse törődnek majd vele, hogy keresztény-e, zsidó-e valaki.

Közben kissé megrendültem. Elszomorított, hogy még mindig megtalálom benne a tisztességtelenség maradványait. De különben igen kedélyesen elbeszélgettünk apámról, az emberismeretről és más egyébről, amire már nem is emlékszem.

Fél öt volt, amikor elmentem tőle.

Este is mondott valamit, ami nagyon jólesett. Egy filmsztárról volt szó, akinek a képét tőlem kapta, s azóta - vagy másfél esztendeje - ott függ a szobájában. Mikor kijelentette, hogy nagyon szereti ezt a képet, felajánlottam, hogy odaadom neki még néhány más filmszínész fényképét is.

- Nem - válaszolta - maradjon nálam inkább csak ez az egy. Ezt mindennap látom, és már egészen jó barátok lettünk.

Most értem csak meg igazán, miért szorítja mindig úgy magához Mouschit. Persze neki is szüksége van gyengédségre.

Még valamiről beszélt, amiről majdhogy megfeledkeztem. Azt mondta: - Nem ismerem a félelmet, csak akkor, ha valami bajom van! De majd erről is leszokom.

Peter kisebbségi érzése igen nagyfokú. Például mindig azt hiszi magáról, hogy nagyon buta, mi meg rendkívül okosak vagyunk. Ha segítek neki a francia tanulásnál, ezerszer megköszöni. Egyszer igazán meg is mondom neki: - Hagyd már abba ezt a számárságot. Te viszont sokkal jobban értesz az angolhoz meg a földrajzhoz.

Anned

1944. február 18, péntek

Drága Kittym!

Valahányszor felmegyek a padlásra, ez azért történik, hogy „Őt” láthassam. Itteni életem most már sokkal elviselhetőbb, újra van célja, ismét van miért örülnöm.

Barátom, érzelmeim tárgya ugyanis mindig jelen van, s Margot kivételével nem kell vetélytársaktól tartanom. Ne gondold, hogy szerelmes vagyok, szó sincs róla, de mindig az az érzésem, hogy köztem és Peter között kifejlődik valami egészen szép, kölcsönös bizalmon alapuló igaz barátság. Ha csak tehetem, felmegyek hozzá. Most már nem úgy van, mint azelőtt, hogy nem tudja, miről beszéljen velem. Még akkor is beszél, amikor kilépek az ajtón.

Anyá nem nézi jó szemmel, hogy feljárok. Azt állítja, terhére vagyok Peternek, s jobb, ha békén hagyom. Hát csakugyan nem érti, hogy nekem is lehetnek érzéseim?

Valahányszor Peter kis szobájába lépek, anyá furcsán néz rám. Ha a padlásról jövök, megkérdi, hol voltam. Elviselhetetlen az ilyesmi.

Anned

1944. február 19, szombat

Drága Kitty!

Újra itt a szombat. Ez már egymagában is eleget mond.

A reggel nyugalmasan telt el. Felmentem a konyhába segíteni, de „Vele” csupán futólag beszélhettem. Délután fél háromkor, amikor mindenki visszavonult a szobájába olvasni vagy aludni, magamra kaptam takarómat és leszaladtam a főnöki irodába; olvastam és írtam az íróasztalnál. Kis idő múlva azonban úgy megtelt a szívem keserőséggel, hogy fejemet a kezembe temettem és kitört belőlem a zokogás. Potyogtak a könnyeim és borzasztó szerencsétlennek éreztem magam. Miért nem jött le legalább „Ő”, hogy megvigasztaljon? Már négy óra volt, amikor újra felmentem az emeletre. Szívemben azzal a reménnyel, hogy Vele találkozom, krumpliért mentem a padlásra. Sajnos, míg én a fürdőszobában a hajamat rendeztem, lement a raktárba a Moffi cica után.

Egyszerre csak azt vettem észre, hogy szememet újra elárasztják a könnyek. Gyorsan berohantam a W. C.-be, útközben azonban még a kezítükröt is magamhoz vettem. Aztán ott ültem, teljesen felöltözve, s míg könnyeim piros kötényemre sötét foltokat festettek, mélységes bánat fogott el.

Azután eszembe jutott, hogy így sohasem hódíthatom meg Petert. De tán nem is tetszem neki, s nincs szüksége bizalmas barátokra. Sőt lehet, hogy teljesen közömbös vagyok számára és végleg egyedül maradok, társ nélkül, Peter nélkül. Újból elfogott a reménytelenség, a vigasztalanság érzése. Ó, bárcsak megint a vállára hajthatnám a fejem, bárcsak ne érezném magam oly reményvesztetten, elhagyatottan, oly egyedül! Lehet, hogy már nem törődik velem és másokra is vet olvadozó pillantásokat. Tán csak én képzeltem úgy, hogy ezek a pillantások nekem szóltak? Ó, Peter, nem hallod, nem látod, mi megy végbe bennem? Azt hiszem, nem tudnám elviselni a valót, mely bizonyára igen kiábrándító!

Később újból felülkerekedett bennem a bizakodás, reménykedtem, de a könnyeim azért csak hullottak tovább.

Anned

1944. február 23, szerda

Drága Kitty!

Tegnap óta gyönyörű az idő s egészen felvidultam tőle. Reggelenként felmegyek a manzárdra, ahol Peter tanul s kiszellőztetem a tüdőmből a nyomott szobalevegőt. Kedvenc helyemen, a padlón ülök s gyönyörködöm a kék égben, a kopasz vadgesztenyefákban, az ágakon ragyogó gyantacseppekben, a sirályokban és a többi madárban. Ha bukórepülést végeznek, olyanok, mintha ezüstből volnának.

Peter fejét egy vastag tetőgerendának támasztva álldogált. Én ültem. Élveztük a friss levegőt, kinéztünk a manzárdszoba ablakán s éreztük: mindez olyan, hogy nem szabad szavakkal megszenteltetni. Soká gyönyörködtünk így együtt, s mikor Peter elment fát vágni, már tudtam, hogy nagyszerű fiú.

Felszaladt a padláslépcsőn. Én követtem. Amíg a fát vágta, teljes negyedóra hosszat, egyikünk se szólalt meg. A helyemről figyeltem. Szemmel láthatóan elkövetett mindent, hogy jól vágja a fát, csak hogy lássam, milyen erős. Közben a nyitott tetőablakon kinéztem Amszterdamra, végig a háztetőkön, egészen a látóhatárig, amely olyan halványkék volt, hogy szinte bele-

olvadt az összképbe. Amíg ez lehetséges - gondoltam - amíg ebben gyönyörködhetem, láthatom a napot s a felhőtlen eget, nem lehetek szomorú.

Aki retteg valamitől, magára maradt vagy szerencsétlen, egyetlen és legjobb módszer, ha kimegy a szabadba, oda, ahol teljesen egyedül lehet, egyedül az égbolttal, a természettel és Istennel. Csak akkor, egyedül csak akkor érezheti, hogy minden úgy van, ahogy lennie kell, s hogy Isten azt akarja, hogy boldogok legyünk az egyszerű, de gyönyörű természet ölén. Amíg van természet - s valószínűleg mindig is lesz, éljünk bármily nehéz körülmények között is - vigaszt nyújt minden bánatunkban. Meggyőződésem, hogy a természet enyhíti minden nyomorúságunkat. Talán lesz valakim, akivel megoszthatom a túlradó boldogságnak ezt az érzését, valakim, aki ugyanúgy érez, mint én!

GONDOLATOK

Mi itt régóta sokat, igen sokat nélkülözünk és én is ugyanúgy nélkülözök, mint Te. Nem anyagiakra gondolok, azzal el vagyunk látva, nem, hanem lelkiekre. Szabadságra és levegőre vágyom, akárcsak Te. Most azonban úgy érzem, gazdagon kárpótolva vagyunk ezekért a nélkülözésekért. Mindez akkor jutott hirtelen eszembe, amikor ma reggel ott ültem az ablak alatt. Természetesen belső kárpótlásra gondolok.

Amikor az ablakon kinéztem, egyenesen és bensőségesen szembenéztem Istennel és a természettel, s boldog voltam, csak boldog, semmi egyéb. És Peter is itt van. Amíg örül a lelkem, amíg örülök a természetnek, az egészségemnek és sok egyébnek, addig, amíg ilyen érzések élnek bennem, mindig újra meg újra boldog leszek.

Az ember gazdagságot, tekintélyt, mindent veszíthet, a lelki boldogsága azonban legfeljebb csak háttérbe szorulhat, de újra és újra éled, amíg csak él.

Amíg bátran nézel az égre, addig érzed, hogy tiszta a lelked és újra boldog leszel.

Anned

1944. február 26, szombat

Drága Kittym!

Kora reggeltől késő estig tulajdonképpen egyebet sem teszek, mint Peterre gondolok. Képével alszom el, vele álmodom s ébredéskor is magam előtt látom.

Meg vagyok győződve arról, hogy Peter meg én nem is különbözünk egymástól annyira, mint ahogy a látszat mutatja. Azt is megmagyarázom, hogy miért. Mind a ketten nélkülözzük az igazi anyát. Az övé felületes, szeret flörtölni és nem sokat törődik a fia gondolataival. Az enyémben, bár foglalkozik velem, nincs tapintat és igazi anyai érzés.

Peter meg én, mind a ketten vívódunk. Mindkettőnk lelke bizonytalan még, zsenge és törékeny; nem volna szabad bennünket keményen kezelni. Nálam, ha mégis megteszik, ez azzal az eredménnyel jár, hogy dühroham fog el, de nem törhet ki belőlem. Magamba fojtom hát indulataimat, csörömpölök, hangoskodom úgy, hogy szinte azt szeretnék, ha ott se volnék.

Ezzel szemben Peter zárkózott, csendes, szótlan, álmatagon és gyáván magába vonul.

Hogyan és mikor találunk hát végre egymásra?

Nem tudom, meddig uralkodik még az eszem a vágyaimon.

Anned

1944. február 28, hétfő

Drága Kittym!

Lidércnyomás üldöz éjjel és nappal. Majd minden órában látom s nem mehetek hozzá, el kell titkolnom érzéseimet, vidámságot erőltetek magamra, pedig kétségbe vagyok esve.

Peter Wessel és Peter Van Daan *egyetlen* Peterre olvadt össze, aki jó, aki kedves, és aki után rettentően vágyakozom.

Anyá kellemetlen, apa kedves és ezáltal még kellemetlenebb, s Margot köztük a legkellemetlenebb. Elvárja, hogy vidám arcot vágjak, én pedig szeretném, ha békén hagynának.

Peter nem jött hozzám, amikor felmentem a manzárdra, hanem a padláson kalapált valamit. Minden kalapácsütés egy-egy darabot tört le a bátorságomból s még jobban elszomorított. Közben idehallatszott a távoli harangjáték: „Ép testben ép lélek!” Tudom - szentimentális vagyok, kétségbeesett és ostoba.

Óó, édes Kittym, segíts rajtam!

Anned

1944. március 1, szerda

Drága Kittym!

Saját ügyeim háttérbe szorultak, mégpedig... egy betörés miatt. Lassan unalmasakká válnak a betörésekről szóló beszámolóim, de hát nem tehetek róla, ha a betörőknek élvezetük telik abban, hogy megtiszteljék a Kolen & Co. céget. Ez a betörés sokkal komolyabb volt, mint az első, 1943 júliusában.

Tegnap este, amikor Van Daan úr szokás szerint fél nyolckor lement Kraler irodájába, észrevette, hogy az üvegajtók tárva-nyitva állnak s nyitva felejtették az irodaajtót is. Csodálkozott is rajta. Tovább ment s egyre nagyobb lett a meglepetése, amikor a többi ajtót is mind nyitva találta s az első irodahelyiségben rettentő nagy rendetlenséget látott. Tolvaj járt itt - gondolta hirtelen, s hogy nyomban meggyőződjék róla, leszaladt a lépcsőn, megvizsgálta a bejáratot s a biztonsági zárat is kitapogatta. Mindent zárva talált. „Ejnye, de hanyag volt ma Peter is, Elli is”, gondolta magában, rövid ideig még elüldögélt Kraler szobájában, majd lekattintotta a lámpát és feljött, de sem a kitárt ajtóknak, sem a rendetlen irodának nem tulajdonított különösebb jelentőséget.

Ma reggel Peter már korán kopogtatott szobánk ajtaján azzal a nem éppen kellemes hírrel, hogy tárva-nyitva a bejárat és hogy a faliszekrényből eltűnt Kraler vetítőgépe és új aktatáskája. Megbíztuk Petert, hogy zárja be az ajtót. Van Daan elmesélte, hogy mit tapasztalt előző este s mindnyájan nagyon nyugtalankodtunk.

Az esetet nem tudtuk másra magyarázni, mint hogy a tolvajnak is van kulcsa, mert a zár nem volt feltörve. Bizonyára már a kora esti órákban belopózott a tettes, bezárta maga után az ajtót, s amikor Van Daan magzavarta, elbújt, majd távozása után zsákmányával elmenekült, sietségekben azonban nyitva felejtette az ajtót. Vajon kinek lehet kulcsa a bejáratához? S miért nem ment be a raktárba? Talán valamelyik raktári munkásunk volt a tettes s kérdés, nem árul-e el bennünket most, hogy hallotta, de talán látta is Van Daant?

Az eset bizony hátborzongató, hiszen nem tudhatjuk, hogy az illető betörőnek nincs-e szándékában még egyszer behatolni hozzánk. Vagy talán ő is megijedt, amikor látta, hogy még valaki jár ott?

Anned

1944. március 2, csütörtök

Drága Kittym!

Margot meg én tegnap fent jártunk Peternél. Bár így hármasan nem oly élvezetes az együttlét, mint ahogyan elképzeltem, tudom, hogy Margot a legtöbb kérdésben ugyanúgy vélekedik, mint én.

Elli mosogatás közben elpanaszolta anyának és Van Daannénak, hogy mennyire el van keseredve. S mit gondolsz, mivel vigasztalták?

Tudod, hogy anya mit tanácsolt neki? Gondoljon arra a sok emberre, akiknek manapság pusztulás a sorsa. De kit vigasztal a mások szerencsétlensége, amikor maga is boldogtalan? Ezt meg is mondtam nekik. A válasz: „Ehhez Te nem értsz!”

Hogy ezek a felnőttek milyen hülyék és buták! Mintha Peternek, Margot-nak, Ellinek meg nekem, nem ugyanazok volnának az érzéseink, mint nekik. Ezt csak az anyai szív s az igazi baráti szeretet tudná megérteni. De a mi anyáink szemernyi sem értenek hozzánk. Van Daanné talán még inkább, mint anya. Jaj de szerettem volna még valamit mondani szegény Ellinek, olyasmit, amitől tapasztalatom szerint megvigasztalódott volna. Apa azonban közbelépett és félretolt.

Milyen ostobák mind! Nekünk nem lehet véleményünk. De hát ők szörnyen modernek. Még hogy nekünk nincs véleményünk! Mondják inkább, hogy fogjuk be a szánkat, de ne azt, hogy nem értünk hozzá. Egyik ember sem tilthatja meg a másiknak, hogy véleménye legyen valamiről, bármily fiatal is az a másik.

Ellinek, Margot-nak, Peternek meg nekem odaadó szeretetre volna szükségünk; ez hiányzik mind a négyünknek. És senki sem ért meg bennünket, főleg ezek az itteni ostoba bölcsek nem. Mert mi sokkal érzékenyebbek vagyunk, sokkal mélyebben gondolkodunk, mint ahogy ők sejtik.

E pillanatban anya megint zsémbes hangulatban van. Nyilván féltékeny, mert mostanában többet beszélgetek Van Daannéval, mint vele.

Ma délután elcsíptem Petert. Jó háromnegyed óráig beszélgettünk. Peternek igen nehezére esett önmagáról beszélni. Csak lassanként melegedett fel. Elmondta, hogy szülei gyakran vesznek össze a politikán, egy cigarettán és más egyében. Nagy zavarban volt.

Aztán én meséltem a szüleimről. Peter nagyon védte apát. - Nagyszerű fickó - mondta. Utána még beszélünk az alsó és felső emeleten lakókról. Kicsit elképedt, amikor megtudta, hogy még mindig nem kedveljük a szüleit.

- Peter - mondtam - tudod, hogy őszinte vagyok, hát miért ne valljam be, hogy mi is látjuk a hibáikat. - Még azt is megmondtam a többi között, hogy: - Peter, én nagyon szívesen foglalkoznék veled, ha megengedné. Hiszen csak őrlődöl itt, a két család között, és tudom, ha nem is mondd, hogy bánatod van.

- Óó, én nagyon örülnék, ha foglalkoznál velem.

- Talán jobb volna, ha apához fordulnál. Ő semmit sem mond tovább, mindent nyugodtan elmondhatsz neki!

- Igen, ő igazi bajtárs.

- Nagyon szereted őt, ugye? - Peter bólintott s én folytattam: - Hát, ha tudni akarod, ő is szeret téged.

Hirtelen rám pillantott, aztán elvörösödött. Igazán megható volt, hogy mennyire boldoggá tette ez a pár szó.

- Gondolod? - kérdezte.

- Igen - feleltem - erre abból a néhány szóból is következtetni lehet, amit néhanapján rólad mond.

Peter nagyszerű fickó, akárcsak apa!

Anned

1944. március 3, péntek

Drága Kittym!

Ma este, amikor belenéztem a gyertyafénybe, megint boldog és nyugodt voltam. Nekem valahogy omát jelenti a péntek esti gyertyafény, s oma az, aki megvéd, oltalmaz és mindig boldoggá tesz.

De... van valaki, aki uralkodik a hangulataimon és ez... Peter. Amikor ma este krumpliért mentem és kezemben a teli lábassal megálltam a lépcsőn, Peter megkérdezte:

- Mit csináltál ma délután?

Leültem a lépcsőre, s beszélgetni kezdtünk. Letettem a lábast a földre s csak negyed hatkor (egy órával később) vittem le a krumplit a szobába.

Peter egy szóval sem említette többé a szüleit. Csak könyvekről és régi életünkről beszélgettünk. Milyen meleg tekintete van ennek a fiúnak; kis híja, hogy bele nem szerettem. Ma este szóba is hozta, amikor krumplihámozás után bementem hozzá és elmondtam, hogy nagyon melegem van.

- Margot-n és rajtam azonnal meglátszik a hőmérsékletünk. Sápadtak vagyunk, ha fázunk s vörösek, ha melegünk van - kezdtem.

- Talán szerelmes vagy? - kérdezte.

- Ugyan mért volnék szerelmes? - válaszoltam meglehetősen ostobán.

- Mért ne! - mondta Peter, de aztán vacsorához hívtak bennünket.

Vajon mi volt a szándéka ezzel a kérdéssel? Ma végre hozzájutottam, hogy megkérdezzem, nem kellemetlen-e neki a fecsegésem. Csak annyit felelt, hogy:

- Semmi kifogásom sincs ellene!

Lehet, hogy csak félszegségből válaszolt így, de ezt már nem tudom megítélni.

Látod, Kittym, olyan vagyok, mint az a szerelmes, aki semmi másról nem tud beszélni, csak a kedveséről. Nekem Peter csakugyan kedves. Vajon mikor közölhetem ezt vele?

Persze csak akkor, ha tudom, hogy én is kedves vagyok neki, bár nyilvánvaló, hogy karmolós cica vagyok s kesztyűtlen kézzel nemigen lehet hozzám közeledni. Pedig Peter ragaszkodik a nyugalomához. Így hát fogalmam sincs róla, hogy tetszem-e neki. De előbb meg kell hogy ismerjük egymást. Már alig várom, hogy fel merjük vetni egymásnak a kérdéseket. Ki tudja, lehet, hogy hamarabb bekövetkezik ez az idő, semmint gondolnám! Naponta jó néhányszor cinkos pillantásokat vet rám, én visszakaesintok, s mind a ketten boldogok vagyunk.

Bizonyára bolondság tőlem az ő boldogságáról beszélni, de biztosra veszem, hogy ugyanúgy érez, mint én.

Anned

1944. március 4, szombat

Drága Kittym!

Ez a szombat hónapok óta először nem olyan unalmas és szomorú, mint a többi. S ezt egyedül csakis Peternek köszönhetem.

Amikor tegnap fel akartam teregetni a kötényemet a padláson, apa megkérdezte, volna-e kedvem egy kicsit franciául beszélgetni. Beleegyeztem. Előbb franciául társalogtam és megmagyaráztam valamit Peternek, aztán pedig áttértünk az angolra. Apa felolvasott egy Dickens-könyvből, és én földöntúli boldogságban úsztam, hogyne, hiszen apával egy széken, szorosan Peter mellett ültem.

Tizenegy órakor leszaladtam. Fél tizenkettőkor ismét felmentem. Peter már várt rám a lépcsőn. Háromnegyed egyig beszélgettünk. Amikor csak alkalmam nyílik rá, például étkezés után, ha kimegyek a szobából és senki sem hallja, odasúgja:

- A viszontlátásra, Anne, nemsokára.

Juj, milyen boldog vagyok! Hát szeret? Mindenesetre kedves fiú, s annyi bizonyos, hogy nagyszerűen el lehet vele beszélgetni.

Őnagysága nem kifogásolja, ha beszélgetek a fiával, de azért ma bizalmaskodva megkérdezte:

- Megbízhatom-e bennetek, ha odafenn vagytok?

- Természetesen - feleltem sértődötten - csak nem gondol rosszat rólunk!

Boldog vagyok, hogy reggeltől estig Peterrel lehetek.

Anned

1944. március 6, hétfő

Drága Kittym!

Peter arckifejezésén látom, hogy ő is tépelődik, nemcsak én, s igen bosszantott, amikor este őnagysága gúnyosan megjegyezte:

- Íme, „A Gondolkodó!” - Peter zavarában elpirult, én pedig alig tudtam türtőztetni magam.

Hogy egyesek miért nem vigyáznak jobban a nyelvükre!

El se képzeled, édes Kittym, milyen nehéz tétlenül nézni, mennyire egyedül van Peter. Teljesen együtt érzek vele, mintha mindez velem történne. Milyen boldogtalan lehet szegény fiú szüleinek szeretetmegnyilvánulásai és civakodásai közepette! Pedig igen nagy szüksége volna szeretetre.

Egészen meghatott, amikor kijelentette, hogy nincs szüksége barátokra. Mennyire téved! Azt hiszem, maga sem hitte el, amit mondott.

Szegény ragaszkodik az egyedülléthez, közömbösséget színlel, játssza a felnőtt férfit, csak hogy ki ne essen a szerepéből és soha, senki ne vegye észre, hogy mennyire el van keseredve.

Szegény Peter, meddig bírod még ezt a színészkedést? Nem lesz-e az emberfeletti megerőltetésnek szörnyű kitörés a vége?

Ó, Peter, bárcsak segíthetnék rajtad! Együtt csak jobban leküzdhetnénk a magányosságunkat!

Mostanában sokat gondolkozom, de annál kevesebbet beszélek. Csak akkor vagyok boldog, ha Petert látom, s még inkább, ha a nap is kisüt. Tegnap hajmosás közben hangosan nevetgéltem, mert tudtam, hogy Peter ott ül a szomszéd szobában. Isten tudja, minél nyugodtabb a lelkem, annál vidámabb vagyok.

Vajon ki lesz majd az első, aki felfedezi és áttöri lelkem páncélját? Még szerencse, hogy Van Daanéknek nem lányuk van, hanem fiuk, mert akkor hódításom nem volna ilyen nehéz, szép és nagyszerű; egy lány nem vonzana úgy, mint egy fiú.

Ui. Tudod, Kittym, hogy őszintén megírok mindent; bevallom tehát, hogy csak a találkozáskért élek. Remélem, egy szép napon rájövök, hogy ő is mindig csak rám vár. Rettentően örülök, ha gyenge, félszeg közeledését látom. Azt hiszem, ő is ugyanolyan boldogan öntené ki a szívét s nem sejtí, hogy engem éppen a gyámoltalansága hat meg.

Anned

1944. március 7, kedd

Drága Kittym!

Ha mostanában rágondolok, hogyan is éltem 1942-ben, olyan valószínűtlennek tűnik az egész. Ez a gyöngyélet egy más Annának jutott osztályrészül s nem annak, aki most olyan bölcs. Bizony gyöngyélet volt az. Lépten-nyomon imádók vetek körül, volt vagy húsz barátnőm és jó ismerősöm, a legtöbb tanárnak én voltam a kedvence, apa és anya agyonkényeztettek, rengeteg cukrot kaptam, s volt elég zsebpénzem is. Mi kell még?

Persze szeretnéd megkérdezni, hogyan tudtam ennyi embert megnyerni? Peter ezt „vonzóerőnek” nevezi, de hát nem egészen van így. A tanárain kedvelték talpraesett válaszaimat, jót mulattak tréfás megjegyzéseimen, mosolygós arcomon, éles megfigyelőképességemen. Pedig mi más voltam, mint egy sokat flörtölő, kacér és vidám kislány? De néhány jó tulajdonságom is akadt: szorgalmas voltam, becsületes és bőkezű, ezért becsültek meg. Soha, senkinek nem mondtam nemet, ha le akarta másolni a feladatokat, ha volt cukrom, bőven osztogattam, és nem voltam öntelt.

Vajon nem tett volna-e idővel elbizakodottá, hogy így körülrajongtak? Szerencsére az ünneplés kellős közepéből hirtelen belepottyantam a való életbe. Így is jó egy évbe telt, míg megszoktam, hogy nincsenek már rajongóim.

Milyennek ismertek az iskolában? Főkolomposnak, az összes csínyek kieszelőjének. Rosszkedvű vagy nyafogós sosem voltam. Nem csoda hát, ha a fiúk szerettek velem biciklizni, és udvarolgattak is.

Úgy gondolok erre az Annéra, mint valami kedves, de felületes kislányra, akinek nincs már hozzám semmi köze. Peter jogosan mondta rólam: - Ha láttalak, állandóan két-három fiú és nagy csapat lány vett körül. Mindig csak nevetél és te voltál a középpont.

Mi maradt meg ebből a leányból? Hát igen. A nevetésről meg a feleselésről még nem szoktam le, s ugyanúgy vagy még jobban, megkritizálok mindenkit, s flörtölni is tudok, ha... akarok. Szó sincs róla, szeretnék még egy-egy este, néhány napig, esetleg egy hétig gondtalanul és vidáman élni. A hét végén azonban halálosan unnam magam, s igen hálás volnék bárkinek,

aki hajlandó volna velem valamilyen komoly kérdésről beszélni. Nem nevetgélő imádókra, hanem határozott fellépésű és jellemű barátokra van szükségem. Tudom, így jóval kevesebben lesznek körülöttem. De nem bánom, fő, hogy őszinte jó barátokat találjak.

Mindezek ellenére 1942-ben sem voltam egészen boldog; gyakran éreztem elhagyatottnak magam, de mert reggeltől estig el voltam foglalva, nem gondolkozhattam rajta és szórakoztam, amennyire csak tudtam. Tudatosan vagy ösztönösen tréfával igyekeztem kitölteni a bennem levő űrt. Most visszatekintek életemre és munkámra. Életem egy időszaka visszavonhatatlanul lezárult. A gondtalan és játszi iskolás kor soha nem tér többé vissza.

Most már nem is vágyódom ezután. Kinőttem belőle. Ma már nemcsak vidámságból áll az életem. Énem egy része mindig komoly.

Erős nagyítóval vizsgálgatom életemet 1944 újév napjáig. Csupa napsugár volt, amíg otthon laktunk. Aztán 1942-ben hirtelen, minden átmenet nélkül idekerültem a veszekedések és szemrehányások kellős közepébe. Ez idegen volt számomra, megdöbbenett, s ha másként nem tudtam, szemtelenül visszafelelgettem.

1943 első félévében még sírógörcsöket kaptam s igen egyedül éreztem magam. De lassan beláttam a hibáimat és rossz tulajdonságaimat. Ezek nagyok ugyan, de kétszer akkoráknak látszanak. Napközben sokat fecsegetem, igyekeztem Pimet megnyerni, ez azonban nem sikerült. Magamra hagyatva kellett megoldanom a nehéz feladatot s úgy kellett viselkednem, hogy ne kapjak szemrehányást, hiszen a szidás szörnyen elkedvetlenített.

Az év második felében kissé javult a helyzet. Serdülő lány lettem, s már inkább tekintettek felnőttek. Gondolkozni kezdtem, elbeszéléseket írtam s rájöttem, hogy a többieknek nincs már joguk engem jobbra-balra ráncigálni, mint valami bábut. Saját erőmből akartam megváltozni. Nagyon megrendített azonban, amikor beláttam, hogy apa nem lehet mindenben bizalmasom. Most már nem bíztam senki másban, csak önmagamban.

Újév napján történt velem a második nagy változás, az álmom... amely felfedezte előttem, hogy vágyódom egy fiú, tehát nem leány-, hanem fiúbarát után. Felfedeztem magamban a boldogság érzését s azt is, hogy nálam a felületesség és vidámság csak páncél. Lassan-lassan megkomolyodtam s megismertem magamban a vágyat minden szépre és jóra.

És esténként, mikor az ágyban fekszem, imádságom a következő szavakkal fejezem be: - Köszönök Néked minden jót, kedveset és szépet - s ilyenkor repes a szívem. Arra gondolok, hogy mi a „jó” a bujkálásban, az egészségemre, az életemre meg Peter „szeretetére”, ami még kissé zsenge és erőtlen, s egyikünk sem meri megérinteni, s a szerelemre, amely majd elkövetkezik, a jövőre, a boldogságra s az olyan „gyönyörűségekre”, mint a világ; a világ, a természet, a szépség és minden együttvéve, ami szép!

Ilyenkor nem gondolok a sok bajra, csak a szépre, ami még megmaradt. Nagyrészt ebben rejlik a különbség köztem és anyám között. Az ő tanácsa a búskomorság ellen: - Gondolj rá, hogy mennyi nyomorúság van a világon s örülj, hogy nincs benne részed! - Én viszont azt tanácsolom: - Menj ki a földekre, a szabadba, a természet ölére, a napfényre, menj ki a szabadba s próbáld keresni a boldogságot magadban és Istenben. Gondolj a sok szépre, ami benned és körülötted megmaradt s légy elégedett!

Véleményem szerint anya felfogása helytelen, mert mit kezdhet el az olyan ember, aki beleéli magát a nyomorúságba? Hiszen akkor máris elveszett. Nekem viszont az a meggyőződés, hogy még mindig marad valami szép, a természet, a napsugár, a gondolat szabadsága, amikért élni érdemes. Erre kell felfigyelni, akkor újra magunkra és Istenre találunk, és meglesz a lelki nyugalomunk.

És aki maga boldog, az másokat is boldogít. Akiben bátorság van és önbizalom, az nem pusztul el a bajban.

Anned

1944. március 12, vasárnap

Drága Kittym!

Az utóbbi időben semmihez sincs türelmem. Felmegyek, lejövök, s újból csak felmegyek. Nagyon szeretek Peterrel beszélgetni, csak attól félek mindig, hogy terhére vagyok. Peter elmondott egyet-mást a maga és szülei régi életéről. Engem persze mindez nem elégít ki, de igazán nem tudom, milyen jogon kívánhatnék tőle többet. Peter azelőtt kiállhatatlannak tartott engem. Én is őt. Nekem azóta megváltozott róla a véleményem, de vajon változott-e az övé velem szemben?

Azt hiszem, igen, de ez még nem jelenti azt, hogy bizalmas barátok leszünk. Bár én úgy jobban kibírnám itt az életet. De hát semmit se jó elhamarkodni, úgyis eleget foglalkozom Peterrel. Nem szeretném, ha Te is szomorkodnál, hogy ilyen szerencsétlen vagyok.

Vasárnap délután egy sereg elszomorító hírt hallottam, s ez annyira megviselt, hogy lefeküdtem a díványra. Aludni akartam, hogy ne legyek kénytelen gondolkozni. Négy óráig aludtam. Akkor már be kellett mennem a többiekhez. Igen nehezemre esett anya kérdéseire felelni, és apa számára valamilyen mesét kitalálni, amivel megokolhattam az alvást. Fejfájásra hivatkoztam, s ez nem is volt hazugság, mert a fejem csakugyan fájt... de a lelkemből!

Átlagemberek, átlagkislányok és hozzám hasonló kamaszok panaszaim hallatára azt állapítanak meg, hogy ütődött vagyok. Persze Neked mindent elmondok, ami a szívemet nyomja, de különben olyan szemtelen, jókedvű és öntudatos vagyok egész nap, ahogyan csak telik tőlem. Mindezt csak azért teszem, hogy ne tépelődjem.

Margot igen aranyos és szívesen lenne a bizalmasom; sajnos nem tudok neki mindent elmondani. Bár ő nagyon kedves, jó és szép, csak hogy hiányzik belőle az a merészség, ami a mélyebb problémák megbeszéléséhez szükséges. Pedig engem komolyan vesz; túlságosan komolyan veszi ezt a bolondos hűgát, ha mondok valamit, alaposan megfontolja s töri a fejét, vajon tréfálok-e vagy őszintén gondolom. Mindez azért van, mert állandóan együtt vagyunk, én pedig nem tudom bizalmasomnak tekinteni azt, aki mindig itt van körülöttem.

Ugyan, mikor kerülök ki a gondolatoknak ebből a zűrzavarából, mikor lesz már bennem újból nyugalom és béke?

Anned

1944. március 14, kedd

Drága Kittym!

Lehet, hogy Neked kellemes - nekem egyáltalán nem - ha előre tudom, hogy mit eszünk. E pillanatban, minthogy a takarítónő lent dolgozik az irodában - Van Daanék linoleumterítés asztalánál ülök. A zsebkendőmet telefröcsköltem finom, idejövételünk előtt vásárolt parfümmel s betakartam vele a szám és az orrom. Ebből persze nem sokat értesz, tehát megmagyarázom.

„Kezdjük hát Ádámnál és Évánál.”

Minthogy élelmiszerjegy-szállítóink lebuktak, az öt törzsjegyen kívül nincs sem pót-, sem zsírjegyünk. Miep és Koophuis beteg, így Elli nem járhat bevásárolni. Hangulatunk ennek folytán elég vigasztalan s az étkezésünk is ugyanolyan. Holnaptól kezdve egyetlen csepp zsírunk, vajunk, olajunk sem lesz. Az ebédhez nem kapunk többé sült krumplit, hanem csak kását. Ezzel kenyeret takarítunk meg. Önagysága azonban attól fél, hogy így hamarosan éhen halunk, ezért lefölözetlen tejet vásárolunk feketén. Mától kezdve hordóban eltett kelkáposztát eszünk törtkrumplival. Ez az oka óvintézkedésemmek a zsebkendőt illetően. Rothadt szilva, valami erős konzerváló szer és záptojás keverék büze terjeng a szobában. Juj, már arra a gondolatra is rosszullesz körülvenni, hogy ezt a vacakot meg kell majd ennem. Ezenkívül a krumplikészletünket különféle betegségek pusztítják, úgyhogy két vödör krumpliból egyet a kályhába kell hajítanunk. Szórakozásból szétválogattuk az azonos betegségben szenvedő krumplikat. Rákos, himlős és kanyarós példányokat találtunk. Bizony, nem valami különleges élvezet a háború negyedik évében rejtekhelyen élni. Bárcsak vége lenne már ennek a gyalázatos állapotnak!

Az evés tulajdonképpen nem nagyon érdekelné, ha máskülönben elviselhetőbb volna itt az élet. De éppen az a szomorú, hogy lassanként valamennyiünket elemészt itt az unalom.

Alább következik az öt felnőtt sorstárs véleménye jelenlegi helyzetünkről:

Van Daanné

- Már régen unom a konyhatündér szerepét, de tétlenül üldögelni, semmit sem csinálni - szintén utálok, ezért hát csak tovább főzögetek. Meg kell mondanom, hogy zsír nélkül főzni lehetetlen, s rosszullesz körülvenni a nehéz ételszagtól. Pedig fáradtságomért jutalmul csak hálátlanságban és gorombaságban van részem. Én vagyok a fekete bárány, mindenért engem okolnak. Továbbá az a véleményem, hogy a háborús helyzet nem javul, s végül is a németek fognak győzni. Rettentően félek az éhenhalástól s ha rosszkedvű vagyok, mindenkivel veszekszem.

Van Daan úr

- Legyen elég dohány, dohány, dohány, s akkor nem érdekel sem az evés, sem a politika, sem Kerli rosszkedve. Kerli kedves asszony.

Ha azonban nem jut dohányhoz, mindennel elégedetlen, s ilyeneket mond: - Beteg leszek, rossz a koszt, húst adjatok... Rettenetesen buta nő ez az én Kerlim! - Ilyenkor aztán rendszerint parázs veszekedés következik.

Frankné

- Az étkezés nem különösen fontos, de azért most szívesen megennék egy szelet rozskenyeret, mert szörnyen megéheztem. Van Daanné helyében már régen megtiltottam volna a férjemnek ezt az örökös dohányzást. Most viszont adjatok gyorsan egy cigarettát, mert nagyon ideges vagyok... Az angolok sok hibát követnek el, de azért a háború jó úton halad. És boldog vagyok, hogy nem hurcoltak el Lengyelországba.

Frank úr

- Minden rendben; nincs semmire szükségem. Csak nyugalom, van elég időnk. Egy szót se szólok, csak adjatok ide a krumpliadagomat. Tegyetek el a részből Ellinek. A politika a legjobb úton halad. Rendkívül bizakodó vagyok.

Dussel úr

- Időre el kell készülnöm a leckémmel. A politikai helyzet „kitűnő”, s hogy elcsípjenek bennünket, az - „unmöglich”.

- Én, én, én!...

Anned

1944. március 15, szerda

Drága Kitty!

Csakhowy megszabadultam a sötét jövőmondóktól. Ma egész nap egyebet sem hallok, mint - ha ez vagy az történik, bajba kerülhetünk; továbbá: ha még ez is megbetegszik, magunkra maradunk, és akkor... - már tudod is a folytatását. Legalábbis azt hiszem, ismered annyira a hátsó traktus lakóit, hogy eltaláld, mi foglalkoztatja őket.

A sok feltételes mód használatának az volt az oka, hogy Kraler urat behívták sáncot ásni, Elli alaposan meghűlt s holnap valószínűleg otthon marad, Miep még nem gyógyult fel az influenzából, s Koophuis gyomorvérzéssel eszméletlen állapotban fekszik. Valóságos veszteséglista.

A raktári munkások holnapra szabadságot kaptak. Ha Elli nem jön be, zárva marad az iroda, s nekünk csendben kell maradnunk, nehogy meghalljanak a szomszédok. Majd akkor Henk egy óra tájban felkeresi az elhagyottakat s megjátssza az állatkerti őr szerepét. Ma délután hosszú idő óta először hozott híreket a nagyvilágból. Csak láttál volna nyolcunkat, hogy körülvettük; a megszólalásig hasonlítottunk a „nagy mama mesél” című jelenethez. Henk százszor is kénytelen volt mindent elismételni hálás közönségének. Elsősorban persze az élelmézésről volt szó, aztán Miep orvosáról, aki felől kérdezősködtünk.

- Ugyan, az az orvos, ne is beszéljünk róla! - felelte. - Ma reggel felhívtam. Az asszisztensnő jött a telefonhoz. Receptet kértem tőle influenza ellen. Azt válaszolta, hogy reggel nyolc és kilenc óra között érte jöhetnek. Ha a betegség súlyos, a doktor maga jön egy percre a telefonhoz s így szól: Nyújtsa csak ki a nyelvét s mondja: ááh. Hallom, be van rekedve. Majd felírok valamit, szerezze be a gyógyszertárból. A viszontlátásra - s már le is teszi a kagylót. Ez aztán a kényelmes praxis. Rendelés kizárólag telefonon.

De ne szapuljuk a doktorokat. Elvégre egy embernek csak két keze van, s jelenleg igen sok a beteg, az orvos viszont kevés. Ennek ellenére jót neveltünk, amikor Henk elmondta ezt a telefonbeszélgetést.

Remekül el tudom képzelni, mi történik mostanában az orvosi rendelőkben. Már nem azt nézik, hogy tagja-e valaki a betegpénztárnak, ha nem komoly a baj, az orvos arra gondol: - Ember, mit keresel itt? Eredj a sor végére. Először a súlyos betegek jönnek.

Anned

1944. március 16, csütörtök

Drága Kitty!

Az idő pompás és leírhatatlanul szép, mindjárt fel is szaladok a padlásra.

Most már tudom, miért vagyok nyugtalanabb, mint Peter. Neki külön szobája van, ahol dolgozhat, álmodozhat, gondolkozhat és alhat, engem meg egyik sarokból a másikba lökdösnek.

Dussellel közös szobámban tartózkodom a legkevesebbet, pedig hej, de nagyon szeretnék. Ezért menekülök oly gyakran a padlásra. Csak ott és Nálad, édes Kittym, lehetek kicsit, egészen kicsit magamban. De nem siránkozom a vágyaim miatt, legyőzöm őket. A többiek szerencsére nem sejtik, hogy mi megy végbe bennem, csak azt látják, hogy napról napra hűvösebben viselkedem anyával szemben, kevesebbet kedveskedem apának s Margot-val nem vagyok közlékeny. Hallgatok, miként a sír. Mindenekelőtt meg kell őriznem önuralmam, ne tudja meg senki, hogy a lelkem még egyre háborog. A vágyaim és az eszem között harc dúl. Eddig még mindig az utóbbi győzött, de lehet, hogy egyszer az előbbi kerekedik felül. Néha félek tőle, gyakran már szeretném, ha így lenne!

Rettentően kínos, hogy Petert nem avathatom be semmibe, de tudom, neki kell elkezdeni. Irgalmatlanul nehéz minden beszélgetést és eseményt, amelyet álmomban átélek, napközben meg nem történnék tekintenem. Igen, Kitty, ilyen furcsa leány vagyok én, de hát furcsa időkben és még furcsább körülmények között élek.

Annak különösképpen örülök, hogy legalább leírhatom, amit gondolok; különben a legkomolyabban megfulladnék. Vajon hogyan gondolkozik erről Peter? Egyre remélem, hogy egy szép napon mindenről beszélhetek vele. Mégis kell bennem lenni valaminek, ami őt hozzám vonzza, hiszen azt a felületes Annét, akit eddig ismert, csak nem szeretheti.

Nem értem, hogyan lehetek én rokonszenves Peternek, aki úgy szereti a nyugalmat és a békességet; én viszont nyugtalan vagyok és hangos. Vagy talán ő a világon az első ember, aki betonálarcom mögé látott? Egy régi közmondás azt mondja: „A szerelmet gyakran váltja ki a részvét.” Talán a kettő együtt jár? Így van talán az én esetemben is? mert én sajnálom őt is, magamat is!

Igazán, de igazán nem tudom, hogyan kezdjem el. Hát még ő, akinek még sokkal inkább nehezebbre esik a beszéd. Talán írok neki. Akkor legalább megtudja, amit élőszóval szeretnék elmondani; hű, de nehéz, de nehéz!

Anned

1944. március 17, péntek

Drága Kittym!

A hátsó traktust átjárja a megkönnyebbülés szele. Kralert a nagytanács felmentette. (A sáncásás alól.) Elli rácsapott az orrára, szigorúan megtiltotta neki, hogy ma rendetlenkedjék. Ismét rendbejött minden, kivéve, hogy Margot-nak is, nekem is elégünk van szüleinkből. Nehogy félreértsd! Tudod, hogy anyával e pillanatban nem vagyok jóban, apát azonban ugyanúgy szeretem, mint eddig, Margot pedig mind a kettőjüket szereti. De ebben a korban a lányok bizonyos kérdésekben önállóan szeretnének dönteni s boldogok, ha a szüleik néha-néha békén hagyják őket.

Ha a felső emeletre megyek, megkérdezik, mit keresek ott, az ételt nem szabad megszóznom, este pontosan negyed kilenckor anya megkérdi, miért nem vetkőzöm már le, s minden könyvet ellenőriznek, amit csak a kezembe veszek. Őszintén szólva ez az ellenőrzés egyáltalán nem szigorú, majdnem mindent elolvashatok, mégis mindkettőnknek kellemetlenek az állandó megjegyzések és kérdezősködések. Még egy kellemetlen körülményre térek rá, ami főleg engem érint. Nem vagyok hajlandó panaszkodni. Ezenkívül nyegleségnek tartom, ha beceneveken szólítanak. Röviden: szeretnék egy időre megszabadulni a szülői felügyeletről. Margot éppen ma este jegyezte meg:

- Ez aztán sok. Ha a kezedre hajtod a fejed és kétszer egymás után felsóhajtasz, már megkérdezik, nem fáj-e a fejed, nem érzed-e rosszul magad?

Egyszerre állapítottuk meg mind a ketten, hogy kevés maradt meg az otthoni bizalmas, meghitt légkörből, s ez bizony rendkívül lesújtó. Nagyrészt ebből következik kellemetlen fonák helyzetünk. Úgy értem, hogy gyermekként kezelnek bennünket a külsőségeket illetően, pedig lelkiekben sokkal érettebbek vagyunk, mint a hasonló korú lányok.

Bár mindössze tizennégy éves vagyok, nagyon jól tudom, hogy mit akarok, látom, kinek van igaza és kinek nem, van véleményem, ítéletem, vannak elveim, s bármily furcsán hangzik is ez egy fiatal lány szájából, inkább érzem magam felnőttnek, mint gyermeknek és mindenkitől függetlennek.

Jobban tudok érvelni és vitatkozni, mint az anyám, tárgyilagosabb vagyok és nem oly túlzó, ügyesebb és rendesebb vagyok nála, s ezáltal - csak ne vess - sok tekintetben többnek érzem magam, mint ő. Ha szeretek valakit, elsősorban csodálnom kell. Csodálni és tisztelni. De minden rendben volna, ha legalább Peter szeretne. Őt sok tekintetben csodálom. Peter igen kedves, derék fiú!

Anned

1944. március 19, vasárnap

Drága Kitty!

Nagy napom volt tegnap. Elhatároztam, hogy beszélek Peterrel. Közvetlenül ebéd előtt odasúgtam neki:

- Gyakorolsz ma este gyorsírást, Peter?

- Nem - felelte.

- Akkor később beszédem volna veled.

Beleegyezett. Mosogatás után az illendőség kedvéért előbb Peter szüleivel együtt kinéztem az ablakon, nemsokára azonban felmentem hozzá. Peter a nyitott ablak baloldalán állt, én meg jobboldalt helyezkedtem el. A sötét szobában a nyitott ablak mellett sokkal jobban ment a beszélgetés. Azt hiszem, Peter is érezte ezt.

Annyi mindenről beszélgettünk, hogy képtelen volnék mindent elismételni. Nagyszerű volt; a legszebb estém, amit eddig a búvóhelyen eltöltöttem. Azért röviden elmondok egyet-mást. Először a civakodásokról beszéltünk. Mondtam, hogy nekem még a hátam is borsózik az ilyesmitől. Aztán bevallottuk egymásnak, hogy mind a ketten eltávolodtunk a szüleinktől.

Beszéltem anyámról, apámról, Margot-ról és magamról.

Peter egy adott pillanatban megkérdezte:

- Ti esténként biztosan csókkal kívántok egymásnak jó éjszakát?

- Persze. Sok-sok csókkal. Te talán nem?

- Nem bizony. Én még talán senkit meg nem csókoltam.

- Még a születésnapodon sem?

- De, akkor igen.

Közöltük egymással, hogy egyikünk sem bizalmas a szüleivel, pedig az ő szülei sokszor közelednek hozzá, de hiába. Arról is beszámoltam neki, hogy bánatomban sírdogálni szoktam az ágyban. Én pedig megtudtam tőle, hogy a padlásra jár fel káromkodni. Arról is szó volt, hogy Margot és én még csak rövid ideje ismerjük igazán egymást, de most se mondunk el mindent egymásnak, talán éppen azért, mert mindig együtt vagyunk. Még sok mindenről beszéltünk. Tudod, Peter pontosan olyan, amilyennek elképzeltem.

Majd az 1942-es évről folyt a szó. Alig ismerünk rá az akkori énünkre. Ó, hogy ki nem állhattuk akkor egymást! Peter hangos és kellemetlen fruskának tartott, engem pedig egyáltalán nem érdekelt ő. Persze nem értettem, miért nem próbál udvarolni nekem, de most örülök, hogy nem tette. Peter szándékosan volt zárkózott. Megjegyeztem, hogy az ő hallgatagsága meg az én hangosságom között nincs is olyan nagy különbség, hogy én is imádom a csendet és egyebem sincs, mint ez a napló. Peter boldog, hogy nemcsak a szüleim vannak itt, hanem mi gyermekek is, és én is örülök, hogy ő ide került. Mondtam, hogy most már megértem zárkózottságát, szüleivel szemben való tartózkodását s szívesen részt vállalnék minden bánatában, bújában.

- Hiszen Te mindig megvigasztaltál - felelte.

- Ugyan, mivel? - kérdeztem értetlenül.

- A vidámságoddal!

Ez volt a legkedvesebb mindabból, amit hallottam tőle. Mert hiszen ez nagyszerű! Úgy szeret, mint a pajtását és ez egyelőre elég is. Ki sem mondhatom, milyen boldog vagyok és elnézésedet kérem, kedves Kittym, ha ma a szokottnál gyengébb a stílusom.

Csak azt írtam ide, ami eszembe jutott. Úgy érzem, közös titkom van Peterrel. Ha rám tekint, rám nevet vagy rám kacsint, mintha belülről valami megvilágosodnék bennem. Remélem, hogy ez így marad, és még sok kedves órát töltünk majd együtt!

A Te hálás és boldog

Anned

1944. március 20, hétfő

Drága Kittym!

Ma reggel Peter megkért, hogy esténként gyakrabban nézzek fel hozzá, s erősködött, hogy egyáltalán nem zavarom, s hogy ha van hely a szobájában egy személy számára, akkor van kettőre is. Mondtam, nem jöhetek minden este, mert a lentiek ezt nem jó szemmel néznék. Azt felelte, ne igen törődjek vele. Szombat este szeretnék felmenni hozzá, s kértem, okvetlenül figyelmeztessen, hogy mikor kél a hold.

- Hát akkor majd lemegyünk és onnan nézzük a holdat - felelte.

Közben árnyék vetődött boldogságomra. Már régen gyanítom, hogy Peter Margot-nak is tetszik. Nem tudom, mennyire szereti, de számomra ez igen rossz érzés. Lehet, hogy minden alkalommal, amikor együtt vagyok Peterrel, fájdalmat okozok neki, s a legszebb, hogy Margot ezt igyekszik titkolni.

Az ő helyében én kétségbeesnék a féltékenységtől. Margot azonban csak annyit mond, hogy ne sajnáljam őt.

- Nekem furcsa, hogy itt állsz közöttünk harmadiknak - mondtam Margot-nak.

- Én pedig hozzászoktam már ehhez - felelte kissé keserűen.

Ezt egyelőre el se merem mesélni Peternek, majd talán egyszer később. Most még sok az egyéb mondanivalónk.

Anya tegnap este megmosta a fejem, de meg is érdekelttem. Nem lehetek ennyire közömbös vele szemben. Igyekszem tehát, bárhogyan van is, barátságosabbnak lenni hozzá s megjegyzéseimet megtartom magamnak.

Pim se olyan kedves már. Az utóbbi időben kevésbé tekint gyerekeknek, viszont túlságosan kimért velem. Majd meglátjuk, mi lesz belőle.

Most nem is írok többet. Úgyis képtelen vagyok bármire is, csak Petert nézem, s csordultig van a szívem!

Anned

Bizonyíték Margot nemes szívéről; ezt levelet ma, március 20-án kaptam tőle:

„Anne, amikor tegnap azt állítottam, hogy nem vagyok Rád féltékeny, csak 50 %-ban voltam őszinte. A helyzet tudniillik az, hogy tényleg nem vagyok féltékeny sem Rád, sem Peterre, csak éppen elszomorít, hogy *én* nem találtam még senkire, s egyelőre nem is találhatok olyasvalakit, akivel beszélhetnék gondolataimról és érzéseimről. Mindamellet szívből kívánom mindkettőtöknek, hogy bizalmas barátságba kerüljete. Úgyis elég sok mindent nélkülöztök, ami más számára természetes. Másrészt biztosan tudom, hogy én Peterrel sose jutnék el odáig. Az az érzésem, hogy nekem egy fiúval meglehetősen bizalmas viszonyban kellene lennem, hogy mindent elmondjak neki. Éreznem kellene, hogy szavak nélkül is tökéletesen megért. Ezért olyan valakire lenne szükségem, aki szellemileg felettem áll, ezt pedig Peterben nem találom meg. Nálad és Peternél el tudom képzelni, hogy így van.

Ne tégy tehát magadnak szemrehányást azért, hogy engem megrövidítettél és olyat teszel, amihez nekem volna jogom; szó sincs róla. Te meg Peter csak nyerhettek ezzel a barátsággal.”

Válaszom:

„Drága Margot!

Levelednek rendkívül örültem, de egyáltalán nem nyugtatott meg.

Egyelőre szó sincs köztünk olyanfajta bizalmas barátságról, mint amilyenre Te gondolsz, csak éppen a sötétben, a nyitott ablak mellett jobban megy a beszélgetés, mint fényes nappal. Érzéseinkről suttogva jobban tudunk egymásnak beszámolni, mintha ki kellene őket kürtölni. Azt hiszem, Peterrel szemben valamiféle nővéri érzés él Benned, s szívesen foglalkoznál is vele, legalább olyan szívesen, mint én. Talán lesz még rá alkalmad, bár az a véleményünk, hogy ez nem a valódi barátság; a bizalomnak kölcsönösnek kell lennie. Azt hiszem, ez az oka annak, hogy apa meg én sohasem juthattunk idáig.

Hagyjuk hát abba s ne is beszéljünk többé róla. Ha még volna valami mondanivalód, nagyon kérlek, írd inkább le, én is sokkal jobban ki tudom így fejezni, amit akarok, mintha elmondanám.

Nem is hiszed, mennyire csodállak, s remélem, hogy egyszer majd én is olyan nemes lelkű leszek, mint Apa meg Te. Úgy látom, nagyon hasonlítok egymásra.

Anned”

1944. március 22, szerda

Drága Kittym!

Tegnap ezt a levelet kaptam Margot-tól:

„Kedves Anne!

Tegnap leveled után az a kellemetlen érzésem támadt, hogy lelkiismeretfurdalás gyötör, ha Peterrel együtt tanulsz vagy beszélgetsz, pedig erre igazán nincsen okod. Az én lelkem vágyik valaki után, akit bizalmával megtisztelhet, de Peter még arra sem volna jó, hogy pótolja.

Az viszont igaz, hogy Peterrel szemben az az érzésem, mintha a fivérem volna, de... fiatalabb fivérem. Érzéseinkben kölcsönösen közeledünk egymás felé s talán később, bár az is lehet, hogy soha, fivéri-nővéri viszony fejlődik ki közöttünk. Egyelőre azonban még nem tartunk ott.

Így hát igazán kár engem sajnálnod, inkább örülj, ahogy csak tudsz a társnak, akit megtaláltál.”

Közben itt minden a legjobb úton halad. Azt hiszem, drága Kittym, hogy itt a hátsó traktusban igazi, nagy szerelem van kibontakozóban. Ám házasságra nem gondolok, igazán nem. Nem tudom, milyen ember lesz, ha felnőtt, elég erős lesz-e a szerelmünk arra, hogy házasságot kössünk. Időközben meggyőződtem róla, hogy Peter szeretet, csak azt nem tudom, hogyan.

Ki tudja, vajon jó pajtásra van-e szüksége, vagy a nőt látja-e bennem, esetleg talán csak a hűgát.

Amikor megemlítette, hogy mindig pártoltam, ha a szüleivel nézeteltérése volt, nagyon boldog voltam. Éreztem, hogy barátságunk tovább jutott egy lépéssel. Tegnap azt kérdeztem tőle, mit tenne, ha egész tucat Anne volna itt és mind bejárna hozzá.

- Nem is lenne rossz, ha mind olyan volna, mint Te! - felelte.

Peter igen vendégszerető. Azt hiszem, tényleg örül, ha nála vagyok. Közben szorgalmasan tanul franciául, még az ágyban is, egészen negyed tizenegyig. Ha a szombat esti hangulatos beszélgetésünkre gondolok, életemben először meg vagyok magammal elégedve. Ezt úgy értem, hogy most is csak ugyanazt mondanám és nem mást, pedig ez nálam ritkaság.

Peter olyan szép fiú; akkor is, ha nevet, akkor is, ha hallgat és maga elé néz. Kedves és jó. Véleményem szerint akkor hódítottam meg, amikor ráeszmélt, hogy egyáltalán nem vagyok az a felületes Anne, akinek látszom, hanem álmodozó lélek, akinek problémái az övéhez hasonlóak.

Anned

Válasz:

„Drága Margot!

Legjobb, ha bevárjuk, hogy mit hoz a jövő. Rövidesen - jobbra vagy balra - döntésre kerül az ügy köztem és Peter között. Hogyan és miképp, még nem tudom, ezúttal nem nézek tovább az orromnál. Egyet azonban elhatároztam. Ha barátságot kötök Peterrel, elmondom majd néki, hogy Te is szereted és mellé állsz, ha szüksége van rá. Ez utóbbi ellen valószínűleg tiltakoznál, de ez most már nem érdekel engem. Nem tudom, Peter hogyan vélekedik Rólad, majd akkor azt is megkérdem tőle.

Már hogy volna kellemetlen, ellenkezőleg!

Gyere csak fel nyugodtan a manzárdra vagy bárhová, ahol vagyunk. Igazán nem zavarsz, mert mi - úgy érzem - hallgatólagosan megegyeztünk, hogy csak este, sötétben beszélgetünk.

Ne ess kétségbe! Én is így teszek, pedig nem mindig könnyű; eljön még a Te időd is, hamarabb, mint gondolnád.

Anned”

1944. március 23, csütörtök

Drága Kittym!

Itteni helyzetünk újra javult kissé. Élelmiszerjegy-szállítóinkat szerencsére szabadon engedték. Miep is itt van tegnap óta. Elli jobban érzi magát, de még mindig köhög. Koophuis viszont még soká lesz beteg.

Tegnap lezuhant egy repülőgép. A bent ülők ejtőernyőikkel még idejekorán kiugrottak. A gép egy iskolára zuhant, de a gyerekek már nem voltak ott. Kisebb tűz keletkezett és volt néhány halálos áldozat is. Borzasztó volt, ahogy a németek tüzeltek a leereszkedő repülőkre. Az amszterdami lakosság a végletekig felháborodott ennyi aljasság láttán. Mi, vagyis a hölgyek, megijedtünk. Iszonyodom mindenfajta lövöldözéstől.

Mostanában gyakran járok fel Peterhez. Habzsolom a friss esti levegőt. Jó érzés mellette ülni és az ablakon kinézni.

Van Daan és Dussel igen ízléstelenül viselkedik, ha Peterhez megyek. - Anne's zweite Heimat¹³ - hallom a megjegyzést - illik az, hogy fiatalurak késő este ifjú lánykákat fogadjanak? - Peter csodálatos nyugalmat tanúsít az efféle, úgynevezett szellemes megjegyzésekkel szemben.

Anyá elég kíváncsi s biztosan meg szeretné kérdezni, miről beszélgetünk, de attól fél, hogy elutasító választ kap. Peter azt állítja, hogy a felnőttek irigylik tőlünk a fiatalságunkat, nem érdemes hát törődnünk epés megjegyzéseikkel. Néha értem jön, de ilyenkor minden elővigyázatossági rendszabály ellenére belepirul, s alig tud szóhoz jutni. Mégiscsak jó, hogy én sohasem pirulok el. Azt hiszem, ez az érzés igen kellemetlen lehet.

Apa állandóan azzal ugrat, hogy ciframaris vagyok, pedig ez nem is igaz. Csak a hiúság sok bennem! Eddig még nemigen mondta rám senki, hogy szép vagyok. Kivéve egy iskolás fiút, aki kijelentette, hogy jól áll nekem, ha nevetek. Tegnap azután őszinte bókot kaptam Petertől. A rend kedvéért ideírom beszélgetésünk lényegét:

Peter gyakran biztat:

- Ne vess hát!

Ez annyira feltűnt nekem, hogy megkérdeztem:

- Minek nevessek folyton?

- Olyan szép vagy így; két gödröcske keletkezik az arcodon; vajon mitől?

- Így születtem. Az államon is van egy. Az egyetlen szép rajtam.

- Dehogy, nem igaz.

- De igen. Jól tudom, hogy nem vagyok szép lány, nem is voltam az, és nem is leszek soha.

¹³ Anne második otthona

- Nincs igazad. Nekem tetszel.
- Nem igaz.
- Hidd el, ha mondom!

Erre persze én is hasonlóan nyilatkoztam róla.

Mindenkitől sokat kell nyelnem hirtelen keletkezett barátságom miatt. Mi azonban nem sokat törődünk a szülői intelmekkel meg a csípős megjegyzésekkel. Szüleink talán már elfelejtették, hogy ők is voltak fiatalok? Ez annál is valószínűbb, mert ha tréfálunk, komolyan néznek reánk és nevetnek, ha komolyak vagyunk.

Anned

1944. március 27, hétfő

Drága Kittym!

Bujkálásunk történetének papírra vetésénél tulajdonképpen jelentékeny helyet kellene szorítanom a politikának, de mert ez a téma személy szerint nem túlságosan érdekel, a legtöbbször elhanyagoltam. Most a politikának szentelem ezt az egész levelet.

A politikai vélemények természetesen igen különbözőek lehetnek és igazán természetes, hogy a nyomasztó háborús időkben mindenki politizál, de összeveszni rajta egyszerűen ostobaság.

Felőlem fogadjanak, vitatkozzanak, csináljanak, amit akarnak, álljanak a fejük tetejére, csak ne civakodjanak, mert annak többnyire rossz vége szokott lenni.

Látogatóink töméntelen koholt hírt hordanak hozzánk. Az illegális holland adót viszont még sohasem csíptem rajta hazugságon. Henk, Miep, Koophuis, Elli és Kraler minden kósza hír hallatára fellelkesednek vagy letörnek. Talán még Henk a legjózanabb közöttük.

Ami a politikát illeti, a hátsó traktusban a hangulat mindig ugyanaz. Az invázióról, a légibombázásokról, a különféle nyilatkozatokról stb., stb. folytatott viták alkalmával számtalanszor hallom: „Lehetetlen” „Um Gottes Willen,¹⁴ csak már kezdenék, különben mi lesz velünk!” „Nagyszerűen haladunk előre, primán, kitűnően!” A derű- és borúlátók elsősorban azonban a realisták, fáradhatatlan energiával védik saját álláspontjukat, és mindenki meg van róla győződve, hogy neki van igaza. Egy bizonyos hölgy dühös, mert férjeura vakon bíz az angolokban. Egy bizonyos úr viszont támadja nejét, mert az bosszantó és lekicsinylő jelzőkkel illeti ezt az ő szeretett nemzetét.

És ezt meg nem unják soha. Van egy trükköm, amely bombaként hat a társaságra. Csodaszerelem úgy hat, mint mikor valakibe gombostűt szúrnak, s az illető rémülten felugrik. Ha elkezdik a politizálást, csak odavetek egy kérdést, egyetlen szót, esetleg egy mondatot, s az egész család máris nyakig belemerül a politikai vitába.

Egy idő óta nem elégednek meg a német Wehrmacht-jelentésekkel meg a BBC-vel, hanem beiktatják a Luftlagemeldungot is.¹⁵ Az, hogy „nagyszerű”, csak szó, a hallgató számára azonban gyakran kétségbeejtő. Az angolok nyilván csak azért tartják éjjel-nappal üzemben a légiflottájukat, hogy ellensúlyozhassák a németek hazugságait, s ugyanezt teszik a németek is.

¹⁴ „Az Isten szerelmére!”

¹⁵ Helyzetjelentés a légi harcokról

Ezért kapcsolják hát be nálunk már korán reggel a rádiót s hallgatják minden órában, este kilencig, tízig, sőt tizenegyig is.

Ez a legjobb bizonyíték arra, hogy a felnőtteknek van ugyan türelmük, de a gondolatmenetüket képtelenség követni. Vannak persze kivételek is; senkit sem szeretnék megsérteni. De meggyőződésem, hogy naponta egy, legfeljebb két híradás meghallgatása tökéletesen elegendő volna! Persze ezek a vén csacsik... Igaz, hisz erről már beszéltem. Valamennyi adó: az Arbeiter-Programm, Oranje, Frank Phillips vagy Vilma királynő őfelsége, mind-mind sorra kerül és ők türelmesen hallgatják. Hacsak nem esznek vagy alusznak, ott ülnek a rádió mellett és evésről, alvásról, na meg a politikáról beszélnek.

Juj, de unalmas. Még jó, ha nem száradok el itt köztük, mint a kóró. Az idősebbek számára persze már nem olyan nagy tragédia a kiszáradás.

Hogy élő példával is szolgáljak, legjobb lesz, ha leírom, hogyan hallgattuk meg mindnyájunk eszményképének, Winston Churchillnek rádiószózatát.

Vasárnap este kilenc óra. A tea az asztalon, a melegítő alatt. A család bevonul. A rádiónál balról Dussel, középen Van Daan úr, mellette Peter. Anya Van Daan mellett, mögötte önnagysága. Apa, Margot meg én az asztalhoz telepedtünk. Úgy látom, nem nagyon világosan írtam le, hogyan helyezkedtünk el. Az urak pöfékelnek. Peter feszülten figyel; még a szemét is lehunyja. Anyán hosszú, fekete pongyola. Önnagysága vacogva hallgatja a repülőgépek zúgását, amelyeknek vezetői, mitsem törődve Churchill beszédével, vígan száguldanak Essen felé. Apa a teáját szürcsöli, Margot és én testvéri egyetértésben, szorosan egymás mellett ülünk, mert az alvó Mouschi a térdünkre telepedett. Margot-nak göndörítők vannak a hajában; én kinőtt, szűk és rövid pizsamában feszítek.

A hangulat ez alkalommal valóban meghitt, békés, barátságos, de már előre remegve gondolok a beszéd következményeire. Hiszen alig várják a végét és türelmetlenül dobognak a lábukkal, mert máris vitatkozni szeretnének. - Pszt! Pszt! - lökdösik egymást, s a vitatkozás civódássá és végül nyílt veszekedéssé fajul.

Anned

1944. március 28, kedd

Drága Kittym!

Politikáról sokkal többet írhatnék, ha nem kellene rengeteg más eseményről is beszámolnom. Először is anya megtiltotta, hogy oly gyakran feljárjak Peterhez, mert észrevette, hogy Van Daanné féltékeny rám. Másodszor pedig Peter megkérte Margot-t, hogy velem együtt ő is járjon fel hozzám. Csak azt nem tudom, hogy udvariasságból hívta-e, vagy komolyan szeretné, ha feljárna. Harmadszor megkérdeztem apát, mi a véleménye, érdemes-e zavartatnom magam Van Daanné féltékenykedése miatt. Apa szerint nem kell törődnöm vele. Most hát mitévő legyek? Anya talán azért haragszik, mert ő is féltékeny? Apa viszont nem sajnálja tőlünk ezt a néhány kellemes órát, sőt örül, hogy olyan jól megértjük egymást. Margot is szereti Petert, de érzi, hogy vannak olyan dolgok, amelyeket kettesben meg lehet beszélni, hármasban azonban nem.

Anya szerint Peter szerelmes belém. Őszintén szólva szeretném, ha így volna, mert akkor kvittek volnánk és sokkal közelebb kerülnénk egymáshoz. Ezenkívül anya azt állítja, hogy Peter igen sokat néz engem. Annyi bizonyos, hogy a nappali szobában gyakran kacsingatunk egymásra, s Peter megcsodálja arcom gödröcskéit, de mit tehetek erről én? Nem igaz?

Nagyon nehéz helyzetben vagyok. Anya neheztel rám, én meg őrá, apa pedig szemet huny a köztünk dúló csendes harc felett. Anya búsul, mert mégiscsak szeret, engem pedig ez egyáltalán nem érint, mert érzem, hogy úgysem értene meg. És Peter... Peterről nem mondok le, hiszen oly csodálatosan kedves fiú, s igen boldogok lehetnénk, ha az „öregek” nem ütnék bele ebbe is az orrukát. Szerencsére már hozzászoktam ahhoz, hogy az érzéseimet eltitkoljam, s így sejtelmük sincs róla, mennyire rajongok Peterért. Vajon bevallja-e majd, hogy szeret? Érzem-e majd úgy arcát az arcomon, mint álmomban a Peterkéét? Ó, Peter és Peterke, hiszen ti egyek vagytok! Nem értenek meg bennünket a nagyok. Sejtelmük sincs róla, hogy mi már azzal is megelégszünk, ha egymás mellett ülhetünk s egyetlen szót sem szólunk. Nem értik, mi az, ami egymás felé hajt bennünket. Ó, mikor győzhetjük már le ezeket a nehézségeket, bár mégiscsak szép ez a küzdelem, s megédesíti majd győzelmünket. Ha Peter fejét két kezébe temetve lehuny szemmel fekszik, olyan mint egy kisgyerek, ha Mouschival játszik, szeretetre méltó, ha krumplit vagy más, nehéz terhet cipel, erős, ha az ágyúzást nézi vagy tolvajokat keres, akkor bátor, de amikor ügyetlen és tehetetlen - akkor a legkedvesebb.

Jobban szeretem, ha Peter magyaráz valamit nekem, mintha nekem kell őt valamire tanítanom. Bárcsak minden téren fölényben volna velem szemben.

Bánom is én a mamákat! Csak már nyilatkozna Peter.

Anned

1944. március 29, szerda

Drága Kittym!

Tegnap este az Oranje-rádióban Bolkenstein úr¹⁶ megemlítette, hogy a háború után összegyűjtenek majd minden háborús naplót és levelet. Erre persze itt mindnyájan ugrattak a naplóm miatt. Képzeld csak, milyen érdekes volna, ha megírnám a hátsó traktus regényét. A cím után azt hinnék, hogy detektív-regényről van szó.

Azonban beszéljünk komolyan. Egészen érdekes volna tíz évvel a háború után megírni, hogyan éltünk, ettünk és mi mindenről beszéltünk itt mi, zsidók. Bár Neked már rengeteget írtam, mégis néhány részletét ismered csak itteni életünknek.

Például, hogyan rettegtünk mi, nők, a múlt vasárnap, amikor háromszázötven angol repülőgép fél millió kilogramm bombát dobott le Ijmuidenre. A házak úgy inogtak, mint fűszálak a szélben. Hát még a sok járványos betegség! Minderről sejtelled sincsen. Ha mindent el akarnék mesélni töviről hegyire, reggeltől estig csak írhatnék. Az emberek sorba állnak főzelékért és minden egyébért, az orvosok nem látogathatják betegeiket, mert minduntalan ellopják járműveiket. Rengeteg a betörés és a lopás. Érthetetlen, mi lelta a holland népet, hogy egyszerűen ennyien adták lopásra a fejüket. Tizenegy, sőt nyolcéves kisgyerekek betörik a házak ablakait s mindent elvisznek, ami csak elmozdítható. Az emberek öt percre sem merik őrizetlenül hagyni a lakásukat, mert mihelyt kiteszik a lábukat, máris kifosztják őket. Az újságok naponta közölnek hirdetéseket, amelyekben jutalmat ígérnek azoknak, akik visszaadják az ellopott írógépeket, perzsaszőnyegeket, villanyórákat, szöveteket és egyéb holmit. Vannak, akik leszerelik az utcai villanyórákat s a telefonfülkék berendezését elviszik az utolsó szál drótig. A lakosság hangulata nem lehet valami bizakodó; mindenkinek korog a gyomra, s a heti fejadag a pótkávé kivételével két napra sem elegendő. Az invázió pedig késik, s a

¹⁶ A Londonba menekült háborús holland kormány tagja

férfiakat Németországba hurcolják. A gyerekek betegek vagy rosszul tápláltak, s mindenkiről lerongyolódik a ruha meg a cipő.

Egy pár cipő talpalásáért feketén hét forint ötvenet kérnek, de a cipészek így is alig akarnak új munkát elvállalni, vagy pedig négy hónapig kell várni egy talpalásra s még jó, ha addigra el nem vész a cipő.

Egy nagy előnye azért mégis van mindennek: minél rosszabb az élelmezés és minél szigorúbb rendszabályokat alkalmaznak a lakossággal szemben, annál több szabotázst követnek el a hatóság ellen. Az élelmiszerjegy-elosztó hivatal, a rendőrség és a köztisztviselők zöme támogatja a népet, egy részük azonban besúgó és sokakat juttat börtönbe. Szerencsére a holland lakosságnak csak csekély százaléka pártolt át az ellenséghez.

Anned

1944. március 31, péntek

Drága Kittym!

Képzeld, még meglehetősen hideg az idő, de a legtöbb családnak már körülbelül egy hónapja kifogyott a tüzelője. Ez aztán az élvezet, ugye? A nagyszerű orosz győzelmek következtében általában megint bizakodó a hangulat. Nem szoktam sokat írni a politikáról, most azonban mégis közlöm Veled, hogy hol van most az orosz front. Már eljutottak a Birodalmi Kormányzóság határához, Romániában a Prut-folyóhoz, és közvetlenül Odessza előtt állnak. Esténként mindenki Sztálin különnyilatkozatát várja.

Moszkvában annyi üdvölvést adnak le, hogy valószínűleg reng belé az egész város, csak azt nem tudom, hogy ezt miért teszik. Azért-e, mert még emlékeznek rá, hogy a front nemrég még a közelükben volt, vagy ezzel fejezik ki örömeiket.

A német csapatok megszállták Magyarországot. Ott még van egymillió zsidó. Most aztán ők is sorra kerülnek.

Peterrel meg velem kapcsolatban kissé elültek a pletykák. Igen jó barátok lettünk, sokszor vagyunk együtt és sok mindenről beszélgetünk. Olyan jó, hogy sohasem kell elharapnom a szót, ha kényes tárgyra terelődik a beszélgetés.

Életem jobbra, sokkal jobbra fordult. Isten nem hagyott el és nem hagy el a jövőben sem.

Anned

1944. április 1, szombat

Drága Kittym!

És mégis olyan nehéz az élet. Remélem, sejtet, hogy mire gondolok? Rettenetesen vágyom egy csókra, arra a régen esedékes csókra. Vagy talán még mindig a pajtást látja bennem, s többet nem is jelentek neki?

Tudod és tudom én is, hogy erős vagyok, hogy igen sokat el tudok viselni. Nem szokásom a gondjaimat másokkal megosztani, anyámon sohasem csüngtem, most azonban boldogan hajtánám a vállára a fejem, csak hogy megtaláljam a lelkem nyugalmát.

Nem tudom és soha nem is felejttem el azt az álmom, amikor Peterke arca az enyémhez simult, és minden olyan jó volt, olyan nagyon jó! Hát Peter nem vágyódik erre? Vagy talán csupa

félszegségből nem vall szerelmet? Akkor meg miért hív minduntalan fel magához? És miért nem nyilatkozik?

De hagyjuk abba. Meg akarok nyugodni. Erős leszek. Csak türelem, majd megjön magától a többi, de... az a legkellemetlenebb, hogy a látszat olyan, mintha én szaladnék Peter után. Mindig *én* járok fel hozzá s nem *ő* keres fel engem.

De hát ennek az az oka, hogy nincs külön szobám, s Peter ezt megérti.

Igen, biztosan tisztában van vele.

Anned

1944. április 3, hétfő

Drága Kittym!

Szokásom ellenére ez egyszer kimerítően akarok írni az élelmezésről is, mert ez nemcsak a hátsó traktusban, hanem egész Hollandiában, egész Európában, sőt még azon túl is igen fontos és döntő tényezővé vált.

Huszonegy hónap alatt, amióta itt vagyunk, rengeteg „étkezési időszak”-ot szenvedtünk végig. Hogy ez mit jelent, azt azonnal megmagyarázom. „Étkezési időszak” alatt olyan időszakot értek, amikor semmi egyebet nem eszünk, csak egy bizonyos ételt, esetleg csak egyféle főzeléket. Egy időben naponta csak endiviát ettünk, semmi mást; endiviát homokkal, homok nélkül, tört krumplival, szőlóban és tűzálló tálban. Azután spenót következett, később karalábé, feketegyökér, paradicsom, savanyú káposzta stb., stb.

Például savanyú káposztán élni minden délben és este, határozottan nem nagy élvezet. De mitévők legyünk, ha éhesek vagyunk? Jelenleg a legszebb időszakhoz érkeztünk el, tudniillik egyáltalán nem jutunk friss főzelékhez. Egész heti ebédmenünk: tarkabab, borsóleves, krumpli gombóccal, krumpli héjában s Isten kegyelméből néha karalábélevél vagy rothadt sárgarépa, aztán megint csak bab. A krumplit nem hagyjuk el egyetlen étkezésnél, még a reggelinél sem. Ezzel pótoljuk a kenyeret. De fogyasztunk szárított julianna-királynő- és tarkababból készült, úgynevezett zacskó-levest is. Minden ételbe, még a kenyérbe is bablisztet kevernek.

Vacsorára állandóan krumplit eszünk valami műmártással és céklával. Ebből szerencsére van még elég. Megemlítem még a lisztgombócot, amelyet hadilisztből készítünk víz és élesztő hozzáadásával. Kemény és ragadós. Mintha kövek feküdnének a gyomrunkban, de mindegy!

Legnagyobb élményünk hetenként egyszer egy-egy szelet májas hurka s hozzá lekváros kenyér. De azért élünk s még élvezzük is ezeket a nyomorúságos ételeket.

Anned

1944. április 4, kedd

Már hosszabb ideje nem látom értelmét a tanulásnak. A háború vége olyan távoli, valószínűtlen és mesészerű. Ha szeptemberig nem kötik meg a békét, többé nem iratkozom be az iskolába. Nem akarok két évet veszíteni. Napjaimat Peter tölti be, Peter és semmi egyéb. Addig foglalkoztam vele álmaimban és gondolataimban, míg szombaton este összecusklottam. Szörnyű volt. Előbb Peternél ültem és küzdöttem a könnyeimmel, utána a citrompuncs elfogyasztásakor Van Daannel nevetgéltem, élénk és látszólag vidám hangulatban, de csak én tudtam, hogy ki kell sírnom magam. Csak úgy hálóingben lerogytam a csupasz földre s előbb

elrebegettem egy bensőséges, hosszú imádságot, majd fejemet karomra hajtva, térdemet felhúзва egészen összekuporodtam és úgy zokogtam. Amikor végre kissé magamhoz tértem, bementem a szobámba s letöröltem a könnyeimet; ne vegyék észre a többiek. Egyre bátorítottam magam. „Muszáj, muszáj, muszáj...” - mondogattam magamban. Tagjaim elmerevedtek a természetellenes kuporgástól. Lerogytam az ágy szélére és ott kínlódtam tovább, de pár perccel fél tizenegy előtt erőt vettem magamon és lefeküdtem.

Most már túl vagyok a nehezén. Elhatároztam, hogy tanulni fogok. Nem maradok műveletlen. Fejlődnöm kell, hogy újságíró lehessen belőlem. Mert újságíró szeretnék lenni! Érzem, hogy tudok írni, egy-két kísérletem jól sikerült, a hátsó traktus leírása például humorosnak mondható, ez a napló maga helyett beszél, de... van-e valóban tehetségem? Majd meglátjuk.

Éva álma a legszebb elbeszélésem és a legérdekesebb; sejtelmem sincs, hogy honnan vettem. *Cady életének* viszont egyes fejezetei jók, de a történet egészében fabatkát sem ér.

Írás tekintetében magam vagyok legszigorúbb és legmegbízhatóbb kritikussom. Tudom, mit írtam jól és mit rosszul. Aki még nem próbálta, nem is sejti, milyen felemelő érzés írni. Azelőtt mindig sajnáltam, hogy a rajzolásban nincsen tehetségem, most azonban nagyon boldog vagyok, hogy legalább az íráshoz értek. S ha a tehetségemből nem futja majd arra, hogy írásom újságban vagy könyvben megjelenjék, majd írok a magam gyönyörűségére.

El sem tudom képzelni, hogy, úgy éljem le az életemet, mint anya, Van Daanné és mindazok a nők, akik elvégzik a házimunkát és idővel feledésbe merülnek. Én ennél többre vágyom. Nekem a férjemen és a gyermekeimen kívül is szükségem lesz valamire, amiben kiélhetem magam.

Én a halálom után is tovább szeretnék élni! Ezért vagyok hálás az Istennek, hogy olyan adottságokkal jöttem a világra, amelyek segítségével tanulhatok, írhatok, papírra vethetem mindazt, ami bennem él.

Az írás megnyugtat, elmulasztja a bánatomat s visszaadja bátorságom. Persze, nagy kérdés, tudok-e majd valami nagyszerűt alkotni, s lesz-e belőlem valaha is író vagy újságíró.

Remélem, bizton remélem, hiszen a gondolataimat, ideáljaimat, elképzeléseimet, mindent papírra tudok vetni.

Cady életével már régen nem foglalkoztam. Bár a folytatást pontosan kiterveltem, nem gördül jól a cselekmény. Valószínűleg sose fejezem be, s a kályhában vagy a papírkosárban fogja végezni... Persze ez is bolondság, gondolom, hiszen csak 14 éves vagyok és tapasztalatlan, nem írhatok mindjárt filozófiai művet.

Hát csak így tovább; bátorság, majd csak sikerül; mert ha törik, ha szakad, író lesz belőlem.

Anned

1944. április 6, csütörtök

Drága Kittym!

Kérdezed, hogy milyen kedvteléseim vannak és mi érdekel. Elmondom hát. Előre figyelmeztetek azonban, nehogy megijedj, mert rengeteg sok van belőle.

Elsősorban is írni szeretek, de hát ez csak nem számít kedvtelésnek.

Nr. kettő: családfa-kutatás. Újságokban, könyvekben és régi papírok között kutatom a francia, német, spanyol, angol, osztrák, orosz, norvég és holland uralkodó család leszármazását.

Egyik-másiknál egészen szép eredményt értem el, már csak azért is, mert huzamosabb idő óta jegyzeteket készítek minden olyan életrajzról vagy történelmi műről, amely a kezembe kerül. Több történelmi eseményt át is fogalmaztam.

Harmadik kedvtelésem természetesen a történelem. Ennek kielégítésére apa sok könyvet szerzett be. Már alig várom azt a napot, amikor végre a nyilvános könyvtárban bogarászhatok.

Negyedik kedvtelésem a görög és a római mitológia. Ehhez is vannak könyveim.

További kedvtelésem a filmsillagok, valamint családunk arcképeinek gyűjtése. Ezenkívül rajongok az olvasásért meg a könyvekért. Nagyon szeretem a művészettörténetet; főleg ha írókkal, költőkkel és festőkkel foglalkozik. Azonban lehetséges, hogy idővel majd a muzikusok is érdekelnek.

Viszont határozott ellenszenvet érzek az algebrával, a mértannal és a számolással szemben.

Szívesen foglalkozom a többi tantárggyal is, de kedvencem a történelem!

Anned

1944. április 11, kedd

Drága Kitty!

A fejem zúg, azt se tudom, mihez kezdjek.

Pénteken (nagy-pénteken) és szombaton társasjátékot játszottunk. Mind a két nap elég gyorsan és kellemesen telt el. Vasárnap délután Petert fél ötre meghívtam a szobámba, negyed hatkor pedig felmentünk az utcai rész padlására s ott is maradtunk hatig. Hattól negyed nyolcig egy szép Mozart-hangversenyt hallgattunk rádión. Főként a *Kis éji zene* tetszett nekem. A nappali szobában, a többiek jelenlétében nem szívesen hallgatok rádiót, mert a szép muzsika egész bensőmet felkavarja.

Vasárnap este nyolckor Peterrel felmentünk a padlásra, s hogy kényelmesebben ülhessünk, összeszedtünk minden párnát, amit csak a szobákban találtunk. Fent egy ládán helyezkedtünk el. A láda is, a párnák is keskenyek voltak, ezért szorosan egymás mellé ültünk s két másik ládához támaszkodtunk. A Mouschi cica is ott lebzsel, tehát nem voltunk „felügyelet” nélkül.

Háromnegyed kilenckor Van Daan úr felfütyült hozzánk s érdeklődött, nincs-e nálunk Dussel úr párnája. Erre mindketten felugrottunk, s a párnákkal, a cicával és Van Daannal együtt lementünk.

A párna-ügyből nagy kellemetlenségünk származott. Dussel dühöngött, mert az ő „éjszakai” párnáját is felvittük. Attól félt, hogy tele lett bolhával. Alaposan leszidott érte bennünket. Peter meg én két súrolókefét csempésztünk a lepedője alá és jót nevettünk bosszúnk megvalósulásán.

Örömünk azonban nem tartott soká. Fél tízkor Peter halkan kopogtatott szobánk ajtaján s kérte apát, jöjjön fel hozzá, segítsen lefordítani egy nehéz angol mondatot.

- Ez nekem gyanús - mondtam Margot-nak - látszott Peteren, hogy csak kifogást használt.

Igazam volt: betörték a raktárba.

Apa, Van Daan, Dussel és Peter másodpercek alatt a helyszínen termett, Margot, anya, Van Daanné meg én fent vártuk a fejleményeket. Vajon mit csinál négy nő, amikor retteg? Beszélget. Mi is így tettünk, míg lentről egy csattanást nem hallottunk. Utána csend lett. A toronyóra

éppen akkor ütötte el a háromnegyed tízet. Arcunkból eltűnt a vér, de ahhoz képest, hogy mennyire féltünk, eléggé uralkodtunk magunkon. Vajon hol maradnak a férfiak? Mit jelenthetett az a csattanás? Talán bizony a betörőkkel dulakodnak? Tíz órakor lépéseket hallottunk a lépcsőn: apa jött fel a szobába. Sápadt volt és ideges; nyomában Van Daan úr.

- Oltsátok el a lámpát s menjetek fel csendben! Nemsokára itt lesz a rendőrség!

Még félni sem volt időnk. A lámpát leoltottuk. Gyorsan felkaptam a kabátkámat és már fent is voltunk.

- Mondjátok már el, hogy mi történt - kérleltük a férfiakat.

Nem válaszoltak, hanem ismét lementek. Valamennyien csak tíz perccel tíz óra után kerültek elő. Ketten őrt álltak Peter nyitott ablakánál. Az átjáró ajtaját lezárták s helyére tolták a forgószekrényt. A kislámpát letakartuk egy pulóverrel. Csak azután tudtuk meg, mi történt:

Peter a feljáróban két erős csattanást hallott, leszaladt és észrevette, hogy a raktárajtó bal oldalán kifeszítették az egyik deszkát. Felrohant, figyelmeztette a család harcba kész tagjait és negyedmagával levonult. A betörők már javában garázdálkodtak, amikor ők négyen beléptek a raktárba. Van Daan gondolkodás nélkül elkiáltotta magát: - Rendőr!

Futóléptek. A betörők kereket oldottak. A mieink visszaillesztették a deszkát, nehogy a rendőrség észrevegye, hogy az ajtó be van törve, valaki azonban az utca felől egy rúgással megint csak belökte. Férfiainkat úgy felbőszítette ez a vakmerőség, hogy Van Daan és Peter gyilkolni tudtak volna. Van Daan egy fejszével rácsapott a földre, mire csend lett. Ekkor a mieink újból vissza akarták helyezni a deszkát, ebből azonban semmi sem lett, mert hirtelen egy arra járó házaspár zseblámpájának éles fénye világított be a raktárhelyiségbe. - Az ördög vigye el! - mormogta egyik a mieink közül. A rend őreiből kénytelen-kelletlen menekülő betörökké vedlettek át s valamennyien felrohantak. Peter hamar ablakot, ajtót nyitott a konyhában és az irodában, ledobta a telefont a földre, s végül mind a négyen visszaosontak a rejtekhelyük mögé.

Vége az első résznek.

A zseblámpás házaspár minden valószínűség szerint értesítette a rendőrséget. Vasárnap este volt, méghozzá húsvétvasárnap. Húsvéthétfőn senki sem jön be az irodába, tehát kedd előtt nem moccanhatunk. Képzeld csak: két éjszakán és egy napon keresztül ilyen rettegésben élni! Még csak nem is gondolkoztunk, ültünk a vaksötétségben, mert Van Daanné ijedtében még a lámpát is eloltotta. Suttogva beszéltünk, s ha valamelyikünk megmozdult, nyomban lepisszegettük.

Fél tizenegy, tizenegy. Semmi nesz. Apa és Van Daan felváltva lejött hozzánk. Negyed tizenkettőkor letről zajt hallottunk.

Egymás lélegzetvételét figyeltük s nem mozdultunk. Léptek a házban, az irodában, a konyhában, azután... a mi lépcsőnkön. Olyan csendben ültünk, hogy hallhattuk egymás lélegzését s nem moccanunk. Valaki bement az irodába, aztán a konyhába, végül feljött a lépcsőn s a forgószekrényen matatott. Ezek a másodpercek leírhatatlanok. Elvesztünk - suttogtam, s már láttam, hogyan hurcol el bennünket a Gestapo. Még kétszer matattak a szekrényen. Aztán valami leesett. Most távolodtak a lépések. Egyelőre meg voltunk mentve. Hátunkon végigfutott a hideg. Valamelyikünknek hangosan vacogott a foga. Mintha csak megnémultunk volna.

Lent a házban is csend volt. Az előszobában, közvetlenül a szekrény előtt égve hagyták a villanyt. Talán bizony gyanús volt nekik a szekrény? Vagy egyszerűen elfelejtették leoltani?

Vajon visszajön-e még a rendőrség? Végre megoldódott a nyelvünk, hiszen már senki sem volt a házban, legfeljebb az őrző az ajtó előtt.

A következő órában háromféle foglalkozást üztünk. Egyrészt találgattuk, hogy mi történt, másrészt félelmünkben reszkettünk, végül pedig - ment a hasunk. A vödrök a padláson voltak, s így csak Peter bádog papírkosarát használhattuk. Van Daan kezdte meg a sort; apa folytatta. Anya végtelenül szégyenkezett, mire apa bevitte az edényt a szobánkba. Margot, Van Daanné meg én ott könnyítettünk magunkon, s végül anya is rászánta magát. A papírnak is nagy keletje volt, de szerencsére eleget találtam a zsebemben.

Az edény bűzlött, mi suttogtunk és hihetetlenül kimerültek voltunk.

Feküdj le a földre és aludj - biztattak. Én is, Margot is egy-egy párnát és takarót kaptunk. Margot a pohárszék mellé telepedett, én az asztal lába közé. A földön nem éreztem oly erősen a bűzt. Van Daanné lábujjhegyen klórmeszet hozott, beleszórta az edénybe s lefedte egy törülőruhával.

Beszéd, suttogás, félelem, bűz, szelek. Valaki megint az edény felett kuporog. Ki tud így aludni? Fél háromra azonban már annyira elfáradtam, hogy fél négyig nem tudtam semmiről. Arra ébredtem, hogy Van Daanné feje nyomja a lábamat.

- Adjatok rám valamit - könyörögtem. Ne kérdezd, hogy mit kaptam: egy gyapjú nadrágot a pizsamám fölé, vörös pulóvert meg fekete szoknyát, fehér harisnyát s rá egy pár rongyos térdharisnyát. Aztán Van Daanné egy székre ült, és Van Daan feküdt a lábamra. Fél négytől újra ébren voltam, de még akkor is úgy reszkettem, hogy Van Daan nem tudott a lábamon elaludni. Gondolkodtam, hogy mit is mondjunk, ha értünk jön a rendőrség. Legjobb, ha bevalljuk, hogy bujkálunk. Ha rendes hollandok, megmentenek, ha pedig nácik, majd csak megvesztegetjük őket.

- Rejtsd el azt a rádiót - sóhajtott fel Van Daanné.

- Jó, majd bedobom a tűzbe - válaszolta élete párja - pedig, ha már ránk bukkantak, nyugodtan megtalálhatják a rádiót is.

- Akkor Anne naplójára is rábukkannak - tette hozzá apa.

- Égesd hát el - javasolta valaki, a leggyávábbik.

Ez a jelenet volt a legszörnyűbb élményem, meg az a másik, amikor a rendőrök a szekrénynél matattak.

- Én pedig nem engedem megsemmisíteni a naplót, csak velem együtt! - kiáltottam. Apa szerencsémre nem válaszolt.

Céltalan volna minden szót elismételni, mert sokat fecsegtünk összevissza. Vigasztaltam Van Daannét. Megvitattuk menekülésünknek különböző lehetőségeit, s kihallgatásunkat a Gestapónál. Végül elhatároztuk, hogy telefonálunk és azt is, hogy minden körülmények között bátran viselkedünk.

- Ha már elvisznek innen - mondtam - viselkedjünk katonásan; a királynőért, a hazáért, a szabadságért, az igazságért és a jogért, ahogyan azt az Oranje-rádió hirdeti. Igen ám, csak az a borzasztó, hogy másokat is magunkkal rántunk a szerencsétlenségbe.

Egy óra múlva Van Daan úr helyet cserélt a feleségével, apa pedig mellém feküdt. A férfiak szüntelenül füstöltek. Olykor egyikünk felsóhajtott, egy másik könnyített magán, de az izgalom maradt a régi.

Négy óra, öt óra, azután fél hat. Felmentem Peterhez, s az ablaknál hallgatóztunk. Szorosan ültünk egymás mellett; éreztük egymás testének remegését. Feszülten figyeltünk s csak néha váltottunk egy-egy szót. A szomszéd szobában leszedték az elsötétítő függönyt. Úgy döntöttek, hogy reggel hétkor telefonálnak Koophuisnak s idehívják. A telefonüzenetet előre megszövegezték. Bár a kockázat nagy volt, mert a hátrahagyott őr meghallhatta a telefon csengését, még nagyobb bajnak tartottuk, ha a rendőrség esetleg visszatér, s ezt akartuk megakadályozni.

A telefonüzenetet a következőképpen fogalmazták meg:

„Betörték. A rendőrség behatolt a házba, de csak a forgóajtóig, tovább nem jutott.

A betörők feltörték a raktárt, de nyilván megzavarták őket, mire a kerten keresztül elmenekültek.

A főbejáratot elreteszteltük. Kraler *biztosan* a mellékajton távozott. Az írógépeket és a számológépet biztonságba helyeztük.

Értesítsék Henket, kérjék el a kulcsot Ellitől, s jöjjenek be az irodába. Ürügy: a macskának kell enni adni.”

Minden úgy történt, ahogy kitervelték. Sikerült felhívni Koophuist. Az írógépeket, amelyek fent voltak nálunk, betettük egy ládába. Aztán körülültük az asztalt és vártuk Henket vagy - a rendőrséget.

Peter éppen aludt, Van Daan meg én a földön feküdtünk, amikor letről erélyes lépteket hallottunk. Csendben feltápázkodtam:

- Ez Henk.

- Nem, nem, ez a rendőrség - erősítették a többiek. Kopogtattak az ajtón. Miep füttyentett. Van Daanné nem bírta tovább: halálsápadtan, dermedten rogyott egy székre, s elájul, ha még egy percig tart a feszültség.

Mikor Henk és Miep belépett, szobánk épületes látványt nyújtott. Az asztalt egymagában is érdemes lett volna lefényképezni. A *Cinema & Theater* egy példánya hevert ott lekvárral összemaszatolva és hasmenés elleni tablettákkal teleszórva. A lap nyitott oldalán néhány csinos táncosnő képe volt látható. Mellette két lekváros üveg, kenyérmaradék, zsebtükör, fésű, gyufa, hamu, cigaretta, dohány, hamutartó, néhány könyv, egy alsónadrág, zseblámpa, W. C.-papír, mindez tarka összevisszaságban.

Henket és Miepet természetesen örömrivalgással, könnyek között fogadtuk. Henk megjavította a betört kaput és sietett értesíteni a betörésről a rendőrséget. Miep a raktárajtó alatt megtalálta az éjjeliőr céduláját, amelyen megírta, hogy a betörést már jelentette a rendőrségnek. Henk ezt az őrt is felkereste.

Így hát csak fél óránk maradt, hogy rendbeszedhessük magunkat. Még sohasem láttam ilyen rövid idő alatt ekkora változást. Margot-val lent megágyaztunk, kimentünk a W. C.-re, fogat mostunk, megmosdottunk és megfésülködtünk. Aztán kissé rendbehoztam a szobát és felmentem a konyhába. Addigra ott már leszedték az asztalt. Kávét, teát készítettünk, tejet forraltunk, és megterítettünk. Apa és Peter kiürítette az éjjelinek használt edényt, majd kimosták forró vízzel és klórmésszel.

Tizenegy órakor már az asztal körül ültünk Henkkel, aki időközben visszaérkezett. Lassanként megnyugodtunk. Henk a következőket mesélte:

Slagter, az éjjeliőr már aludt, amikor felkereste. A felesége elújságolta, hogy amikor a férje ellenőrző körútját végezte a grachtokon,¹⁷ észrevette a betört raktárajtót. Rendőrt hívott s átkutatta vele a helyiséget. Slagter kedden majd eljön Kralerhez és beszámol a történekről. A rendőrségen még semmit sem tudtak a betörésről. Azonnal felvették a jegyzőkönyvet s ugyancsak kedden tartják meg a vizsgálatot. Visszafelé jövet Henk véletlenül éppen a krumplikereskedőnk boltja előtt ment el s elmondta neki, hogy mi történt.

- Tudom - válaszolta az a legnagyobb lelki nyugalommal - tegnap este arra jártam a feleségemmel és láttam, hogy be van törve az ajtó. Feleségem tovább akart menni, de én a lámpámmal bevilágítottam, mire a tolvajok elszeleltek. A biztonság kedvéért nem telefonáltam a rendőrségnek. Azért nem, mert bár semmi bizonyosat nem tudok, sejtek valamit.

Henk megköszönte a felvilágosítást és folytatta útját. A krumplikereskedő bizonyára feltételezi, hogy itt vagyunk, s éppen ezért mindig a déli munkaszünet alatt szállítja ide a krumplit. Derék ember!

Mire Henk elment, és elmostuk az edényt, már egy óra volt. Mind a nyolcan aludni tértünk. Háromnegyed háromkor felébredtem s láttam, hogy Dussel úr már nincs a szobában. Álmos képpel kisiettem a fürdőszobába s véletlenül összetalálkoztam Peterrel, aki éppen akkor jött le. Megbeszéltük, hogy az első emeleten találkozunk.

Rendbeszedtem magam és lementem.

- Fel mersz-e még jönni a padlásra? - kérdezte.

Igent mondtam, felkaptam a párnáimat s felvonultunk. Pompás idő volt, s bár a szirénák hamarosan felsivítottak, mi azért csak fenn maradtunk. Peter átfogta a vállam, én meg az övét. Így ültünk, egymást átkarolva. Nyugodtan megvártuk Margot-t, aki négy órakor értünk jött és kávézni hívott.

Elfogyasztottuk a kenyérünket, limonádét ittunk és tréfálkoztunk. Újból visszazökkentünk tehát a rendes kerékvágásba. Este gratuláltam Peternek, mert ő volt közöttünk a legbátrabb.

Eddig még soha, egyikünk sem forgott akkora veszedelemben, mint ezen az éjszakán. De Isten megóvott bennünket: gondold el, a rendőrség már ott állott a forgóajtónál, s még a villany is égett előtte, s mégsem fedeztek fel bennünket.

Ha majd egyszer bekövetkezik az inváziós bombatámadás, ki-ki a saját bőrét viszi a vásárra. Most azonban ártatlan és derék gyámolítóink életéért is reszkettünk. - Ha már megmenekültünk, óvj meg minket továbbra is! - Így fohászkodtunk.

Ez az esemény különböző változásokat idézett elő életmódunkban. Dussel úr esténként a fürdőszobában tanul, s nem ülhet lent Kraler irodájában. Peter fél kilenc és fél tíz között végigjárja a házat. Peter éjszakára nem hagyhatja nyitva az ablakát. Este fél tíz után tilos lehúzni a W. C.-t. Még ma este eljön az asztalos és megerősíti a raktárajtókat.

A hátsó traktusban vég nélküli viták folynak. Kraler úr a szemünkre vetette elővigyázatlanságunkat. Henk is hangsúlyozta, hogy hasonló esetben ne menjünk le a világért sem. Hangoztatták, hogy bujkálók vagyunk és foglyok, röghöz kötött zsidók, akiknek nincsenek jogaik, de van ezernyi kötelességük. Nekünk zsidóknak tilos kifejezésre juttatni érzéseinket, erőseknak, bátraknak kell lennünk, s zokszó nélkül kell vállalnunk minden kényelmetlenséget.

¹⁷ Grachtnak hívják hollandul a városon átvonuló csatornákat

Mindent meg kell tennünk, ami tőlünk telik és bízunk kell Istenben. Egyszer csak elmúlik ez a szörnyű háború, s akkor újra emberek leszünk, nemcsak zsidók.

Vajon ki róta ránk ezt a nagy megpróbáltatást? Ki tett bennünket, zsidókat kiválasztott néppé? Ki tűrte eddig is, hogy annyit szenvedjünk? Isten akarata volt mindez, s Isten ment majd meg bennünket. A zsidók már rengeteg szenvedést túléltek, s még eljön az idő, amikor majd átkozottakból példamutatókká válnak. Lehet, hogy éppen a mi hitünk lesz az, amely a világot és népeit jó útra téríti. Ezért, igen, ezért kell nekünk szenvednünk. Mi nem lehetünk *csak* hollandok, angolok vagy bármely más nemzet polgárai, hanem emellett mindig zsidók is vagyunk és azok is akarunk maradni.

Bátorság! Legyünk tudatában kötelességeinknek, ne zúgolódjunk, majd csak lesz valahogy; Isten még sosem hagyta cserben az ő népét. A zsidók századokon át életben maradtak, századokon át szenvedtek, de a századok alatt meg is edződtek. A gyengék elhullanak, az erősek azonban megmaradnak és soha el nem pusztulnak!

Ezen az éjszakán voltaképpen azt éreztem, hogy meg kell halnom, s vártam a rendőrséget. Készültem rá, csakúgy, mint a katonák a csatatéren. Szívesen feláldoztam volna magam a hazáért, de most, most, amikor megmenekültem, leghőbb kívánságom, hogy a háború után holland állampolgár lehessek!

Szeretem a holland népet, szeretem ezt a hazát, szeretem a nyelvet és itt akarok dolgozni. Még ha magához a királynőhöz kellene is fordulnom, addig nem tágitok, míg célomat el nem érem.

Egyre inkább függetlenítem magam a szüleimtől. Fiatal lány létemre több életkedv, igazságérzet és tárgyilagosság van bennem, mint anyában. Tudom, mit akarok, van életcélom, van véleményem, van hitem és van szerelmem. Csak akkor leszek boldog, ha a magam életét élhetem. Tudom, hogy nő vagyok, nő, akiben sok lelkierő és bátorság lakik.

Ha Isten engedi, hogy éljek, többre viszem, mint vitte valaha is az anyám. Nem maradok jelentéktelen, s dolgozni fogok a világ és az emberiség boldogulásáért!

És azt is tudom, hogy elsősorban bátorságra és boldogságra van szükségem.

Anned

1944. április 14, péntek

Drága Kittym!

A hangulat itt nálunk meglehetősen feszült. Pim forr a dühtől, önagysága meghüléssel ágyban fekszik és nagyokat trombitál. Van Daan úrnak nincsen szaffiánja és rossz bőrben van, Dussel, akinek sokat fel kellett áldoznia a kényelméből, egyre megjegyzéseket tesz stb., stb.

Hát bizony, ami igaz, az igaz, e pillanatban nincs okunk örülni. A W. C. folyik, a vízcsap rossz, de hála a kitűnő összeköttetéseknek, hamarosan megjavítják mindkettőt.

Tudom, hogy néha szentimentális vagyok, de hát... megvan reá minden okom. Ha Peterrel valahol a sok porlepte limlom között, valamelyik kemény falán, egymás vállát átkarolva és szorosan összesimulva üldögélünk, Peter egyik hajfűrtömmel játszik, s kint a madarak trillázva dalolnak, ha kizöldülnek a fák, hívogat a napfény, ha gyönyörűen kéklik az ég, akkor, ó, akkor oly sok mindent szeretnék!

Csupa elégedetlen arcot látok magam körül. Mindenki sóhajtozik és magába fojtja sirárait. Mintha a sorsunk hirtelen tűrhetetlenül rosszra fordult volna. Pedig nagyrészt bennünk van a hiba. Itt, a hátsó traktusban senki sem jár elől jó példával. Mindenkinek uralkodnia kell rossz hangulatán. - Csak már vége volna - ezt hallok naphosszat.

Engem azonban éltet és felemel a munkám, reményem, szerelmem és bátorságom.

Édes Kittym! Meg vagyok győződve arról, hogy ma kissé ütődött vagyok, csak tudnám, hogy miért. Itt minden tótágast áll, nem látom az összefüggéseket s néha komolyan kételkedem benne, érdek-e később majd valakit az én locsogásom?

„Egy csúnya kis kacsa vallomásai” lesz a címe ezeknek a csacsiságoknak. Bolkenstein vagy Gerbrandy úr valószínűleg nem sok hasznát veszi majd ennek a naplónak.

Anned

1944. április 16, vasárnap reggel, kevéssel 11 óra előtt

Drága Kittym!

Jegyezd meg a tegnapi napot, mert ez egyik legdöntőbb napja életemnek. Ugye minden lánynál nagy esemény az első csók? Hát nálam sem kevésbé fontos. Mert az a csók, amelyet valamikor Bramtól a jobb arcomra kaptam, nem számít, s még ennél is jelentéktlenebb Walker úr csókja a jobb kezemen.

S most elmesélem, hogyan jutottam hirtelen ehhez a csókhoz.

Tegnap este nyolc órakor együtt ültem Peterrel a díványon, amikor egyszerre csak átfogott a karjával.

- Helyezkedjünk csak el jobban - mondtam - nem akarom beleütni a fejem a szekrénybe.

Peter odább húzódott, egészen a dívány sarkába, én meg a hóna alatt átkaroltam a hátát s így ültünk, szorosan egymáshoz simulva.

Máskor is ültünk így, de még sohasem oly szorosan egymás mellett, mint tegnap este. Erősen magához ölelt, mellem a mellének feszült. A szívem hevesen vert. De ez mind semmi. Peter addig mesterkedett, míg csak a fejem a vállán nem pihent; ő meg az én fejemre hajtotta a fejét. Amikor, úgy öt perc múltán, kiszabadítottam magam, hirtelen két kezébe fogta a fejem és magához szorította. Ó, de gyönyörű volt! Szóhoz se jutottam a boldogságtól. Azután esetlenül megsimogatta az arcom meg a karom, majd felborzolta a hajamat. Eközben összeborult a fejünk. Édes Kittym, le sem tudom írni, mit éreztem, de azt hiszem, mind a ketten mérhetetlenül boldogok voltunk.

Fél kilenckor aztán felálltunk. Peter tornacipőt húzott, mert abban nesztelenebbül jár; készült ellenőrző körútjára. Megvártam. S akkor - fogalmam sincs, hogyan történt - mielőtt elindultunk, egyszerre csak megcsókolta a bal orcámat a hajam és a fülem között. Hanyatt-homlok lerohtam és most türelmetlenül várom, hogy mi lesz ma.

Anned

1944. április 17, hétfő

Drága Kittym!

Gondolod, hogy apa és anya helyeselnék, ha megtudnák, hogy alig tizenöt éves lányuk a díványon együtt ül és csókolózik egy tizenhét és fél éves fiúval? Azt hiszem, nem; így hát magamnak kell döntenem ebben a kérdésben. Oly megnyugtató és biztonságos a karjai közt feküdni és álmodozni, oly izgató az arcát az enyém mellett érezni, úgy boldogít a tudat, hogy valaki vár reám. De azért aggódom is kissé, mert nem tudom, Peter megelégszik-e majd ennyivel? Bár nem felejtettem el, hogy mit ígért, de... mégiscsak fiú!

Tudom, igen korán kezdem. Egészen önálló vagyok, pedig még nem is töltöttem be a 15. évemet. Ezt bizony elég nehezen értik meg az emberek. Majdnem bizonyos, hogy Margot sosem csókolna meg egy fiút, csak ha eljegyzésről vagy házasságról volna szó. Ilyen tervei azonban nincsenek sem Peternek, sem nekem. Anyámnak sem volt köze apán kívül egyetlen férfihoz sem. Mekkora néznének a barátnőim, ha megtudnák, hogy Peter karjában feküdtem, szívem a mellén, fejem a vállán, s ő ráhajtotta a fejét a fejemre!

Mondd, nagy szégyen ez? Márpedig őszintén szólva, én nem szégyellem. Itt ülünk a világból kirekesztve, s különösen az utóbbi időben csupa gond és rettegés az életünk. Mi, akik annyira szeretjük egymást, miért tagadjuk meg ezt magunktól? Miért várjunk addig, amíg idősebbek leszünk? Minek kérdezzessünk annyit?

Megfogadtam, hogy vigyázok magamra, Peter pedig nem akar nekem szomorúságot vagy fájdalmat okozni, miért ne kövessem hát szívem sugallatát, miért ne tegyem boldoggá mindkettőnket? De azért kételyeim is vannak, édes Kittym. Lehet, hogy a becsületérzés harcol bennem a kétszínűség ellen. Gondolod, hogy kötelességem volna mindenről beszámolni apának? Minek közöljük titkunkat egy harmadikkal? Hiszen szerelmünk így sokat veszítene szépségéből. De akkor talán visszaszerezném a lelki nyugalmamat. Ezt majd előbb megbeszélem „Vele”.

Igen, nekünk még sok mindenről kell beszélnünk. Úgy sincs értelme az örökös enyelgésnek. Ahhoz, hogy a gondolatainkat kicseréljük, kölcsönös bizalomra van szükség, s mihelyt ezt megtaláljuk egymásban, biztos, hogy mindketten szilárdabban állunk a lábunkon.

Anned

1944. április 18, kedd

Drága Kittym!

Minden a legjobb úton halad. Apa biztosra veszi, hogy május 20-a előtt nagyszabású támadások kezdődnek Oroszországban, Olaszországban és a Nyugaton. Mégis, minél hosszabb ideje élünk így, annál kevésbé tudom elképzelni, hogy egyszer felszabadulunk.

Tegnap beszélgetés közben Peterrel végre eljutottunk oda, ahová már tíz napja szerettem volna. Elmondtam neki mindent a lányokkal kapcsolatban s nem rettentem vissza a legkényesebb részletektől sem. Együttlétünk végén megcsókoltuk egymást. Peter csókja a számnak csak a környékét érte, s éppen ez esett igazán jól.

Egyszer talán felviszem hozzá azt a füzetet, amelybe a bölcs mondásokat gyűjtöm. Szeretném, ha végre kissé mélyebben merülnénk el a problémák megvitatásában. Nem elégít ki, ha mindennap csak egymás karjában heverünk, s remélem, Peter is így gondolkodik.

A tél elmúltával pompás tavasz köszöntött ránk. Az április ragyogó. Nem túlságosan meleg, de nem is hideg, s csak imitt-amott élénkíti egy kis záporosó. Vadgesztenyefánk szépen kizöldült, s helyenként már kipattantak a gyertyái is.

Elli szombaton négy csokor virággal állított be; három csokor nárcisszal és egy csokor kék szőlővirággal. Ez utóbbit nekem hozta.

Most azonban meg kell írnom az algebraleckémet. Viszontlátásra, édes Kittym.

Anned

1944. április 19, szerda

Édes Szívem!

Van-e nagyobb élvezet ezen a világon, mint a nyitott ablakon át kitekinteni a szép természetre, hallani a madárcák énekét, arcomon érezni a nap melegét s közben egy kedves fiút ölelni? Oly megnyugtató és biztonságos ölelő karjait magam körül érezni, összesimulni vele és nagyokat hallgatni. Ez csak nem lehet bűn, hiszen olyan jólesik, s úgy megnyugszom tőle. Ó, bárcsak senki se zavarna, még Mouschi sem.

Anned

1944. április 27, csütörtök

Drága Kittym!

Ma reggel önagysága igen rosszkedvű volt, s folyton siránkozott. Előbb a meghűlése miatt, aztán, mert nem kapni szalmiákcukrot; később meg azért, mert már sokallja a sok orrfűvást. Zúgolódott, hogy nem süt ki a nap, késik az invázió, nem nézhet ki az ablakon stb., stb. Mi nagyokat nevtünk rajta, s nemsokára ő is velünk nevetett.

Jelenleg egy V. Károlyról szóló könyvet olvasok. Szerzője a göttingai egyetem egyik professzora, aki 40 évig dolgozott ezen a művén. Öt nap alatt 50 oldalt olvastam csak el, de nem is lehet többet. A könyv terjedelme 598 oldal; ebből kiszámíthatod, mennyi idő alatt készülök el vele, s aztán következik a második rész! De hát... rendkívül érdekes!

Most pedig hallgasd meg, hogy egyetlen nap alatt mi mindent kell megtanulnia egy iskolás leánynak. Ma legelőször Nelson utolsó ütközetének egy részletét fordítottam hollandról angolra. Utána átvettem az 1700-1721-es norvég háború következményeit; Nagy Peter, XII. Károly, Erős Ágost, Stanislaus Lescinsky, Mazeppa, van Görz, Brandenburg, Elő- és Hátsó-Pomeránia és Dánia történetét a hozzátartozó évszámokkal.

Aztán Brazíliánál kötöttem ki. Olvastam a Bahia-dohányról, a kávé-túltermelésről, Rio de Janeiro másfél millió lakosáról, Pernambucóról és Sao-Paolóról, de nem feledkeztem meg a négerekről, mulattokról, meszticekről, fehérekről, a több mint 50% analfabétáról és a maláriáról sem. Minthogy maradt rá időm, gyorsan áttanulmányoztam azt a családfát is, melynek megalapítója Öreg János, leszármazottjai pedig Vilmos Lajos, I. Ernő Kázmér, I. Henrik Kázmér s a legifjabb hajtása a kis Margriet Francisca (született Ottawában, 1943-ban).

Tizenkét órától egy óráig egyháztörténetet tanulok a padláson... brrr!

Két óra után szegény fejem tovább tanul (bizony, bizony). Most a keskeny és széles orrú majmok vannak soron. Kitty, mondd csak meg gyorsan, hány ujja van a vízilónak!

Ezután következik a bibliatanulás. Noé bárkája, Sém, Hám és Jafet. Utána V. Károly. Peterrel Thackeray: *Az ezredes* című regényét olvassuk angolul, később kikérdezem Petert az új francia szavakból, aztán a Mississippit kell összehasonlítanom a Missourival.

Még mindig náthás vagyok s megfertőztem Margot-t, apát meg anyát is. Csak legalább Peter meg ne kapja. Erősködött, hogy csókoljam meg és „Eldorádó”-jának nevezett. Micsoda ötlet. Bolondos fiú! De azért igen kedves!

Mára elég is. A viszontlátásra!

Anned

1944. április 28, péntek

Drága Kittym!

Peter Wesselrel kapcsolatos álmomat egy percre sem felejtettem el (lásd január elején írt leveletem). Ha rágondolok, még ma is érzem, hogyan simult arca az enyémhez. Olyan jólesett, hogy mindent jóvátett vele.

Az itteni Peterrel szemben is éreztem valami hasonlót, de nem az igazit... egészen tegnapig. Ültünk a díványon, mint rendesen s átöleltük egymást. Egyszerre csak eltűnt a hétköznapi Anne, és ott termett egy másik, aki nem lármás és vidám, hanem kedves és megértő.

Csak ültem, Peterhez simultam s éreztem, hogy egyre inkább ellágyulok. Könnyek szöktek a szemembe, a jobb szememből az overalljára, bal szememből előbb az orromra, s onnan ugyancsak az overalljára potyogtak. Nem tudom, észrevette-e, de nem árulta el egyetlen mozdulattal sem. Velem érzett-e vajon? Alig szólt hozzám. Tudta-e, hogy két Anne ül mellette? Nehéz válaszolni ezekre a kérdésekre.

Fél kilenckor felálltam, odamentem az ablakhoz; ott szoktunk búcsúzni egymástól. Még mindig reszkettem, s a másik Anne voltam. Peter hozzám lépett, én átkaroltam a nyakát, megcsókoltam a bal arcát s éppen készültem a jobbat is megcsókolni, amikor a szám összeért az övével s egyetlen csókban forrt össze. Szédülten öleltük egymást, s újabb és újabb csókok következtek, mintha sohasem akarnánk abbahagyni. Ó!

Peter vágyik a gyengédségre. Életében először fedezett fel egy lányt, először győződött meg róla, hogy a leghuncutabb lánynak is van szíve és lelke, s megváltozik, mihelyt kettesben marad vele. Életében először talált magának barátot, akinek feltárhatta a lelkét. Eddig még soha, de soha nem volt se barátja, se barátnője. Egymásra találtunk. Én sem ismertem őt, nekem sem volt soha bizalmasom; ezért jutottunk el idáig...

Megint nem tudok szabadulni a kérdéstől: helyes-e, hogy olyan engedékeny voltam, helyes-e, hogy olyan heves vagyok, heves és vágyakozó, akárcsak Peter? Lány létemre illik-e így viselkednem? Erre csak egyféleképpen válaszolhatok: - Már régen... nagyon régen vágytam valaki után... egyedül éreztem magam s most megvigasztalódtam!

Reggelenként s egy-két eset kivételével még talán délután is ugyanolyanok vagyunk, mint azelőtt. Este azonban felgyűlik bennünk az egész napi vágy, eszünkbe jut az eddigi együttlétek minden üdvössége és boldogsága, s csak egymásra gondolunk. Az esti búcsúcsók után szeretnék elrohanni s nem nézni többé Peter szemébe, csak kiszaladni, egyedül, a vaksötétbe!

Ezzel szemben mi vár rám, ha lerobogok a tizennégy lépcsőfokon? Éles lámpafény, kérdez az egyik, kinevet a másik, s nekem közömbösen kell viselkednem, nehogy észrevegyenek valamit. A lelkem még nem elég erős ahhoz, hogy rögtön leküzdhessem egy olyan megrázkód-

tatást, mint amilyen a tegnap esti volt. Az érzelmes Anne ritkán kerül felszínre s éppen ezért nem hagyja magát azonnal elűzni. Peter olyan hatással van rám, mint még senki, kivéve álmaim Peterét! Kihozott a sodromból, felzaklatta a lelkemet. Érthető, hogy lelki egyensúlyom helyreállításához nyugalomra van szükségem.

Ó! Peter, mit tettél velem? Mit akarsz tőlem? Mi lesz ennek a vége? Most már megértem Ellit; most, hogy én is átélem ugyanezt, értem kételyeit; ha idősebb volnék, s Peter megkérne, mit felelnék vajon neki? Őszintén szólva nem mondanék igent, de az útját kiadni is nagyon nehezemre esne. Peternek még nem elég erős a jelleme, kevés benne az akaraterő, a bátorság és az energia. Lelkileg még gyermek, olyan korú gyermek, mint én, s csak lelki nyugalmat és boldogságot keres.

Hát csakugyan csak tizennégy éves vagyok, csacska iskolás leány? Valóban tapasztalatlan vagyok? Szó sincs róla. Többet tapasztaltam, mint mások, sok olyat értem meg, amit talán senki az én koromban. Félek önmagamtól, félek, hogy vágyakozásomban hamar odaadom magam, s mi lesz akkor később, ha más fiúkkal lesz dolgom? Jaj, de rettenetesen nehéz ez a harc a szívem és az értelmem között. Mindent a maga idejében, de honnan tudjam, hogy jól választottam-e ki az időt?

Anned

1944. május 2, kedd

Drága Kittym!

Szombaton este megkérdeztem Petertől, nem tartaná-e helyesnek, ha mindent elmondanék apának. Némi ellenvetés után beleegyezett. Boldog voltam, mert ebből is láttam, hogy nemesen érez velem szemben.

Mihelyt lementem, vízért indultam apával, s már a lépcsőn hozzákezdtem:

- Édesapám, remélem, sejtet, hogy ha Peterrel együtt vagyok, nem ülök tőle egy méter távolságra; nagy bűnnek tartod ezt?

Apa előbb nem adott választ, azután a következőket mondta:

- Nem, Anne, nem tartom nagy bűnnek, de vigyáznod kell ezen a szűk helyen. - Még mondott egyet-mást ebben az értelemben, amíg fel nem értünk. Vasárnap reggel odahívott magához és így szólt: - Anne, gondolkoztam azon, amit mondtál - s bizony aggódok. Ez elég kellemetlen itt a hátsó traktusban. Eddig azt hittem, hogy csak pajtások vagytok. Hát Peter szerelmes beléd?

- Valószínűleg - feleltem.

- Hát igen, én nagyon megértelek benneteket; azonban néked uralkodnod kell magadon. Ne járj fel oly gyakran, s amennyire csak lehet, ne bolygasd meg Peter nyugalma. Mindig a férfi az aktívabb fél, akit a nőnek le kell fékeznie. A helyzet egészen másként alakulna, ha szabadon élnénk. Más fiúkkal és lányokkal is találkoznál, eljárnál otthonról, sportolnál, szórakoznál. De itt? Ha már megsokallod az együttlétet, hiába szeretnél kimozdulni a házból, nem lehet. Jóformán óránként találkoztok s úgyszólván állandóan együtt vagytok. Vigyázz, Anne, nehogy komolyan vedd ezt a barátságot!

- Nem, nem. De azért Peter igen rendes, kedves fiú!

- Ez igaz, de nem valami erős jellem. Könnyen hajlik a jóra, de a rosszra is. Remélem, megbecsüli magát, mert alapjában véve derék gyerek!

Még beszélgettünk egy ideig s elhatároztuk, hogy apa Peternek is szól.

Vasárnap délután Peter a padláson megkérdezte:

- Na, Anne, beszéltél-e már apáddal?

- Igen - feleltem - s azt is elmondom, hogy mit. Apa szerint nem bűn, amit teszünk, de az a véleménye, hogy az állandó együttlét könnyen sűrűlódásokra vezethet.

- De hiszen mi megállapodtunk abban, hogy nem veszünk össze; s én ezt be is akarom tartani!

- Én is, Peter. Apa azonban nem gondolta, hogy ilyen jóban vagyunk. Azt hitte, csak pajtáság az egész. Nos, mi a véleményed, lehetünk-e ezek után még jóban?

- Természetesen. És te hogyan gondolod?

- Én is azt hiszem. Meg is mondtam apának, hogy bízom benned. Bízom benned, Peter, ugyanúgy, mint apában, s hiszem, hogy ezt meg is érdemled. Vagy talán nem?

- Remélem - felelte s zavarában elpirult.

- Bízom benned, Peter - ismételtem - hiszem, hogy jellemes fiú vagy és boldogulsz az életben.

Ezután másra fordítottuk a szót. Később még hozzátettem:

- Úgyis tudom, rám sem nézel többé, ha kikerültünk innen!

Peter erre tűzbe jött:

- Ne mondj ilyet, Anne, ne merészelj rólam ilyet feltételezni!

Utána elhívtak.

Peter ma közölte, hogy apa beszélt vele.

- Apád attól tart, hogy ebből a pajtáságból egyszer még szerelem fejlődhetik - mesélte. - Én megígértem, hogy majd vigyázunk magunkra.

Apának az a kívánsága, hogy ne járjak fel minden este Peterhez, de én ebbe nem nyugszom bele. Nemcsak azért, mert szeretek felmenni, hanem mert megmondtam Peternek, hogy bízom benne. Ez így is van, s Peter bizalmatlanságnak venné, ha most már ritkábban járnék fel hozzá.

Én bizony feljárok!

1944. május 3, szerda

Drága Kittym!

Először is hadd mondjam el az e heti híreket. A politikában uborkaszegény van. Semmi, de igazán semmi újságolni valóm sincsen. Ennek ellenére azt hiszem, hogy nemsokára bekövetkezik az invázió. Csak nem bíznak mindent az oroszokra? Ámbár e pillanatban azok is elég tétlenek.

Említettem-e már, hogy Moffinknak nyoma veszett? Múlt csütörtök óta nem láttuk. Azóta már bejutott a macskák paradicsomába, előbb azonban finom pecsenyét készített belőle valamelyik állatbarát, a bundájából pedig egy kislánynak varrtak meleg sapkát. Petert igen lesújtotta ez a veszteség.

Szombat óta fél tizenkettőkor villásreggelizünk, s reggelenként egy csésze kávéval kell beérnünk. Így megtakarítjuk az egyik étkezést. Még mindig nagyon nehezen jutunk főzelékhez. Ma rothadt salátából készült főzeléket ebédeltünk. A salátán kívül legfeljebb csak spenótot kapunk s romlott krumplit eszünk hozzá. Ugye, pompás étrend?

Ne csodálkozz hát, ha elkeseredésünkben nemegyszer így méltatlankodunk: Voltaképpen mire való ez a háború? Miért nem élhetnek az emberek békésen? Miért pusztítanak el mindent?

Azt hiszem érthető, hogy felvetik ezeket a kérdéseket, eddig azonban még senki sem találta meg rájuk a választ. Miért gyártanak Angliában egyre nagyobb repülőgépeket, miért szerkesztenek egyre nehezebb bombákat s miért terveznek ugyanakkor típusházakat az újjáépítés céljára? Miért áldoznak nap mint nap milliókat a háború érdekében, s miért nem jut egyetlen cent sem egészségügyre, a művészet támogatására és a szegények megsegítésére?

Miért kell éhen halni nagy tömegeknek, amikor a világ másik felén megromlik a felesleges ennivaló? Ó, miért olyan örültek az emberek?

Nem hiszem, hogy a háború csak az uralkodók, a nagyfejűek és a kapitalisták bűne. Nem bizony. A kisember is hajlandó harcolni. Ha nem így volna, már régen fellázadtak volna ellene! Úgy látszik, az emberben benne él a pusztítás és öldöklés ösztöne, a gyilkolás és tombolás vágya. Amíg az emberek, éspedig kivétel nélkül, alaposan meg nem változnak, egyre dühöngeni fog a háború, s megrongál és elpusztít mindent, amit valaha létrehozta és gondoztak, s mindig újból kell felépíteni a világot.

Gyakran vagyok szomorú, de azért sosem esem kétségbe. Ezt a bujkálást veszélyes, romantikus és érdekes kalandnak tekintem. Számomra a sok nélkülözés csak mulatság, arra jó, hogy feljegyezhessem a naplómban. Elhatároztam, hogy majd más életet élek, mint a többi lány és az egyszerű háziasszonyok. Ez itt csak jó kezdet az érdekes élethez. Így csak nevetek a legveszélyesebb pillanatokban és mindennek a humoros oldalát keresem.

Még fiatal vagyok s magam sem tudom, hogy mi lesz belőlem, fiatal vagyok és kitartó. Bár elég veszélyes kalandba keveredtem, mégsem tudok folyton siránkozni. Sok jó tulajdonságom is van, szerencsés a természetem, erős vagyok és vidám. Napról napra érzem, hogy egyre erősödik a lelkem, hogy közeledik a felszabadulás, hogy a természet gyönyörű, hogy körülöttem jók az emberek, s hogy milyen érdekes ez a kaland! Miért essem hát kétségbe?

Anned

1944. május 5, péntek

Drága Kitty!

Apa neheztel rám. Azt hitte, hogy vasárnapi beszélgetésünk után nem járok majd fel minden este Peterhez. Azt kívánja, hogy hagyjam abba a „puszizkodást”. Ki nem állhatom ezt a szót. Elég kényelmetlen volt számomra erről beszélni is, miért bosszant hát vele apa még mindig? Margot tanácsára elhatároztam, hogy a következőket mondom meg apának:

- Apa, én úgy hiszem, hogy valamiféle nyilatkozatot vársz tőlem, hát nyilatkozom. Csalódtál bennem; több önuralmat vártál tőlem. Nyilván azt szeretnéd, ha úgy viselkednék, ahogyan tizennégy éves lányok szoktak. De ez lehetetlen.

1942. július 12-től, attól kezdve, hogy idejöttünk, egészen néhány héttel ezelőttig igazán nem volt könnyű az életem. Ha tudnád, mennyit sírtam esténként, milyen szerencsétlen voltam és mennyire egyedül éreztem magam, akkor megértenéd, hogy feljárom Peterhez!

Nem egy-két napig tartott, amíg oda jutottam, hogy már egyáltalán nincsen szükségem sem anyámnak, sem bárki másnak a támogatására; sok-sok küzdelmembe és könnyembe került ez az én önállóságom. Lehet, hogy kinevetsz, de én azt sem bánom. Önálló nő lett belőlem s egy fikarcnyi felelősséget sem érzek veletek szemben. Csak azért mondtam el mindezt, mert nem akartam, hogy kétszínűnek tarts, a tetteimért azonban vállalom a felelősséget.

Amikor nehézségeim voltak, ti mind a ketten behunyátok a szemeteket, befogtátok a fületeket, ahelyett hogy mellém álltatok volna s csak arra figyelmeztettetek folyton, hogy ne legyek olyan hangos. Pedig ezzel csak a szomorúságomat akartam elfojtani. Azért voltam féktelen, hogy ne halljam a lelkem háborgását. Másfél évig komédiáztam minden istenáldotta nap, nem panaszkodtam, nem estem ki a szerepemből, semmivel sem árultam el magam, s most, most megvívтам a harcot. És győztem! Önálló lettem testileg, lelkileg, s megedződtem a küzdelemben.

És most, amikor felülkerekedtem, s tudom, hogy győztem, a magam útján akarok járni, azon az úton, amelyet helyesnek látok. Ne tekints hát tizennégy évesnek, a sok megpróbáltatás éretté tett; cselekedeteimet nem bánom meg, s azt teszem, amit jónak látok.

Hiába féltesz, nem tarthatsz vissza attól, hogy felmenjek. Vagy eltiltasz mindentől, vagy életre-halálra megbízol bennem s békén hagysz.

Anned

1944. május 6, szombat

Drága Kittym!

Tegnap ebéd előtt levelet dugtam apa zsebébe, amelyben megírtam mindazt, amit Neked elmondtam. Margot azt mondja, hogy apa a levél elolvasása után egész este fel volt dűlva. (Én azalatt fent mosogattam.) Szegény Pim, tudhattam volna, hogy milyen hatással lesz rá ez az episztola, hiszen olyan érzékeny lélek! Rögtön meg is mondtam Peternek, hogy ne is faggasson róla. Pim eddig még nem szólt semmit. Talán később hozza szóba?

Egyébként a helyzetünk kissé megjavult. Viszont szinte hihetetlen, amit a kinti árakról és az emberekről hallunk. Egy fél font tea háromszázötven forint, egy font kávé nyolcvan forint, a vaj fontja harmincöt forint, egy tojás ára egy forint negyvenöt, s tíz deka bolgár dohányért tizennégy forintot is elkérnek. Mindenki feketézéssel foglalkozik. Még a kifutófiúk is eladásra kínálnak egyet-mást. A pékinastól stoppolópamutot vettünk; kilencven centet kért egy vékony motringért. A tejesember élelmiszerjegyeket szerez, s a temetkezési vállalkozó sajttal kereskedik. A betörések, gyilkosságok és lopások napirenden vannak. A rendőrök és az éjjeliőrök ugyanúgy rabolnak, mint a hivatásos gonosztevők. Mindenki igyekszik megszerezni az ennivalóját, s minthogy tilos a béreket emelni, az emberek kénytelenek csalni. A gyermekrendészet állandóan nyomoz otthonukból eltűnt tizenöt, tizenhat, tizenhét éves és idősebb lányok után.

Anned

1944. május 7, vasárnap reggel

Drága Kittym!

Ma reggel hosszasan beszélgettem apával. Borzasztóan sírtam, és ő is velem sírt. Tudod, Kittym, mit mondott nekem?

- Már sok levelet kaptam életemben, de ez volt köztük a legcsúnyább! Te, akit a szülei annyira szeretnek, akiért minden áldozatra készek, s akit bármiről volt is szó, mindig megvédték, te mondd, hogy nem érzel velünk szemben felelősséget? Te érzed, hogy sérelem esett rajtad és hogy magadra hagytak? Bizony, Anne, nagyon igazságtalan vagy velünk! Azt hiszem, nem úgy gondoltad, ahogy írtad. Nem, Anne, ezt a szemrehányást mi nem érdemeltük meg tőled!

Bizony, bizony, nagy hibát követtem el. Ez volt életem legcsúfosabb cselekedete. Dicsekedni akartam a sírásommal, a könnyeimmel, azt szerettem volna, ha felnőttek néznek. Igaz, hogy sokat szomorkodtam, de nem akartam megbántani a jó Pimet, aki oly sokat tett és tesz most is értem, nem, ez már az aljasságnál is több.

Nagyon jó, hogy végre lerántottak hozzáférhetetlen magasságomból, hogy kissé megnyirbálták a gőgömet, mert megint nagyon öntelt voltam. Amit Anne kisasszony elkövetett, az minden, csak nem helyes. Aki így megbántja, még hozzá szándékosan azt, akiről azt állítja, hogy szereti, az aljas, éspedig nagyon aljas.

A legjobban azonban az a mód szégyenített meg, ahogyan apa mindezt megbocsátotta; megígérte ugyanis, hogy a levelet a kályhába dobja s olyan kedves hozzám, mintha ő követett volna el valamit velem szemben. Nem, Anne, neked még rettenetesen sokat kell tanulnod. Legjobb, ha mindjárt el is kezded, ahelyett hogy másokat lenéznél és megvádolnál!

Sokat bántódtam, mint az én koromban mindenki. Sokat komédiáztam, noha nem voltam ennek tudatában. Egyedül éreztem magam, de soha nem estem kétségbe! Nagyon szégyeltem magam, és erre meg is van minden okom.

Nem tehetem meg nem történné, amit elkövettem, de okulhatok belőle. Meg kell változnom, s ez nem lesz nehéz, hiszen most mellettem áll Peter. Az ő segítségével ennek *sikerülnie kell!*

Nem vagyok már egyedül, Peter szeret, én is szeretem őt, vannak könyveim, van füzetem, amelybe írhatok, van egy naplóm, nem vagyok se nagyon csúnya, se túlságosan ostoba, a természetem vidám s szeretném, ha erős lenne a jellemem!

Igen, Anne, jól megérezted; nagyon durva és igazságtalan volt a leveled, s te még büszke is voltál rá! Most pedig végy példát apádról *és javulj meg!*

Anned

1944. május 8, hétfő

Drága Kittym!

Beszéltem-e már Neked a családukról? Azt hiszem, hogy nem, de most mindjárt pótolom. Apámnak nagyon gazdag szülei voltak. Édesapja alacsony sorból küzdötte fel magát, anyja előkelő és gazdag családból származott. Ilyenformán apa ifjúkorában a gazdag fiatalemberek életét élte. Részt vett rengeteg összejövetelen, bálon, estélyen, díszebéden, szép nők vették körül, nagy lakásuk volt stb., stb.

Nagypapa halála után minden vagyonukat elvitte az első világháború meg az infláció. Apa tehát kitűnő nevelésben részesült, s így nem csoda, ha hangosan nevetett, amikor az ebédnél, életében először, kikaparta a serpenyőből a maradékot.

Anyám szintén gazdag szülők gyermeke. Gyakran mesél nekünk kétszázötven személyes lakodalmakról, házibálokról és díszebédekről. Bennünket azonban már semmiképpen se lehet gazdagnak mondani. Remélem, a háború után jobbra fordul a sorsunk.

Bevallom, engem egyáltalán nem elégít úgy ki az egyszerű élet, mint anyámat és Margot-t. Szeretnék egy évet Párizsban, egyet pedig Londonban eltölteni, s nyelveket és művészettörténetet tanulni. Ezzel szemben Margot Palesztinában szeretne szülésznő lenni! Én mindig csak szép ruhákról és érdekes emberekről álmodozom. Szeretnék világot látni. De hát erről már többször beszéltem. Mindehhez persze egy kis pénzre volna szükségem.

Miep ma beszámolt nekünk egy eljegyzésről, amelyre hivatalos volt. A menyasszonynak is, meg a vőlegénynek is gazdagok a szülei, s így igen fényes volt a vendéglátás. Folyt a nyálunk, amikor Miep felsorolta az étrendet: volt zöldségleves húsgombóccal, sajt, szendvics, tojásos előételek és vesepecsenye, utána orosz torta, bor és cigaretta. Persze mindenkől ki mennyit akart. (Feketén szereztek be.)

Miep megivott vagy tíz kupica pálinkát. S ez a nő mondja magát antialkoholistának! Ha már Miep ennyit nyakalt be, mennyit ereszthetett le a garaton az élete párja? Persze ott mindenki becsicscentett kissé. Megjelent a rendőri riadókészültség két tagja is és felvételt készített a fiatal párról. Miep bebizonyította, hogy egy percre sem feledkezik meg rólunk. Rögtön felírta a két rendőr nevét és lakáscímét, arra az esetre, ha valami történék és szükség volna jó holland hazafiak segítségére.

Bizony folyt a nyálunk, hiszen reggelenként csak két kanál kását kapunk. A gyomrunk folyton korog, ami nem csoda, hiszen napról napra (a vitaminok miatt) félig nyers spenótot és romlott krumplit ebédelünk. Éhes gyomrunkba egyre csak salátát, spenótot és újra spenótot hajítunk. Még megérjük, hogy erősek leszünk tőle, mint Popeye,¹⁸ bár ezt egyelőre nem nagyon veszem észre!

Ha Miep magával vitt volna bennünket az eljegyzésre, nem sok szendvics maradt volna a többi vendég részére. Mondhatom, lestük a szót Miep ajkáról s úgy körülvettük, mintha életünkben nem hallottunk volna finom ételekről és jól öltözött emberekről!

Hát ide jutottunk, mi, egy milliomos unokái. Furcsa dolgok történnek ezen a világon!

Anned

1944. május 9, kedd

Drága Kittym!

Tündér Ilona történetét befejeztem. Lemásoltam szép levélpapírra, piros tintával kicirkalmaztam és a lapokat összevarrtam. Eléggé mutatós, de talán mégis kevés apa születésnapjára. Anya és Margot egy-egy születésnapra verset fabrikált.

Kraler úr azzal a hírrel állított be ma délben, hogy B.-né, aki azelőtt az üzlet alkalmazottja volt, jövő héten minden délben két órakor az irodába jön kávézni. Mit szólsz ehhez? Akkor azután senki se járhat fel hozzánk, a zöldséges nem hozhatja a krumplit, Elli nem kaphat ebédet, mi nem mehetünk le a W. C.-re, nem moccanhatunk stb., stb.

A legkülönbözőbb terveket eszeltük ki, csak hogy megszabaduljunk tőle. Van Daan szerint célszerű lenne valami erős hashajtót keverni a kávéjába.

- Csak azt ne - ellenkezett Koophuis úr - hiszen akkor egyáltalán nem száll le a trónról! - Harsogó kacagás.

¹⁸ Népszerű rajzfilm hőse

- A trónról? - kérdezte őnagysága. - Hát ez meg mit jelent?

Megmagyaráztuk. - Ezt a szót bármikor használhatom? - kérdezte ezután nagy ostobán.

- Még csak az kéne - viháncolt Elli - hogy valaki megkérdezze a Bijenkorf-áruházban, hogy - hol a trón. Meg sem értenék!

Ó, Kittym! Oly szép az idő, bárcsak kimehetnél!

Anned

1944. május 10, szerda

Drága Kittym!

Tegnap délután a manzárdon franciául tanultam Peterrel. Hirtelen vízcsobogást hallottam a hátam mögött. Megkérdeztem Petert, hogy ez mi lehet, de nem válaszolt, hanem rohant a padlásra, a baj forrásához, s határozott kézmozdulattal taszította Mouschit a helyes irányba. A macska ugyanis nem talált száraz tőzeget a ládájában, s erre mellé ült. Hangos csetepatét hallottam, s végül leszaladtam a lépcsőn.

Mouschi tudniillik igyekezett a tőzeghez hasonló szükséghelyet találni s egy kupac fűrészporra kuporodott le. A padlásról a macska... a mennyezeten keresztül a manzárdra, s onnan, szerencsétlenségünkre, egyenesen a krumplira folyt. A manzárd mennyezete tehát átázott, s minthogy a padló is elég rozoga, a lé átszivárgott a szoba korhadt mennyezetén is s rácsepegett az asztalon levő nagy halom könyvre és harisnyákra. Kétrét görnyedtem a kacagástól. Mouschi egy szék alá bújt, Peter vizet, klórmeszet és felmosóruhát hozott, Van Daan úr meg csak csitította Petert. A nyomokat hamarosan eltakarították, de hát mindenki tudja, hogy milyen bűzös az ilyesmi. Éreztük is rögtön a krumplin és a fűrészporon is, amelyet apa egy vederben lehozott és a tűzbe dobott. Szegény Mouschi! Igazán nem tudhatja, hogy nem lehet tőzeghez jutni.

Anned

Ui. Tegnap és ma este szeretett királynőnk rádiószózatát hallgattuk. Szabadságra ment, hogy megerősödve térhessen vissza Hollandiába. Beszért a visszatéréséről, a közeli felszabadulásról, a hősokról és a súlyos megpróbáltatásokról.

Utána Gerbrandy miniszter beszélt. A leadás egy tiszteletes zárószavával ért véget, aki imádkozott a zsidókért, s a gyűjtőtáborokba, a börtönökbe és Németországba hurcolt emberekért.

Anned

1944. május 11, csütörtök

Drága Kittym!

Mostanában igen sok a dolgom, s bármilyen furcsán is hangzik, nincs rá elég időm, hogy elvégezzem a rengeteg feladatot. Talán elmondom, hogy mi mindent csinálok. Először is holnapig el kell olvasnom Galileo Galilei élettörténetének első kötetét, mert visszaviszik a könyvtárba. Tegnap fogtam hozzá, de azért ma befejezem.

Jövő héten elolvasom a *Palesztina a válaszáton* című könyvet és a Galilei második kötetét. Továbbá tegnap kiolvastam V. Károly császár életrajzának első kötetét s feltétlenül fel kell dolgoznom a sok jegyzetet és családfát, amit kiírtam belőle. Ezenkívül különböző könyvekből kijelöltem bárom oldal idegen szót. Ezeket kiírom, megtanulom és elmondom kívülről.

Negyedik feladatomban, hogy rendbeszedjem a filmszínészeimet, akik borzalmas összevisszaságban vannak egymásra dobálva. Ez a munka azonban több napig tartana, s Anne professzornak jelenleg, mint már említettem, rengeteg a dolga. Egyelőre tehát a káosz csak káosz marad.

Theseus, Oidipos, Peleus, Orpheus, Jason és Herakles szintén várják, hogy sorra kerüljenek. Különböző hőstetteik tarka szálakként szövik át az agyamat. De Miront és Pheidiaszt is kezelésbe kell vennem, különben egészen elfelejtem, hogy mi közük egymáshoz. Ugyanígy vagyok a hét- meg a kilencéves háborúval is. Mindent összezavarok. De mit csináljak, ha oly rossz az emlékezőtehetségem? Képzeld, milyen feledékeny leszek nyolcvanéves koromban!

Majd elfelejtettem, hisz még itt van a biblia is. Mikor jutok már el végre a fürdőző Zsuzsanna történetéhez? És mit értenek Szodoma és Gomorrha bűnén? Ó, még rettentően sok kérdeznivalóm van. Közben teljesen cserbenhagytam Liselotte von der Pfalzot is.¹⁹

Látod, Édes Kittym! Hát lehet ezt győzni?

Most pedig beszéljünk valami másról.

Tudod, leghőbb vágyam, hogy valamikor híres újságíró vagy író legyen belőlem. Majd meglátjuk, mire viszem ezzel a nagyvárosi hóborttal (vagy bolondsággal?). Igaz, néhány ötletem már most is van hozzá. A háború után mindenképpen kiadok egy könyvet, amelynek a címe *A hátsó traktus* lesz. Kérdés, sikerül-e.

Ez a napló lesz az alapja.

A hátsó traktuson kívül más témák is foglalkoztatnak. Amint kialakultak bennem, pontosan beszámolok róluk.

Anned

1944. május 13, szombat

Drága Kittym!

Tegnap ünnepeltük apa születésnapját, s ugyancsak tegnap volt szüleim tizenkilencedik házassági évfordulója. Munkaszünetet tartottunk. A nap oly szépen sütött, mint ez évben még soha. Gesztenyefánk egész pompájában kivirágzott, teljesen elborítja a lombok és sokkal szebb, mint tavaly volt.

Apa Koophuistól Linné életrajzát, Kralertől egy természetről szóló könyvet, Dusseltől *A vízre épült Amsterdam* című művet kapta ajándékba. Van Daan, a kiváló kirakatrendező, feldíszített egy óriási dobozt, s három tojást, egy üveg sört, egy üveg joghurtot meg egy zöld nyakkendőt tett bele. Mellette elég szegényesen hatott a mi ajándékunk - egy üveg cukorszirup. Az én rózsáim pompásan illatoztak, Miep és Elli vörös szegfűcsokrának viszont nem volt szaga, de azért szintén szép volt. Mindenki meglepte valamivel apát. Ezenkívül 50 szelet torta is érkezett. Nagyszerű!

Apa mézeskaláccsal kínálta vendégeit. Az urak sört, a hölgyek joghurtot ittak. A vendéglátás tehát kitűnően sikerült.

Anned

¹⁹ Itt Anne a pfalzi örökösödési háborúra utal (1688-1697)

1944. május 16, kedd

Egyetlen Kittym!

A változatosság kedvéért - hiszen már oly régen nem beszéltünk róla - leírok egy vitát, amely tegnap folyt le Van Daan úr és Ónagysága között.

Ónagysága:

A németek valószínűleg alaposan megépítették az Atlanti-Falat és mindent megtesznek majd, ami csak tőlük telik, hogy feltartóztassák az angolokat. Mégiscsak hallatlanul erősek ezek a németek!

Van Daan úr:

Hogyne, szörnyen erősek.

Ónagysága:

Hajjaj.

Van Daan:

Szóval a németek olyan erősek, hogy a végén még megnyerik a háborút!

Ónagysága:

Az bizony könnyen meglehet. Nem vagyok meggyőződve az ellenkezőjéről.

Van Daan úr:

Legjobb, ha erre nem válaszolok.

Ónagysága:

Már miért ne válaszolnál? Meg se tudnád állni.

Van Daan úr:

Nono! Én aztán igazán nem sokat beszélek.

Ónagysága:

De mégis mindig válaszolsz, s mindig neked kell igazadnak lenni! Viszont a jóslataid sose teljesülnek!

Van Daan úr:

Még eddig mindig bevált, amit mondtam.

Ónagysága:

Nem igaz. A te jóslataid szerint az invázióknak már a múlt évben meg kellett volna történnie, a finneknek már régen különbékét kellett volna kötniök, Olaszországnak már a télen kapitulálnia kellett volna, az oroszoknak már el kellett volna foglalniok Lemberget. Nem sokat adok a jövődöléseidre.

Van Daan úr (felugrik):

Most pedig fogd be végre azt a nagy szád, másképp rögtön bebizonyítom, hogy nekem van igazam. Már éppen elegendem van. Nem győzöm tovább hallgatni ezt a sok nyavalygást. Meglátod, egyszer még ráfizetsz!

Vége az első felvonásnak.

Anya meg én majd megpukkadunk a nevetéstől, s még Peter is alig tudta türtőztetni magát. Ó, ezek az ostoba felnőttek. Ahelyett, hogy annyit korholják a gyerekeket, jobb lenne, ha megtanulnák, hogyan kell rendesen viselkedni.

Anned

1944. május 19, péntek

Drága Kittym!

Tegnap nagyon rosszul lettem, hánytam (én, Anne!), fájt a hasam, s minden más bajom is volt, amit csak el tudsz képzelni. Ma kicsit jobban érzem magam és rettentően éhes vagyok, de mert bab van ebédre, inkább nem eszem.

Peterrel nagyon jól megvagyunk. Szegény fiúnak még nagyobb szüksége van gyöngédségre, mint nekem. Esténként még el-elpirul a búcsúcsóknál, de azért rendszerint könyörög, hogy még egyet kaphasson. Lehetséges, hogy számára csak egy Moffi vagyok jobb kiadásban? De se baj, fő, hogy Peter boldog, mert most tudja, hogy valaki szereti.

Kissé túljutottam már nehéz hódításom izgalmain, de azért ne hidd, hogy szerelmem végleg ellanyhult. Peter aranyos fiú, de a lelkem bezárult előtte, s ha újra fel akarja törni a zárját, erősebb feszítővasra lesz szüksége!

Anned

1944. május 20, szombat

Drága Kittym!

Amikor tegnap este lejttem a manzádról, rögtön észrevettem, hogy a szép váza, amelyben a szegfűcsokor volt, leesett a földre, anya ott térdelt mellette és törülgette a padlót, Margot pedig éppen a jegyzeteimet halászta ki a vízből.

- Mi történt - kérdeztem rossz előérzettel s a választ be sem várva, már messziről felmértem az engem ért kárt. Elázott egész családfa-gyűjteményem, a füzeteim, a könyveim, minden. Legszívesebben sírtam volna s úgy felizgattam magam, hogy alig emlékszem már rá, hogy mit mondtam. Margot szerint hirtelen felfortyantam, s valamit beszéltem felbecsülhetetlen, szörnyűséges, rettenetes, pótolhatatlan veszteségről és más effélékről. Apa hahotázott, anya és Margot követte példáját. Én inkább sírni szerettem volna, hiszen veszendőbe ment a munkám, és elpusztultak szorgalmasan készített jegyzeteim.

Amikor a jegyzeteimet közelebből szemügyre vettem, kiderült, hogy nem is olyan veszélyesek azok a „felbecsülhetetlen” károk. A padláson szétválasztottam az összeragadt lapokat s feltettem száradni a ruhakötélre. Olyan mulatságosan festettek, hogy a végén még el is nevettem magam: Medici Mária V. Károly mellé került, Orániai Vilmosnak viszont Mária Antoinette lett a szomszédja.

- Ez már fájgyalázás - mondta Van Daan úr tréfásan. Peterre bízta a papírok gondozását s újra lementem.

- Melyik könyv ázott el? - kérdeztem Margot-tól, aki éppen akkor mustrálgatta a könyveimet.

- Az algebra - felelte Margot. Amikor jobban megnéztem, sajnos, kiderült, hogy még az se ment tönkre. Pedig de szerettem volna, ha beleesik a vázába, hiszen még életemben nem

undorodtam úgy egy könyvtől, mint ettől. A címlapján legkevesebb húsz leánynév látható: azoké, akik előttem tanultak belőle. Szörnyen ócska, lapjai megsárgultak, és az egész agyon van javítva meg firkálva. Ha egyszer dühbe gurulok, még darabokra tépem ezt a vacakot!

Anned

1944. május 22, hétfő

Drága Kittym!

Május 20-án apa öt üveg joghurtba fogadott Van Daannéval és vesztett. Az invázió csakugyan nem indult meg. Nyugodtan mondhatom, hogy egész Amsterdam, egész Hollandia, sőt Európa nyugati partvidéke egészen Spanyolországig fogadásokat köt és... reménykedik.

A feszültség tetőfokra hág. Rengeteg ember, akit „jó” hollandnak tartunk, elvesztette bizalmát az angolokban. Az angolok blöffölését a legtöbben már nem tartják mesteri taktikázásnak, de nem ám. Az emberek végre tetteket akarnak látni, nagy és hősi tetteket. Senki se lát tovább az orránál, senki se gondol arra, hogy az angolok magukért, a saját hazájukért harcolnak. Azt hiszik, hogy az angoloknak kötelességük megmenteni Hollandiát, mégpedig a lehető leggyorsabban.

Vajon miféle kötelezettséget vállaltak az angolok velünk szemben? Mivel érdemelték ki a hollandok azt a nagylelkű segítséget, amire oly biztosan számítanak? Pedig a hollandok alighanem tévednek. Az angolok minden blöffölésük ellenére semmivel sem viselkednek rosszabbul, mint a kisebb-nagyobb országok, amelyeket a németek megszálltak. Az angoloknak nem kell mentegetőzniük, mert ha a szemükre vetnék is, hogy éveken át aludtak, míg Németország fegyverkezett, nem tagadhatjuk, hogy ugyanezt tették a Németországgal szomszédos országok is. Struccpolitikával nem sokra megyünk. Ezt belátta Anglia, belátta az egész világ, s ezért kell a szövetségeseknek, de főleg Angliának súlyos áldozatokat hozni.

Egyetlen ország, s így Anglia sem áldozza fel az embereit semmiért, de főleg a mások érdekeiért. Egyszer majd csak bekövetkezik az invázió, a felszabadulás és a szabadság, de ennek időpontját Anglia és Amerika állapítja meg, nem pedig a megszállt területek.

Nagy bánatunkra és megdöbbenésünkre azt hallottuk, hogy velünk, zsidókkal szemben megváltozott a hangulat, antiszemitizmus ütötte fel a fejét olyan körökben, ahol erre azelőtt nem volt példa. Ez a hír mind a nyolcunkat nagyon elszomorította. Ennek a zsidógyűlöletnek oka emberileg érthető, de azért nem igazságos. A keresztények szemükre vetik a zsidóknak, hogy a németeknek kifecsegi a nevüket, elárulják segítőiket, s így sok keresztény zsidók rejtegetése miatt jutott az elhurcoltak szörnyű sorsára.

Ez igaz, de nézzük meg az érem másik oldalát is. Vajon a mi helyünkben másképp viselkednének-e a keresztények? Tud-e hallgatni az olyan, aki a németek kezére kerül, akár zsidó, akár keresztény? Mindenki tudja, hogy ez majdnem lehetetlen, mért várják hát éppen a zsidóktól?

Az ellenállók köreiben arról suttognak, hogy azokat a német zsidókat, akik annak idején bevándoroltak Hollandiába és akiket most Lengyelországba hurcoltak, többé nem engedik majd be az országba. Igaz, hogy itt menedékjogot kaptak - mondják - de mihelyt megszűnik Hitler uralma - vissza kell őket telepíteni Németországba.

Amikor ilyet hallok, önkéntelenül kérdezem magamtól, mi célból viselik hát ezt a rettenetes háborút? Folyton csak azt halljuk, hogy együtt küzdünk mindnyájan a szabadságért, az igazságért és az emberi jogokért! És még vége sincs a háborúnak, máris marakodnak. Hát a

zsidó nem olyan ember, mint a többi? Ó, de szomorú, milyen nagyon szomorú! Mint már annyiszor, most is bebizonyul a régi bölcs mondás: „Amit egy keresztény tesz, azért csak maga felel, egyetlen zsidó tettéért viszont az egész zsidóságnak meg kell bűnhődnie.”

Őszintén szólva nem értem, hogy ez a jóságos, becsületes és igazságos holland nép is így beszél rólunk, így ítéli meg a legelnyomottabb, legszerencsétlenebb és talán az egész világ legszázalomraméltóbb népét.

Egyetlen reményem, hogy ez a zsidógyűlölet csak átmeneti, s a hollandok végül mégiscsak megmutatják, hogy kicsodák és sem most, sem soha máskor nem inognak meg az igazságérzetükben. Mert az antiszemitizmus igazságtalanság!

De ha mégis igaz lesz ez a szörnyűség, akkor elhagyja Hollandiát a zsidóságnak életben maradt kis töredéke. És velük együtt mi is... Mi is tovább vándorolunk kis batyunkkal ebből a szép országból, amely oly szeretettel nyújtott otthont nekünk s most elfordul tőlünk.

Szeretem Hollandiát. Mindig reméltem, s még most is remélem, hogy hazám lesz, nekem, a hontalannak.

Anned

1944. május 25, csütörtök

Drága Kittym!

Minden napra jut valami izgalom. Ma reggel elhurcolták a zöldségesünket, mert két zsidót bűjtatott. Súlyos csapás ez nekünk, nemcsak azért, mert azok a szegény zsidók a halál torkába kerültek, de szörnyű sorsra jut az a derék ember is.

Feje tetején áll az egész világ. Gyűjtőtáborba hurcolják a tisztességes embereket, börtönbe és magánzárkába dugják őket, s a nép söpredéke uralkodik fiatal és öreg, szegény és gazdag felett. Feketekereskedelem miatt bukik le az egyik, zsidók és más üldözöttek bűjtatása miatt a másik. Hacsak nem tagja valaki az NSB-nek,²⁰ sose tudhatja, hogy mi történik vele másnap.

A szegény zöldségest mi is nagyon nélkülözzük. A lányok nem győzik és nem is tanácsos, hogy ők cipeljék a rengeteg krumplit a házba. Most majd még kevesebbet eszünk. Azt is elmondom, hogyan igyekszünk ezt megoldani.

Annyi bizonyos, hogy ezzel nem lesz kellemesebb az életünk. Anya közölte, hogy reggelit ezentúl nem eszünk, délben kását kenyérrel, este sült krumplit, esetleg egyszer vagy kétszer hetenként zöldsézeléket vagy salátát kapunk, semmi egyebet. Ez bizony azt jelenti, hogy éhezni fogunk, de semmiféle nélkülözés nem lehet oly szörnyű, mint az elhurcolás.

Anned

1944. május 26, péntek

Drága Kittym!

Végre, végre eljutottam odáig, hogy nyugodtan ülhetek az asztalkámnál, közel az ablaknyíláshoz s beszámolhatok Neked mindenről, de mindenről.

²⁰ A holland fasiszta mozgalom kezdőbetűi

Már hónapok óta nem éreztem magam olyan nyomorultul, mint mostanában. Még amikor a betörés történt, akkor sem idegeskedtem ennyire. Egyrészt a zöldséges elhurcolása meg a zsidókérdés miatt - erről beszél az egész ház - aztán meg késik az invázió, rossz a koszt, mindenki ideges, a hangulat siralmas és Peterben is csalódtam. Másrészt Ellinek pünkösdkor volt az eljegyzése, rengeteg virágot kapott, s Kraler születésnapját nagy tömeg tortával ünnepelték. Ezenkívül barátaink mindig elmesélik, milyen jól mulattak a kabaréban, melyik filmet nézték meg s milyen hangversenyt hallgattak végig. Micsoda ellentétek között hányó-dunk! Egyik nap nevetünk s nehéz helyzetünknek csak a humoros oldalát látjuk, de a legtöbbször rettegünk s kiül arcunkra a félelem, a feszültség, a kétségbeesés.

Miep és Kraler hozza értünk a legnagyobb áldozatot. Miep a sok munkával, Kraler pedig olykor már-már összeroppan az óriási felelősség súlya alatt, s a visszafojtott idegesség és izgalom miatt még a szava is elakad. Koophuis is, Elli is becsületesen, sőt nagyszerűen gondoskodnak rólunk, de azért néha, hacsak néhány órára, esetleg egy-két napra is, megfeledkeznek a hátsó traktusról. Nekik is megvannak a gondjaik. Koophuis betegeskedik, Elli jegyessége pedig nem valami boldog. De ha vannak is gondjaik, azért közben ők is járnak szórakozó helyekre és látogatóba, mint a többi ember. Idegeik, ha rövid időre is, csak megnyugszanak, nem úgy, mint a mieink. S már két éve élünk így. Vajon meddig kell még elviselnünk ezt a szinte kibírhatatlan feszültséget?

A szennyvízcsatorna eldugult. Vízét csak cseppenként folyathatunk. Csak úgy használhatjuk a W. C.-t, ha egy kefét is viszünk magunkkal. A piszkos vizet egy nagy cserépedénybe gyűjtjük. Ma még valahogyan elkínlódnunk, de mi lesz, ha a szerelő egyedül nem boldogul vele? A városi csatornatisztítók kedd előtt ugyan ki nem jönnek.

Miep küldött egy mazsolás kalácsot „Vidám pünkösdi ünnepeket” felírással. Majdnem gúny-nak éreztük, mert hangulatunk igazán nem vidám, hiszen félünk. Amióta a zöldségest elhurcolták, még jobban rettegünk. Minduntalan csendre intjük egymást és még zajtalanabban járunk-kelünk. A zöldségesre a rendőrség törte rá az ajtót, így hát még a rendőröktől is kell tartanunk! Talán egyszer bennünket is... nem, nem, ilyet le se szabad írnom, de amikor képtelen vagyok elhessegetni magamtól ezt a gondolatot, sőt folyton visszatér a múltkori szörnyű félelem és ijedség. Ma este nyolckor egyedül mentem le a W. C.-re. Más nem volt az alsó emeleten, mindnyájan rádiót hallgattak. Bátorságot erőszakoltam magamra, bár elég nehezemre esett. Itt fent, ahol most ezt írom, még mindig nagyobb biztonságban érzem magam, mint lent, a nagy csendes házban, egyedül a fentről hallatszó, titokzatos hangokkal s az utcai autótülkölés lármájával. Ha nem készülök el elég gyorsan, beleremeg minden porcikám, mert még ilyenkor is veszélyes helyzetünk jár az eszemben.

Egyre arra gondolok, nem lett volna-e jobb, ha nem bújunk el annak idején? Akkor már nem élnénk, nem kellene ennyi nyomorúságot elszenvednünk és gyámolítóinkat sem keverhetnénk bajba. És mégis, mindnyájan visszariadunk ettől a gondolattól, még mindig ragaszkodunk az élethez, s megszólal bennünk a természet szava. Még remélünk, mindent remélünk. Csak legalább történne végre valami! Már azt se bánám, ha lövöldöznének. Az sem emésztene úgy, mint a bizonytalanság. Csak vége lenne már, ha mégolyan csúnya is lenne az a vég. Legalább tudnánk, hogy végérvényesen győztünk, vagy el kell pusztulnunk.

Anned

1944. május 31, szerda

Drága Kittym!

Igazán mondhatom, hogy ritka az olyan enyhe pünkösdi, mint ez a mostani. Itt a hátsó traktusban elviselhetetlen a meleg. Hogy legyen róla fogalmad, milyen sok bajunk van, röviden leírom, mennyit szenvedtünk a meleg napok alatt.

Szombat: Reggel mindnyájan boldogan mondogattuk: - Jaj, de jó idő van! - De délben már így sóhajtoztunk: - Bár ne volna ilyen meleg!

Vasárnap: Kibírhatatlan ez a hőség. Elolvad a vaj, egyetlen hús zug sincs az egész házban. Kiszárad a kenyér, megsavanyodik a tej, s nem nyithatunk ablakot. Míg mások élvezik a pünkösdi vakációt, nekünk, szegény kítaszítottaknak, meg kell itt fulladnunk.

Hétfő: Önagysága így panaszodik: - Fáj a lábam. Nincs nyári ruhám. Még mosogatni se tudok ebben a melegben. Annyi igaz, hogy nagyon nagy a hőség.

Még mindig nehezen bírom a meleget. Boldog vagyok, hogy ma fúj egy kicsit a szél és mégis napos az idő.

Anned

1944. június 1, hétfő

Drága Kittym!

Újabb összecsapás a rejtkehelyen. Ezúttal egy kanapéügy: Dussel és a Frank-család vitája a vajelosztás körül. Dussel végül is kapitulált. Van Daanné és Dussel között csoda nagy a barátság. Flört, ölelés, puszizkodás, vihogás napirenden. Dussel kezd érdeklődni a nők iránt.

Az ötödik hadsereg elfoglalta Rómát. A várost nem rombolták le. Még csak nem is bombázták.

Kevés a krumpli meg a zöldségféle. Az idő rossz. A calais-i öblöt és a francia partvidéket szakadatlanul bombázzák.

Anned

1944. június 6, kedd

Drága Kittym!

„This is the D-day”, jelentette 12 órakor az angol rádió és joggal. „This is *the* Day”,²¹ mert megindult az invázió!

Reggel nyolc órakor angol jelentés: nagy légitámadás Calais, Boulogne, Le Havre, Cherbourg és (mint rendesen) a calais-i öböl felett. További biztonsági rendszabályok kihirdetése a megszállt területek számára: a tengerparttól harmincöt kilométernyire tartózkodó lakosság készüljön fel a bombázásra. Az angolok, ha módjuk lesz rá, a támadások előtt röplapokat szórnak le.

Német jelentés szerint angol ejtőernyős csapatok szálltak le a francia partvidéken. A BBC közli, hogy a csapatszállító hajóegységek már harcolnak a német tengerészekkel.

²¹ „Ez az a nap”

Rejtekhelyünk lakói kilenc órákor, reggelizés közben azon vitáznak, nem lesz-e ez is csak próba-partraszállás, mint Dieppe-nél két évvel ezelőtt?

Tíz órákor angol leadás német, holland, francia és más nyelveken: „The invasion is begun!”²² Ez tehát „igazi” invázió. 11 órákor német nyelvű jelentés: Dwight Eisenhower tábornok főparancsnok beszéde.

Tizenkét órákor újabb angol jelentés: „This is the D-day!” Eisenhower tábornok szózata a francia néphez: „Stiff fighting will come now, but after this the victory. The year 1944 is the year of complete victory, good luck!”²³

Fordításban írom le az angol rádiónak egy órákor leadott angol nyelvű jelentését: tizenegyezer repülőgép szállítja a csapatokat és dob le állandóan bombákat a front mögé. Négyezer csapatszállító hajó és bárka szakadatlanul rak ki csapatokat és hadianyagot Cherbourg és Le Havre között. Az angol és az amerikai csapatok már kemény harcban állnak az ellenséggel. Közvetítik a holland és a belga miniszterelnök, Haakon norvég király, De Gaulle francia tábornok, az angol király és természetesen Churchill beszédét is.

Rejtekhelyünkön óriási az izgalom. Hát igazán közeledik a szabadulás napja, a szabadulása, amelyet annyiszor emlegettünk? Ó, szinte túlságosan szép, szinte a mesével határos, hogy igaz is legyen. Valóban meg hozza az 1944-es év a győzelmet? Még most sem hisszük el egészen, de reménykedünk és ez új bátorsággal és erővel tölt el bennünket. Még rengeteg rettegést, nélkülözést és szenvedést kell kibírnunk, de minden azon múlik, hogy nyugodtan és elszántan nézzünk a jövő elé. Félre tehát a siránkozással. Inkább vájjuk körmünket a húsunkba! Siránkozásra egyelőre semmi okunk, a franciáknak, az oroszoknak, az olaszoknak, a németeknek annál inkább!

Ó, édes Kittym, az egész invázióból az a leggyönyörűbb, hogy úgy érzem, közelednek a barátaink. Ezek a szörnyű németek oly soká sanyargattak és tartották torkunkon a kést, hogy már akkor is bizakodással telik meg a szívünk, ha arra gondolunk, hogy barátaink és megmentőink nincsenek messze!

Most már nem a zsidókról van szó, hanem Hollandiáról és az egész megszállt Európáról. Margot szerint talán már szeptemberben vagy októberben beiratkozhatunk az iskolába.

Ui. Majd még beszámolok a legújabb hírekről!

Anned

1944. június 9, péntek

Drága Kittym!

Az invázió nagyszerűen halad. A szövetségesek elfoglalták Bayeux-t, egy kis falut a francia tengerparton, s most Caent ostromolják. Világos, hogy el akarják foglalni Cotentin-félszigetet, mert így bekeríthetik Cherbourg-t. A haditudósítók esténként beszámolnak a hadsereg harcáról, bátorságáról és lelkesedéséről. A leghihetlenebb hőstetteket követik el. Néhány Angliába visszatért sebesült is megszólalt a mikrofon előtt. Bár kedvezőtlen az időjárás, szor-

²² „A partraszállás megkezdődött!”

²³ „Nehéz harcok lesznek, de utána következik a győzelem. Az 1944-es év a teljes győzelem éve, jó szerencsét!”

galmasan repülnek. A BBC-ből megtudtuk, hogy Churchill is részt akart venni az invázióban, s csak Eisenhower és még néhány tábornok tanácsára mondott le erről a tervéről. Képzeld, milyen bátor ez az öreg ember. Pedig úgy tudom, hogy már hetvenéves is elmúlt.

Nálunk megint lecsillapodott kissé az izgalom, de azért reméljük, hogy ez év végéig mégis csak befejezik a háborút. Már éppen ideje! Őnagysága siránkozása kibírhatatlan. Most, hogy többé nem őrijthet meg bennünket az invázió késése miatt, egész nap azért nyafog, mert rossz az idő. Nagy kedvem volna beültetni egy vödör hideg vízbe és felrakni a padlásra.

Anned

1944. június 13, kedd

Drága Kittym!

Már elmúlt a születésnapom is, tizenöt éves lettem. Jó sok ajándékot kaptam.

Anya és apa megvette nekem Springer *Művészettörténetének* öt kötetét, egy készlet fehérneműt, két övet, egy zsebkendőt, két üveg joghurtot, egy kis üveg dzsemet, egy mézeskalácsot meg egy növényteni könyvet. Ezenkívül Margot-tól egy dublé karperecet kaptam, Van Daanétól könyvet, Dusseltől Biomalz és Lathyrus-tápszert, Miep és Elli cukorkával és füzetekkel, s mindennek betetőzéséül Kraler három szelet sajttal és egy *Mária Terézia* című könyvvel lepett meg. Peter gyönyörű pünkösdi rózsacsokorral kedveskedett. Szegény fiú, akárhogy is igyekezett, nem tudott egyebet szerezni.

Az invázió továbbra is nagyszerűen halad. Pedig rettenetesen rossz az időjárás, egymást érik a viharok, a záporok, és állandóan hullámszik a tenger.

Churchill, Smuts, Eisenhower és Arnold tegnap meglátogatta az angolok által meghódított és felszabadított falvakat. Amikor a partvidéket lőtték, Churchill egy torpedóhajón tartózkodott. Mint a legtöbb férfi, úgy látszik ő sem ismer félelmet. Irigylem érte!

Innen, a mi hátsó erődünkből nehéz megállapítani, hogy milyen az országban a közhangulat. Az emberek kétségtelenül boldogok, hogy végre mégis megemberelte magát az a semmittevő(!) Anglia. Minden hollandot, aki az angolokat lenézi s szidja Angliát meg öreguras kormányát, aki gyávának tartja az angolokat, de gyűlöli a németeket, szeretnék egyszer úgy megrázni, mint ahogy a párnát szoktam. Remélem, hogy ezzel felfrissülnének az eltompult agyvelők.

Anned

1944. június 14, szerda

Drága Kittym!

Rengeteg kívánság, gondolat meg az elszenvedett szidások és szemrehányások kavarnak szegény fejemben. Igazán nem vagyok öntelt, ahogyan sokan hiszik, mindenki másnál jobban ismerem a hibáimat és fogyatékoságaimat, azzal a különbséggel, hogy még azt is tudom, hogy meg akarok javulni, meg fogok javulni és részben már meg is javultam.

Gyakran gondolkoztam rajta, hogy akkor miért tartanak olyan szörnyen önteltnek és szerénytelennek? Vajon én vagyok-e az, vagy pedig a többiek? Tudom, hogy ez furcsán hangzik, de mégsem húzom át ezt a mondatot, mert semmiképpen nem tartom helytelennek. Van Daanné őnagyságáról, aki pedig a legtöbbször korhol, közismert, hogy műveletlen, sőt nyugodtan

mondhatjuk: „ostoba”. Ostoba emberek többnyire nem tudják elviselni, ha valaki külön, mint ők.

Önagysága butának tart, pedig ő az, aki nagyon gyenge felfogású, szerénytelennek tart, pedig ő még szerénytelenebb; azt állítja, hogy rövidek a ruháim, pedig az övéi még rövidebbek. Szerinte öntelt vagyok, pedig ő kétszer annyit szól bele olyan dolgokba, amikről nincs fogalma. De egyik kedvenc közmondásom szerint: „Nem zörög a haraszt, ha nem fúj a szél”, s ezért hajlandó vagyok elhinni, hogy öntelt vagyok.

Megvan az a tulajdonságom, hogy senki se tehet nekem annyi szemrehányást, mint önmagam. Ha aztán ehhez anya is hozzáadja a jó tanácsait, olyan töméntelen prédikáció gyúlik össze bennem, hogy elkeseredésemben szemtelen leszek, visszafelelek, s végül szokásom szerint kijelentem:

- Úgysem ért meg engem senki!

Mindig ez jár az eszemben, s bármily hihetetlenül is hangzik, van benne egy cseppnyi igazság. Sokszor úgy hatalmába kerít az önvád, hogy vigasztalásra van szükségem, szeretném, ha valaki a helyes mederbe terelné a gondolataimat, kissé törődne a lelki világgal. Sajnos, bárhogyan is kerestem, még nem akadtam ilyen emberre.

Most tudom, Peterre gondolsz, ugye, Kitty? Hát az úgy van, hogy Peter szeret ugyan, de nem mint szerelmes, hanem mint jó barát. Napról napra jobban ragaszkodik hozzám, s ezért nem értem, hogy micsoda titokzatos hatalom tart bennünket távol egymástól. Néha azt hiszem, túloztam, amikor azt írtam, hogy rettenetesen vágyódom utána, de ha két napja nem voltam nála, nagyon hiányzik nekem. Pedig Peter, noha kedves és jó fiú, tagadhatatlanul csalódást jelent számomra. Főleg azért, mert hitetlen, minden gondolata az evés, de ezenkívül is számos kiábrándító tulajdonságát fedeztem fel. Mindamellett meg vagyok róla győződve, hogy megtartjuk egymásnak tett ígéretünket és sose fogunk veszekedni. Peter nyugodt, türelmes és engedékeny. Sokkal inkább rám hallgat, mint az anyjára. Elszántan igyekszik a holmiját rendben tartani. De mért zárja el előlem a lelkét? Tudom, hogy zárkózott természetű, sokkal inkább az, mint én, de eddig azt tapasztaltam, hogy éppen a zárkózott embereknek van sokkal nagyobb szükségük bizalmas barátra.

Amióta itt élünk a hátsó traktusban, mind a ketten nagyon sokat gondolkozunk. Sokszor beszélgetünk a jövőnkéről, a múltról meg a jelenről, de - mint már megírtam - mégsem ő az igazi, annak még ezután kell eljőnie.

Anned

1944. június 14, szerda

Drága Kittym!

Lehetséges, hogy azért imádom úgy a természetet, mert már régóta ki se dugtam az orromat a szabad levegőre? Emlékszem, hogy azelőtt nem kötötte úgy le a figyelmemet a ragyogó kék ég, a csiripelő madár, a holdvilág és a nyíló virág. De azóta megváltoztam.

Például pünkösdkor, amikor pedig nagy volt a hőség, este leküzdöttem az álmoságot, csak azért, hogy fél tizenkettőkor a nyitott ablaknál nézhessem a holdat. Sajnos, hiába hoztam meg ezt az áldozatot, mert olyan világos volt, hogy nem mertem a nyitott ablakhoz állni. Máskor meg - pár hónappal ezelőtt - véletlenül akkor voltam fent, amikor nyitva volt az ablak, s ott maradtam, míg be nem csukták. Minden porcikámban a sötét éjszaka, a vihar és a kergetőző felhők hatása alatt állottam. Másfél év óta először néztem farkasszemet az éjszakával. Ez este

után úgy vágyakoztam erre a látványra, hogy az legyőzte félelmemet a tolvajoktól, a patkányoktól, az elhurcolástól. Azontúl teljesen egyedül jártam le az irodába és a konyhába, s kinéztem az ablakon. Sokan szeretik a természetet, vannak, akik még alusznak is a szabad ég alatt. A börtönök és a kórházak lakói alig várják azt az időt, amikor újra élvezhetik a szabad természetet. Persze kevesen élnek úgy elszigetelve és elzárva, mint mi. Pedig a természethez mindenkinek egyformán joga van.

Bizonyára nem képzelődöm, amikor úgy érzem, hogy megnyugtatnak a felhők, a csillagok és a hold. Sokkal jobb gyógyszer ez, mint a bróm meg a valérián. A természet alázatossá tesz és arra biztat, hogy bátran viseljem el a szenvedéseket.

Sajnos, odajutottam, hogy csak a poros ablakon és a mocskos függönyön keresztül élvezhetem a természetet s még így is csak néhanapján. Pedig ez nem nagy élvezet: a természet igazán csak eredeti formájában élvezhető.

Anned

1944. június 16, péntek

Drága Kittym!

Újabb problémák: önagysága kétségbe van esve, főbelövésről, bebörtönzésről, akasztásról, öngyilkosságról beszél. Féltékenykedik, mert Peter közlékenyebb velem, mint vele. Megsértődött, mert Dussel nem hajlandó vele komolyan flörtölni, attól tart, hogy férje dohányfüstbe öli a bundáért kapott pénzt, veszekszik és szitkozódik, sír, nevet és panaszkodik, aztán újból csak veszekszik.

Mihez kezdjünk egy ilyen nyafogós, bolondos nőszeméllyel? Senki se veszi komolyan, hisz oly gyatra teremtés. Mindenkinek csak panaszkodik s közben úgy öltözik, hogy ráillik a mondás: „Von hinten Lyceum, von vorne Museum.”²⁴ Ehhez járul még az is, hogy Peter szemtelenkedik, Van Daan úr ingerlékeny, anya cinikus. Mondhatom, szép kis környezet! Így aztán a közmondáshoz tartom magam: ne vess mindenen, ne törődj semmivel! Igaz, hogy ez önzés, de annak, akit magára hagytak, ez az egyetlen megoldás.

Kralert újból behívták négy hétre sáncot ásni.

Majd igyekszik felmentetni magát egy orvosi bizonyítvány és egy vállalati levél alapján. Koophuisnak megoperálják a gyomrát. Tegnap tizenegy órakor kikapcsoltak minden magán-telefont.

Anned

1944. június 23, péntek

Drága Kittym!

Semmi újság. Az angolok megkezdték Cherbourg ostromát. Apa és Van Daan szerint október 10-ig feltétlenül felszabadítanak bennünket! Az oroszok sem maradnak tétlenek. Tegnap, a német villámháború harmadik évfordulóján, Vityebszknél megindították az offenzívát.

Már alig van krumplink. Nyolcfelé osztjuk a készletet. Gazdálkodjék mindenki a saját szakállára!

Anned

²⁴ „Hátulról líceum, előlről múzeum”

1944. június 27, kedd

Drága Kittym!

Az általános hangulat megváltozott. Az invázió nagyszerűen halad előre. Ma elfoglalták Cherbourg-t, Vityebszket és Szlobint, s rengeteg foglyot és zsákmányt ejtettek. Most már az angolok azt rakják partra, amit akarnak, hiszen van kikötőjük. Három héttel az invázió megkezdése után övük az egész Cotentin-félsziget. Óriási teljesítmény. Pedig ez alatt a három hét alatt itt és Franciaországban nem múlt el nap vihar és eső nélkül. De a rossz időjárás nem akadályozta meg az angolokat és a franciákat abban, hogy bebizonyítsák óriási fölényüket, ezzel pedig alaposan élnek! Bár a Wuwát (a német csodafegyvert) folyton bevetik, nem sokra mennek ezzel a sziszegő bombával. Csak jelentéktelen kárt okoznak vele Angliának, persze a moffok sajtójának így van mit írnia.

Minden német asszonyt és gyereket, aki nem végez hadimunkát, a partvidékről átköltöztettek Groningenbe, Frieslandba vagy Gelderlandba.²⁵ Mussert²⁶ kijelentette, hogy ő is felveszi a mundért, ha az inváziós hadsereg ideér. Csak nem akar harcolni ez a puffancs? Ezt tudniillik hamarabb is megtehetette volna az orosz fronton. Finnország annak idején visszautasította a békeajánlatot, most pedig félbeszakította a fegyverszüneti tárgyalásokat. Megbánják ezt még ezek a tökfejük!

Mit gondolsz, hogy állunk majd július 27-én?

Anned

1944. június 30, péntek

Drága Kittym!

Az idő rossz, azaz: Bad weather at a stretch to the 30th of June.²⁷

Mit szólsz hozzám? Ugye, sok angol szót ismerek már? Ezt azzal is bizonyíthatom, hogy bár szótárral, de olvasom az *An ideal husbandet*.

A háború nagyszerűen halad. Az oroszok elfoglalták Bobrinszkot, Mogiljovot, Orsát és sok foglyot ejtettek.

Itt minden all right. Lassanként felderülnek a kedélyek. Győztek a túlzó optimisták. Ellinek új frizurája van. Miep egy hétre szabadságra ment. Ezek a legújabb hírek.

Anned

1944. július 6, csütörtök

Drága Kittym!

Amikor Peter arról beszél, hogy egyszer majd gonosztevő vagy üzér lesz belőle, elszorul a szívem. Persze csak tréfál, de nekem az az érzésem, hogy nem bízik a saját jellemében. Margot-tól is, Petertől is folyton csak ezt hallom: - Hiszen ha mi is olyan erősek és bátrak

²⁵ Holland tartományok

²⁶ A holland fasiszták vezére

²⁷ Hirtelen rosszra fordult az idő június 30-án

volnánk, mint te, ha úgy keresztül tudnám vinni, amit akarok... Ha nekem is volna annyi kitartásom, mint neked, akkor bizony!...

Hát valóban helyes, hogy nem engedem magam befolyásolni? Jó-e, hogy mindig csak a lelkiismeretem szavára hallgatok?

Őszintén szólva el sem tudom képzelni, hogy valaki elismerje a gyengeségét s azután is megmaradjon gyengének. Ha tudja, miért nem igyekszik megváltozni, miért nem edzi a jellemét? A válasz, amit kaptam, az volt: - Így sokkal kényelmesebb. - Hát ez bizony elég szomorú. Kényelmesebb? Már hogy volna kényelmes a lusta és bűnös élet? Nem, nem lehet igaz, hogy a tunyaság és a... pénz egyszerűen elcsábítson valakit.

Soká gondolkoztam, mit válaszoljak ezekre, hogyan bíriam rá Petert, hogy bizzon magában és javuljon meg. Most sem tudom, hogy megtaláltam-e a helyes módszert.

Gyakran elképzelttem, milyen boldog volnék, ha valaki megajándékozna bizalmával s most, amikor ez megtörtént, azt látom, hogy nehéz a más ember problémáival foglalkozni és megtalálni rá *a választ*, főleg azért, mert számomra a „kényelem” meg a „pénzimádat” teljesen idegen fogalom. Peter mindinkább támaszt keres bennem, pedig ezt semmiképpen nem szeretném. Persze, olyan fiúnak, mint Peter, nehéz dolog megállni a helyét az életben. De még sokkal nehezebb ez az öntudatos ember számára, mert annak kitartóan kell keresnie a helyes utat a problémák tengerében. Napok óta tépelődöm. Valami ellenszert keresek erre a szörnyű szóra, hogy: „kényelem”.

Meg kell magyaráznom, hogy az, amit oly szépnek és kellemesnek gondol, lerántja majd a mélybe, oda, ahol nincsenek barátok, ahol nincs kire támaszkodni, ahol nincsen semmi szép, a mélybe, ahonnan majdnem lehetetlen felemelkedni.

Élünk anélkül, hogy tudnánk, miért és minek. Mindnyájan élünk, s az a célunk, hogy boldogok legyünk. Mindnyájan élünk, különbözőképpen és mégis egyformán. Mi mindhárman jó körülmények között nőttünk fel, tanulhattunk, arra is van lehetőségünk, hogy az életben elérjünk valamit, s van rá okunk, hogy reménykedjünk a boldogságban, de... nekünk magunknak kell ezt kiérdemelnünk, és ez az éppen, amit kényelmesen nem lehet elérni. Ahhoz, hogy a boldogságot kiérdemeljük, dolgozni kell, és becsületesen élni, nem pedig üzérkedni és lustálkodni. Lehet, hogy a lustaság *vonz*, a munka viszont *kielégít*.

Nem értem azokat az embereket, akik nem szeretik a munkát, de Peter nem is tartozik hozzájuk. Csak éppen nincsen határozott célja, s azt hiszi, buta és tehetségtelen ahhoz, hogy legyen belőle valami. Szegény fiú, még sose érezte, milyen kellemes érzés másokat boldoggá tenni, s erre nem is tudom megtanítani. Hitetlen, gúnyosan beszél Jézus Krisztusról, és káromolja Isten nevét. Bár én se vagyok ortodox, mindig fájlalom, ha látom, hogy Peter milyen nyomorult, elhagyatott és szerencsétlen.

Boldogok a hívők; földöntúli dolgokban hinni nem mindenkinek adatott meg. Sokan nem hisznek a halál utáni bűnhődésben, a tisztítótűzben, a pokolban és a mennyországban, de ez nem is fontos. A vallás - mellékes, hogy melyik - helyes útra tereli a hívőket. Nem is lényeges az istenfélelem; fő, hogy az emberek megbecsüljék egymást és tiszta legyen a lelkiismeretük. Milyen jók lennének, ha esténként, lefekvés előtt végiggondolnák az aznapi eseményeket, s pontosan megállapítanák, hogy mit cselekedtek jól és mit rosszul. Mindennap akaratlanul is elhatároznák, hogy megjavulnak s ennek egy idő múlva valószínűleg meg is lenne az eredménye. Ezt a módszert mindenki kipróbálhatja, nem kerül semmibe és igazán hasznos. Mert tanulja meg az, aki még nem tudja: „Hatalmas erő a tiszta lelkiismeret!!”

Anned

1944. július 8, szombat

Drága Kittym!

B. úr, az üzlet vezérképviselője, Beverwijkben járt s nagy tömeg földiepret szerzett az ottani gyümölcspiacon, amit azon porosan, homokosan, 24 ládában szállítottak ide a magunk meg az iroda részére. Még aznap este hat üveg befőttet és nyolc üveg lekvárt készítettünk. Miep másnap szándékozott lekvárt főzni az iroda számára.

Déli fél egykor, amikor senki idegen nem volt a házban, lezárták az utcai ajtót; s Peter, apa meg Van Daan lerobogtak a lépcsőn és felhordták az epresládákat. Én a tartályból meleg vizet folytattam, Margot a vödörket hordta. „Minden ember a fedélzeten volt.” Valami furcsát éreztem a gyomromban, amikor beléptem az iroda melletti túlsúfolt konyhába. Miep, Elli, Koophuis, Henk, apa, Peter: a rejtőzők és az ételmezési osztag, mindnyájan együtt, fényes nappal!

A függönyökön ugyan senki se láthatott keresztül, de a hangos beszéd, az ajtócsapkodás... Olyan izgatott voltam, hogy szinte kirázott tőle a hideg. Hiszen mi még bujkálunk - gondoltam - de ilyen lesz az életünk, ha majd újra mutatkozhatunk a világ előtt. Már megtelt a lábas, amikor hirtelen fel kellett mennünk. A család többi tagja fent a mi konyhánkban, az asztalnál tisztította az epret, azaz tisztítaniuk kellett volna, de több került a szájukba, mint a vödörbe. Később még egy vödörre volt szükség, Peter éppen fel akarta hozni az alsó konyhából - amikor kétszer egymás után csengetés hallatszott. A vödör lent maradt, Peter felrohant. A forgóajtót bezárták! Olyan türelmetlenek voltunk, hogy szinte toporzékoltunk, de hiába! Nem nyithattuk ki a csapot, akármennyire is vágyott a félig mosatlan eper még egy kis fürdőre. Betartottuk a rejtőzködők törvényét: „Ha idegen lép a házba, minden csapot el kell zárni, nehogy a zaj árulónk legyen.”

Egy órákor feljött Henk. Tőle tudtuk meg, hogy az imént a postás csengetett. Peter újból lerobogott a lépcsőn, közben megint megszólalt a csengő, s máris szaladt vissza. Én meg előbb a forgószeleknél álltam, aztán felosontam a lépcsőn s ott hallgatóztam. Végül Peterrel tolvaj módra a korlát mellől lestük az alulról jövő szófoszlányokat, de idegen hangot nem hallottunk. Peter erre újra nekiindult, de félúton megállt és Ellit szólította. A konyhában azonban oly nagy volt a zaj, hogy túlharsogta Peter hangját. Peter végül is leszaladt. Én meg ezalatt feszülten figyeltem.

- Tűnj el azonnal, a könyvelő van itt! - ez Koophuis hangja volt. Peter sóhajtozva feljött s valaki bezárta a forgószelekrényt. Fél kettőkor végre megjelent Kraler:

- Ó, jaj nekem! - sópánkodott. - Mindenütt csak epret látok. Eper a reggelim, Henk epret eszik, Koophuis epret kóstolgat, Miep epret főz, már tele van az orrom a szagával. És amikor végre szabadulni szeretnék tőle, feljövök és... itt is epret mosnak.

Amit nem tudtunk megenni, azt befőztük. De még aznap fel kellett nyitnunk két üveget s apa gyorsan lekvárt főzött belőle. Másnap reggel és délben is két üveget bontottunk fel. Van Daan nem gőzölte ki jól a befőttet. Így hát apa esténként lekvárt főz.

Epret eszünk a kásához, az íróhoz, a vajaskenyérhez, epret eszünk desszert helyett, epret cukorral és homokkal. Két álló napig mindig csak epret láttam. Addigra vagy elfogyott, vagy üvegbe rakták és a kamrába zárták.

- Hallottad-e már, Anne - kérdezte tőlem Margot - hogy a zöldséges tizenkilenc font zöldborsót hozott nekünk?

- Hát ez aztán kedves - feleltem. - Persze kedves, de mennyi munkánk lesz vele... brrr!

- Vasárnap délelőtt mindnyájan borsót fejtünk - jelentette be anya ebéd közben. És így is lett. Ma, reggelizés után feltettek az asztalra egy színültig zöldborsóval telt zománcozott fazekat. Elég unalmas munka a borsófejtés. Hát még a hüvelytisztítás! Azt hiszem sokan vannak, akik nem is tudják, milyen jó étel a borsóhüvely, persze csak akkor, ha a belsejét lehámozzák. Előbb említett jó tulajdonságát az tetézi be, hogy így háromszor olyan kiadós.

A borsóhüvely lehámozása rendkívül aprólékos és piszmogós foglalkozás, legfeljebb csak pedáns fogorvosoknak vagy pontos irodistáknak való, de annál szörnyűbb egy türelmetlen kamaszleány számára. Fél tízkor fogtunk hozzá. Fél tizenegykor hagytam abba, de már fél tizenkettőkor folytattam. Már a fejem is zúg belé: a hegyét lecsípni, a hártyáját lehúzni, a szálkáját leszedni, a hüvelyt az edénybe dobni és így tovább, és így tovább. A szemem is káprázik tőle: zöld, zöld, száлка, kukac, rothadt hüvely, zöld, zöld, zöld.

Hogy meg ne kukuljak s mégis csináljak valamit, egész délelőtt annyi számárságot kotyogok össze, amennyit csak bírok, s míg másokat megneveltetek, engem majd megesz az unalom. Minél tovább fejtem a borsót, annál jobban meggyőződöm róla, hogy soha, de soha nem lesz belőlem *csak* háziasszony!

Tizenkét órakor végre megebédelünk, de fél egytől negyed kettőig megint csak borsót fejtünk. Ha olykor abbahagyom, úgy érzem, mintha tengeri beteg volnék. Négy óráig alszom, de azután is csak úgy szédelgek e miatt a nyomorult borsó miatt.

Anned

1944. július 15, szombat

Drága Kittym!

Egy könyvet kaptunk kölcsön a könyvtárból; a következő merész címe van: *Mi a véleménye a modern fiatal leányról?* Ma én is erről a kérdésről szeretnék írni Neked.

A könyv írója ugyancsak bírálja a mai fiatalságot, de azt azért nem állítja, hogy a fiatalok semmire se jók. Ellenkezőleg, az a véleménye, ha akarnák, felépíthetnének egy jobb és szebb világot, hiszen erre megvan minden lehetőségük. De a mai fiatalság felületes, s nem látja meg az igazi szépséget.

A könyv egyes részeinél úgy éreztem, hogy az író kritikája nekem szól. Éppen azért kitárom előtte a lelkem s védekezem a támadás ellen.

Van egy feltűnő jellemvonásom, amit bizonyára mindenki észrevesz, aki hosszabb ideje ismer: az önkritikám. Úgy megfigyelem minden tetteimet, mint egy kívülálló. Ilyenkor elfogulatlanul és feddően állok szemben a mindennapi Annéval s figyelem, mit csinál jól, mit rosszul. Ettől az „önmegfigyeléstől” sose tudok szabadulni. Minden kimondott szó után rögtön tudom: „Ezt másképp kellett volna”, vagy: „Ezt helyesen mondtad.” Sokszor megbírálom magam s mindjobban belátom, mennyire igaza van apának, amikor azt mondja: - Kell, hogy minden gyerek maga nevelje magát. - A szülők csak jó tanácsot adhatnak és irányíthatnak, de a jellemét mindenkinek magának kell kialakítania.

Rendkívül sok életkedv is van bennem, erősnek és kitartónak, szabadnak és fiatalnak érzem magam. Boldog voltam, amikor először döbrentem rá erre, s tudom, nem egykönnyen törnek majd meg azok a csapások, amiket minden embernek el kell viselnie.

De hát erről már többször beszámoltam. Most még visszatérek az „apa meg anya nem ért meg engem” című fejezetre. Apám és anyám mindig nagyon kényeztetek, szerettek, gyámolítottak és mindent megtettek, ami tőlük telt. És mégis hosszú ideig magányosnak, kiközösítettnek,

elhagyatottnak éreztem magam. Apa mindent elkövetett, hogy megnyugtasson, de hiába. Magam gyógyultam ki belőle, magam jöttem rá, milyen helytelenül viselkedem.

Vajon miért nem támaszkodhattam apámra ebben a küzdelemben, s miért nem találta meg a hozzám vezető utat? Apámnak, azt hiszem, rossz volt a módszere. Állandóan úgy kezelte, mint egy gyereket, akinek át kell esnie a kamaszkor válságain. Ez elég furcsán hangzik, ugye, hiszen apa mindig komolyan éreztette velem, hogy értelmesnek tart. De egy valamit elmulasztott: nem gondolt arra, hogy elsősorban a lelki válsággal kell megbirkóznom. Hallani sem akartam „a korommal járó nehézségekről”, „más lányok hasonló bajairól!”, s arról, hogy az „majd elmúlik”. Szerettem volna, ha nem kezelnek úgy, mint a többi lányt, hanem kizárólag mint Annét. De Pim ezt nem értette meg, én pedig nem lehettem közlékeny olyan valakivel, aki önmagáról szintén nem beszél. Pim elhallgatta a saját bajait, így hát én sem bíztam rá a titkaimat.

Pimnek az az álláspontja, hogy neki is voltak valaha hasonló válságai, de akármennyire is szeretné, idős ember és apa léte nem játszhatja életében a barát szerepét.

Elhatároztam tehát, hogy életfelfogásomat és alaposan átgondolt szemléletemet nem közlöm mással, csak a naplómmal és hébe-hóba Margot-val. Apa elől eltitkolom a lelkiéletemet, nem beszélek neki az ideáljaimról. Szántsándékkal elidegenedtem tőle.

Csak érzéseim szerint tudok cselekedni. Így kívánja meg a nyugalmam. Teljesen elveszteném a nyugalmam és az önbizalmamat - pedig keservesen szereztem meg - ha ismét kritizálnák a csacsiságaimat. Ezt még Pimtől sem tűrném el, bármily kegyetlenül hangzik is, mert nem avattam be a lelki életembe, sőt ingerültségemben gyakran el is taszítottam magamtól.

Már többször szeget ütött a fejembe: miért is van Pim terhemre? Alig tudok vele tanulni, kedveskedéseit mesterkéltnek érzem, szeretném, ha békén hagyna s legszívesebben arra kérném, hogy kissé hanyagoljon el, amíg meg nem nyugszom. Nyilván, mert még mindig bánt a lelkiismeret a csúnya levél miatt, amit egyszer izgalomban írtam neki. Ó, de nehéz mindenért szilárdan és bátran helytállni.

De mégsem ez volt a legnagyobb csalódásom. Még ennél is jobban rágódom Peter miatt. Tudom, én hódítottam meg őt és nem ő engem. Eszményképet alkottam róla, a csendes, jó érzésű, kedves fiút láttam benne, akinek szeretetre és barátságra van szüksége. Kerestem valakit, akivel mindent megbeszélhetek, kerestem a barátot, aki megmutatja nekem a helyes utat. Nagy nehezen elértem a célot, s lassan, de biztosan megnyertem magamnak. Amikor végre összebarátkoztunk, akarva, nem akarva olyan bizalmas viszonyba kerültünk, amiről később beláttam, hogy helytelen.

A legkényesebb dolgokról is beszéltünk, de arról, amivel a szívem csordultig van, a mai napig hallgattam. Még most sem vagyok tisztában Peterrel. Nem tudom, hogy felületességből vagy elfogultságból tartózkodó-e velem szemben. De ettől eltekintve, nagy hibát követtem el, amikor teljesen kikapcsoltam a barátkozásnak egyéb lehetőségeit s intimitásokkal igyekeztem hozzá közeledni. Peter szeretetre vágyik s érzem, hogy napról napra jobban szeret. Őt kielégítik a találkozásaink, de bennem csak felébresztik a vágyat, hogy újra meg újra megpróbáljak a lelkére beszélni. És mégsem merem felvetni azokat a problémákat, amelyeket oly nagyon szeretnék. Peternek sejtelve sincs róla, mennyi erőfeszítembe került, amíg meghódítottam. Most viszont inkább ő ragaszkodik hozzám, s egyelőre nem tudom, hogyan szakíthatnék vele és hogyan állíthatnám a saját lábára. Mert gyorsan ráeszméltem, hogy ez a barátság nem nekem való, de igyekeztem őt legalább kigyógyítani a kishitűségből, meg akartam vele értetni, hogy becsülje meg a fiatalságát.

„A fiatalok voltaképpen jobban magukra vannak utalva, mint az öregek.” Valahol olvastam ezt a mondatot s úgy érzem igaz.

Vajon itt, a hátsó traktusban, kiknek rosszabb a helyzete? A felnőtteknek vagy nekünk fiataloknak? Kétségtelenül nekünk. Az idősebbeknek mindenről megvan a véleményük s mindig tudják, hogyan cselekedjenek. Nekünk sokkal nehezebb kitartani a nézeteink mellett olyan időkben, amikor minden idealizmust a sárba taposnak és kipusztítanak, amikor az embereknek csak a legvisszataszítóbb tulajdonságait látjuk, s megrendül az igazságba, a jogba és Istenbe vetett hitünk.

Aki még ezek után is azt állítja, hogy itt a hátsó traktusban az idősebbeknek rosszabb a helyzetük, mint nekünk, bizonyára nem gondol arra, hogy mennyivel súlyosabban érintenek bennünket a felmerülő kérdések, azok, amelyeknek a megoldásához még túlságosan fiatalok vagyunk. Pedig oly közel kerülnek hozzánk, hogy előbb-utóbb azt képzeljük, már meg is tudjuk oldani. De ezek a megoldások többnyire helytelenek és így ki kell őket javítanunk. Ezért oly nehéz a mi életünk a mai időkben: még alig ismertük meg ideáljainkat, álmainkat, vágyainkat, s máris letöri, sőt gyökerében sorvasztja el őket a szörnyű valóság.

Csoda, hogy még nem adtam fel a reményt, hiszen minden oly valószínűtlennek és megvalósíthatatlannak tűnik. És mégis, mindezek ellenére ragaszkodom ideáljaimhoz, mert még mindig hiszek az emberi jószágban. Egyszerűen képtelen vagyok elfogadni, hogy a világon minden halálba, nyomorba, zűrzavarba torkollik. Látom, amint a pusztulásból lassanként újra felépül a világ, hallom a közeledő égszakadást, amely végül is elpusztít bennünket, együtt szenvedek sok-sok millió emberrel. És mégis, ha felnézek az égre, úgy érzem, hogy jóra fordul minden, elmúlik ez a szörnyűség, s megint béke és nyugalom lesz ezen a világon.

De addig féltve őrzöm az álmaimat s remélem, talán megvalósulnak egyszer.

Anned

1944. július 21, péntek

Drága Kittym!

Már megint reménykedem. Végre minden jól megy. Jól, sőt kitűnően! Micsoda bomba hírek! Hitler ellen merényletet követtek el, de ez egyszer nem a „zsidó kommunisták” vagy az „angol kapitalisták”, hanem egy német tábornok, egy gróf s még hozzá fiatal ember. Sajnos az „isteni gondviselés” horzsolások és kisebb égési sebek árán megmentette a „Vezér” életét, csak közvetlen környezetében halt vagy sebesült meg néhány katonatiszt és tábornok. A főbűnöst agyonlőtték.

Kell-e ennél jobb bizonyíték arra, hogy sok száz tiszt és tábornok utálja már a háborút, s Hitlert a pokol legmélyére kívánja? Tervük az volt, hogy Hitler halála után megalakítják a katonai diktatúrát, a szövetségesekkel megkötik a békét, aztán folytatják a fegyverkezést és vagy húsz év múlva megint kirobbantják a háborút. Egyelőre a gondviselés - bizonyára tudatosan - óvakodott eltenni a Vezért az útból, mert a szövetségesek számára sokkal kényelmesebb és előnyösebb, ha ezek a színtiszta germánok egymást ütik agyon. Annál könnyebb dolguk lesz az oroszoknak meg az angoloknak s annál hamarabb foghatnak hozzá városaik újjáépítéséhez.

De még nem tartunk ott, s eszemben sincs elébe vágni a dicsőséges eseményeknek. Azt hiszem, amit most elmondtam, józan és alapos. Ez egyszer kivételesen nem szaladok elérhetetlen ideálok után. Hitler egyébként volt szíves tudomására hozni ragaszkodó és hű népének,

hogy mától kezdve a katonaság a Gestapo parancsai szerint cselekszik. Az a katona, aki megtudja, hogy feljebbvalója részt vett ebben az aljas és gyalázatos merényletben, köteles őt minden peres eljárás lefolytatása nélkül lepuffantani.

Na, ebből aztán szép dolgok sülnének ki. Ha Pietje Wijsnek fáj a lába a sok meneteléstől s a feljebbvalója leszidja, Pietje ráfogja a puskáját s elkiáltja magát: - Nesze neked, meg akartad ölni a Vezért! Egy puska lövés, és a bátor tiszt, aki össze merte szidni Pietjét, már át is sétált az örök létbe (vagy a halálba?). A végén a tiszt urak berezelnek majd a félelemtől, ha szembe-találkoznak egy katonával, vagy ha vezényelniük kell, mert a közlegényeknek nagyobb lesz a merszük, mint nekik. Érted, amit mondok, vagy már megint hebrencs vagyok? De mit tegyek, amikor sokkal boldogabb vagyok, semhogy józan lehessenek, hiszen tudom, hogy októberben megint az iskolapadban ülhetek! Jaj, hiszen épp az imént mondtam, hogy nem akarok semminek elébe vágni. Bocsáss meg, édes Kittym, de nem hiába örök ellentmondás a nevem.

Anned

1944. augusztus 1, kedd

Drága Kittym!

Előző levelem utolsó mondatában említettem az „örök ellentmondást” s mai levelemet is ezzel kezdem. „Örök ellentmondás.” Tudod-e, hogy ez mit jelent? Mit jelent az ellentmondás? Mint annyi más szónak, ennek is kétféle értelme van: beszélhetünk a külső és belső ellentmondásról.

Hétköznapi jelentése: nem csatlakozni a mások véleményéhez, mindent jobban tudni és másnak át nem engedni az utolsó szót. Ismeretes vagyok erről a kellemetlen tulajdonságomról. Másik jelentése is rám illik, de ez az én titkom, és senki más nem tud róla.

Már többször említettem, hogy úgy érzem, mintha kettéhasadt volna a lelkem. Az egyik fele féktelenül vidám, tele van életörömmel és ami a fő, mindent könnyedén vesz. Ezt úgy értem, hogy nem zárkózom el egy kis flörtöléstől, egy-egy csóktól, öleléstől, egy illetlen tréfától. Többnyire ez az énem kerekedik felül és elnyomja a másikat, a szebbet, mélyebbet és tisztábbat. Anne jobbik énjét nem ismeri senki, s ezért szeretnek engem oly kevesen.

Mert én olyan mulatságos bohóc vagyok, akiből egy délután egy hónapra elég. Ilyenkor csak annyit érek, mint egy film a komolyan gondolkodó ember számára. Egyszerű kapcsolódás az egész, szórakozási alkalom, amit hamarosan elfelejtenek, ami nem rossz, de nem is jó. Furcsa, hogy ezt így elmondom, de mért ne tegyem, amikor igaz. Könnyebb és felületesebb énem állandóan legyűri a másikat. El sem képzeled, milyen sokszor próbáltam ezt az Annét, énemnek rosszabbik felét félretolni, megbénítani, elrejtetni: de nem megy s tudom is, hogy miért.

Attól félek, hogy mindenki, aki olyannak ismer, amilyen lenni szoktam, majd egyszer felfedezi, hogy van egy másik énem is, egy szebb és jobb. Félek, hogy akkor kigúnyolnak, nevetségesnek, szentimentálisnak találnak és nem vesznek komolyan. Mert ezt csak a „könnyed” Anne képes elviselni, a „súlyosabb” ehhez már gyenge. Ha azután néhanapján, egy-egy negyedórásckára erőszakkal előveszem a jó Annét, akkor becsukódik, mint a neáncsvirág és ahelyett, hogy megszólalna, az első számú Annének engedi át a szót, eltűnik, mielőtt tudomást vettem volna róla.

Társaságban tehát a „kedves” Anne még soha, egyetlenegyszer sem került felszínre, de amikor egyedül vagyok, majdnem mindig ő viszi a szót. Pontosan tudom, milyen szeretnék lenni és

milyen vagyok... belülről, de sajnós, ezt is csak akkor, ha magamra maradok. És talán, sőt biztosan ez az oka, hogy magamat mélyen gondolkodó lénynek, a többiek viszont felületes teremtnak tartanak. Belül az okos Anne mutatja nekem az utat, kívül pedig nem vagyok egyéb egy féktelenül ugra-bugráló kis kecskénél.

Ugye mondtam már Neked, hogy mindig mást mondok, mint amit érzek? Ezért csúfolnak fiúbolondnak, kacér lánynak, tudálékosnak, regényfalónak. A vidám Anne ezen csak nevet, szemtelenkedik, hányavetin vonogatja a vállát, úgy tesz, mintha mindez nem érdekelné, de bizony a csendes Anne ennek pontosan az ellenkezőjét érzi. Ha egészen őszinte akarok lenni, be kell vallanom, hogy mindez nagyon bánt. Kimondhatatlanul sokat fáradozom azon, hogy megváltozzam, de sajnós, mindig alulmaradok.

A lelkem így zokog: „Látod, látod, mi lett belőled: rossz véleménnyel vannak rólad, gúnyos, bosszús arcokat látsz magad körül, nem szeretnek az emberek s csak azért, mert nem fogadod meg jobbik éned tanácsát.” Pedig szívesen megfogadnám, de nem megy. Ha csendes és komoly vagyok, azt hiszik, hogy komédiázom s végül kénytelen vagyok tréfával elütni a dolgot, nem beszélve a családom tagjairól, akik ilyenkor biztosra veszik, hogy beteg vagyok, fejfájás és idegesség elleni tablettákat nyeletnek velem, a homlokomra és a nyakamra teszik a kezüket, vizsgálják, nincs-e lázam, érdeklődnek, hogy milyen az emésztésem s megkérdezik, mért vagyok rosszkedvű. Ezt aztán végleg nem bírom: minél jobban megfigyelnek, annál durcásabb és dühösebb leszek, s végül megint felülkerekedik a rosszabbik énem és alulmarad a jobbik. Állandóan keresem a módját, hogyan lehetnék olyan, amilyen lenni szeretnék, és lennék is, ha... nem volnának mások is a világon.

Anned

Itt végződik Anne naplója

UTÓSZÓ

1944. augusztus 4-én a zöldrendőrség betört a bűvőhelyre. Az üldözötteket elfogták, s velük együtt Kralert és Koophuist is német vagy holland koncentrációs táborba hurcolták.

A házat a Gestapo kirabolta. Miep és Elli a földön, szétszórt könyvek, folyóiratok és újság-lapok között megtalálta Anne naplóját. Egyes, az olvasó számára érdektelen részletek kivételével az eredeti szöveg került közlésre.

A rejtekhely lakói közül csak Anne apja érte meg a felszabadulást. Kraler és Koophuis túlélte a holland internálótábor borzalmait és hazakerült családjá körébe.

Anne 1945 márciusában, két hónappal Hollandia felszabadulása előtt, a bergen-belseni haláltáborban fejezte be életét.